

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГОДЛЕВСЬКА-КОНОВАЛОВА АЛЬОНА ВІКТОРІВНА

УДК 343.85:343.261(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЗАПОБІГАННЯ ЗЛІСНІЙ НЕПОКОРІ ВИМОГАМ АДМІНІСТРАЦІЇ
УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Подається на здобуття наукового ступення кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А.В. Годлевська-Коновалова

Науковий керівник – Колб Олександр Григорович, доктор юридичних наук,
професор

Запоріжжя 2019

АНОТАЦІЯ

Годлевська-Коновалова А. В. Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2019.

Дисертація є одним з перших в Україні комплексних монографічних досліджень, що стосуються змісту сучасних проблем, пов'язаних із запобіганням злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань. У роботі обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, що мають важливе теоретичне та практичне значення. Зокрема, уперше визначено 9 періодів пов'язаних із запобіганням злісній непокорі вимогам адміністрації УВП на протязі 1918 – 2018 р.р., основним критерієм класифікації яких стало нормативно-правове забезпечення цього процесу у Кримінальному кодексі України (далі – КК України), а саме: 1)1918 – 1924 р.р.; 2)1925 – 1952 р.р.; 3)1953 – 1960 р.р.; 4) 1961 – 1982 р.р.; 5) 1983 – 1991 р.р.; 6) 1991 – 1999 р.р.; 7) 1999 – 2010 р.р.; 8) 2011 – 2017 р.р.; 9) 2017 р. – по даний час, – все це має теоретико-прикладне значення щодо обґрунтування позиції про залишення в чинному КК України ст. 391, яка передбачає відповідальність за даний вид злочину.

Крім цього, вперше розроблено комплекс заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального (віктимологічного) характеру, спрямованих на удосконалення правового механізму запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, які у формі порівняльної таблиці та пояснювальної записки спрямовані у відповідний Комітет Верховної Ради України, а також здійснено кримінологічну характеристику сучасного стану і рівня злісної непокорі вимогам адміністрації УВП (1991 - 2018 р.р.), що має теоретичне і практичне значення для розробки відповідних запобіжних заходів та сформульовано низку визначень і понять, які мають пряме відношення до

досліджуваної проблематики, та здійснено аналіз системних ознак, що складають їх зміст, що важливо з огляду розширення меж наукового пізнання процесу виконання – відбування покарання та змісту запобігання рецидивній злочинності в Україні (запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП; кримінологічна характеристика даного злочину; типологія особи злочинця, який вчиняє цей злочин; детермінанти, що спричинюють та обумовлюють злісну непокору вимогам адміністрації УВП; віктимологічні аспекти вчинення даного злочину; загальносоціальне, спеціально-кримінологічне та індивідуальне запобігання цьому злочину).

Удосконалено також диспозицію ст. 391 КК України «Злісна непокоря вимогам адміністрації УВП», а саме – з неї запропоновано виключити словосполучення «особа, яка відбуває покарання у виді обмеження волі», позаяк зазначена категорія засуджених об'єктивно не в змозі бути суб'єктом даного злочину відповідно до положень чинного кримінально-виконавчого законодавства (відсутності у ньому такого дисциплінарного стягнення, як «переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери або її переведення на більш суворий режим відбування покарання). Окрім цього, удосконалено віктимологічні засади запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, що важливі з огляду існуючої практики притягнення до кримінальної відповідальності найбільш небезпечних категорій злісних порушників з числа засуджених до позбавлення волі (злочинні авторитети та інші особи, які на профілактичних обліках УВП) та теоретичні підходи щодо визначення кола осіб, які відносяться до «адміністрації УВП», що має прикладне значення при встановленні потерпілих від злочину, а також ознак складу злочину, мова про які ведеться в ст. 391 КК України, а також теоретичні засади аналізу системних ознак, що складають зміст будь-якого наукового поняття, а саме: на підставі отриманих результатів дослідження та застосування системного методу пізнання правових явищ, виведені найбільш важливі визначення та категорії, що мають безпосереднє відношення до об'єкта і предмета цієї наукової розробки (запобігання злочинам; детермінанти злочинів; особа злочинця).

Набули подальшого розвитку наукові підходи щодо методології досліджень у сфері виконання покарань, що має теоретичне значення з огляду розширення меж знань, які відображають зміст процесу виконання – відбування покарань і запобіжної діяльності та наукові результати стану дослідження проблем, пов'язаних із змістом злісної непокори вимогам адміністрації УВП, а також прикладні засади застосування у вітчизняному законодавстві та практиці позитивного зарубіжного досвіду з означеної тематики дослідження.

З метою удосконалення прикладних засад запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП у дисертації розроблено низку науково обґрунтованих змін і доповнень у чинне законодавство України, а саме:

1) доповнення ст. 391 КК України примітками такого змісту:

«1. Під адміністрацією УВП розуміється посадові особи цієї установи, які мають право накладення дисциплінарних стягнень на засуджених.

2. Під злісною непокорю слід розуміти відкриту відмову засудженого від виконання конкретних законних вимог представника адміністрації УВП, який в силу свого посадового становища має право пред'являти таку вимогу, а засуджений був зобов'язаний і міг її виконати, але умисно не виконав.

3. Під іншою протидією адміністрації УВП варто розуміти умисні дії засудженого, які спрямовані на перешкоду проведення адміністрацією заходів з правилами внутрішнього розпорядку установи виконання покарань»;

2) запропоновано внесення змін у Бюджетний та Податковий кодекси; Закон України «Про місцеве самоврядування» шляхом введення пропорційного (50х50 %) фінансування сфери виконання покарань з державного та місцевих бюджетів;

3) доповнення ст. 24 КВК ч. 3 такого змісту:

«З метою інформування громадськості про діяльність органів та установ виконання покарань їх керівники один раз на рік готують та опубліковують на офіційних веб-порталах органів та установ виконання покарань відповідний звіт про свою діяльність, форма якого затверджується Кабінетом Міністрів України»;

4) доповнення КВК ст. 104-1 «Об'єкти запобігання злочинам» (засуджені, схильні до: втечі; захоплення заручників; злісної непокори; ін.);

5) доповнення ч. 4 ст. 6 КВК словосполученням «включаючи» інформацію кримінологічного характеру»;

б) доповнення Особливої частини КВК главою 16-1 «Порядок здійснення в колонії заходів по запобіганню злочинам», в якій зосередити ст. 104 «Оперативно-розшукова діяльність в колоніях», ст. 104-1 «Об'єкти запобігання злочинам у колоніях», ст. 104-2 «Взаємодія виправних і виховних колоній з іншими правоохоронними органами».

Встановлено також зміст і сутність індивідуального та віктимологічного запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, а також доведено необхідність:

а) видозміни ч. 1 ст. 95 КВК (запропоновано замінити словосполучення «14 діб» на «не більше двох місяців»);

б) затвердження нової редакції ч. 2 ст. 95 КВК (щодо доведення до кожного засудженого індивідуальної програми соціально-виховної роботи);

в) закріплення нової назви та змісту ч. 3 ст. 97 КВК (доповнення цієї норми словосполученням «а також заходи із запобігання злочинам»);

г) видозміни ст. 101 КВК (доповнення її ч. 4: інформацію про засудженого; переведеного з іншої УВП);

г) доповнення ч. 3 ст. 97 КВК, у якій визначити зміст індивідуального запобігання злочинам в УВП;

д) видозміни ч. 2 ст. 106 КВК (про вербальне попередження та аудіовізуальну фіксацію факту застосування заходів приборкання до засуджених);

е) доповнення ч. 4 ст. 6 КВК (реченням про пріоритетність заходів переконання у виправно-ресоціалізаційному процесі);

є) видозміни ч. 1 ст. 104 КВК (щодо взаємодії УВП з іншими підрозділами як всередині конкретної установи, так і за її межами).

Ключові слова: запобігання; злісна непокора; адміністрація; установа виконання покарань; злісне правопорушення; персонал колоній; засуджений; виконання-відбування покарання; ефективність; злочин.

SUMMARY

Godlevska-Konovalova AV Prevention of malicious disobedience to the requirements of the administration of the institution of execution of punishment. - On the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Law, specialty 12.00.08 - Criminal Law and Criminology; criminal enforcement law. - Classic Private University, Zaporizhzhia, 2019.

The thesis is one of the first comprehensive monographic researches in Ukraine related to the content of modern problems related to the prevention of malicious disobedience to the requirements of the administration of the penitentiary institution. The paper substantiates a number of new conceptual provisions, conclusions and recommendations of important theoretical and practical significance. In particular, for the first time, 9 periods have been identified in relation to the prevention of malicious disobedience to the requirements of the administration of the Ministry of Social Affairs for the period from 1918 to 2018, the main criterion for classification of which was the normative and legal support of this process in the Criminal Code of Ukraine (hereinafter - the Criminal Code of Ukraine), namely : 1) 1918 - 1924; 2) 1925 - 1952; 3) 1953 - 1960; 4) 1961-1982; 5) 1983 - 1991; 6) 1991 - 1999; 7) 1999 - 2010; 8) 2011 - 2017; 9) 2017 - to date - all of this has theoretical and applied significance in substantiating the position on the abandonment of the current Criminal Code of Ukraine Art. 391, which provides for liability for this type of crime.

In addition, for the first time a complex of measures of general social, special-criminological and individual (victimological) character aimed at improving the legal mechanism for the prevention of malicious disobedience to the requirements of the administration of the UVP, which, in the form of a comparative table and an explanatory note, were sent to the relevant Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine, as well as carried out criminological characteristics of the present state and the level of malicious disobedience to the requirements of the administration of the UVP (1991 - 2018 gg.), which has theoretical and practical significance for the development

of appropriate preventive measures, and formulated a number of definitions and concepts that are directly related to the problem under study, and analyzed the systemic features that make up their content, which is important in view of the expansion of the boundaries of scientific knowledge of the process of execution - punishment and the content of preventing recidivism in Ukraine (prevention of malicious disobedience to the requirements of the administration of the UVP; the criminological characteristics of the crime; the typology of the person of the offender committing the crime; determinants that cause and result in malicious disobedience to the requirements of the administration of the Ministry of Health; victimological aspects of committing this crime; general-social, special-criminological and individual prevention of this crime).

The disposition of Art. 391 of the Criminal Code of Ukraine "Evil disobedience to the requirements of the administration of the Ministry of Health", namely, it is proposed to exclude the phrase "a person serving a sentence in the form of restriction of liberty", since this category of convicts is objectively unable to be the subject of the crime in accordance with the provisions the current criminal-executive legislation (no such disciplinary sanction as "the transfer to a room of a chamber type (a single cell or its transfer to a more stringent mode of serving a sentence). In addition, it has been improved in Iktimologicheskije principles of preventing malicious disobedience to the requirements of the administration of the UVP, which are important in view of the existing practice of prosecution of the most dangerous categories of violent offenders from the number of sentenced to imprisonment (criminal authorities and other persons who are on the preventive records of the PI) and the theoretical approaches to determining the circle of persons, which relate to the "administration of the UVP", which has an applied value in establishing the victims of the crime, as well as signs of the crime, which is discussed in Art. 391 of the Criminal Code of Ukraine, as well as the theoretical basis for the analysis of systemic features that make up the content of any scientific concept, namely: on the basis of the obtained results of research and application of the systemic method of knowledge of legal phenomena, the most important definitions and categories that are directly related to The object and subject of

this scientific development (the prevention of crimes; determinants of crime; the person of the offender).

Further development of scientific approaches to the methodology of research in the field of execution of sentences, which has theoretical significance in view of the expansion of knowledge boundaries, which reflect the content of the process of execution - punishment and preventive activities and scientific results of the state of research problems related to the content of malicious disobedience to the requirements of the administration UVP, as well as the applied principles of application in domestic legislation and practice of positive foreign experience on the identified topics of research.

In order to improve the applied principles for preventing malicious disobedience to the requirements of the administration of the UVP in the dissertation, a number of scientifically substantiated changes and additions to the current legislation of Ukraine have been developed, namely:

1) the supplement to Art. 391 of the Criminal Code of Ukraine with the following contents:

"1. Under the administration of the UVP are officials of this institution, who have the right to impose disciplinary penalties on convicts.

2. An evil disobedience shall be understood as the open refusal of the convicted person to comply with the specific legal requirements of the representative of the administration of the police department, who by virtue of his position has the right to make such a request, and the convict was obliged and able to fulfill it, but did not intentionally perform it.

3. Under the other counteraction of the administration of the Ministry of the Interior, it is necessary to understand the intentional actions of the convicted person, which are aimed at hindering the administration of measures with the rules of the internal order of the penal institution ";

2) proposed amendments to the Budget and Tax Codes; The Law of Ukraine "On Local Self-Government" by introducing a proportional (50x50%) financing of the execution of punishment from the state and local budgets;

3) addition to Art. 24 KVK part 3 of the following content:

"In order to inform the public about the activities of penitentiary bodies and institutions, their leaders prepare and publish on their official web portals the bodies and institutions of punishment once a year an appropriate report on their activities, the form of which shall be approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine";

4) supplementation of the CEC of Art. 104-1 "Objects of crime prevention" (convicted, inclined to: escape, seizure of hostages, malicious disobedience, etc.);

5) an addition to Part 4 of Art. 6 KVN by the phrase "including" criminological information ";

6) Addition of the Special Part of the Criminal Code to Chapter 16-1 "Procedure for the implementation in the colony of measures for the prevention of crimes", in which to focus art. 104 "Operational and search activity in colonies", art. 104-1 "Objects of prevention of crimes in the colonies", Art. 104-2 "Interaction of correctional and educational colonies with other law-enforcement bodies".

The content and essence of individual and victimological prevention of malicious disobedience to the requirements of the administration of the UVP are also established, as well as the necessity of:

a) modifications to Part 1 of Art. 95 KVN (it is suggested to replace the phrase "14 days" with "no more than two months");

b) approval of the new wording of Part 2 of Art. 95 KVK (in relation to bringing to each convicted individual the program of social-educational work);

c) fixing a new title and content of Part 3 of Art. 97 KVK (addition of this norm in the phrase "as well as measures for the prevention of crimes");

d) modifications to Art. 101 KBK (addition to it part 4: information about the convicted person, transferred from another UVP);

e) addition to Part 3 of Art. 97 KVK, in which to determine the content of individual prevention of crimes in the PIs;

e) modifications of Part 2 of Art. 106 KVN (on verbal warning and audiovisual recording of the application of measures to curb the prisoners);

e) an addition to Part 4 of Art. 6 KVN (the sentence on the priority of the measures of persuasion in the correctional-resocialization process);

is) modifications of Part 1 of Art. 104 KVN (on the interaction of the PIs with other units inside and outside the institution).

Key words: prevention; evil disobedience; administration; penal institution; malicious offense; colony personnel; condemned; execution-serving of punishment; efficiency; crime.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті в наукових фахових виданнях

1. Годлевська-Коновалова А. В. Про деякі віктимологічні аспекти злісної непокори засуджених адміністрації установи виконання покарань. *ПРАВО: Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2018. Вип. 48. Т. 2. С. 65–68.

2. Годлевська-Коновалова А. В. Про деякі детермінанти, що сприяють та обумовлюють злісну непокору засуджених адміністрації установи виконання покарань. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. Київ, 2018. № 2 (4). С. 79–83.

3. Годлевська-Коновалова А. В. Про деякі проблемні питання, що стосуються змісту злісної непокори вимогам адміністрації установ виконання покарань. *Право і суспільство*. Дніпро: ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2018. № 6. Ч. 2. С. 140–144.

4. Годлевська-Коновалова А. В. Про співвідношення понять «злісна непокора» та «злісне порушення встановленого порядку відбування покарання». *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»: зб. наук. статей*. Чернівці, 2018. № 3. С. 206–213.

5. Годлевська-Коновалова А. В., Колб О. Г. Щодо необхідності прийняття в Україні нового кримінального кодексу. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. Київ, 2018. № 3 (5). С. 75–82. (Внесок здобувача: обґрунтовано пропозицію щодо закріплення в новому КК злочину, що стосується злісної непокори).

Статті в зарубіжних виданнях

6. Годлевська-Коновалова А. В. Про деякі мотиви вчинення злочинів персоналом установ виконання покарань і слідчих ізоляторів. *Kelt (Республіка Польща)*. 2017. № 4 (20). С. 97–111.

7. Годлевська-Коновалова А. В., Колб О. Г. Про методологію досліджень у деяких сферах боротьби із злочинністю. *Kelt (Республіка Польща)*. 2018. № 3 (23). С. 71–76. (Внесок здобувача: розроблено методологію досліджень з питань запобігання злісній непокорі засуджених у місцях позбавлення волі).

Навчальні посібники

8. Годлевська-Коновалова А. В., Новосад Ю. О. Основні шляхи підвищення ефективності та оцінка запобіжної діяльності у сфері виконання покарань. *Корупційні та інші злочини, що вчиняються у сфері виконання покарань: кримінологічна характеристика та запобігання: навч. посіб. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба*. Київ: Кондор, 2019. 442 с. (Внесок здобувача: розроблено критерії оцінювання ефективності запобігання злочинам, що пов'язані зі злісною непокорю засуджених).

9. Годлевська-Коновалова А. В., Кісілюк Е. М. Суб'єктивні ознаки катування у кримінальному законодавстві України. *Кримінальна відповідальність за катування в Україні та зарубіжних країнах: навч. посіб. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. В. Савченка*. Київ: Кондор, 2018. 235 с. (Внесок здобувача: встановлено суб'єктивну сторону злісної непокори засуджених, основу якої становлять протиправні мотиви діяльності зазначених осіб у відносинах з персоналом колоній).

Матеріали конференцій

10. Годлевська А. В., Савченко А. В. Щодо мотивів та мотивації злочинної поведінки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України. *Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 27 листопада 2017 р.)*. Одеса: ОДУВС, 2017. С. 55–57. (Внесок здобувача: встановлено основні мотиви та мотивацію

діяльності персоналу колоній, що пов'язана з протиправним притягненням засуджених до кримінальної відповідальності за злісну непокору).

11. Годлевська-Коновалова А. В. Зміст міжнародно-правових актів, що спрямовані на запобігання злісної непокори засуджених. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали Міжвуз. наук.-практ. круг. столу (Київ, 21 квітня 2018 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 222–224.

12. Годлевська-Коновалова А. В., Nowicki Н. Щодо деяких причин і умов, які сприяють злісній непокорі засуджених адміністрації установ виконання покарань. *Наукове забезпечення захисту прав та свобод громадян України в умовах інтеграції в Європейський простір*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 25 жовтня 2018 р.). Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2018. С. 195–198. (Внесок здобувача: визначено основні детермінанти вчинення засудженими злісної непокори).

13. Годлевська-Коновалова А. В., Новосад Ю. О. «Злісна непокора» та «злісне порушення порядку відбування покарання»: тотожність та відмінність цих понять. *Протидія злочинності: теорія та практика*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26 жовтня 2018 р.). Київ: НАПУ, 2018. С. 304–305. (Внесок здобувача: науково обґрунтовано критерії розмежування зазначених понять).

14. Годлевська-Коновалова А. В., Головач А. В. «Злісна непокора» та «злісне порушення як одна з обставин, що дестабілізує безпеку в установах виконання покарань. *Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листопада 2018 р.). Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 130–131. (Внесок здобувача: здійснено аналіз відмінних та тотожних ознак зазначених вище понять).

15. Годлевська-Коновалова А. В., Головач А. В. Щодо змісту деяких особистостей діяльності релігійних організацій відносно персоналу установ виконання покарань України. *Приклади правового регулювання душпастирського служіння у пенітенціарній системі в країнах Європи*: матеріали Міжнар. наук.-

практ. конф. (Київ 3 грудня 2018 р.). Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 47–48.
(Внесок здобувача: доведено необхідність залучення релігійних організацій до запобігання злочинам з боку персоналу колоній, у тому числі за ст. 391 КК України).

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	16
ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ЗМІСТУ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛІСНІЙ НЕПОКОРИ ВИМОГАМ АДМІНІСТРАЦІЇ УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ.....	26
1.1. Генеза державної політики щодо запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань України.....	26
1.2. Поняття запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань.....	49
1.3. Міжнародно-правові підходи до запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установ виконання покарань.....	63
Висновки до розділу 1.....	78
РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛІСНОЇ НЕПОКОРИ ВИМОГАМ АДМІНІСТРАЦІЇ УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ.....	82
2.1. Поняття кримінологічної характеристики злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань.....	82
2.2. Сучасний стан та рівень злочинності, пов'язаної із злісною непокорою вимогам адміністрації установи виконання покарань.....	98
2.3. Характеристика особи злочинця, який вчиняє злісну непокору вимогам адміністрації установи виконання покарань.....	115
2.4. Детермінанти злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань.....	129
2.5. Віктимологічні аспекти злісної непокори вимогам адміністрації установ виконання покарань.....	144
Висновки до розділу 2.....	157
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛІСНІЙ НЕПОКОРИ ВИМОГАМ АДМІНІСТРАЦІЇ УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ.....	161

3.1. Загальносоціальне запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань.....	161
3.2. Спеціально-кримінологічне запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установ виконання покарань.....	171
3.3. Індивідуальне та віктимологічне запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань.....	184
Висновки до розділу 3.....	194
ВИСНОВКИ.....	197
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	203
ДОДАТКИ.....	238

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БК – Бюджетний кодекс

ВТК – Виправно-трудоий кодекс

ГК – Господарський кодекс

ГУВП – Головне управління виконання покарань

ДДУПВП – Державний департамент України з питань виконання покарань

ДІЗО – дисциплінарний ізолятор

ДПтС – Державна пенітенціарна служба

ДКВС – Державна кримінально-виконавча служба

ЄПП – Європейські пенітенціарні правила

ЄКПТ – Європейський комітет по запобіганню тортурам

КВК – Кримінально-виконавчий кодекс

КК – Кримінальний кодекс

КПК – Кримінально процесуальний кодекс

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС – Міністерство внутрішніх справ

ОРД – оперативно-розшукова діяльність

ПКТ – приміщення камерного типу

ПВР УВП – Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань

УВП – установи виконання покарань

п. – пункт

ст. – стаття

ч. – частина

ВСТУП

Актуальність теми. Як свідчить практика виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк, однією з хронічних проблем упродовж усього періоду незалежності України (1991–2018 рр.) є злісна непокора засуджених вимогам адміністрації установи виконання покарань (далі – УВП). При цьому кількісно-якісні показники цих злочинів щорічно є майже незмінними, що свідчить про стереотипність підходів та низький рівень запобіжної діяльності з окреслених питань. Так, у 1991 р. засудженими до позбавлення волі було допущено 70 (у 1990 р. – 72) злочинів, пов'язаних зі злісною непокорою вимогам адміністрації УВП, із 370 (у 1990 р. – 404), що були зареєстровані в колоніях України (18,9% у структурі злочинності (1990 р. – 17,9%)). У 1992 р. кількість таких злочинів зросла до 94 (12,4% у загальній їх кількості (756)), а в 1993 р. – до 143 (18% у структурі всіх зареєстрованих злочинів (784)). У 1994–1995 рр. ці показники суттєво не змінились, навіть при зниженні загальної кількості вчинених у колоніях злочинів (відповідно 616 та 517). З 1996 р. намітилась стійка тенденція зростання у структурі злочинності питомої ваги злісної непокори вимогам адміністрації УВП (226 злочинів, або 43,6%), яка фактично тривала до 2016 р., кількість зазначених суспільно небезпечних діянь зменшилась порівняно з 2015 р. на 36,7% (відповідно 95 та 150 злочинів). У 2017–2018 рр. ці тенденції збереглись у повному обсязі.

У 1991–2018 рр. однією з обставин, яка негативно впливала на ефективність виправно-ресоціалізаційного процесу в УВП та в цілому на рівень правопорядку у сфері виконання покарань України, стало вчинення злочинів у виді злісної непокори засуджених. Інший суспільно небезпечний наслідок цього виду злочинності – те, що злісна непокора вимогам адміністрації УВП є пріоритетною детермінантою вчинення рецидиву з боку звільнених з місць позбавлення волі осіб.

Отже, наявна складна актуальна прикладна проблема, що потребує вирішення, зокрема на теоретичному рівні.

У науці зазначене питання є не новим. Теоретична його розробка була започаткована такими відомими науковцями, як: Ю. М. Антонян, Ю. Д. Блувштейн, І. М. Гальперін, А. Д. Глоточкін, М. О. Стручков, Ю. М. Ткачевський, Б. С. Утевський, М. Д. Шаргородський, І. В. Шмаров та ін. Тривалий час над ним досить активно та продуктивно працюють такі вітчизняні вчені, як: О. М. Бандурка, Є. Ю. Бараш, В. С. Батиргареева, В. І. Борисов, Ю. В. Баулін, І. Г. Богатирьов, В. В. Василевич, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, Л. М. Давиденко, Т. А. Денисова, С. Ф. Денисов, В. М. Дрьомін, О. Г. Колб, В. Я. Конопельський, І. М. Копотун, О. Г. Кулик, О. М. Литвак, О. М. Литвинов, В. Г. Лихолоб, О. А. Мартиненко, В. О. Меркулова, Є. С. Назимко, Ю. В. Орел, Ю. В. Орлов, А. В. Савченко, В. М. Синьов, А. Х. Степанюк, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, В. М. Трубников, О. Г. Фролова, В. В. Шаблистий, В. І. Шакун, Ю. С. Шемшученко, І. С. Яковець, О. Н. Ярмиш та ін.

У зарубіжних доктринальних джерелах у цьому контексті привертають увагу наукові розробки І. Л. Авербаха, Д. Т. Амуртаєвої, М. М. Бабаєва, І. В. Бризгалова, А. І. Гурова, А. І. Долгової, Г. О. Злобіна, А. І. Зубкова, О. А. Іванової, Л. А. Ігнат'єва, К. Е. Ігошева, І. І. Карпеця, Д. О. Кларка, Д. Д. Ковальчука, Р. Р. Коттерела, В. М. Кудрявцева, Н. Ф. Кузнецової, А. С. Міхліца, М. П. Мелент'єва, А. Е. Наташева, С. В. Полубінського, О. Ф. Сизого, Ф. Р. Сундурова, М. М. Фуко, Д. Д. Х'юза, А. А. Хартмана, В. Б. Шабанова, П. Г. Шуруханова, А. М. Яковлєва та ін.

Водночас безпосередньо питання, пов'язанні із запобіганням злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, були розкриті в дисертаційних роботах О. І. Плужнік «Кримінальна відповідальність за порушення режиму відбування покарання у виправних установах та тримання під вартою» (2003 р.), Ю. В. Орла «Кримінальна відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації виправної установи» (2008 р.) та К. В. Бондарєвої «Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань: кримінально-правова та кримінально-виконавча характеристика» (2018 р.). Однак, досі в Україні в прямій постановці питання щодо запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи

виконання покарань на дисертаційному рівні не вивчали, що важливо з погляду боротьби з рецидивною злочинністю й удосконалення правового механізму запобіжної діяльності загалом.

Ці обставини зумовили вибір теми цього дослідження, його мету й завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація ґрунтується на положеннях Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 № 654-р, а також Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., які затверджені постановою загальних зборів НАПрН України від 03.03.2016. Дисертацію виконано в межах науково-дослідних робіт Класичного приватного університету «Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина» (державний реєстраційний номер 0110U003958) та «Вплив правової інтеграції на кримінально-правову, кримінально-виконавчі системи та запобігання злочинності в Україні» (державний реєстраційний номер 0116U008203), одним з виконавцем яких є здобувач.

Мета і задачі дослідження. *Метою дослідження* є розробка науково обґрунтованих заходів, спрямованих на вдосконалення правового механізму запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань в Україні, на основі аналізу теоретичних, нормативно-правових та емпіричних джерел.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- дослідити генезу державної політики щодо запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань України;
- з'ясувати міжнародно-правові підходи до запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установ виконання покарань та досвід інших країн у цьому питанні;
- розкрити поняття кримінологічної характеристики злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань через її ознаки;
- проаналізувати стан та рівень злочинності, пов'язаної зі злісною

непокорою вимогам адміністрації установи виконання покарань;

– охарактеризувати особу злочинця, який вчиняє злісну непокору вимогам адміністрації установи виконання покарань;

– визначити детермінанти злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань;

– розкрити віктимологічні аспекти злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань;

– розробити загальносоціальні заходи запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань;

– запропонувати науково обґрунтовані заходи спеціально-кримінологічного запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань;

– сформувані науково обґрунтовані заходи індивідуального та віктимологічного запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням запобіжної діяльності щодо злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань в Україні.

Предмет дослідження – запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань України.

Методи дослідження. У ході дослідження використано сукупність загальнонаукових і спеціально-наукових методів, а саме: *діалектичний* – для розгляду всіх проблемних питань у динаміці їх взаємодії, взаємозв'язку та взаємозумовленості (всі розділи роботи); *історико-правовий* – для визначення стану дослідження проблем, пов'язаних зі змістом злісної непокори вимогам адміністрації УВП, та періодизації державної політики в цьому напрямі (підрозділ 1.1); *формально-логічний* – для з'ясування змісту поняття «запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП» та формулювання його авторського визначення (підрозділ 1.2); *порівняльно-правовий* – для визначення міжнародно-правових підходів до вирішення окресленої проблематики (підрозділ 1.3); *аналізу та синтезу* – для з'ясування сутності й формулювання авторського визначення

поняття «кримінологічна характеристика злісної непокори вимогам адміністрації УВП» (підрозділ 2.1); *статистичний* – для дослідження сучасного стану й рівня злочинності, що стосується злісної непокори вимогам адміністрації УВП, виявлення закономірностей їх розвитку та функціонування у відповідних статистичних періодах (підрозділ 2.2); *формально-юридичний* – для з'ясування змісту нормативно-правових документів, що регламентують порядок виконання/відбування покарання; *функціональний* – для виокремлення основних детермінант вчинення цього виду злочинів (підрозділ 2.4); *системний* – для з'ясування змісту віктимологічних аспектів злісної непокори вимогам адміністрації УВП (підрозділ 2.5); *правового моделювання та кримінологічного прогнозування* – для формулювання науково обґрунтованих заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального (віктимологічного) характеру, що спрямовані на вдосконалення правового механізму запобігання цьому виду злочинів в УВП, та очікуваних результатів їх запровадження (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3); *соціологічні (анкетування, аналіз документів)* – для отримання актуальної інформації щодо предмета дослідження (розділи 2, 3).

Емпіричну базу дослідження становлять відомості державної статистики, Генеральної прокуратури України, Міністерства юстиції України та архівні дані ДКВС України, результати анкетування 433 осіб із числа персоналу УВП, 514 засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, а також вивчення 327 архівних кримінальних проваджень (порушених за фактом злісної непокори вимогам адміністрації УВП) (ст. 391 КК України).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації розроблено науково обґрунтовані заходи, спрямовані на вдосконалення організаційно-правового механізму запобігання злісній непокорі адміністрації установи виконання покарань, на основі аналізу сучасного стану цього виду злочинності, прорахунків (недоліків) запобіжної діяльності протягом останніх років та врахування провідних міжнародно-правових підходів. У ній сформульовано нові в концептуальному плані положення, які є важливими для кримінології та практики запобігання цьому виду злочинів в Україні, а саме:

уперше:

– розроблено комплекс заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального (віктимологічного) характеру, спрямованих на вдосконалення правового механізму запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, які у формі порівняльної таблиці та пояснювальної записки направлені до відповідного Комітету Верховної Ради України (вих. № 04-18/12-1438 від 02.08.2018) і деталізацію яких наведено у п. 9, 10, 11 висновків;

– визначено дев'ять періодів, пов'язаних із запобіганням злісній непокорі вимогам адміністрації УВП упродовж 1918–2018 рр., основним критерієм класифікації яких стало нормативно-правове забезпечення цього процесу в Кримінальному кодексі України (далі – КК України), а саме: 1) 1918–1924 рр.; 2) 1925–1952 рр.; 3) 1953–1960 рр.; 4) 1961–1982 рр.; 5) 1983–1991 рр.; 6) 1991–1999 рр.; 7) 1999–2010 рр.; 8) 2011–2017 рр.; 9) 2017 р. – наш час;

– здійснено кримінологічну характеристику сучасного стану й рівня злісної непокори вимогам адміністрації УВП на емпіричних даних 1991–2017 рр., що має теоретичне та практичне значення для розробки відповідних запобіжних заходів;

– сформульовано низку визначень і понять, які безпосередньо стосуються досліджуваної проблематики, та здійснено аналіз системних ознак, що становлять їх зміст, це важливо з погляду розширення меж наукового пізнання процесу виконання-відбування покарання й змісту запобігання рецидивній злочинності в Україні (запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП; кримінологічна характеристика цього злочину; типологія особи злочинця, який вчиняє цей злочин; детермінанти злісної непокори вимогам адміністрації УВП; віктимологічні аспекти вчинення цього злочину; загальносоціальне, спеціально-кримінологічне та індивідуальне запобігання цьому злочину);

удосконалено:

– віктимологічні засади запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, що важливі з погляду існуючої практики притягнення до кримінальної відповідальності найбільш небезпечних категорій злісних порушників із числа

засуджених до позбавлення волі (злочинні авторитети та інші особи, які перебувають на профілактичних обліках УВП);

– диспозицію ст. 391 КК України «Злісна непокора вимогам адміністрації УВП», а саме: з неї запропоновано виключити словосполучення «особа, яка відбуває покарання у виді обмеження волі», оскільки ця категорія засуджених об'єктивно не в змозі бути суб'єктом цього злочину відповідно до положень чинного кримінально-виконавчого законодавства (через відсутність у ньому такого дисциплінарного стягнення, як «переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери)» або й переведення на більш суворий режим відбування покарання);

– теоретичні підходи до визначення кола осіб, які належать до «адміністрації УВП», що має прикладне значення при встановленні потерпілих від злочину, а також ознак складу злочину, про які йдеться в ст. 391 КК України;

– теоретичні засади аналізу системних ознак, що становлять зміст будь-якого наукового поняття, а саме: на підставі отриманих результатів дослідження й застосування системного методу пізнання правових явищ сформульовано найбільш важливі визначення та категорії, що мають безпосередній стосунок до об'єкта й предмета цієї наукової розробки (запобігання злочинам; детермінанти злочинів; особа злочинця);

набули подальшого розвитку:

– наукові підходи до методології досліджень у сфері виконання покарань, що має теоретичне значення з погляду розширення меж знань, які відображають зміст процесу виконання – відбування покарань і запобіжної діяльності;

– наукові результати стану дослідження проблем, пов'язаних зі змістом злісної непокори вимогам адміністрації УВП;

– прикладні засади застосування у вітчизняному законодавстві та практиці позитивного зарубіжного досвіду із зазначеної тематики дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення дисертації мають як теоретичне, так і практичне значення та використовуються в різних сферах діяльності, зокрема, у:

– *законодавчій діяльності* – з метою вдосконалення правового механізму запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП України (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 02.08.2018 № 04-18/12-1438);

– *практичній діяльності* – для вдосконалення кримінально-виконавчої діяльності виправних колоній (акт впровадження в практичну діяльність Державної установи «Білоцерківська виправна колонія № 35» від 09.07.2018 № 2758);

– *навчальному процесі* – для забезпечення викладання дисциплін «Кримінологія» та «Кримінально-виконавче право України» (довідка про впровадження у навчальний процес Інституту права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету від 12.12.2018).

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації положення, що становлять наукову новизну роботи, сформульовано автором особисто. Внесок здобувача в опублікованих у співавторстві наукових працях конкретизовано в списку публікацій. Положення й висновки співавторів у цій дисертації не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження доповідалися та обговорювалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності» (м. Одеса, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Наукове забезпечення захисту прав та свобод громадян України в умовах інтеграції в Європейський простір» (м. Львів, 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Протидія злочинності: теорія і практика» (м. Київ, 2018 р.); Міжвузівському науково-практичному круглому столі «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України» (м. Київ, 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Приклади правового регулювання душпастирського служіння у пенітенціарній системі в країнах Європи» (м. Київ,

2018 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 15 публікаціях, з яких: 5 – статті в наукових фахових виданнях України, 2 – статті в зарубіжних виданнях, 2 – навчальні посібники з грифом МОН України (у співавторстві), 6 – матеріали конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і дев'яти додатків. Загальний обсяг дисертації становить 266 сторінок, з них: основний зміст – 202 сторінок, список використаних джерел(336 найменувань) – 34 сторінки, додатки – 30 сторінок.

РОЗДІЛ I
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ, ЩО
СТОСУЮТЬСЯ ЗМІСТУ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛІСНІЙ НЕПОКОРІ
ВИМОГАМ АДМІНІСТРАЦІЇ УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ
УКРАЇНИ

1.1. Генеза державної політики щодо запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань України

В науці під методологією дослідження розуміють систему підходів, методів і способів наукових досліджень, теоретичних засад їх використання при вивченні державно-правових явищ [332, с. 618]. При цьому, як вірно зробив висновок М.С. Кельман, загальний характер методології полягає у тому, що вона виступає своєрідним мистецтвом (технікою) будь-якого дослідження [89, с. 7]. Виходячи з цього та етимологічного значення слова «методологія», він вивів наступні її елементи: а) науку; б) шлях до неї; в) спосіб використання цього шляху, як дії (роботи), з метою встановлення істинності, правильності пізнання [89, с. 7]. Проте, на його думку, в загальному гносеологічному понятті методології це кожна окрема мета (елемент дослідження) не може бути сама по собі: у методології права є єдина мета. Вона і є, перш за все, гносеологічним моментом пізнання права [90, с. 710]. Більш того, хоча гносеологія сама по собі більш автономна як предмет знання, проте вона практично не позбавлена величезного значення і для техніки методології як науки по суті прикладної [90, с. 711].

Як показало вивчення наукової літератури, основу методології юридичної науки становлять:

1. Філософсько-світоглядні підходи (матеріалістичний чи ідеалістичний; діалектичний чи метафізичний; визнання чи заперечення об'єктивних соціальних, у тому числі державно-правових закономірностей і можливості їх пізнання, здобуття істинних знань про них).

2. Загальнонаукові методи, тобто такі, які використовуються в усіх або у більшості наук (структурний, функціональний, сходження від абстрактного до конкретного т. ін.).

3. Групові методи, тобто такі, котрі застосовуються лише у певній групі наук (зокрема, конкретно-соціологічні методи дослідження).

4. Спеціальні методи, тобто прийнятні для дослідження предмета якоїсь однієї науки (у даній дисертації – методи дослідження кримінально-виконавчих явищ і процесів).

5. Дослідницькі методи, які поділяються на емпіричні (спроби виявлення, функціонування, збирання, систематизації інформації про факти і явища) та теоретичні (спроби тлумачення, пояснення зібраних даних, побудови понять, концепцій тощо [332, с. 618]).

Зазначені методологічні підходи і були використані у даній дисертації при вивченні питань, що стосуються змісту запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП України, а також визначили ті методи дослідження, мова про які частково велась у вступі цієї роботи.

При цьому були дотримані відомі в науці загальнометодологічні постулати: а) об'єктивна обумовленість обраних методів дослідження його предметом; б) необхідність встановлення єдиної істини, вірогідність якої можна довести й перевірити за допомогою певних об'єктивних критеріїв; в) спроможність дослідницького методу наближати до розкриття соціальної сутності явищ, що вивчались, а не призводили до приховування, затушовування її [332, с. 619] та враховані особливості дослідження, що мають місце у сфері виконання покарань [273, с. 11].

Крім цього в ході даного дослідження були дотримані й загальні принципи методології наукового дослідження, а саме: 1) принцип єдності теорії і практики; 2) принцип об'єктивності; 3) принцип всебічного дослідження; 4) принцип єдності історичного та логічного; 5) принцип системності; 6) принцип детермінізму; 7) принцип розвитку; 8) принцип достовірності [192, с. 15].

Знову ж таки, при застосуванні вказаних у цій дисертації методів дослідження дотримувалось основоположне право методології – кожен метод, незалежно від його цінності, є частиною методології, але не самою методологією як наукою – пізнанням про пізнання шляхів, що ведуть до істини у правовій сфері [90, с. 710].

У загальному дослідження об'єкта та предмета було здійснено по такій методології:

1. Аналізувати статистичні дані про стан злочинності в органах та установах виконання покарань України, було встановлено, що майже половину із них припадає на злісну непокору вимогам адміністрації УВП (ст. 391 КК України). Так виникла ідея та сформувалась тема даного дослідження, враховуючи, що статистичні дані щодо запобігання даному виду злочинів ні на рівні конкретної УВП, ні в цілому по системі ДКВС України були відсутні, позаяк нормативно-правовими актами з питань статистики – це питання досі не врегульовано[223].

2. На підставі дисертацій та наукових публікацій, які у тій чи іншій мірі стосувались проблем запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, у 1991 – 2017 р.р., а також нормативно-правових актів, що відносились до регулювання означеної проблематики (КК України, Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України), Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань (далі – ПВР УВП), відомчі інструкції з питань охорони, нагляду та безпеки в УВП та інші джерела, включаючи міжнародно-правового характеру), було сформульовано мету і завдання даного дослідження.

3. На основі узагальнення зазначених емпіричних матеріалів та обробки анкет опитування різноманітних респондентів, які мали відношення до вибраної тематики дослідження, та вивчення архівних кримінальних проваджень за ст. 391 КК України, були висунуті робочі гіпотези, щодо результатів даного наукового дослідження. При цьому слід зауважити, що науковий пошук був здійснений з дозволу керівництва міжтериторіальних управлінь ДКВС Міністерства юстиції України в УВП, які дислокувались у Волинській, Київській, Рівненській та

Харківській областях та охоплювали практично всі регіони нашої держави (Додатки 1, 2, 3, 4, 5).

Достатньою також була й кількість осіб, задіяних в анонімному опитуванні – 514 засуджених до позбавлення волі та 433 особи з числа персоналу УВП (Додатки 1, 2). При цьому кількість питань, поставлених для респондентів, не тільки відповідала числу та змісту визначених у цій дисертації завдань дослідження, але й охоплювала питання, що стосувались загальної інформованості респондентів про предмет даного дослідження (видів запобігання злочинам; змісту злісної непокори; зарубіжного досвіду з означеної проблематики; тощо).

4. Вивчення наукових праць з питань запобіжної діяльності у сфері виконання покарань, а також результатів використаних у цій роботі методів дослідження, дозволило узагальнити та оформити в цілому результати цієї дисертації у виді: наукової новизни, сформульованих авторських дефініцій, а також науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на удосконалення правового механізму з питань запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, висновків до розділів та в цілому по роботі.

5. Отримані в ході даного дослідження результати були впроваджені у різні сфери суспільної діяльності (законотворчу, практичну та навчальний процес), що знайшло своє відображення у відповідних матеріалах (листах та актах впровадження).

6. Запропоновані у цій дисертації науково обґрунтовані заходи щодо підвищення ефективності запобігання злочинам у сфері виконання покарань України сформульовані у виді порівняльної таблиці законів, що стосуються боротьби із злісною непокорою вимогам адміністрації УВП, яка спрямована у відповідний Комітет Верховної Ради України та склала основу проекту авторської монографії, що має з'явитися у науковому світі після захисту дисертації.

Так, у загальному вигляді можна уявити методологію дослідження даної наукової розробки, яка ґрунтується на результатах тих наукових розвідок, що проведені по означеній проблематиці.

Узагальнення у ході зазначеного пошуку отриманої інформації дозволило вивчити два сучасних (1918 – 2018 р.р.) періоди, на протязі яких формувались і функціонували нормативно-правові засади боротьби із злісною непокорю засуджених законним вимогам адміністрації УВП та здійснювалась відповідна юридична практика щодо їх застосування, а саме:

а) так званий радянський період, що охоплює 1918 – 1991 р.р., коли Україна входила у склад СРСР та відображала зміст того політичного режиму та кримінально-виконавчої політики, які у сьогоденні називають «тоталітарним» та «антинародним» [169, с. 3].

Як з цього приводу влучно зауважив І.Й. Бойко, становлення радянського права в Україні було тісно пов'язане з організацією і твердженням радянської влади та формуванням державного апарату [17, с. 338].

У цілому ж оцінку, даному історичному періоду розвитку України, дослідники дали наступним чином: пройшло сто років – достатній строк, щоб оцінити та зробити висновки, сформулювати імператив історичної пам'яті, скинути морок радянської пропаганди про «самого людського із людей», усвідомлено звільнитись від «приводу комунізму» та його ідолів. Хватить «приводам» бродити Європою, пора нам самим йти вперед! [3, с. 47].

б) сучасний український період, що склався в період незалежності України (1991 – 2018 р.р.) та пов'язаний із розбудовою вітчизняної системи права, законодавства (особливо з моменту прийняття у 1996 р. Конституції України [105]), у тому числі того, що стосується сфери виконання покарань та досліджуваної у цій дисертації проблематики.

Як у зв'язку з цим зробив висновок В.Я. Тацій, з прийняттям Конституції України в червні 1996 р. процес національного державотворення вийшов на новий правовий рівень, який стабілізував на той час суспільно-політичну та соціально-економічну ситуацію в Україні, визначив програму руху до політичного ідеалу – демократичної, соціальної, правової держави, в якій людина визнається найвищою соціальною цінністю [296, с.3].

У свою чергу, перший період по критерію нормативно-правового забезпечення боротьби із злісною непокорюю адміністрації УВП, теж можна умовно розділити на декілька історичних етапів. Зокрема, на наступні із них:

1. Перший припадає на 1918 – 1924 р.р. виключно, коли це питання вирішувалось на підставі відомчих нормативно-правових актів Наркомату юстиції Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР), а саме: а) Тимчасової інструкції «Про позбавлення волі як міри покарання та про порядок його відбування» (1918 р.); б) «Основні положення про осіб, що утримуються під вартою» (1919 р.); в) «Положення про загальні місця ув'язнення Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки (РРФСР)» (1920 р.), яке діяло і на території України до прийняття ВТК УСРР у 1925 р. [189, с. 10]; г) Керівні засади з кримінального права РРФСР 06.12.1919 р., які 4 серпня 1920 р. набули чинності й на території УСРР [17, с. 341] та інших відомчих нормативно-правових джерел.

Особливістю формування нормативно-правових засад боротьби із злочинністю в УСРР того періоду, включаючи й сферу виконання покарань, було те, що склалися вони на основі системи більшовицької Росії [85, с. 328]. При цьому, скасувавши російські царські кримінальні закони, більшовицька держава дозволила судовим та правоохоронним органам включаючи адміністрацію УВП, на свій розсуд тлумачити склади злочинів і постановляти рішення по суті, керуючись ідеями «небезпечного стану» та «соціальною небезпечністю особистості», що на практиці приводило до численних зловживань [164, с. 339]. Зокрема, відповідно до вимог зазначених вище відомчих нормативно-правових актів, за систематичне порушення режиму відбування, необгрунтовану відмову від праці, невиконання вимог адміністрації УВП та інші порушення, засудженим до позбавлення волі, можна було продовжити термін відбування даного покарання [189, с. 11].

Поряд з цим, варто зазначити, що на цьому етапі (1919 – 1924 р.р.) не залишались осторонь й науковці, які досліджували проблемні питання у сфері виконання покарань. Важливим, у контексті дотримання принципу законності у

діяльності органів та установ виконання покарань УСРР, у той час були наукові праці таких учених, як Р.М. Лашенко («Лекції по історії українського права») [145]; М.Ф. Лучинського («Основи тюремної справи») [151]; Е.Я. Немировського («Головні засади кримінального права») [178]; М.В. Чельцова-Бебутова («Соціалістична правосвідомість та кримінальне право революції») [319] та інших дослідників.

У той самий час, були й інші науковці, які на доктринальному рівні підтримували ідеологію «більшовизму» та, зокрема, оправдували свавілля у місцях позбавлення волі. Так, М.Ю. Козловський був переконаний, що у цій сфері слід діяти рішучими хірургічними засобами терору та ізоляції [93, с. 26].

Аналогічну позицію займав Л.М. Саврасов, який вважав, що відносно класових ворогів принцип перевиховання є неприпустимим, і по відношенню до інших слід керуватись принципом, нехай: застарілим та архаїчним – карі: відплати [274, с. 21 – 22].

Цинічним та антигуманним у зв'язку з цим варто визначити й підхід, який у той час запропонував М.В. Криленко, відповідно до якого перед загальною карною та карно-виконавчою політикою має постати завдання щодо охорони цілого, охорони колективу, а не впливу на особистість, не охорона особи, а тому в цій ситуації варто діяти шляхом ізоляції та інших засобів впливу, і лише вторинним має бути завдання виправно-трудового впливу [118, с. 13-14].

Як встановлено, в ході численних спеціальних наукових досліджень, саме зазначені методологічні засади й склали зміст у цілому кримінально-виконавчої політики у радянський період [128, с. 33]. При цьому, як у зв'язку з цим зробили висновок ряд науковців, не дивлячись на прийняття у 1922 році Конституції СРСР, репресивний зміст кримінально-правової та кримінально-виконавчої політики не змінився [74, с. 13-14].

2. Другий етап боротьби із злісною непокорою засуджених в УВП припадає на 1925 – 1952 р.р., тобто був пов'язаний з репресіями 1952 р. сталінського режиму [17, с. 342 – 366].

Особливістю цього етапу є те, що він розпочався з прийняття у жовтні 1925 р. першого Виправно-трудоного кодексу УРСР (далі – ВТК УРСР), у якому були закріплені деякі правові засади боротьби із злісною непокорою засуджених у місцях позбавлення волі [19, с. 30-31]. Зокрема, усі особи, засудженні до позбавлення волі, залежно від ступеня суспільної небезпечності поділялися на три категорії. При цьому, належність до тієї чи іншої категорії насамперед була підставою для направлення засудженого до виправної установи певного типу. До першої, найбільш небезпечної категорії зараховувалися засудженні до позбавлення волі із суворою ізоляцією. До другої належали особи з числа нетрудящих, котрі вчинили злочини через свої класові звички, погляди й інтереси, яких суд не визнав за можливе засудити до суворої ізоляції, а також професійні злочинці. До третьої категорії належали всі інші засудженні (ст.42 ВТК УРСР) [36, с. 67].

Іншою особливістю того етапу було те, що з метою посилення кримінальної репресії на загальносоюзному (СРСР) рівні 25 листопада 1927 року було прийнято кілька кримінально-правових актів:

а) Положення про злочини держави, в якому визначалися дві групи державних злочинів: контрреволюційні та злочини проти порядку управління, до яких по аналогії прирівнювались й злочини, що вчинялись у межах позбавлення волі (масові безпорядки; дії що дезорганізують роботу виправних установ; озброєний напад на охорону цих установ) [17, с. 351];

б) Положення про військові злочини, суб'єктами яких були визначені й особи з числа персоналу виправних установ [17, с. 351].

І хоча до ВТК УРСР 1925 р. вносились зміни у 1928 – 1933, 1935, 1939 та 1949 р.р., проте новий ВТК, на відмінну від ВТК РРФСР, який вступив у дію серпні 1933 р., в Україні прийнятий не був, позаяк основним правовим джерелом у той час виступало законодавство Союзу РСР [36, с. 72]. Зокрема наприкінці 20-х – початку 30-х років ХХ століття каральна політика СРСР, включаючи кримінально-правову, зазнала суттєвих змін, що були пов'язані насамперед з постановою Центральної Всесоюзної Комісії (далі – ЦВК) та ради народних

комісарів (далі – РНК) СРСР від 6 листопада 1929 р. «Про зміни до статей 13, 18, 22 та 38 Основних засад кримінального законодавства Союзу РСР та союзних республік», які мали пряме відношення до посилення боротьби із злочинністю у місцях позбавлення волі, а саме: згідно зазначеної постанови, позбавлення волі виконувалось у виправно-трудовах таборах (далі – ВТТ) у віддалених місцевостях СРСР строком від 3-х до 10-ти років. При цьому цей вид кримінального покарання мав два види: а) виконання покарання здійснювалось у загальних місцях позбавлення волі строком до 3-х років – у виправно-трудовах колоніях; б) інше – виправно-трудовому таборі зі строком позбавлення волі понад три роки [36, с. 72].

У подальшому постановою РНК СРСР від 7 квітня 1930 р. було затверджено Положення про ВТТ, відповідно до якого ці установи перебували у підпорядкуванні Об'єднаного Державного Політичного Управління (далі – ОДПУ), а інші види виправно-трудовах установ – у віданні НКВС. Саме зазначене Положення створили умови для свавільного поводження персоналу вказаних установ із засудженими, позаяк переведення останніх одного режиму на інший (початковий, полегшений та пільговий) здійснювалось виключно адміністрацією виправно-трудовах установ [36, с. 73].

У 1936 р. Перелік цих установ був доповнений новим видом – тюрмами, у яких, зокрема тримались засуджені, що в дисциплінарному порядку були переведені з ВТТ і виправно-трудовах колоній за систематичні порушення у місцях позбавлення волі.

Крім цього, у травні 1935 року були створені трудові колонії для неповнолітніх, з ВТТ та виправно-трудовах колоній були переведені всі неповнолітні засуджені [36, с. 74 – 75].

Таким чином, як встановлено в ході спеціальних наукових досліджень, у 1941 році у системі Головного управління таборів (далі – ГУТАБ) СРСР перебувало 53 виправно-трудовах табори, 425 виправно-трудовах колоній та 392 загальні тюрми, у яких відбували покарання засуджені до позбавлення волі: у

таборах – 1млн. 500 тис. 524 особи; у колоніях – 429 тис 205 осіб [80, с. 52 – 53].

Під час війни збереглась раніше організована система місць позбавлення волі, а в 1943 р. в окремих ВТТ були створені відділення (або спеціальні табори пункти) для засуджених до каторжних робіт, в яких відбували покарання особи, які співпрацювали з німецько-фашистськими окупантами. У 1948 р. в системі ВТТ були виділені п'ять таборів особливого призначення із суворим режимом для тримання небезпечних злочинців та особливі табори для ізоляції «кримінально-бандинцького» елемента [36, с. 76].

Як встановлено в ході спеціальних досліджень, у незмінному вигляді система місць позбавлення волі на території СРСР та України проіснувала до 1953 р., коли було проголошено та проведено після смерті Й. Сталіна широкомасштабна амністія, а вся виправно-трудова система знову була передана з відання МВС СРСР до Міністерства юстиції СРСР [36, с. 76]. У таких соціально-правових умовах й здійснювались відповідні заходи щодо боротьби із злісною непокорюю адміністрації виправних установ у місцях позбавлення волі.

Теоретико-методологічні засади для того виду діяльності у той час були викладені у наукових розробках як тих учених, мова про які велась вище (Н.В. Криленко, М.Ю. Козловський, Е.Я. Немировський, Л.М. Саврасов, М.В. Чельцов-Бебутов, ін.), так і нових дослідників: О.О. Бочковського («Кара на смерть до війни»[23]); М.В. Василенка («Матеріали до історії українського права»[29]); М.Н. Гернета («В тюрмі. Нариси тюремної психології» [37]); Б.С. Утевського («Законодавство по кримінальному праву та процесу в період війни» [73]); М.М. Ісаєва («Питання кримінального права, військово-кримінального права та кримінального процесу в судовій практиці Верховного Суду СРСР [83]); М.В. Косвена («Злочин та покарання в додержавному суспільстві» [114]); О.О. Малиновського («Кара й засоби соціального захисту» [152]); Я.І. Падоха («Нарис історії українського карного права» [195]); М.І. Паше-Озерського («Виправно-трудова кодекс УРСР. Текст і постатейний коментар» [197]); А.Л. Ременсона («Покарання та цілі в радянському кримінальному праві» [270]); І.І. Черкаського

(«Громадський (копний) суд на Україні – Русі XVI-XVIII століття»[320]); С.С. Шелухіна («Система практики карного права як окрема дисципліна» [325]); В.С. Трахтирева («Розвиток радянської виправно-трудової системи як частини радянської кримінальної політики» [330]); А.Я. Естріна («Розвиток радянської кримінальної політики» [329]), та ін.

Як, про цей етап (1925 – 1952 р.р.) розвитку нормативно-правових засад боротьби із злочинністю в Україні та, загалом, в СРСР зробив висновок І.Я. Терлюк, у цих роках одним із найбільш дієвих інструментів забезпечення тотального контролю більшовицького керівництва над усіма сферами суспільного життя було кримінальне право. При цьому всі прийняті тоді кримінально-правові акти характеризувалися кримінальною репресією і відображалися у змінах до кримінального кодексу УСРР 1927 р. [298, с. 754 – 755].

3. Третій етап боротьби із злісною непокорю засуджених вимогам адміністрації УВП в Україні тісно пов'язаний з так званою «Хрущовською відлигою» (1953 – 1960 р.р.).

Особливістю цього історичного часу в життєдіяльності України, що він діяв в умовах, коли після смерті Й.Сталіна до влади в СРСР прийшла група реформаторів на чолі Микитою Хрущовим. При цьому зміни нормативно-правового та організаційного характеру не оминули стороною й сферу виконання покарань [17, с. 365 – 366]. Як у зв'язку з цим зауважив І.Й. Бойко, загальною тенденцією розвитку кримінального законодавства в 50-ті р.р. ХХ ст. було певне обмеження застосування кримінальної репресії, звуження кола діянь, що вважалися злочинами, пом'якшення відповідальності за окремі види злочинів, що не мали великої суспільної небезпеки [17, с. 365]. При цьому процес десталітанізації в СРСР не тільки призвів до звуження сфери кримінальної відповідальності; але й супроводжувався створенням комісій з перегляду справ засуджених 1934 – 1953 р.р.; реабілітацію невинних засуджених (виправдання, поновлення доброго імені чи репутації несправедливо обвинуваченої або засудженої особи); скасування надзвичайних законів і постанов, спрямованих на боротьбу з «ворогами народу», т. ін.[17, с. 366]. Такі ж комісії у квітні – травні

1954 р. перевіряли стан роботи у виправно-трудових таборах (ВТТ) та виправно-трудових колоніях (ВТК), по результатах роботи яких була підготовлена доповідь Уряду СРСР [36, с. 76], у якій, зокрема: а) підтримувалась позиція щодо переведу у січні 1954 р. виправної системи з підпорядкування Міністерства юстиції України до відання МВС СРСР [46, с. 76]; б) обґрунтовувалась необхідність удосконалення виправно-трудового законодавства СРСР [36, с. 76 – 77].

Як наслідок, у липні 1954 р. Рада Міністрів СРСР затвердила Положення про виправно-трудові табори та колонії МВС СРСР, відповідно до якого було затверджена нова класифікація засуджених, згідно з якою до виправно-трудових колоній направлялися для відбування покарання, а саме: 1) особи засудженні до позбавлення волі на строк до трьох років; 2) особи, засуджені вперше за посадові, господарські та інші не особливо небезпечні злочини; 3) особи, переведені з дитячих трудових колоній для неповнолітніх для подальшого відбування покарання [36, с. 77].

У той самий час, у ВТТ відбували покарання всі інші особи, засуджені до позбавлення волі, та було встановлено три види режиму: загальний, полегшений та суворий. Саме на останній і переводились злісні порушники режиму відбування покарання та засуджені, які вчиняли злісну непокору вимогам адміністрації виправно-трудового табору [36, с. 77].

У 1956 році ВТТ були ліквідовані як такі, що були неспроможні виконати завдання виправлення та перевиховання засуджених [80, с. 58]. З цього часу покарання у виді позбавлення волі виконувалось у виправно-трудових колоніях та тюрмах. А в грудні 1958 р. Радою Міністрів СРСР було затверджено Положення про виправно-трудові колонії та тюрми МВС СРСР, яке діяло в тому числі й на території України [36, с. 77]. Крім цього, 25 грудня 1958 р. Верховною Радою СРСР та союзних республік були прийняті Основи кримінального законодавства Союзу РСР та союзних республік, які суттєво змінили мету та види покарання, що не могло не відобразитись й на порядку їх виконання, а також на нормативно-правових засадах боротьби із злісною непокорю засуджених у місцях позбавлення волі [36, с. 77 – 78]. Зокрема, основною метою покарання

проголошувалася: а) виправлення та перевиховання засуджених у душі чесного ставлення до праці, точного виконання законів, поваги до правил соціалістичного співжиття; б) запобігання вчиненню злочинів, як засудженими, так і іншими особами (загальна та соціальна превенція) [36, с. 78]

Щодо теоретично-методологічних засад діяльності виправно-трудової системи СРСР, то у той час найбільш продуктивно у цьому напрямі працювали учені, як попередніх етапів, мова про які велась у цій роботі вище, так і безпосереднього даного етапу (1953 – 1960 р.р., а саме: П.П. Михайленко («Нарис з історії кримінального законодавства Української РСР» [158]; Г.І. Рагулін («Радянське виправно-трудове право: правове положення засуджених у виправно-трудових колоніях»[264]; П.М. Лос'єв («Збірник нормативних актів по радянському трудовому праву. Історія законодавства» [278]); Є.Г. Ширвіндт («Радянське виправно-трудове право: підручник [290]); Ю.О. Фролов («Розвиток виправно-трудового права в Україні в перші роки Радянської влади»[316]); М.Д. Шаргородський («Покарання по радянському кримінальному праву» [324]); та інші науковці.

4. Четвертий етап розвитку нормативно-правових засад боротьби із злісною непокорю засуджених у місцях позбавлення волі припадає на 1961 – 1982 р.р. та пов'язаний з прийняттям в Україні нових КК та КВК, а також інших нормативно-правових актів, що стосуються даної проблематики.

Як з цього приводу вірно зауважив І.Й. Бойко, на початку 60-х років ХХ ст. в УРСР міцніла тенденція посилення кримінально-правового примусу як методу управління суспільством, а кримінальне законодавство мало репресивний характер [17, с. 374]. Зокрема відповідно до КК УРСР 1960 р. найбільш поширеним кримінальним покаранням було позбавлення волі, яке розглядалось як універсальний засіб досягнення мети покарання. Проте такий підхід призвів до переповнення виправно-трудових установ, які з причин об'єктивного характеру не забезпечувало повністю виконання покладених на них функцій виправлення і перевиховання засуджених [17, с. 377], що без сумніву, й відобразилось на ефективності запобігання злісній непокорі адміністрації УВП та, в кінцевому

підсумку, стало однією з підстав введення у 1983 р. кримінальної відповідальності за вчинення даного злочину.

Аналогічний карально-репресивний характер зміст мав і прийнятий у грудні 1970 р. Виправно-трудоий кодекс Української РСР [236]. Так, відповідно з вимогами ст. 47 ВТК, в порядку встановленому ст. 410 КПК, засуджені які злісно порушували вимоги режиму, переводились, зокрема, з виправно-трудої колонії у тюрму на строк до 3-х років, а неповнолітні засуджені – з виховно-трудоих колоній загального режиму – у виховно-трудоу колонію посиленого режиму. При цьому у ч. 2 цієї статті ВТК під злісним порушенням засудженими вимог режиму відбування покарання розумілось досить широке коло правопорушень (від невиконання ними законних вимог адміністрації до вчинення засудженим протягу року більше 3-х інших порушень режиму відбування покарань). Крім цього, у ст. 67 ВТК за порушення вимог режиму відбування покарання до засуджених було передбачено застосування такого заходу стягнення, як переведення засуджених, які тримались у виправно-трудоих колоніях загального, посиленого і суворого режиму, до приміщень камерного типу (далі ПКТ) на строк до шести місяців, а тих, які відбували покарання у колоніях особливого режиму – в одиночні камери на строк до одного року.

Як встановлено в ході спеціальних наукових досліджень (і це є особливістю нормативно-правового регулювання зазначеного періоду боротьби із злісною непокорю засуджених (1961 – 1982 р.р.)), хоча в цьому ВТК й був передбачений такий інститут прогресивної системи відбування покарання, як зміна умов тримання засуджених, його зміст та обсяг суттєво відрізнялися у гіршу сторону (особливо в межах однієї колонії) від аналогічного інституту, закріпленого у ВТК УСРР 1925 р., який був у ньому був представлений доволі широким спектром норм [36, с. 80] та увібрав у себе найефективніші норми, що були визначені з цих питань ще у Статуті служби поправно-трудоих установах УСРР [291].

При цьому, ні прийняття конституції СРСР 1977 р. та Конституції УРСР 1978 р., а також внесення змін у КК 1960 р., спрямованих на скорочення застосування покарання у виді позбавлення волі та посилення боротьби із рецидивною

злочинністю [17, с. 376], не змінили суті речей: карально-виправний характер політики у сфері виконання покарань залишився незмінним, на що звертали увагу в своїх роботах науковці того часу, зокрема, Є.Г. Ширвіндт, який був засуджений до позбавлення волі та відбував це покарання у вправно-трудовах колоніях протягом 10-ти років, звільнившись з цих УВП тільки у 1956 році [304, с. 458].

У цілому методологічні засади виконання та відбування покарань в Україні, включаючи питання боротьби із злісною непокою засуджених вимогам адміністрації УВП, розробили у своїх працях, користуючись надбаннями своїх поглядів, які активно працювали у минулі роки (1918 – 1960 р.р.), такі науковці, як: Г.А. Аванесов («Зміна умов тримання засуджених у процесі відбування позбавлення волі (прогресивна система) [4]; З.А. Астеміров («Трудова колонія для неповнолітніх» [7]); Л.В. Багрій – Шахматов («Система кримінальних покарань та їх класифікація» [8]); М.І. Бажанов («Призначення покарання по радянському кримінальному праву» [9]); В.М. Бризгалов («Деякі питання організації та управління ВТК» [24]); Л.А. Висотіна («Педагогічні основи процесу виправлення та перевиховання засуджених у ВТУ» [34]); С.Є. Віцин («Системний підхід і злочинність» [31]); Е.О. Говорухін («Організаційно-правові питання виконання покарань у виправно-трудовах колоніях із ізольованими ділянками та локальними виробничими об'єктами» [38]); М.П. Журавльов («Порушення режиму у ВТУ та заходи стягнення» [67]); К.Є. Ігошев («Типологія особистості та мотивація злочинної поведінки [81]); І.І. Карпець («Індивідуалізація покарання в радянському праві [87]); В.І. Камінська («Теоретичні проблеми соціальної обумовленості та ефективності кримінального правосуддя» [86]); М.І. Ковальов («Радянське кримінальне право» [91]); Г.А. Крігер («Призначення покарання та звільнення від покарання по радянському кримінальному праву» [116]); О.М. Леонтьєв («Потреби, мотиви та емоції» [146]); А.І. Марцев («Діалектика та питання теорії кримінального права» [153]); М.П. Мелентьєв («Зміна умов тримання засуджених у ВТУ» [155]); Ю.О. Мінаков («Класифікація засуджених до позбавлення волі та правові проблеми її удосконалення» [156]); А.А. Наташев («Основи теорії виправно-трудового права» [171]); І.С. Ной («Теоретичні питання

позбавлення волі [182]); П.П. Осіпов («Теоретичні основи побудови та застосування кримінально-правових санкцій (аксіологічні аспекти)» [191]); І.М. Перков («Диференціація процесу покарання та процесу виправно-трудового впливу у виправно-трудових колоніях» [198]); О.Б. Сахаров («Про особливості злочинця та причинах злочинності в СРСР» [277]); А.Ф. Сізий («Удосконалення правового регулювання системи зміни умов тримання осіб, засуджених до позбавлення волі» [282]); Є.А. Скритильов («Тюремна політика та тюремне законодавство Тимчасового уряду» [284]); Ю.М. Ткачевський («Радянське виправно-трудове право» [286]); В.С. Тікунов («Радянське виправно-трудове право» [287]); І.А. Сперенський («Радянське виправно-трудове право» [289]); М.О. Беляєв («Радянське виправно-трудове право» [288]); М.О. Стручков («Покарання як засіб боротьби із злочинністю» [294]); Ф.Р. Сундуров («Позбавлення волі та соціально-психологічні передумови його ефективності» [295]); Д.Є. Тихомиров («Питання удосконалення диференціації карально-виховного процесу у виправно-трудових колоніях суворого режиму» [299]); А.А. Тихонов («Заходи заохочення та стягнення, що застосовуються у виправно-трудових колоніях» [300]); Ю.М. Ткачевський («Радянське виправно-трудове право» [301]); Г.О. Туманов («Деякі питання класифікації злочинців та осіб, засуджених до позбавлення волі» [302]); П.А. Фефелов («Поняття та система принципів радянського кримінального права» [311]); В.Д. Філімонов («Індивідуалізація кримінальної відповідальності в процесі виконання покарання» [312]); М.Д. Шаргородський («Покарання, його мета та ефективність» [324]); І.В. Шмаров («Запобігання злочинам серед засуджених, звільнених від покарання» [326]); Ю.К. Якимович («Зміна умов тримання засуджених у межах однієї виправно-трудової установи (по матеріалах ВТК загального та суворого режиму Західно-Сибірського регіону)» [333]), та інші учені.

5. П'ятий етап (1983 – 1991 р.р.) розвитку нормативно-правових джерел, що стосуються питань боротьби із злісною непокорю засуджених вимогам адміністрації УВП, зокрема, із веденням у КК УРСР ст. 183-3 «Злісна непокоря вимогам адміністрації виправно-трудової установи» [218]. Її редакція мала такий

вигляд «Злісна непокора вимогам адміністрації виправно-трудової установи, або інша протидія адміністрації у здійсненні її функцій особою, яка відбуває покарання в місцях позбавлення волі, якщо ця особа за порушення вимог режиму відбування покарання піддавалася протягом року стягненню у вигляді переведення в приміщення камерного типу (одиначну камеру) або переводилася в тюрму, - карається позбавленням волі до трьох років.

Зазначена стаття КК мала також й частину другу наступного змісту: «Ті ж дій вчинені особливо небезпечним рецидивістом або особою, засудженою за тяжкий злочин, - карається позбавленням волі на строк від одного до п'яти років [218].

Відповідно до вимог ст. 12 ВТК УРСР позбавлення волі, як вид покарання, використовувались у виправно-трудовах та виховно-трудовах колоніях, а також у тюрмах.

Виходячи з цього, варто констатувати, що суб'єктом злочину, мова про який велась у ст. 183-3 КК УРСР, могли бути тільки засуджені до позбавлення волі. Більш того, враховуючи, що ст. 67 ВТК не передбачалося таке стягнення, як переведення засуджених, яких тримали у виховно-трудовах колоніях, у ПКТ чи одиначну камеру, неповнолітніх засуджених до кримінальної відповідальності по ст. 183-3 КК для притягнення правових підстав не було.

Однією з умов, що сприяли у тому числі й доповненню КК ст. 183-3 «Злісна непокора вимогам адміністрації виправно-трудової установи», стало, зокрема те, що практика застосування нового виправно-трудового законодавства виявила цілу низку його недоліків, а також тим, що на початку 80-х років ХХ століття відбувались суттєві соціально-політичні, економічні та правові зміни в СРСР. Так, із смертю Л.Брежнєва закінчилась не тільки «епоха розвинутого соціалізму, але й взагалі наступив період стагнації (англ. stauropigion від лат. stagnare – робити нерухомим, застій) [25, с. 545] радянської політичної системи. яка все більше вдавалась при цьому до репресивних методів управління суспільством та державою, включаючи сферу виконання покарань, взявши на озброєння схоластично-алогічний постулат щодо повної ліквідації злочинності в СРСР [314, с. 13 – 14].

Такий підхід, як встановлено в ході спеціальних досліджень, привів до того, що зі злісною непокорою засуджених у місцях позбавлення волі «боролись» плановим методом: щорічно ці показники мали бути не меншими за попередній період [32, с. 45]. При цьому, всупереч змісту ст. 183-3 КК, а саме притягнення до кримінальної відповідальності дійсних злісних порушників режиму відбування покарання – серед суб'єктів цього злочину тільки 65,5 підтримували злочинні традиції, а 14 % засуджених відбували покарання вперше [234, с. 2].

Отже, не дивлячись на, здавалось би, закріплену в ст. 183-3 КК суспільно-корисну мету та спеціальну превенцію (запобігати вчиненню цього злочину), на практиці зазначена норма застосовувалась не ефективно, позаяк була спрямована на подавлення будь-якої непокори (навіть законної, природньої тощо) засуджених представникам існуючої влади, до яких відносився й персонал колоній, не здійснюючи при цьому будь-яких запобіжних заходів у цьому напрямі.

Як встановлено в ході даного дослідження, зазначена «політика» боротьби із злісною непокорою адміністрації УВП, з часу доповнення у 1983 р. КК відповідною нормою [218], збереглась до нинішнього часу, що й стала вирішальним при виборі теми даної дисертаційної роботи.

Методологічні засади такої діяльності на цьому етапі (1983 – 1991 р.р.) були напрацьовані як ученими попередніх етапів, аналіз яких проведено вище, так і науковцями саме цього історичного розвитку сфери виконання покарань України, серед яких варто звернути увагу на роботи: Є.Д. Блувштейна («Кримінальне право та соціальна справедливість [14]); В.М. Бризгалова («Насильницькі злочини, що вчиняються у ВТК, та їх профілактика [24]); Б.С. Волков («Мотиви злочинів: кримінально-правове та соціальне-психологічне дослідження» [33]); Р.Р. Галіакбаров («Система й види покарань» [35]); А.І. Гурова («Професійна злочинність: минуле та сучасність» [55]); С.І. Дементьєва («Побудова кримінально-правових санкцій у виді позбавлення волі» [56]); В.К. Дуюнова («Додаткові покарання: теорія та практика» [63]); А.Д. Глаточкіна («Виправно-трудова психологія» [84]); С.Г. Келіні («Принципи радянського кримінального права» [88]); А.І. Коробєєва («Радянська кримінально-правова політика.

Проблеми криміналізації та пеналізації» [109]; В.О. Корчинського («Реалізація принципу соціальної справедливості при зміні умов тримання засуджених, які відбувають покарання у виправно-трудових колоніях» [112]); А.І. Курганова («Диференціація виконання покарань у виді позбавлення волі та «прогресивна система» [143]); В.П. Михалова («Органи внутрішніх справ у боротьбі із злочинністю: (морально-правовий аспект реалізації закону» [147]); Г.М. Міньковського («Принцип партійності кримінально правової боротьби із злочинністю та участь політапарату в її реалізації» [157]); А.А. Михлін (« Від моделі до проекту» [160]); К.І. Никитенка («Невідворотність покарання» [179]); М.І. Панова («Кваліфікація насильницьких злочинів» [196]); В.М. Петрашева («Гуманізація системи покарань в радянському кримінальному праві» [199]); В.В. Похмелкіна («Соціальна справедливість та кримінальна відповідальність» [207]); Г.С. Саркісова («Об'єкт індивідуального профілактичного впливу в теорії запобігання злочинності» [276]); В.І. Тютюгіна («Про співвідношення видів покарань по ступеню їх суворості» [303]); П.А. Фефелова («Суспільна небезпека злочинного діяння та удосконалення системи покарань» [310]); Ю.А. Фролова («Організаційно-правові перетворення системи установ та органів, які виконують покарання в Українській РСР» [315]); А.Л. Цветіновича («Додаткові покарання: функції, система, види» [322]); З.І. Читаї («Ізоляція засуджених до позбавлення волі: правові та соціально-психологічні проблеми» [322]); В.Є. Южаніна («Спеціально запобіжна діяльність адміністрації ВТУ» [331]); та інших науковців.

Другий період нормативно-правового забезпечення процесу боротьби із злісною непокорю засуджених адміністрації УВП припадає на 1991 – 2018 р.р. та має декілька етапів:

а) 1991 – 1999 р.р.: період знаходження органів та установ виконання покарань в системі МВС України та впливу останньої на формування кримінально-правових засад боротьби із злочинністю. Зокрема, показники щодо боротьби із злісною непокорю вимогам адміністрації УВП відносились до

пріоритетних показників діяльності у сфері виконання покарань [76, с. 180 – 181]);

б) 1999 – 2010 р.р.: етап самостійного функціонування органів та установ виконання покарань у системі органів державної виконавчої влади.

Цей часовий відрізок розпочався з Указу Президента України від 12 березня 1999 року «Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування МВС України [216], та завершився з прийняттям іншого Указу Президента України від 9 грудня 2010 року «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» [245], відповідно до якого ДДУПВП частково втратив свою самостійність та координував свою діяльність через Міністра юстиції України.

Між цими часовими проміжками, як показали результати даного дослідження, в Україні було прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на удосконалення сфери виконання покарань, включаючи питання боротьби із злісною непокорою засуджених в УВП. Зокрема, до таких слід віднести: 1) внесення суттєвих змін у ВТК України 1970 р., відповідно до яких, з одного боку, закріплювались деякі елементи міжнародних стандартів поводження із засудженими [128, с. 335 – 342], а, з іншого, посиленням боротьби із злісною непокорою засуджених у місцях позбавлення волі (якщо у 1991 році у структурі злочинності злісна непокора вимогам адміністрації УВП складала 9% (із 800 усіх зареєстрованих злочинів, по ст. 183-3 КК було порушено 72 кримінальні справи) [177, с.8], то у 1999 р. – 60% (відповідно, із 429 усіх вчинених злочинів 258 приходились на ст. 183-3 КК) [185, с. 11 – 13];

2) прийняття у квітні 2001 р. нового КК України, в якому злісна непокора вимогам адміністрації УВП, як злочин була закріплена в ст. 391 КК України [126];

3) прийняття у липні 2003 р. нового КВК України, який суттєво змінив порядок виконання та відбування покарання та ввів в обіг в окремій статті поняття «Злісне порушення встановленого порядку відбування покарання», за яке було передбачена дисциплінарна відповідальність [138], що було важливо з огляду застосування на практиці ст. 391 КК України, яка, як у назві, так і в

диспозиції залишилась в редакції 2001 року, а саме – злісна непокора вимогам адміністрації виправної установи.

У той самий час, по КВК України такі установи були відсутні (згідно ст. 11 цього кодексу замість них були створені УВП, які у свою чергу, поділялись на кримінально-виконавчі установи відкритого типу (виправні центри) та закритого типу (виправні колонії), а також – виховні колонії [173, с. 53 – 57], тобто в супереч вимогам ч. 2 ст. 3 КК України у даному випадку ст. 391 цього Кодексу застосовувалась по аналогії.

У зв'язку з цим звертає на себе увагу ще один факт: зміни з цього питання не були внесені й у спеціальну постанову Пленуму Верховного Суду України від 26 березня 1993 року №8 «Про судову в справах про злочини, пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі» [255, с. 109 – 116];

4) прийняття інших нормативно-правових актів, що стосуються сфери виконання покарань (Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [222]; ПВР УВП [208] та їх нової редакції [209]; ін.);

в) третій етап формування нормативно-правових засад боротьби із злісною непокорою засуджених у місцях позбавлення волі припадає на 2011 – 2017 р.р., тобто пов'язаний з повним підпорядкуванням у 2012 році органів та установ виконання покарань Міністерству юстиції України.

Проте, як встановлено в ході даного дослідження, суттєвого впливу на стан застосування на практиці ст. 391 КК України не відбулось. Зокрема, якщо у 2011 році цей злочин у загальній структурі злочинності в УВП України складав 34% [225, с. 3], то у 2016 році – 32% [252, с.1]. І це при тому, що у квітні 2014 року був прийнятий Закон України «Про приведення умов тримання засуджених до позбавлення волі до Європейських стандартів» [248] та в новій редакції (словосполучення «виправні установи» було замінено на «установи виконання покарань») була викладена ст. 391 КК України [220];

г) четвертий етап формування та реалізації нормативно-правових актів, спрямованих на боротьбу із злісною непокорою адміністрації УВП розпочався у

вересні 2017 року з прийняттям Кабінетом Міністрів України Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України [257] та триває по даний час. Але й цей документ (джерело права) теж нічого не говорить про запобіжну діяльність, спрямовану на запобігання злісній непокорі засуджених адміністрації місць позбавлення волі, що виступає додатковим аргументом щодо актуальності та практичної значущості вибраної у цій роботі теми дослідження.

Якщо у цілому узагальнити всі теоретичні підходи, які склались щодо вирішення даної проблематики, то можна виокремити два напрями, які сформувались та продовжують на доктринальному рівні, а саме:

1. Науковці, які пропонують посилити виправно-трудова репресії щодо злісних порушників режиму відбування покарання у виді позбавлення волі (В.І. Горобцов [49, с. 74], О.С. Міхлін [161, с. 7]; І.С. Ной [181, с. 53] та ін.) та обґрунтовували необхідність введення спеціальної норми в КК України, яка передбачала б кримінальну відповідальність за злісну непокору адміністрації УВП (О.Л. Ременсон [269, с. 18]; Ю.В. Орел [189, с. 71 – 72]; К.В. Бондарєва [19, с. 33], інші).

2. Учені, що заперечують позицію перших науковців та пропонують: натомість підвищити рівень ефективності соціально-виховної роботи із засудженими до позбавлення волі (О.С. Наташев [170, с. 58 – 59]; С.В. Болдирєв [18, с. 92 – 94]; І.С. Яковець [261, с. 35 - 41] та інші).

Поряд з цим, як встановлено в ході даного дослідження, ні перша група, ні друга група науковців питання про запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП предметом у своїх розробках не ставили, що й обумовило прийняття остаточного рішення щодо теми, мети і завдань даного наукового пошуку. Тим більше, що методологічне підґрунтя для цього створило, як на законодавчому рівні (ч.1 ст. 1 КК України, ч. 1 ст. 1 КВК України, ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [171]; ін.), та і на доктринальному рівні (зокрема у роботі О.Г. Колба [94]; О.М. Джужи [132]; В.П. Захарова [78] та ін.). При цьому варто зазначити, що питання щодо запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, лише частково розглядались у тих

дисертаціях, які безпосередньо стосувались даної проблематики, а саме: О.І. Плужник «Кримінальна відповідальність за порушення режиму відбування покарання у виправних колоніях та тримання під вартою» (2003 р.) [202], Ю.В. Орла «Кримінальна відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації виправної установи» (2008 р.) [189], К.В. Бондарєвої «Злісна непокоря вимогам адміністрації установи виконання покарань: кримінально-правова та кримінологічна характеристика» (2018 р.) [19] та ін.

Враховуючи, що зазначені наукові розробки детально проаналізовані іншими дослідниками (З.В. Журавською [68]; О.М. Павлік [194]; О.Г. Колба [97]; І.М. Копатуна [108]; В.Я. Конопельського [104]; С.С. Мірошніченка [164]; В.І. Осадчого [190] та ін.), у цій дисертації використано лише їх висновки по суті та піддана оцінка їх позицій щодо шляхів вирішення проблем боротьби із злісною непокорю засуджених вимогам адміністрації УВП.

Підводячи підсумки по даному підрозділу дисертації, слід констатувати, що на стан запобігання злочинам, що пов'язані із злісною непокорю адміністрації УВП. Впливають ряд обставин, досліджених у цій роботі, а саме:

а) історична практика виконання-відбування покарань, що склалась у радянський період функціонування сфери виконання покарань України (1918 – 1991 р.р.);

б) перебування органів та установ виконання покарань у системі МВС України (1991 – 1999 р.р.), пріоритетними завданнями стали питання боротьби із злочинністю, а не виправно-ресоціалізаційний процес, що має дещо інше соціальне призначення та форми, методи і засоби впливу на особу злочинця (ст. 6 КВК України);

в) безсистемність, хаотичність, алогічність реформ, які проводились у сфері виконання покарань України, розпочатими з 1991 р. по даний час, поза якими залишились основні дійові особи – засуджені та персонал ДВС України;

г) недостатній рівень наукових досліджень у сфері виконання покарань України в частині запобігання злочинам, у тому числі з питань, що стосуються злісної непокори адміністрації УВП;

г) сліпе та безглузде впровадження міжнародного досвіду в національне законодавство та практику пов'язаною з організацією виконання та відбування покарань, в умовах відсутності належних фінансових, матеріально-технічних, кадрових та інших можливостей держави і суспільства у сьогоденних соціально-економічних умовах розвитку України.

1.2 Поняття запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань

Одним із завдань, що визначені в КК (ч. 1 ст. 1) та КВК України (ч. 1 ст. 1), а також є структурним елементом мети покарання (ч. 2 ст. 50 КК України) є запобігання злочинам.

При цьому, не дивлячись на різноманітні підходи, що склались на доктринальному рівні щодо змісту цієї правової категорії, все таки варто з цього приводу погодитись з висновком А.П. Закалюка про те, що запобігання злочинності як різновиду суспільної діяльності належить до таких важливих напрямів останньої, як соціальний контроль і соціальна профілактика, під якою розуміється цілеспрямована діяльність щодо запобіганням порушенням будь-яких суспільних норм, усунення причин, що породжують ці порушення [71, с. 323]. Виходячи з цього, В.В. Голіна небезпідставно вважає, що запобігання злочинності – це сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ і процесів, що породжують або сприяють їй, а також на недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [137, с. 142].

Знову ж таки, як різновид соціально-профілактичної діяльності запобігання злочинам має свій специфічний предмет та свою конкретну мету, а саме: предмет становить діяльність щодо перешкоджання дії детермінантів злочинності, передусім її причин та сприяючих умов, а метою є обмеження, нейтралізація, а за можливістю – й усунення їх дії. Цим і визначається функціональна спільність та змістовий зв'язок усіх її елементів запобіжної діяльності: її сфер, предмета, цілей, суб'єктів, об'єктів та ін. [71, с. 323].

У той самий час, як показали результати даного дослідження, і в нормативно-правових актах, і в науковій літературі, крім терміну «запобігання злочинам», вживаються також його аналоги, типу: «профілактика злочинів» [262]; «протидія злочинності» [10]; «боротьба із злочинністю» [204]; «превентивна діяльність по запобіганню злочинам» [72]; ін.

Не вдаючись у цілому в дискусію з цих питань, позаяк це не входить до завдань цього дослідження, з цього приводу можна зробити наступні висновки:

а) враховуючи, що у нормах матеріального права, (зокрема, КК України), які є первинними для норм процесуального (процедурного, виконавчого, тощо) права [75, с. 164], закріплено завдання щодо запобігання злочинам, то й пр. и визначені статутних завдань правоохоронних органів (як, от Національної поліції [72]) та вирішені прикладних завдань у сфері боротьби із злочинністю має вживатись саме дана правова категорія, а не їх аналоги, позаяк у такому виді суттєво зменшується об'єм їх правових повноважень, а також порушуються встановлені на науковому рівні принципи нормотворчості (зокрема, системності) [75, с. 214].

Як з цього приводу слушно зауважив А.П. Закалюк, очевидно, що всі зазначені терміни мають загальну змістовну діяльнісну основу, яка полягає у вчиненні дій для недопущення якогось явища, події, вчинку. Разом із тим, деякі з цих термінів мають різне функціональне та отримали на практиці смислове навантаження [71, с. 319];

б) звичайно, що наукові новації, ідеї, пропозиції тощо, з цієї проблематики створюють належні умови для удосконалення прикладних засад діяльності у сфері, боротьби із злочинністю, але очевидним є й інший факт: підмінюючи

нормативно визначені поняття та категорії науковими термінами, деякі автори відображають таким чином рівень своєї правової свідомості та правової культури [90, с. 579 – 583], що в кінцевому результаті, впливає й на ефективність правоохоронної та правозастосовної діяльності.

Виходячи з цього, навряд чи можна погодитись з О.М. Бандуркою та Л.М. Давиденко у тому, що терміни «попередження», «профілактика», «протидія», «запобігання» є взаємозамінюючими [10, с. 87].

Не слід у цьому контексті визнати правильним й підхід, відповідно до якого запобігання злочинам зводиться до їх профілактики [262, с. 13], позаяк остання є лише одним із структурних елементів запобіжної діяльності [75, с. 22 – 30].

Важливість, теоретичне і практична значущість розуміння цих відмінностей дає злочину по-новому оцінити на всіх рівнях (доктринальному, нормативному, управлінському та ін.) ефективність боротьби із злочинністю у будь-якій сфері суспільних відносин [21, с. 81 – 95]. Зокрема, закріплення в ст. 2 Закону України «Про національну поліцію» завдання щодо протидії злочинності привело до того, що цей правоохоронний орган фактично звів нанівець діяльність по запобіганню злочинам, що стало однією з умов, які сприяли росту злочинності в Україні в останні роки.

Враховуючи зазначене, у цій дисертації ключовим терміном стало словосполучення «запобігання злочинам», а методологічним підґрунтям для вирішення такого завдання, даного дослідження, як з'ясування змісту поняття «запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП», та формулювання авторського варіанту даного поняття були враховані всі існуючі поняття були враховані всі існуючі в кримінології теоретичні підходи, що стосуються змісту соціально-правової категорії, «запобігання законам», а саме щодо:

1) класифікації запобіжних заходів (за рівнем, масштабом, змістом, суб'єктами, об'єктами, та ін.) [137, с. 143];

2) напрямів спеціально-кримінологічного запобігання злочинам та їх видів: а) кримінологічна профілактика (профілактика випередження; обмеження;

усунення; захисту); б) відвернення злочинів (загальне та індивідуальне відвернення); в) припинення злочинів (заходи спонукання; перестереження; заходи активного втручання) [75, с. 22 – 39];

3) змісту індивідуального запобіганням злочинів, яке деякі учені (зокрема В.В. Василевич та О.М. Джужа) [135, с. 53], не виділяють серед рівнів запобіжної діяльності. Натомість інша група науковців (В.В. Голіна та Б.М. Головків [137, с. 143];

4) особливостей детермінації злочинів, що вчиняються у сфері виконання покарань [97, с. 74 – 92].

Враховуючи зазначені теоретико-методологічні засади з питань запобігання злочинам, а також враховуючи з отриманих в ході даного дослідження, можна вивести наступне визначення поняття «запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установ виконання покарань» – це такий різновид соціально-профілактичної діяльності, яка здійснюється щодо засуджених до позбавлення волі на різних рівнях, обсягах, спрямованістю та видами, відповідними суб'єктами та згідно чинного законодавства України і спрямована на виявлення осіб, з боку яких можна очікувати вчинення даного злочину, а також на перешкоджання дії детермінант цієї злочинності та її проявів, через обмеження їх впливу, нейтралізацію або усунення в цілому.

Отже, системоутворюючими ознаками, що складають зміст даного поняття, є наступні:

1. Даний вид запобігання злочинам є одним із різновидів соціально-профілактичної діяльності, яка здійснюється у сфері виконання покарань.

Якщо розглядати її зміст на рівні більш високого узагальнення та абстракції суспільної організації процесу виконання – відбування покарань, що має певну досконалість, яку порушує злочин, пов'язаний із злісною непокорою вимогам адміністрації УВП, то запобіганням цим суспільно небезпечними та карним діянням має розглядатися як частина збереження цієї «досконалості» та стабільності зазначеної системи, а недосконалість запобіжної діяльності, зниження її ефективності «певною мірою примітивує як суспільство в цілому, та і

систему виконання покарань, зокрема через що ця система починає деградувати, і, якщо не вжити необхідних заходів, вона взагалі може соціально зруйнуватися» [71, с. 323].

Прикладом такої бездіяльності або нелогічної діяльності можна назвати так звані «реформи», які здійснює Міністерство юстиції України у сфері виконання покарань з травня 2016 року [240] по теперішній час. Зокрема, ліквідувавши ДПтС України та його територіальні управління у 2016 році, Мінюст тільки у 2017 році створив організаційну структуру управління установами виконання покарань у виді Департаменту ДКВС України, залишивши на рік безконтрольною діяльність у сфері виконання покарань, що відобразилось негативно й на стані боротьби із злочинністю у місцях позбавлення волі, у тому числі, не привело й до зниження кількості та рівня злісної непокори вимогам адміністрації УВП [251, с. 1 – 11].

Як з цього приводу влучно зауважив В.В. Голіна, злочинність – це складне соціальне явище, причини й умови якого пов'язані як із генетичними схильностями людей до відхиленої, у тому числі злочинної поведінки, так і з пороками та недосконалістю самого суспільства і ступенем його здатності формувати законослухняну людину [75, с. 14].

Особливо важливий цей постулат є для діяльності у сфері виконання покарань, враховуючи, що у ній важливими стають не лише норми права як певні взірці, стандарти поведінки, а й процедури, процес здійснення приписів правових норм, які не повинні відриватись від їх змістовних характеристик, позаяк втілення в життя норм матеріального права, установлення правопорядку є неможливим поза належною процедурою, визначеною не тільки формально, але й спрямованою на реалізацію визначених у законі (зокрема, ст. 5 КВК України) принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання, відбування покарань [293, с. 786].

Саме з цих міркувань і включено в зміст дослідницького поняття словосполучення «різновид соціально-профілактичної діяльності».

2. Запобігання злісній непокорі – це діяльність, яка здійснюється тільки щодо засуджених до позбавлення волі.

Відповідно до вимог ст. 86 КВК України, засуджені до позбавлення волі відбувають покарання у колоніях. До таких, як це витікає із змісту ст. 11 цього Кодексу, виправні колонії мінімального, середнього та максимального рівнів безпеки, а також виховні колонії. Крім цього, засуджені до позбавлення волі можуть триматись у СІЗО у випадках, визначених в законі:

а) як особи, які були залишені для роботи з господарського обслуговування (ст. 89 КВК України);

б) тимчасово залишені в СІЗО засуджені у зв'язку з проведенням слідчих дій (ст. 90 КВК України);

в) так звані транзитно-пересильні засуджені, які тримаються в СІЗО до їх переведення до інших УВП (ст. 100 – 101 КВК України).

У той самий час, варто зазначити, що згідно диспозиції ст. 391 КК України, за злісну непокору вимогам адміністрації УВП до кримінальної відповідальності можна притягати й інших засуджених, а саме:

1) осіб, які тримаються у виховних колоніях;

2) осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі [175, с. 688 –689].

Такий підхід законодавця навряд чи можна визнати правильним, якщо застосувати так звані логічні методи пізнання змісту цієї правової норми [90, с. 614 –636].

Перше заперечення полягає у тому, що серед стягнень, які застосовуються як до неповнолітніх засуджених до позбавлення волі (ст. 145 КВК України), так і щодо осіб, які тримаються у виправних центрах (ст. 68 КВК України), відсутнє таке із них, як: переведення до приміщення камерного типу (одиночної камери), а саме воно є, однією з ознак злочину, мова про який ведеться в ст. 391 КК України.

Зміст другого заперечення також ґрунтується на нормах права. Зокрема, вживши в ст. 391 КК України словосполучення «Особа, яка переводилась на більш суворий режим відбування покарання», законодавець, навіть враховуючи зміни, які були внесені у цю норму права Законом України від 14.04.2009 року

(заміна у назві ст. 391 КК України словосполучення «виправна установа» на «установа виконання покарань») [220], не враховував того юридичного факту, що згідно чинного кримінально-виконавчого законодавства України такого переводу засуджених не передбаченого. Зокрема, як це витікає із змісту ст. 100 КВК України, при відповідних умовах засудженому можуть бути змінені умови тримання засуджених до позбавлення волі, в тому числі й шляхом їх переводу до колонії іншого виду (ст.101 КВК України). Більш того, переведення засуджених із виховної до виправної колонії здійснюється тільки у разі досягнення цією особою 18-річного віку (ч. 1 ст. 147 КК України), а щодо засуджених до обмеження волі – тільки в інший виправний центр (ч. 6 ст. 57 КВК України), або для проживання за межами УВП (ч. 2 ст. 59 КВК України).

З цього витікає, що суб'єктом злочину, що стосується злісної непокори вимогам адміністрації УВП, може бути лише повнолітній засуджений до позбавлення волі, який відбуває покарання у виправній колонії того чи іншого рівня безпеки. А, відтак, ст. 391 КК України має мати назву «Злісна непокора вимогам адміністрації виправної колонії» (і це буде відповідати змісту ст. 183-3 КК України, яка була включена у цей Кодекс у вересні 1983 року та передбачатиме кримінальну відповідальність тільки тих осіб, які тримались у виправно-трудовах колоніях [218], тобто була менш репресивною по колу суб'єктів злочину, ніж нині діюча ст. 391 КК України).

Така позиція в науці є не новою, так В.І. Осадчий також переконаний, що суб'єктом даного злочину має бути лише повнолітній засуджений до позбавлення волі [174, с. 982]. Хоча, за ради справедливості, варто визнати, що більшість науковців, які коментують КК, вважають по – іншому [125, с. 898].

Отже, змінивши назву ст. 391КК України, варто в новій редакції викласти її диспозицію: «Злісна непокора вимогам адміністрації виправної колонії або інша протидія адміністрації у законному здійсненні її функцій особою, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі, якщо ця особа за порушення вимог режиму відбування покарання була піддана протягом року стягненню у виді переведення

до приміщення камерного типу (одиначної камери) або переводилась за ці діяння в іншу виправну колонію».

Такий підхід дозволить припинити існуючу на сьогодні практику притягнення до кримінальної відповідальності засуджених до позбавлення волі по ст. 391 КК України по аналогії, яка заборонена згідно ч. 2 ст. 3 КК України, а саме: привести діяльність по переводу цих осіб не на більш суворий режим відбування покарання (позаяк по чинному КК України це перетбачено змістом виправних колоній різного рівня безпеки (ст. 18 КВК України)), а в інші виправні колонії – тільки таке стягнення передбачено ст. 132 КВК України.

3. Запобігання злісній непокорі – це діяльність, яка здійснюється на різних рівнях, обсягах, спрямованістю та видами.

В кримінології, саме по цих критеріях здійснена класифікація запобіжних заходів: зокрема, за спеціальним рівнем учені виділяють три групи заходів: а) загально соціальні; б) ті, що протидіють соціальним патологіям; в) спеціальні (кримінологічні) [134, с. 53].

За обсягом (масовістю охоплення) заходи по запобігання злочинам поділяються на: загальні (знеособлені); особливі (групові) та індивідуальні (конкретні) [134, с. 55].

За спрямованістю та видом зазначені заходи поділяються на: 1) соціально-економічні; 2) організаційно-управлінські; 3) ідеологічні; 4) соціально-психологічні; 5) технічні; 6) правові [134, с. 59].

В науковій літературі можна зустріти й інші класифікаційні групи запобіжних заходів [120, с. 338 – 347]. Їх класифікація здійснена і ученими кримінально-виконавчого профілю [78, с. 176].

Саме зазначені доктринальні підходи й були використані у цій дисертації як методологічне підґрунтя при вирішенні завдань, що склали зміст розділу 3 цієї роботи, тобто при розробці загально соціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуальних (віктимологічних) заходів по запобіганню злочину, який закріплений в ст. 391 КК України.

4. Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП – це діяльність відповідних суб'єктів запобігання злочинам.

Знову ж таки, загально визнаною в кримінології є їх класифікація по таких критеріях:

1) за місцем у державні і суспільній системі суб'єктів запобіжної діяльності – на: державні; недержавні (неурядові), у тому числі підприємства, установи і організації, громадські об'єднання;

2) за завданнями, компетенцією і змістом запобіжної діяльності зазначені суб'єкти поділяються на:

а) органи влади загальної компетенції (їх установи, організації, підприємства) (Президент України, Кабінет Міністрів України, верховна рада України, обласні та районні державні адміністрації, міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади, та ін.) [135, с. 64];

б) неспеціалізовані суб'єкти запобігання злочинам (суб'єкти господарювання; установи культури та спорту, засоби масової інформації; органи, що регулюють природокористування, міграцію; житлово-комунальні органи; ін.) [135, с. 65];

в) частково спеціалізовані суб'єкти запобіжної діяльності (установи соціального забезпечення, освіти, охорони здоров'я, контрольно-ревізійні та інші контролюючі органи) [135, с. 65];

г) спеціалізовані суб'єкти запобігання злочинам (правоохоронні органи, для яких завдання належить до числа головних пріоритетних) .) [135, с. 64]. Виключний перелік цих органів визначений в Законі України від 23 грудня 1993 року «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» .) [221].

Всі ці суб'єкти в тій чи іншій мірі залучені до реалізації запобіжних заходів у сфері виконання покарань. Поряд з цим, варто зазначити, що їх діяльність в УВП, особливо у місцях позбавлення волі, здійснюється з певними обмеженнями та за правилами, що встановлені у кримінально-виконавчому законодавстві України (ст. 24 КВК «Відвідування установ виконання покарань», ст. 25 цього Кодексу «Участь громадськості у виправленні, ре соціалізації засуджених. Громадський

контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань», ст. 102 «Режим у колоніях та його основні вимоги», ст. 103 «Технічні засоби нагляду і контролю», ст. 104 «Оперативно-розшукова діяльність в колоніях», ін.) .) [74, с. 128 – 150].

5. Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП – це діяльність, яка здійснюється згідно чинного законодавства України.

У цьому контексті звертає на себе увагу ст. 7 КВК «Основи правового статусу засуджених», в частині другій якої зазначено, що засуджені користуються всіма правами людини та громадянина, передбаченими Конституцією України, за винятком обмежень визначених цим кодексом, законами України і встановлених вироком суду.

У повній мірі це стосується діяльності, пов'язаної із запобіганням злочинам у виправних колоніях. Поряд з цим, слід констатувати, що у сфері виконання покарань діє значна кількість відомих нормативно-правових актів (ПВР УВП [210]; Інструкція з охорони нагляду та ізоляції в місцях позбавлення волі[129, с. 11 – 14]; Настанова про ОРД [16, с. 25 – 34]; ін.), які в певній мірі обмежують права засуджених та не складають зміст кримінально-виконавчого законодавства України, мова про яке ведеться в ст. 2 КВК України.

Крім цього, ще однією особливістю правового забезпечення запобіжної діяльності у сфері виконання покарань України є те, що, слушно зауважив А.П. Закалюк, що воно в цілому в державі ще не має системного характеру, складається з низки норм галузевого законодавства, інколи неузгодженого між собою, та відомчих правових актів [71, с. 335 – 336], а також, що не маловажно, досі в Україні не прийнято Закон України «Про запобігання злочинам», на що постійно звертають увагу науковці [262, с. 31].

У цілому ж загальні правові засади запобігання злочинам, включаючи й злісну непокору вимогам адміністрації УВП, визначені в наступних нормативно-правових джерелах:

а) Конституції України (ст. ст. 3, 13, 27, 29, 30, 31, 41, 62, 63, ін.), основний лейтмотив якої викладених в ст. 2 Основного закону: права і свободи людини та

їх гарантії визначають зміст і спрямованості діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головний обов'язком держави [105];

б) КВК України (ст. ст. 1, 7, 8, 9, 102, 104, 107, ін.), у ч. 2 ст. 1 якого визначено одне з головних завдань у цьому напрямі – визначення порядку застосування до засуджених заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки;

в) Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», у ст. 5 якого оперативні підрозділи органів та установ виконання покарань віднесені до суб'єктів ОРД [243];

г) інші закони України («Про державну кримінально-виконавчу службу України» [222]; «Про пробацію» [249]; «Про прокуратуру» [250]; ін.);

г) підзаконні нормативно-правові акти, у точу числі з грифом для обмежуваного користування, які, як це витікає із змісту рішення Конституційного Суду України від 9 липня 1998 року №12-рп/98 (справа про тлумачення терміну «законодавство») до законодавства України не відносяться [271], що є однією з проблем запобіжної діяльності у сфері виконання покарання у сьогодні.

У цьому контексті варто також звернути увагу на ст. 246 КПУ України «Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій», відповідно до якої здійснення таких заходів щодо злочинів невеликої та середньої тяжкості (до таких відноситься ст. 391 КК України) не допускається [198], що, як показали результати даного дослідження, негативно впливає на ефективність запобіжної діяльності в УВП.

6. Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП – це діяльність, що спрямована на виявлення осіб, з боку яких можна очікувати вчинення даного злочину.

Мова в даному випадку ведеться про так звані профілактичні об'єкти, які ведуться в кожній виправній колонії. При цьому, єдиним нормативно-правовим актом відкритого характеру, на підставі якого здійснюється ця робота, є ПВР УВП [210]. Так, у розділі XIX «Нагляд за засудженими» цих Правил зазначено, що з

метою підтримання належного правопорядку в УПП, попередження злочинів та правопорушень серед засуджених здійснюється комплекс спеціальних профілактичних заходів щодо виявлення, постановки на облік та організації за особами, схильними до вчинення правопорушень. Індивідуальна профілактична робота із засудженими, які перебувають на профілактичних обліках, здійснюється цілеспрямовано, планомірно, диференційовано з урахуванням особистості правопорушника, характеру і ступеня його соціальної занедбаності, небезпеки вчиненого злочину та інших особливостей, що мають значення для правильного вибору методів і заходів впливу.

Виходячи з вимог п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України, відповідно до якого виключно законами визначається діяльність органів та установ виконання покарань, навряд чи можна визнати заняття запобіжною діяльністю в УВП, у теперішній час такою, що в повній мірі відповідає закону.

На цій проблемі тривалий час акцентують увагу науковці [95, с. 409 – 412].

У цьому контексті звертає на себе увагу ще один факт, а саме: як у 1991 р. [82, с. 77], так і в сьогодні [251, с. 16], кількість, засуджених, включаючи осіб, схильних до злісної непокорі, в УВП є сталою – до 7% щорічно.

7. Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП – це діяльність, спрямована на перешкоджання дії детермінант даної злочинності та її проявів, через обмеження їх впливу, нейтралізацію або усунення в цілому.

Як з цього приводу зауважив А.П. Закалюк, теоретичне уявлення про детермінанти злочинності перетворюються у методологічну модель, структура якої, у тому числі її елементи, уточнюються кількісними показниками узагальненої емпіричної інформації [71, с. 210].

У науковій літературі детермінанти злочинності класифікуються за різними критеріями:

- а) за механізмом впливу на злочинність – на детермінанти, причини, умови, корелянти;
- б) за джерелами формування – на антропологічні та соціальні;

в) за змістом – на політичні, економічні, соціокультурні, управлінські, психологічні, моральні, правові, сімейно-побутові, т.ін.;

г) за структурою – на детермінанти усієї злочинності, детермінанти окремих видів злочинності (зокрема, злісної непокори вимогам УВП);

г) за часом функціонування – на детермінанти, під впливом яких відбувалося попереднє формування особистості злочинців певного покоління, і детермінанти що діють у нинішніх умовах та обумовлюють кримінальну активність відповідним чином налаштованих людей [137, с. 73].

Детермінанти злочинності у місцях позбавлення волі учені поділили на:

- 1) загальні (породжують та обумовлюють злочинність в Україні в цілому);
- 2) особливі детермінанти злочинності, що пов'язані з діяльністю у сфері виконання покарань;
- 3) специфічні детермінанти (спричинюють та обумовлюють вчинення певних видів злочинів (персоналу УВП; злісної непокори, т. ін.);
- 4) безпосередні детермінанти вчинення злочинів в УВП [98, с. 183 – 210].

В кримінології можна зустріти й інші критерії та види класифікації детермінант злочинів як в Україні в цілому, так і в місцях позбавлення волі, зокрема [132, с. 120 – 151].

Діяльність по перешкоджанню дії детермінант злочинності в УВП, включаючи й злісну непокору вимогам адміністрації УВП, – це сукупність заходів, які реалізують на практиці різноманітні суб'єкти запобігання злочинам, що спрямована на те, щоб знешкодити причини та умови, які сприяють вчиненню злочинів (від слова «перешкода»: те, що є перепорою; те, що заважає кому-; чому-небудь [30, с. 506]).

Зміст запобіжної діяльності по обмеженню впливу детермінант злочинності на особу, яка вчиняє, зокрема, злісну непокору вимогам адміністрації УВП, передбачає вжиття таких запобіжних заходів, що перешкоджають поширенню в місцях позбавлення волі цього виду злочинів та формуванню типових рис цих категорій злочинців [75, с. 26].

У свою чергу, нейтралізація цих детермінант, виходячи з етимологічного змісту цього слова, [30, с. 418], – це діяльність по послабленню їх дій або припиненню взагалі.

Знову ж таки, якщо враховувати зміст слова «усувати» [30, с. 661], то запобіжну діяльність по усуненню детермінант злісної непокорі вимогам адміністрації УВП можна уявити як теоретичну модель, як таку, що послаблює або ліквідує причини і умови даного виду злочинів, [75, с. 27].

Саме з цих міркувань і включено у зміст поняття «запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП» зазначену та інші системоутворюючі ознаки та здійснений їх аналіз.

Теоретичне значення сформульованого в цій роботі поняття полягає в тому, що таким чином розширено коло наукових категорій, які стосуються змісту запобіжної діяльності загалом та сфери виконання покарань, зокрема. Такий підхід, крім цього дає можливість не тільки розширити (чи звужити) предмет дискусій з означеної проблематики, але й посилити доктринальні засади запобіжної діяльності, пов'язаною із злісною непокорю засуджених законними вимогам адміністрації УВП.

Як у зв'язку з цим зробив висновок В.В. Голіна, отримання кримінологією наукових знань про злочинність, особу злочинця, кримінальну детермінацію має на меті належне забезпечення щодо розробок і впровадження у практику боротьби зі злочинністю оптимальних заходів щодо запобігання злочинності в Україні (за висловленням Вольтера, запобігання злочинності є справжньою юриспруденцією у громадянському суспільстві) [137, с. 11]. Не менш слушною з цього приводу є й позиція

С.І. Нежурбіді, який вважає, що кожен учений, починаючи досліджувати явище, намагається дати його визначення, з якого би впливало розуміння цього явища серед інших [176, с. 386].

У свою чергу, практичне значення виведеного у цій дисертації поняття «запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП» виражається тим, що у ньому чітко визначені: а) головні напрями цієї діяльності; б) її правові засади; в)

суб'єкти та об'єкти запобіжного впливу – що в кінцевому підсумку, дало змогу по-новому підійти до з'ясування ознак складу злочину, закріпленого в ст. 391 КК України, та на доктринальному рівні сформулювати нову редакцію зазначеної кримінально-правової норми, з урахуванням реальних можливостей її застосування на практиці.

1.3. Міжнародно-правові підходи до запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установ виконання покарань

Загальновідомим у науці є висновок про те, що наук жодної держави не може розвиватися лише на основі інформації, що отримується в межах власної правової системи. Саме тому порівняльне правознавство видить правову науку з партикулярного становища, що перешкоджає її розвитку, на міжнародний рівень [111,с. 19].

Цей висновок є актуальним і щодо питань, пов'язаних із запобіганням злісної непокори засуджених законним вимогам адміністрації УВП, враховуючи, що проголошений Україною євроінтеграційний напрям розвитку передбачає в якості однієї з основних умов приведення національного законодавства до демократичних стандартів, визначених європейською спільнотою [11,с. 5].

На думку окремих дослідників, в умовах глобальної інтеграції економічного, політичного, інформаційного й культурного простору сучасного світу, сучасниками якої всім сьогодні доводиться бути, так само відбувається й збільшення та взаємозбагачення наукової думки, генерованої осередками науковців різних країн світу [166,с. 6]. Більше того, в умовах глобалізаційних процесів XXI століття проблеми, зокрема, виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк доцільно, на переконання М.С. Пузирьова, розглядати не тільки в межах однієї правової системи, а й порівняно із

кримінально-виконавчим законодавством і практикою його застосування в інших державах [263, с. 7].

У цьому контексті, служною є позиція М.В. Буроменського, який вважає, що порядок і правила національної імплементації норм міжнародного права знаходяться в Україні на рівні наукових доктринальних явищ і переконань. Її види і засоби також мають доктринальне тлумачення. Саме з національною імплементацією норм міжнародного права пов'язана практика так званого «галузевого механізму» в українському законодавстві, а також інкорпорація норм міжнародних договорів України в акти українського законодавства [26, с. 661 – 662].

Як встановлено в ході спеціальних досліджень, у наукових колах активно розробляється дві основні концепції співвідношення міжнародного і національного права: моністична та дуалістична [297, с. 185]. Зміст першої із них полягає у визначенні існування єдиної системи права, складовими якої є міжнародне і національне право. При такому підході відсутня потреба у закріпленні спеціальних юридичних механізмів застосування міжнародного права на національному рівні, але при цьому пріоритет має або міжнародне, або національне право на підставі чого в науці виділяють два різновиди моністичної теорії: а) доктрину примату міжнародного права; б) доктрину внутрідержавного права [297, с. 185].

Результати даного дослідження показують, що на сьогодні в Україні домінуючою, включаючи й сферу виконання покарань, є все-таки дуалістична теорія, яка визначає самостійний характер цих двох систем, наявність у кожної із них власних джерел і механізмів реалізації права. Відповідно до змісту даної теорії необхідною умовою трансформації норми міжнародного права у внутрішньодержавну систему та її введення в дію на національному рівні зазвичай є видання відповідного правового акту [297, с. 185]. Показовим у цьому сенсі, є прийняття 8 квітня 2014 року Закону України «Про приведення умов відбування покарання засудженими до позбавлення волі до Європейських стандартів» [248] та одночасно, не ратифікація досі в нашій

державі, зокрема Європейських в'язничних правил, яких і були відображені у цьому Законі [64].

Саме зазначені теоретико-методологічні підходи й були використані у цій дисертації при визначенні змісту міжнародно-правових актів, спрямованих на боротьбу із злісною непокорю засуджених в УВП, а також при вивченні зарубіжного досвіду з означеної проблематики дослідження. При цьому предметом наукової розвідки стали: а) норми міжнародного права; б) практика їх реалізації в державах світу.

Щодо норм міжнародного права у сфері виконання покарань, то у них закріплено декілька підходів, які стосуються засуджених до позбавлення волі, що злісно порушують вимоги режиму відбування. Зокрема, у п. 57 Мінімальних стандартних правил поведження із засудженими зазначено, що ув'язнення та інші заходи, які ізолюють правопорушника від навколишнього світу, завдають йому страждань, вже тому, що вони відбирають у нього право на самовизначення, оскільки позбавляють свободи. Тому, крім випадків, коли сегрегація (відокремлення) видається виправданою або коли цього вимагає дисципліна, в'язнична система не повинна поглиблювати страждань, що випливають з такого становища [163, с. 30].

Цікавим у цьому сенсі є положення, що закріплені в п. 58 цих Правил, а саме: метою і виправданням присуду до ув'язнення або до позбавлення свободи є в кінцевому підсумку захист суспільства та запобігання злочинам, що загрожують йому. Цієї мети можна досягти лише тоді, коли після відбуття терміну покарання і повернення до нормального життя в суспільстві правопорушник виявляється не тільки готовим, а й здатним підкоритися закону та забезпечити своє існування. При цьому, як це витікає із змісту п. 59 зазначених Правил, для досягнення даної мети установа зобов'язана використати всі виправні, виховні, моральні та духовні сили і види допомоги, якими вона володіє і які вважає придатними, застосовуючи їх з урахуванням потре, перевиховання кожного засудженого. Крім цього, втілення цих принципів потребує індивідуального підходу до засуджених, а відповідно, і наявності гнучкої системи класифікації їх по групах, тому бажано,

щоб такі групи розміщувались в окремих закладах, які підходять для роботи з кожною з груп (п. 63 ч. 1 Правил). Більш того, у цих закладах необов'язково вживати однакових заходів безпеки для кожної групи. Бажано навіть градулювати суворість цих заходів залежно від групи (п. 63 ч. 2 Правил).

У п. 65 зазначених Правил з цього приводу вказано, що в поводженні з особами, засудженими до тюремного ув'язнення чи іншої надійної міри покарання, слід прагнути, враховуючи тривалість терміну, який вони відбувають, прищеплювати їм бажання підкорення законом і забезпечувати своє існування після звільнення.

Для досягнення зазначеної у цих Правилах мети в кожній установі здійснювалася класифікація засуджених, метою якої є їх відокремлення від тих, хто в силу свого злочинного минулого або негативних для характеру може шкідливо на них впливати, а також розподіл цих осіб на категорії, що полегшувало б роботу з ними, спрямовану на повернення їх до життя в суспільстві (п. 67). При цьому роботу з різними категоріями засуджених слід вести по можливості в різних закладах або різних відділеннях одного й того ж закладу (п. 68 Правил).

Виходячи з проведеного аналізу, можна констатувати, що з метою запобігання правопорушень з боку засуджених до позбавлення волі, включаючи й випадки злісної непокори, у Мінімальних стандартних правилах поводження із засудженими передбачено комплекс різноманітних заходів виправного, у тому числі дисциплінарного, та іншого характеру, крім кримінально-правового захисту, які спрямовані для досягнення мети покарання, визначеного судом. Додатковим аргументом з цього приводу виступають ті положення зазначених Правил, що стосуються питань застосування до засуджених заходів дисциплінарного стягнення (п.п. 27 – 32). Так, у п. 30 Правил вказано, що покарання можна накладати тільки відповідно до такого закону чи такого розпорядження, причому кожен в'язень не повинен піддаватися повторному покаранню за одну і ту саму провину. При цьому, покарання що передбачає сурове ув'язнення можна накладати лише після огляду засудженого лікарем, який зобов'язаний письмово

підтверджувати що ця особа здатна перенести таке покарання (п. 32 Правил) [210].

Аналогічні підходи визначені також в Європейських пенітенціарних правилах (далі – ЄПП) [64]. Так, преамбулі цих Правил зазначено, що ніхто не повинен бути позбавлений волі, окрім випадків, коли це є заходом останнього вжитку, та у визначеному законом порядку. При цьому режим утримання всіх засуджених повинен передбачати збалансовану програму заходів (п. 25. 1. Правил), а внутрішній розпорядок має бути організований в пенітенціарних установах з урахуванням вимог режиму, безпеки та дисципліни з одночасним наданням засудженим умов утримання, які забезпечують людську гідність та повне виконання програми заходів відповідно до Правил 25 (п. 49).

У цьому контексті звертає на себе увагу п. 51.1.4. зазначених Правил, відповідно до якого кожен засуджений зобов'язаний утримуватися в режимних умовах, які відповідають рівням ризику, та п. 52.2., у якому вказано, що мають бути розроблені процедури, які забезпечують безпеку засуджених, персоналу пенітенціарної установи та всіх відвідувачів, та які зменшують до мінімуму ризик насильства та інших подій, які несуть загрозу безпеці.

Для запобігання злочинам і правопорушенням з боку засуджених в кожній УВП передбачено встановлення спеціальних заходів суворого режиму або безпеки, які повинні вживатися тільки у виключних обставинах (п. 53.1. Правил). Більш того, повинні існувати ясні процедури, яких необхідно дотримуватися при застосуванні таких заходів щодо будь-якого засудженого (п. 53.2.). При цьому характер будь-яких таких заходів, тривалість та підстави для їхнього застосування мають бути визначені в національному законодавстві (п. 53.3.), а застосування цих заходів у кожному випадку обов'язково мають ухвалюватися повноважним органом на конкретно визначений термі (п. 53.4). Такі заходи, як це витікає із змісту п. 53.6. ЄПП, повинні вживатись щодо окремих осіб, а не груп ув'язнених.

Важливими також у сенсі змісту предмета даного дослідження, є положення п. 55 цих Правил, а саме: діяння яке припускається злочинним, та здійснене в пенітенціарній установі, розслідується в такий самий спосіб як і на волі, і щодо

нього має бути заведена справа відповідно до національного законодавства. З цього можна зробити висновок, про те, що на свободі притягнення засуджених до кримінальної відповідальності по ст. 391 КК України з точки зору ЄПП є правомірним.

Поряд з цим, у зазначених Правилах є такі положення, які мають дещо інший зміст, що стосується даної проблематики засудження. Так, у п. 56.1 ЄПП визначено, що дисциплінарні процедури мають розглядатися на надзвичайні заходи, позаяк дисциплінарним порушенням може вважатися тільки поведінка, яка може загрожувати внутрішньому розпорядку, режиму або безпеки (п. 57.1.). При цьому будь-яке стягнення, накладене за результатами осуду за дисциплінарну провину, має відповідати національному законодавству (п. 60.1), а суворість будь-якого стягнення має бути пропорційне порушенню (п. 60.2.). Засуджений і в такому випадку, як це зазначено в п. 63 ЄПП, не повинен каратися двічі за вчинення того самого діяння або вчинку.

З точки зору змісту запобіжної діяльності по ст. 391 УУ України, практичне значення мають ті положення, що визначенні в п. 74 ЄПП, а саме: особлива увага повинна приділятися організації стосунків між засудженими та персоналом установи, який працює в безпосередньому контакті з ними, а також п. 75 цих Правил, у яких зазначено, що персонал зобов'язаний своїм поведінням і виконанням своїх обов'язків завжди позитивно впливати на засуджених та викликати в них повагу. Важливими у цьому контексті є положення п. 77 ЄПП, відповідно до яких при підборі нового персоналу адміністрації пенітенціарної установи має приділяти підвищену увагу вимогам чесності, гуманності, володінню професійними навичками та особистої здатності до виконання складної роботи, яка від нього вимагатиметься.

Такими ж змістовно орієнтованими на запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП є й положення п. 81.3. ЄСП у яких мова ведеться про те, що персонал, який працює з особливими групами засуджених, як от: з іноземними громадянами, жінками, малолітніми або психічно хворими засудженими, має проходити спеціалізовану підготовку, яка відповідає особливому характеру

роботи. При цьому курс підготовки всіх працівників має включати вивчення міжнародних і регіональних документів і норм у сфері прав людини, особливо Європейської конвенції з прав людини та Європейської конвенції по запобіганню катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження або покарання, а також вивчення застосування Європейських пенітенціарних правил (п. 81.4.).

І, накінець, як це витікає із змісту п.102.1 ЄПП, режим для засуджених має бути спрямований на те, щоб вони вели відповідальний спосіб життя без вчинення злочинів з урахуванням того, що позбавлення волі саме по собі є покаранням, і тому режим для цих осіб не повинен збільшувати страждання, заподіяні ув'язненням (п.102.2. Правил). Саме тому, особлива увага має приділятися складанню планів відбування покарання та режимів для засуджених до довічного позбавлення волі та до тривалих строків ув'язнення (п. 102.8 ЄПП).

Отже, на відміну від міжнародних стандартних правил поводження із засудженими [163], ЄПП передбачають два шляхи боротьби із злісною непокорю засуджених в УВП, саме: а) притягнення їх до кримінальної відповідальності, якщо це передбачено національним законодавством (зокрема, ст. 391 КК України); б) притягнення таких засуджених до дисциплінарної відповідальності, включаючи переведення на більш суровий режим відбування даного покарання (п.п. 56.1., 60.5.ЄПП).

Серед інших міжнародно-правових актів, що мають пряме відношення до досліджуваної у даній дисертації проблематики, можна назвати Правила ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі [211]. Зокрема, у п. 1 цих Правил зазначено, що тюремне ув'язнення до неповнолітніх має застосовуватись лише як крайній засіб. Більш того, це покарання, як це витікає із п. 2 Правил, повинно застосовуватись до вказаних осіб на протязі мінімально необхідного періоду часу. При цьому воно має обмежуватись виключними випадками для виконання вироку суду та з обов'язковим обліком сприяючих умов і обставин.

Знову ж таки, в контексті змісту предмета даного дослідження, звертає на себе увагу розділ «I» зазначених Правил, у якому визначено порядок притягнення

до дисциплінарної відповідальності. Так, у п. 66 Правил встановлено, що всі дисциплінарні заходи і процедури мають забезпечувати інтереси безпеки і збереження порядку та відповідати завданням збереження невід'ємної гідності неповнолітніх та основній меті утримання у виправних колоніях, а саме: розвитку почуття справедливості, самоповаги та поваги основних прав кожної людини. Більш того, всі дисциплінарні заходи, що включають у себе жорстоке, негуманне чи таке, яке принижує людську гідність, поводження, у тому числі тілесні покарання, поміщення в карцер, суворе або одиночне ув'язнення або будь-яке покарання, яке може нанести шкоду фізичному або психічному здоров'ю неповнолітнього, мають бути суворо заборонені (п. 67 Правил).

З цього можна зробити висновок, що притягати неповнолітніх засуджених до кримінальної відповідальності за злісну непокору адміністрації УВП (при тій диспозиції, яка зокрема, закріплена в ст. 391 кК України) не можна, позаяк щодо останніх не застосовуються такі покарання, як поміщення в одиночну камеру, карцер чи ПКТ.

В інших міжнародно-правових актах у тій чи іншій мірі мова також ведеться про недопустимість застосування до засуджених у виді дисциплінарного стягнення утримання в одиночній камері чи ПКТ, яке є преюдицією (правовою передумовою [25, с. 465]) для притягнення цих осіб до кримінальної відповідальності за злісну непокору адміністрації УВП [124, с. 475 - 476], а саме – у:

1) п. 7. Основних принципів поводження із засудженими, в якому зазначено, що слід докладати і заохочувати зусилля для скасування одиночного утримання і обмеження його застосування [193];

2) принципі ЗоЗводу принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі, зміст якого полягає у тому, що представляє собою дисциплінарне провадження під час ув'язнення, вид і тривалість дисциплінарного покарання, яке може бути застосовано, а також влада, в компетенції якої входить призначення такого покарання, зобов'язані точно

визначити у належних чином опублікованих законах або у встановлених у відповідності із законом правилах [279];

3) п. 41 Рекомендації R (2006) від 27.09.2006, 13 Комітету Міністрів державами-членами Ради Європи щодо застосування тримання під вартою, у яких воно відбувається, і запровадження гарантій від зловживань, в якому, визначено наступне: жодне дисциплінарне покарання особи, що тримається під вартою, не повинно призводити до продовження тримання під вартою [268];

4) п. 6 Рекомендації від 24.09.1982, 17 Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи стосовно системи ув'язнення чи поводження з небезпечними злочинцями, в якому зазначено, що в кожній державі слід мати систему постійного нагляду для того, щоб термін, проведений в місцях позбавлення волі суворого режиму, і рівень заходів безпеки, що застосовуються, не перевищували необхідних [267];

5) ст. 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950, у якій зазначено, що ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями [102];

6) ст. 11 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, у якій говориться про те, що кожна держава – сторона розглядає правила, інструкції, методи і практику щодо допиту, а також умови тримання під вартою й поводження з людьми, які піддані будь-якій формі арешту, затримання чи ув'язнення на будь-якій території, що перебуває під юрисдикцією, з тим, щоб не допустити жодних випадків катувань [103];

7) інших нормативно-правових актах міжнародного права, що стосуються сфери виконання покарань (Загальна декларація прав людини (ст.ст. 11, 29); Міжнародний пакт про громадські та політичні права (ст.ст. 5, 9, 11, 14, 15); Декларація про захист всіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або

таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання (ст.ст. 1, 5) та ін.) [79].

Отже, якщо узагальнити зміст проаналізованих та тих, міжнародно-правових актів, що стосуються питань боротьби із злісною непокорою засуджених у місцях позбавлення волі, то їх можна поділити на три основні групи:

а) на ті норми міжнародного права, які носять загальний характер та не визначають пряму заборону чи дозвіл щодо притягнення засуджених до кримінальної відповідальності за вчинення зазначеного злочину в ході відбування покарання у виді позбавлення волі (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права; Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання; ін.);

б) на норми, що рекомендують обмежуватись у таких випадках заходами дисциплінарного впливу та безпеки (Рекомендація R(82) 17 від 24.09.1982 р. стосовно системи ув'язнення чи поведження з небезпечними злочинцями, Рекомендація R (2006) від 27.09.2006 р.; Основні принципи поведження із засудженими та ін.);

в) на норми в яких допускається притягнення до кримінальної відповідальності засуджених до позбавлення волі у ході відбування цього покарання, якщо це передбачено національним законодавством (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод; Звод принципів захисту всіх осіб які піддаються затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі; Мінімальні стандартні правила поведження із засудженими; ін.).

По такому ж шляху, враховуючи зазначені вище норми міжнародного права та взяття на себе міжнародні зобов'язання, пішли й закордонні держави. При цьому на сьогодні, виходячи з результатів вивчення наукової літератури [263], останніх дисертаційних розробок [19], та зібраних емпіричних матеріалів, склалось декілька підходів з означеної проблематики дослідження, а саме:

1. Перший підхід пов'язаний з тим, що в деяких державах (США, Великобританія, Франція, ФРН, ін.) кримінальна відповідальність за злісну

непокору засуджених адміністрації УВП відсутня. За вчинення таких правопорушень передбачена дисциплінарна відповідальність або переведення засудженого на більш суворий рівень безпеки чи режим відбування покарання у виді позбавлення волі [19, с. 65 – 70].

І це при тому, що наприклад, США і за абсолютною, і за відносною (у розрахунку на 100 тис населення) кількістю осіб, засуджених до покарань, пов'язаних із позбавленням волі, посідають перше місце у світі [2].

Як встановив М.С. Пузирьов, особи, які відносяться до категорії злісних порушників та виявляють надзвичайну агресію, утримуються у виправних умовах максимального («maximumsecurity») та супермаксимального («supermaxsecurity») рівень безпеки [263, с. 247].

Аналогічні заходи кримінально-виконавчого (пенітенціарного) впливу застосовуються в тих державах, які умовно ввійшли в першу групу.

2. Другий підхід стосується тих держав, які передбачили кримінальну відповідальність засуджених до позбавлення волі за вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП (Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Республіка Молдова, ін.).

Поряд з цим варто зазначити, що у кримінальному законодавстві цієї групи держав передбачено ряд особливостей, які відрізняють диспозицію даного злочину від аналогічної норми права, що зазначено в ст. 391 КК України, а саме:

а) у Республіці Білорусь до кримінальної відповідальності можна притягати лише засуджених до позбавлення волі, на відміну від КК нашої держави, де суб'єктом зазначеного злочину може бути й особа, засуджена до обмеження волі [306];

б) у КК Республіки Білорусь (ст. 411) передбачені кваліфікуючі ознаки злісної непокори (засуджений за тяжкий або особливо тяжкий злочин, та особа, яка допустила особливо небезпечний рецидив), чого немає в 391 КК України;

в) у Республіці Узбекистан у КК (ст. 221), як в назві, так і в диспозиції статті відсутня така ознака непокори засуджених як «злісність», а сама норма закріплена

в розділі «Злочини проти порядку Управління» [309] (в іншому по змісту цей склад злочину є аналогічним з КК Республіки Білорусь [19, с. 74 – 75];

г) у КК Республіки Казахстан (ст. 360) також відсутня ознака злісної непокори вимогам адміністрації УВП, а також вказівка про дисциплінарну преюсдикцію [307].

Крім цього, у КК Республіки Казахстан за вчинення даного злочину передбачено відповідальність засуджених до позбавлення волі, які відбувають покарання у виховних і виправних колоніях та тюрмах, а також осіб, які відбувають покарання у колоніях поселеннях [19, с. 76], тобто зазначена норма дещо схожа зі ст. 391 КК України по суб'єктах злочину, але відміна по тому, що передбачає зазначену кримінальну репресію щодо неповнолітніх.

Ст. 360 КК Республіки Казахстан передбачає також кваліфікуючі ознаки даного злочину (групова або організована непокора; умисне спричинення засудженим собі будь-якої шкоди);

г) у Республіці Молдова КК (ст. 321) передбачає відповідальність тільки за непокору, але при цьому вважає такою й бездіяльність засудженого [308], чого немає в ст. 391 КК України.

Крім цього, цей Кодекс непокорою вважає тільки такі дії, якщо вони були пов'язані з насильством щодо адміністрації пенітенціарної установи, відносячи до суб'єктів тільки засуджених до позбавлення волі. Не вказана в диспозиції ст. 321 Республіки Молдови також вказівка на дисциплінарну преюсдикцію, а також кваліфікуючі ознаки даного злочину [19, с. 78].

3. Третій зарубіжний підхід з питань боротьби із злісною непокорою засуджених у місцях позбавлення волі пов'язаний з тим, що склад даного злочину в якості окремої статті Кодексу не передбачений, а включений у диспозицію: тієї кримінально-правої норми, яка передбачає відповідальність за перешкоджання діяльності установ утримання під вартою або установ позбавлення волі або за дезорганізацію такої діяльності [19, с. 78].

Показовою у цьому сенсі є ст. 378 КК Грузії [305], яка сформована саме по такій конструкції. Поряд з цим, зазначена норма має ще декілька відмінностей від

ст. 391 КК України, які звертають на себе увагу з огляду удосконалення вітчизняного правового механізму з питань запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, а саме:

а) по-перше, в одній статті КК об'єднано декілька суспільно-небезпечних діянь, вчинення яких тягне кримінальну відповідальність (непокоря співробітнику установи утримання під вартою або установи позбавлення волі; насильство по відношенню себе та інших осіб; погроза спричинення смерті; нанесення шкоди здоров'ю або майну співробітнику або його близьким родичам у зв'язку із службовою діяльністю; інше перешкоджання діяльності цієї установи; дезорганізація такої діяльності) що є недопустимим з огляду техніки побудови правових норм [90, 425] та вимог, що пред'являються до родового та безпосереднього об'єктів злочину [123, с. 129 – 131];

б) по-друге, диспозиція цієї статті КК не передбачає такої ознаки складу злочину, як злісність;

в) по-третє, потерпілим від даного злочину може бути також ув'язнений під варту та засуджений;

г) по-четверте, в диспозиції відсутня вказівка на дисциплінарну преюдицію;

г) по-п'яте, серед кваліфікуючих ознак (а стаття передбачає аж 5-ть частин) числиться особа, яка засуджена за тяжкий або особливо тяжкий злочин, а також інші ознаки, мова про які велась вище, тобто ст. 378 КК Грузії закріпила в диспозиції фактично всі підходи, які сформувались у кримінальному законодавстві зарубіжних країн, що стосуються боротьби із злісною непокорою засуджених до позбавлення волі;

д) по-шосте, розпочинаючи з першої до п'ятої частини ст. 378 КК Грузії, кожна з них передбачає надзвичайно жорсткі, а остання (ч. 5) – від 10 до 15 років позбавлення волі [19, 79], з огляду норм міжнародного права, аналіз яких був здійснений у цій дисертації, є неприпустимим, позаяк, перетворює, зокрема позбавлення волі на безстрокове (а, той довічне).

Така практика є відомою за кордоном.

Так у Швейцарії як, власне, й у ФРН, одним із заходів кримінально-правового характеру, що закріплені в законі, є такий інститут, як невизначене ув'язнення («indefiniteincarceration»), відповідно до якого суд для засудженого не встановлює кінцевий термін позбавлення волі – таким є остаточне виправлення особи, ступінь якого визначає адміністрація виправної установи [263, с. 200].

Як видається, і це підтверджується результатом спеціальних наукових досліджень [19, с. 80], зазначених підходів законодавців Грузії та інших колишніх республік СРСР, до вирішення проблем, пов'язаних із непокорою засуджених до позбавлення волі обумовлений не тільки спільним і історичним законодавчим досвідом [17], так і проектом Модельного кодексу КК, Союзу незалежних Держав, який розроблявся з метою уніфікації кримінально-правових норм національних КК [50, с. 151 – 152].

Правильним у зв'язку з цим є висновок, який зробив О.О. Житний, а саме: перед владою країни та фахівцями, на знання й досвіду яких спирається вітчизняний законодавець, постає складне завдання: забезпечити відповідність законодавства України та окремих його галузей міжнародному праву, не зруйнувати при цьому існуючий національний механізм правового регулювання суспільних відносин [66, с. 11].

У повній мірі це стосується й змісту досліджуваної у даній дисертації проблематики. Зокрема, проведений аналіз міжнародно-правових актів у сфері виконання покарань та вивчення зарубіжної практики з питань, що стосуються злісної непокори вимогам адміністрації УВП, дає підстави констатувати наступне:

1. Міжнародно-правові джерела не заперечують, але й не заохочують та не вітають ті держави, які встановлюють додаткові кримінальні репресії у виді відповідальності за ці злочини. Основний лейтмотив зазначених норм міжнародного права зводиться до того, щоб своєчасно вживати комплекс виправних, соціальних, правових та інших заходів, спрямованих на запобігання з боку засуджених вчинення рецидивних злочинів, до яких, як це витікає із змісту ст. 34 КК України, відноситься й ст. 391 «Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань».

2. Зарубіжний досвід застосування кримінально-правових норм, які мають суспільні відносини, що виникають у зв'язку із вчиненням злісної непокори (і, просто, непокори), також є неоднозначним. Зокрема, у так званому Дальньому зарубіжжі (США, Великобританія, ФРН, Франція, ін.) проблеми непокори засуджених, включаючи й злісну, вирішуються на рівні пенітенціарного (кримінально-виконавчого) законодавства шляхом застосування крайніх заходів дисциплінарного характеру та переведення правопорушників на більш суворий рівень безпеки в УВП.

Поряд з цим, серед кримінально-правових заходів, спрямованих на запобігання рецидиву, у деяких державах (Швейцарія, ФРН) передбачені безстрокові терміни ув'язнення, які покликані стримувати у тому числі й випадки, непокори засуджених вимогам адміністрації УВП.

У той самий час, у колишніх республіках СРСР, за виключенням Російської Федерації, в якій кримінальна відповідальність за злісну та просту непокору засуджених відсутня [19, с. 71 – 72], кримінально правові репресії, що застосовуються за вчинення даного злочину, є надзвичайно жорсткими з огляду існуючих у теорії права принципів кримінального права (гуманізму; економії; кримінальних репресій; демократизму, тощо) [51, с. 611 – 664], позаяк передбачають як відповідальність неповнолітніх, так, і інших категорій засуджених (осіб, які утримуються в колоніях-поселеннях). Крім цього, у більшості пострадянських державах кримінальна відповідальність передбачена за просту, а не за злісну непокору засуджених та без дисциплінарної преюдикиції, що, в певній мірі «оправдує» наявність у КК України ст. 391 у силу спільної історичної спадщини на рівні правової свідомості, правової культури та практики.

3. Визнаючи необхідність існування у чинному КК України відповідальності за злісну непокору вимогам адміністрації УВП, все-таки слід зауважити, що наявність у цьому такого суб'єкта злочину, як засуджений до обмеження волі, є безглуздом та таким, що суперечить як міжнародно-правовим актам, що стосуються виконання покарань, не пов'язаним з позбавленням волі [162], але й

досвіду розвинутих (цивілізованих) держав світу, які вирішують ці питання на рівні норм пенітенціарного (кримінально-виконавчого) права.

Таким чином, видозміна ст. 391 КК України є очевидною та нагальною, що підтверджується зібраними в ході даного дослідження матеріалами.

Висновки до розділу 1

1. Встановлено два періоди (радянський (1918 – 1991 р.р.) та незалежності України (1991 – 2018 р.р.)), на протязі яких формувались нормативно-правові засади запобігання злісній й непокорі вимогам адміністрації УВП.

У свою чергу, I період мав декілька етапів, коли ця діяльність регулювалась на рівні відомчих нормативно-правових актів, а саме: а) 1918 – 1924 р.р. – час, коли на правовому рівні були визначені умови функціонування України у складі СРСР, а також прийняті фундаментальні закони, які визначали основи боротьби із злочинністю (зокрема, Конституція СРСР 1922 р., та Конституції союзних республік, включаючи й Україну); б) 1925 – 1952 р.р. – час репресій і беззаконня сталіневого режиму, які у тому числі захопили й органи та установи виконання покарань, не дивлячись на те, що в Україні у 1925 році був прийнятий перший ВТК УРСР; в) 1953 – 1960 р.р. – етап «хрущовської відлиги», тобто часткового відновлення законності та прав і законних інтересів особи і громадянина, включаючи й сферу виконання покарань; г) 1961 – 1982 р.р. – час, пов'язаний з прийняттям в Україні нових КК (1960 р.), КПК (1961 р.), і ВТК (1970 р.) та інших законів (зокрема, Конституції СРСР 1977 р. та Конституції УРСР 1978 р.), а також посиленням боротьби із злочинністю загальнокримінального характеру та рецидивного її складового, що охопило й органи та установи виконання покарань; ґ) 1983 – 1991 р.р. – етап, на протязі якого КК УРСР був доповнений спеціальною статтею 183-3 «Злісна непокоря вимогам адміністрації виправно-трудової установи», на підставі якої вперше здійснювалась боротьба із цим видом злочинів

на рівні закону та яка спрямовувалась, у першу чергу, на притягнення до кримінальної відповідальності так званих авторитетів «злочинного середовища».

Сучасний період незалежності України (1991 – 2018 р.р.) також має декілька етапів, на протязі яких здійснювались заходи кримінально-правового характеру щодо запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, а саме: 1) 1991 – 1999 р.р. – діяльність у системі МВС України, яка носила кримінально-репресивний характер щодо зазначеної категорії засуджених; 2) 1999 – 2010 р.р. – діяльність системи виконання покарань як самостійної структури в механізмі державної виконавчої влади, яка, проте, не змінила карального характеру та відношення до злісних порушників режиму відбування покарання; 3) 2011 – 2017 р.р. – діяльність УВП в системі Міністерства юстиції України, яка була пов'язана з гуманізацією виконання відбування покарань у виді позбавлення волі, включаючи питання щодо боротьби із злісною непокорою вимогам адміністрації УВП; 4) 2017 – по даний час – діяльність в умовах проведення реформи у сфері виконання покарань, включаючи й підходи щодо зміни напрямку боротьби з цим видом злочинів – кримінально-репресивного до запобіжного.

2. З'ясовано зміст поняття «запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП» та запропоновано його авторський варіант: «Це такий різновид соціально-профілактичної діяльності, яка здійснюється щодо засуджених до позбавлення волі на різних рівнях, обсягах, спрямованістю та видами, відповідними суб'єктами згідно чинного законодавства України спрямоване на виявлення осіб, з боку яких можна очікувати вчинення даного злочину, а також на перешкоджання дії детермінант цієї злочинності та її проявів, через обмеження їх впливу, нейтралізацію або усунення в цілому».

Теоретичне значення сформульованого в цій роботі поняття полягає в тому, що таким чином розширено коло наукових категорій, які стосуються змісту запобіжної діяльності загалом та сфери виконання покарань, зокрема. Такий підхід, крім цього, дає можливість не тільки розширити (чи звужити) предмет дискусій з означеної проблематики, але й посилити доктринальні засади

запобіжної діяльності, пов'язаної із злісною непокорою засуджених вимогам адміністрації УВП.

У свою чергу, практичне значення виведеного у цій дисертації поняття «Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП» виражається тим, що у ньому чітко визначені: а) головні напрями цієї діяльності; б) її правові засади; в) суб'єкти та об'єкти заможного впливу; – що, в кінцевому підсумку, дало змогу по-новому підійти до з'ясування ознак складу злочину, закріпленого в ст. 391 КК України, та сформулювати нову назву та редакцію цієї правової норми.

3. Визначено три основні підходи, які закріплені в нормах міжнародного права та безпосередньо стосуються питань боротьби із злісною непокорою засуджених до позбавлення волі, а саме – це: а) норми, які носять загальний характер та не визначають пряму заборону чи дозвіл на притягнення зазначених осіб до кримінальної відповідальності за вчинення даного злочину (Загальна декларація прав людини; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права; Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських, або таких, що принижують гідність, вдів поводження та покарання; ін.); б) норми, що рекомендують обмежуватись у таких випадках заходами дисциплінарного впливу та безпеки (Рекомендація R (82) 17 від 24.09.1982 р. стосовно системи ув'язнення чи поводження з небезпечними злочинцями; Рекомендація R (2006) від 27.09.2006 р.; Основні принципи поводження із засудженими; та ін.); в) норми, в яких допускається притягнення до кримінальної відповідальності засуджених до позбавлення волі у ході відбування даного покарання (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод; Звіту принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню в будь-якій формі; Мінімальні стандартні правила поводження із засудженими, ін.).

Встановлено, що по такому ж шляху пішли й закордонні держави, а саме: 1) перший підхід, пов'язаний з тим, що у їх законодавстві відсутня кримінальна відповідальність за злісну непокору засуджених до позбавлення волі (США, Великобританія, Франція, ФРН, ін.); 2) другий – таку відповідальність встановлює (Республіка Білорусь; Республіка Узбекистан; Республіка Молдова; ін.); 3) третій

– пов'язаний з тим, що окремого складу злочину у виді злісної непокори засуджених КК не передбачає – це діяння включено, як одне із ознак злочину, в інший узагальнений склад злочину (Грузія та частково, Швейцарія, в якій встановлюється тільки мінімальний термін позбавлення волі, а максимальний залежить від виправлення засудженого).

РОЗДІЛ 2

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛІСНОЇ НЕПОКОРИ ВИМОГАМ АДМІНІСТРАЦІЇ УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

2.1. Поняття кримінологічної характеристики злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань

Як показує практика, будь-яка суспільна діяльність, включаючи й ту, що пов'язана із запобіганням злісної непокори засуджених до позбавлення волі вимогам адміністрації УВП, може досягнути поставленої мети, якщо вона належним чином визначена, скерована, організована та оптимально ресурсно забезпечена [71, с. 358].

Одним із таких ресурсних засобів є кримінологічна характеристика злочинів, під якою в науці, в широкому аспекті, розуміють відомості про рівень, коефіцієнти, структуру та динаміку злочинів, опис особи тих, хто їх вчиняє, мотиви та цілі їх поведінки [28, с. 8–9].

У більш вузькому змісті зазначену характеристику науковці тлумачать як стійкі відомості про справній стан явища, повні та точні знання про рівень, структуру, динаміку, географію і ціну злочинних діянь, а також про осіб, які їх вчиняють, тобто нові відомості про справжній стан явища, повні та точні знання про нього для ефективної і науково обґрунтованої боротьби з конкретними злочинами [28, с. 83]. При такому підході, як обґрунтовано довів у своїх працях А.П. Закалюк, кримінологічна характеристика містить здебільшого видову кількісну кримінологічну інформацію, особливості якої можуть потребувати формування особливих (якісних) для цього виду злочинів кримінологічних знань, а, інколи, й додаткового (більш детального) теоретичного узагальнення у вигляді наукового вчення, теоретичної новели, умовно кажучи, міні-теорії [69, с. 5]. До таких особливостей злочинності в місцях позбавлення волі він, зокрема, відніс те,

що рецидив (а, таким є вчинення злочину, ознаки якого визначені в ст. 391 КК України) допускається: 1) під час відбування покарання у виді позбавлення волі, тобто в умовах ізоляції особи від суспільства; 2) в установах, де особи, що вчинили злочини, перебували в умовах спеціального режиму виконання – відбування покарання, під постійним контролем і наглядом; 3) у середовищі інших засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі [69, с. 594].

Поряд з цим, А.П. Закалюк слушно зауважив, що не дивлячись на те, що питання соціальної зумовленості кримінально-правової норми (у даній дисертації – це ст. 391 КК України), безперечно становить інтерес науки кримінального права, все-таки слід мати на увазі, що відповідь на нього вона має знаходити не через включення його до свого предмету або пояснення соціологічною змістовністю останнього, а в кримінології, до предмету якої належить переважно, природа та сутність злочинності, виду злочинів і окремого злочину та суспільних заходів реагування на них, включаючи й кримінально-правові [69, с. 14]. У свою чергу, в процесі кримінологічного аналізу (характеристики) загальних теоретичних положень кримінології, на його переконання, можуть з'явитися теоретичні новоутворення, які, у свою чергу: а) на рівні більш високого наукового узагальнення мають відповідати, а, можливо, частково й розвивати загальні теоретичні положення кримінології, які в цьому значенні можна умовно іменувати «частковими»; б) в жодному разі не утворюють окремої теорії, відокремленої від загальної теорії кримінології, є видовою теоретичною інтерпретацією останньої, її частковою деталізацією, а тому не створюють теоретичного підґрунтя для виокремлення «видових кримінологій» з єдиної наукової галузі «кримінології», позаяк отримання кримінологічної характеристики видів злочинів – це не самоціль кримінології. Головне її завдання і науково-галузева мета – опрацювання на підставі видової кримінологічної характеристики (інформації) (у цій дисертації – кримінологічної характеристики злочинів, що вчиняються у місцях позбавлення волі) наукових рекомендацій щодо системи, організації, суб'єктів, конкретних адресатів та заходів запобігання цьому виду злочинів [69, с. 5].

Саме зазначені доктринальні підходи й склали методологічне підґрунтя при з'ясуванні змісту поняття «запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП». При цьому слід зауважити, що в науковій літературі можна зустрітись з різноманітними позиціями авторів щодо розуміння зазначеного поняття [148, с. 11]. Більш того, майже всі дисертації кримінологічного характеру не оминають питань, що стосуються змісту кримінологічної характеристики, та пропонують власні варіанти її поняття [100, с. 79].

Таке становище, як вірно з цього приводу зробили висновок деякі учені, ускладнює порівняння досліджень різних авторів, призводить до нечіткої характеристики складних елементів цієї наукової категорії [113, с. 10 – 11]. Це, у тому числі, привело до того, що на сьогодні в жодному нормативно-правовому акті немає закріпленого у виді дефініції поняття кримінологічної характеристики.

Результати спеціальних наукових досліджень та даної дисертації, свідчать також про те, що при проведенні відповідних наукових розвідок учені використовують безліч понять, базовим з яких є «кримінологічна характеристика» окремої групи (видів) злочинів. При цьому висловлюються різні точки зору щодо її змісту та обсягу [131, с. 12].

Зокрема, Я.Б. Ястребов до елементів кримінологічної характеристики окремих видів злочинів відніс: а) просторово-часові параметри, включаючи місце вчинення окремо взятого злочину (виду) в загальній сукупності злочинів, зв'язки з іншими видами злочинів, основні тенденції його розвитку; б) особливості, що мають значення для розкриття детермінант злочинних проявів, до яких включаються і властивості, що передбачають відповідні особливості тих, хто вчинив злочин, криміногенні ситуації, характер взаємодії особистості та ситуації, обставини вчинення злочинів; в) особливості, що мають значення для запобігання злочинам [336, с. 16].

У свою чергу, В.М. Кудрявцев та В.Є. Емінов виокремили три основні блоки кримінологічної характеристики: 1) кримінологічно значущі ознаки злочинів; 2) дані, що розкривають кримінологічну ситуацію вчинення таких злочинів; 3) ознаки, що визначають специфіку діяльності із запобігання злочинам [119, с.

292–293]. Аналогічну думку з цього приводу висловив й А.А. Алексеев [5, с. 175–176].

Разом з тим, інші автори (О.Г. Кальман та І.А. Христюк) у свій час були переконані, що кримінологічна характеристика злочинності – це сукупність статистично виражених ознак злочинності, окремих її видів та властивостей особистості злочинців, які використовують для наукового аналізу [285, с. 43]. І.М. Даньшин, вважав, що зазначена науково-прикладна категорія має включати у себе рівень, коефіцієнти, структуру та динаміку злочинів, виявлення загальних рис особистості тих, хто їх вчиняє, мотиви і цілі їх злочинної поведінки [136, с. 8–9]. Аналогічні підходи у зв'язку з цим висловлюють й інші дослідники (В.В. Голіна, В.П. Ємельянов, С.Ю. Лукашевич та ін.) [131, с. 13].

Проте, навіть і зазначені доктринально виважені та виведені «моделі» кримінологічної характеристики злочинів (їх груп, видів тощо), як правильно зауважила А.С. Лукаш, не повністю відображають зміст кримінологічної характеристики, позаяк окремі види злочинів мають свою специфіку (як от, злісна непокора вимогам адміністрації УВП, про особливості вчинення якої мова велась вище), а названі в наукових розробках з цієї проблематики елементи цієї науково-практичної категорії здатні відобразити лише приблизний механізм і конкретну життєву ситуацію будь-якого злочину [148, с. 111]. Більш того, на переконання С.С. Косенко, кримінологічна характеристика є невіддільною від аналізу та оцінки відносин; стосунків, які пов'язують злочинців, та їх жертв, що має особливе значення для певної групи злочинів [115, с. 105]. В.Є. Емінов до змістовних елементів даної характеристики включив: суспільну небезпечність злочину; обсяг; динаміку; інтенсивність; структуру; латентність; територіальний поділ певної (конкретно визначеної) категорії злочинів; тенденції вчинення злочинів (кількість потерпілих, розмір матеріальних і види моральних збитків; кримінологічних портрет особи злочинця; чинники-причини та умови) [140, с. 21–22]. У той самий час, Ю.В. Александров та С.М. Ушаков пропонують до змісту кримінологічної характеристики включити лише дані про їх структуру, динаміку, характеристику, особливості географії злочинів [133, с. 54], з чим, напевно, чи

можна погодитись, враховуючи, що при аналізі того чи іншого злочину в кримінології оперують такими додатковими оціночними показниками, як ціна злочинності, її топографія, характер тощо [137, с. 60].

На ще один аспект зазначеної проблеми таки варто звернути увагу, а саме: в науковому обігу, поряд з кримінологічною характеристикою злочинів, зустрічаються такі науково-практичні категорії, як «кримінологічний аналіз злочинів», «аналіз оперативної обстановки» тощо [70, с. 55–59]. Біль того, в деяких випадках учені ототожнюють їх передати через їх зміст, сутність кримінологічної характеристики [69, с. 4–5].

Крім цього, тривалий час триває в науці й дискусія щодо співвідношення кримінально-правової та кримінологічної характеристики видів злочинів [69, с. 11–12].

Всі зазначені та інші доктринальні підходи й були враховані при розробці авторського поняття «кримінологічна характеристика злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань», під якою в цій дисертацію розуміють узагальнені статистичні та науково обґрунтовані відомості кримінально-правового змісту про рівень, структуру, ціну, характер, географію та топографію даного злочину, а також про його детермінанти та про осіб, які їх вчиняють і потерпілих від зазначеної протиправної діяльності, що мають кримінологічне значення.

Виходячи з цього, до системо утворюючих ознак, що складають зміст зазначеного поняття, варто віднести наступні:

1. Це узагальнені відомості:

Узагальнювати – це вчинити такі дії, які дають можливість досліднику чи іншому суб'єкту прийти до кінцевого висновку щодо з'ясування змісту того чи іншого соціального явища [328, с. 526].

В статистичній науці це слово вживається в контексті змісту словосполучення «статистичне зведення», яке означає упорядкування, систематизації і наукового оброблення первинного статистичного матеріалу для

вивчення типових рис і закономірностей явищ та процесів, що вивчаються [212, с. 131].

Отже, узагальнення у сенсі з'ясування змісту поняття «запобігання злісній непокорі адміністрації УВП» – це комплекс послідовних операцій по зведенню конкретних одиничних факторів, що стосуються даного злочину та які утворюють сукупність відомостей для виявлення притаманних типових рис і закономірностей явища, що вивчається (у даному випадку – діяльності по запобіганню зазначеному злочину).

Під відомостями в науковій літературі розуміють предмет будь-якої інформації [172, с. 216] (в контексті даної дисертації – це інформація, що стосується змісту запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП).

Інформація – це відомості про які-небудь події, чиюсь діяльність і т.ін.; повідомлення про щось [30, с. 282].

Таким чином, під узагальненими відомостями про злісну непокору вимогам адміністрації УВП варто розуміти комплекс послідовних операцій, спрямованих на упорядкування, систематизацію та наукову обробку інформації, що стосується типових рис і закономірностей, які характеризують цей злочин у контексті всіх елементів кримінологічної характеристики.

2. Предметом узагальнення і вивчення мають бути лише офіційні статистичні відомості по ст. 391 КК України.

У даному випадку мова ведеться про так званий статистичний аналіз, тобто процес вивчення і порівняння отриманих цифрових даних поміж собою та іншими даними, що мають відношення до характеристики змісту злісної непокори вимогам адміністрації УВП [212, с. 252].

Порядок, види та подання офіційної звітності про злочинність в Україні, включаючи й щодо зазначеного злочину, встановлений в Законі України «Про державну статистику» [223] та в інших нормативно-правових актах нашої держави [212, с. 446–447].

Враховуючи, що відповідно до вимог ч.1 ст. 216 КПК України кримінальні провадження у сфері виконання покарань підслідні слідчим органам Національної

поліції, то узагальнені офіційні відомості по ст. 391 КК України до органів державної статистики мають подавати посадові особи зазначеного правоохоронного органу.

У той самий час, виходячи з того, що центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань та пробації, є Міністерство юстиції України, узагальнені відомості про стан злочинності у сфері виконання покарань щорічно складає й цей державний орган, опубліковуючи, зокрема, їх у спеціальному інформаційному бюлетні [251].

При складанні кримінологічної характеристики злісної непокорі вимогам адміністрації УВП у цій дисертації були використані саме зазначені джерела статистичної інформації (зокрема, інформація за 1991 – 2017 р.р. включно), а також дані Єдиного реєстру досудових розслідувань, який на підставі ст. 214 КПК ведуть органи прокуратури, а також відомості судової статистики, що в узагальненому виді сформовані в Єдиному реєстрі судових рішень по кримінальних провадженнях.

3. Предметом узагальнення є також науково обґрунтована інформація, яка стосується змісту ст. 391 КК України.

У даному випадку мова ведеться про ті положення, висновки, пропозиції тощо статистичного характеру, які викладені в дисертаціях та інших наукових розробках, короткий аналіз яких здійснено в підрозділі 1.1. цієї дисертації. При цьому їх захист у спеціалізованих вчених радах свідчить про те, що вони отримали офіційне визнання та є обґрунтованими, а ті відомості, що стосуються кримінологічних досліджень ще називають кримінологічно значущою інформацією [70, с. 17]. Зокрема, як з цього приводу зробив висновок А.П. Закалюк, кримінологічна інформація – це кримінологічно значуща інформація про об'єкти, які є предметом кримінології, тобто про злочинність і окремі злочини, особу злочинця, детермінацію злочинності та окремих злочинів, механізм їх вчинення, включаючи потерпілого, а також запобігання злочинності [71, с. 17].

Саме з цим міркувань, у цій дисертації однією із системоутворюючих ознак поняття «запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП» стала науково

обґрунтована кримінологічна інформація про це соціально-правове явище. При цьому враховано те, що інформаційне забезпечення запобіжної діяльності, як в цілому в Україні, так і, зокрема, у сфері виконання покарань на сьогодні знаходиться на низькому рівні [71, с. 363], позаяк потрібна для забезпечення цієї діяльності інформація, передусім про причини, умови, інші детермінанти злочинності, через що вона не піддається аналізу і не враховується при розробці та здійсненні заходів щодо удосконалення правового механізму боротьби із злочинністю, передусім на рівні запобігання злочинам. Крім цього, досі в Україні відсутня Державна автоматизована система кримінологічної інформації (ДАСКИ), на необхідності створення якої наполягає Національна академія правових наук України (НАПрНУ), елементи якої у свій час розробив О.Г. Колб [96].

4. Відомості про злочин, вчинений по ст. 391 КК України, носить кримінально-правовий характер.

Мова в даному випадку ведеться про те, що предмет кримінологічно значущою інформації має не тільки чітко виражений кримінально-правовий зміст, позаяк співпадає в повному сенсі з предметом кримінології, але у свою чергу, визначається структурою об'єктів [70, с. 17]. При цьому кожному об'єкту зазначених відомостей має відповідати інформація про нього, що посідає відповідне місце в структурі кримінологічної інформації, з урахуванням окремих вимог, а саме: а) по-перше у переліку складових предмета кримінології, та у визначеній відповідно до нього структурі об'єктів даної інформації учені назвали лише укрупнені, так би мовити інтегровані їх структурні частини [70, с. 17]; б) інформація про злочин, як і будь-яка інша інформація про певний об'єкт, весь час має деталізуватись, уточнюватись, загалом змінюватись, залежно від міри отримання відомостей про цей об'єкт, його вивчення, дослідження; в) по-третє, кримінологічна інформація, як і будь-яка інша соціальна інформація, є відображенням процесів, явищ, подій, що мають масовий прояв людської активності [70, с. 17–18].

У цій дисертації враховано висновок учених і про те, що кримінологічна інформація має і деякі інші особливості, які частково притаманні будь-якій

соціальної інформації, а решта – характерні лише для кримінологічного різновиду останньої [70, с. 19]. Зокрема, у структурі, як встановлено в ході даного дослідження, кримінологічно значущої інформації, що характеризує зміст злісної непокори вимогам адміністрації УВП, пріоритетне місце займає кримінальна субкультура, яка є невід'ємною частиною життєдіяльності особи в місцях позбавлення волі [22, с. 3–12].

5. У змісті кримінологічної інформації, що стосується ст. 391 КК України, в обов'язковому порядку мають бути відображені рівень, структура, динаміка, ціна, характер, географія, типографія даного злочину та інші кримінологічно значущі відомості.

В кримінології під рівнем злочинності розуміють фіксовану в абсолютних величинах кількість зареєстрованих злочинів і осіб, які їх вчинили, в Україні цілком, чи в окремих її регіонах за певний період часу (зазвичай за рік) [174, с. 56]. Зокрема, у структурі пенітенціарної злочинності («злочинності у місцях позбавлення волі», т.ін.) щорічно злісна непокора засуджених вимогам адміністрації УВП має найвищу питому вагу [251, с. 1–2]. При цьому рівень даного злочину, як, власне, й інших аналогічних суспільно небезпечних і караних діянь, складається із (латентної) злочинності.

Як показали результати даного дослідження, кримінологічно значущою інформацією по ст. 391 КК України, є також те, що стосується рівня судимості, тобто кількості тих суб'єктів які вчинили зазначений злочин два і більше рази, або раніше засуджувались за інші умисні злочини (ст. 34 КК України) [137, с. 56].

Немаловажне значення при цьому має й також такий показник злісної непокори вимогам адміністрації УВП, як коефіцієнт злочинності – математичний підрахунок кількості зареєстрованих злочинів, зокрема по ст. 391 КК, або виявлених злочинців та прийняту в науці «одиницю» населення: 10 тис. чи 100 тис. (залежно від усього населення регіону, а в УВП – кількість засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі) [137, с. 56–57].

У свою чергу коефіцієнт злочинної інтенсивності дає можливість визначити кількість випадків вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП на

певну частину засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях [137, с. 57], а коефіцієнт злочинної активності – встановити кількість виявлених злочинців по ст. 391 КК України на всіх засуджених до позбавлення волі, розпочинаючи з 18-літнього віку [137, с. 57].

Немаловажне значення при здійсненні кримінологічної характеристики злісної непокори вимогам адміністрації УВП має також інформація про структуру даного злочину. Зокрема, як це витікає із змісту нині діючої ст. 391 КК України, даний злочин вчиняється шляхом:

а) злісної непокори вимогам адміністрації УВП, під якою в судовій практиці розуміють відкриту відмову засудженого від виконання конкретних законних вимог представника адміністрації установи виконання покарань, який в силу свого посадового становища мав право пред'явити таку вимогу, а засуджений був зобов'язаний і міг її виконати, але умисно не виконав (наприклад відмова від роботи без поважних причин; невиконання вимог про припинення порушення режиму відбування покарання, безпричинної відмови засудженого від виконання законних вимог адміністрації УВП, демонстративність, зухвалість такої відмови) [255, с. 112–113].

б) іншої протидії адміністрації у законному здійсненні її функцій, яка здійснюється у виді навмисних діях засудженого, що спрямовані на перешкоду нормальній праці засуджених або проведенню заходів адміністрації згідно з правилами внутрішнього розпорядку установи виконання покарань (наприклад, організація та активна участь засуджених у страйках) [255, с. 113].

Щодо динаміки злісної непокори вимогам адміністрації УВП, тобто зміни її показників протягом певного часу (як правило, щорічно) [137, с. 59], то у цій дисертації зазначений злочин був досліджений за досить тривалий період (1991 – 2017 р.р.), що дало можливість виявити не тільки кількісні показники, але й якісну характеристику, а саме – які категорії засуджених вчиняли зазначене суспільно небезпечне діяння та в якій формі (з використанням якого структурного елемента, що вказаний в ст. 391 КК України). Крім цього, аналіз динаміки вчинення даного злочину дозволив виявити закономірності та тенденції (напрями) його розвитку.

Немаловажним показником оцінки злісної непокори вимогам адміністрації УВП є «географія» вчинення цього злочину. За допомогою даних показника в цій дисертації були встановлені найбільш поширені території України, на яких дислокувались УВП і де вчинявся злочин, передбачений ст. 391 КК України, а також ті установи виконання покарань, в яких зазначене суспільно небезпечне діяння мало найвищі кількісні показники.

У такому ж контексті можна говорити й про роль у даному дослідженні такого показника вивчення злісної непокори адміністрації УВП, як «топографія» цього злочину, який був необхідний для отримання інформації щодо найбільш криміногенно небезпечних, у тому числі локальних зон, місць і обстановки, які об'єктивно сприяли вчиненню даного злочину [137, с. 61]. Мова, зокрема, ведеться про такі місця вчинення злочину, зазначеного в ст. 391 КК, як житлова, або робоча зона; гуртожиток, виробничий цех, медсанчастина, т.ін. (розділ XXVII ПВР УВП).

І, накінець, ще одним невід'ємним та необхідним показником оцінки злісної непокори вимогам адміністрації УВП є «ціна» даного злочину, тобто його аналіз у контексті завданої для суспільства шкоди [137, с. 62]. При цьому оцінці піддавалась як пряма шкода (витрати і втрати, які були безпосередньо пов'язані з конкретними злочинними проявами), так побічна шкода (непряма), яка виражається у витратах, що несуть держава і суспільство у зв'язку з існуванням злочинності як соціального явища [137, с. 62–63].

Як свідчить судова практика, при вчиненні даного злочину завдається така пряма шкода, як: зрив виробничого завдання, в результаті якого завдається пряма матеріальна шкода; завдання такої шкоди при проведенні страйку засудженими; т.ін.; [255, с. 112–113].

У свою чергу, непряма шкода при злісній непокорі вимогам адміністрації УВП виражається у тих додаткових витратах, які несе окремо взята установа виконання покарань та в цілому кримінально-виконавча система у зв'язку із вчиненням даного злочину (витрати на утримання засуджених, якими оголошена підозра (ст. ст. 276–279 КПК України), у спеціальних приміщеннях (ДІЗО, ПКТ,

одиначні камери); витрати на етапування цих осіб в інші УВП для відбування покарання; витрати на доставку підозрюваних в суд; т.ін.) (ст. 136 КВК України).

У цілому ж потенційна шкода від вчинення даного злочину виражається через його суспільну небезпеку, а саме: злісна непокора вимогам адміністрації УВП посягає на правосуддя (родовий об'єкт визначений у розділі XVIII Особливої частини КК), встановлений порядок виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі (розділ III КВК – безпосередній об'єкт злочину), а також – на авторитет, честь і гідність представників адміністрації УВП (додатковий безпосередній об'єкт) [174, с. 981].

Як зазначено у зв'язку з цим у п. 22 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.03.1993 р. № 2 «Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушенням режиму відбування покарання», до представників адміністрації УВП, які мають право пред'являти вимоги до засуджених і за злісну непокору котрим настає відповідальність за ст. 391 КК України, відносяться посадові особи установи виконання покарань, які на підставі ст. 134 КВК України мають право накладення на засуджених дисциплінарних стягнень [255, с. 114]. При цьому непокора іншим особам (молодшим інспекторам служб охорони, працівникам освіти, виробничому персоналу, т.ін.) не містить складу злочину передбаченого ст. 391 КК: за такі дії для засудженого може настати дисциплінарна відповідальність згідно ст. 132 КВК України [255, с. 114].

Виходячи з того, що безпосереднім об'єктом цього злочину є встановлений порядок виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі, навряд чи можна такий підхід вважати правильним, позаяк до цього процесу залучений весь персонал УВП, мова про який ведеться в ст. 14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [222].

Ще більшу проблему при кваліфікації ст. 391 КК України, як показує практика, викликає відсутність у кримінально-виконавчому законодавстві (ст. 2 КВК) поняття «адміністрації установи виконання покарань».

Не роз'яснено це поняття й в примітці до ст. 391 КК України (у виді так званого нормативного (загального) тлумачення [90, с. 477].

В тлумачних словниках під адміністрацією розуміють керівний орган установи, організації, підприємства [30, с. 12].

Як видається, логічно було б ст. 391 КК України приміткою наступного змісту:

«Під адміністрацією установи виконання покарань розуміються посадові особи цієї установи, які мають право накладення дисциплінарних стягнень на засуджених».

Крім цього, зазначену статтю КК доповнити іншими примітками наступного змісту:

«1. Під злісною непокорю вимогам адміністрації установи виконання покарань слід розуміти відкриту відмову засудженого від виконання конкретних законних вимог представника адміністрації установи виконання покарань, який в силу свого посадового становища має право пред'явити таку вимогу, а засуджений був зобов'язаний і міг її виконати, але умисно не виконав.

2. Під іншою протидією адміністрації установи виконання покарань варто розуміти умисні дії засудженого, які спрямовані на перешкоду проведення адміністрацією заходів згідно з правилами внутрішнього розпорядку установи виконання покарань.»

Такий підхід дозволить не тільки підвищити рівень запобіжної діяльності та знизити одночасно рівень зловживань адміністрації УВП при застосуванні до засуджених ст. 391 КК, але й приведе правозастосовну практику суддів до вимог п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України, відповідно до якої виключно законами визначається судочинство в нашій державі.

Тим більше, що судовий прецедент (а, до таких можна віднести постанови Пленуму Верховного Суду України, роз'яснення Вищих спеціалізованих судів України, т.ін.) не відноситься в Україні до джерел законодавства [90, с. 377].

Як встановлено в ході даного дослідження, немаловажне значення у змісті кримінологічної характеристики злісної непокори вимогам адміністрації УВП має й інша кримінологічно значуща інформація (відомості про кримінально-правові, кримінологічні та соціально-демографічні ознаки особи злочинця; дані про

соціальні та правові фактори, що сприяють вчиненню даного злочину: характер злочинності, т.ін.). У цій дисертації зазначена інформація була отримана з різноманітних джерел: архівних кримінальних проваджень; особових справ засуджених; офіційних звітів Міністерства юстиції України; наукових публікацій, т.ін.

Однією з ключових системоутворюючих змістових ознак поняття «кримінологічна характеристика злісної непокори вимогам адміністрації УВП» є також інформація про детермінанти, які спричиняють та обумовлюють вчинення даного злочину.

В кримінології під детермінацією злочинності (власне, детермінантами злочинів) розуміють сукупність різних за природою негативних явищ об'єктивного, суб'єктивного характеру, які у своєму зв'язку обумовлюють кримінальну форму поведінки у суспільстві [137, с. 71]. При цьому детерміністичні зв'язки розрізняються за характером, ступенем складності і глибиною, формами виявлення [137, с. 71], що було використано в цій дисертації при з'ясуванні детермінант вчинення злочину, передбаченого ст. 391 КК України. Крім цього, в даній роботі враховані висновки з цього питання, які у свій час зробив А.П. Закалюк, а саме:

а) у системі детермінації злісної непокори адміністрації УВП були враховані її залежність від події, процесів, явищ, які мали з нею не причинно-обумовлюючий зв'язок, а кореляційну синхронність, спільне системно-структурне становище, зв'язок станів, функцій, тощо;

б) зазначений злочин розглядався в цій роботі як окрема підсистема загальної системи детермінації злочинності в Україні, рецидивної та пенітенціарної злочинності, тобто за механізмами діалектичного співвідношення загального, особливого та одиничного;

в) теоретичне уявлення щодо системи детермінації злочинності як методологічної моделі дало можливість у даній дисертації через наповнення кількісними показниками узагальненої емпіричної інформації стосовно детермінації злісної непокори вимогам адміністрації УВП [71, с. 211].

Як з цього приводу слушно зауважив Б.М. Головкін, за статистичною множиною, на перший погляд, нічим не пов'язаних одиничних злочинів, убачаються загальні тенденції, стійкі залежності і структурні між елементні взаємодії, що забезпечують цілісність явища та стан його рівноваги [137, с. 73].

7. Слідуючою системо утворюючою ознакою кримінологічної характеристики злочину, що зазначений в ст. 391 КК України, є інформація про осіб, які вчиняють злісну непокору вимогам адміністрації УВП.

В кримінальному праві таких називають суб'єктом злочину (ст. 18 КК України), у кримінально-виконавчому – засуджений до позбавлення волі, а в кримінології – особа (особистість) злочинця [137, с. 83–87]. В такому ж контексті ці «фігури» розглядаються й у даній дисертації. При цьому, при з'ясуванні структури особи, яка вчиняє злочин по ст. 391 КК України, були використані сучасні наукові розробки з означеної тематики [71, с. 253–264], існуюча в науці в науці класифікація кримінологічно значущих ознак [137, с. 98–101].

Враховуючи, що в цій дисертації даному питанню, як, власне, детермінантам та потерпілим від злісної непокори вимогам адміністрації УВП, присвячено окремий підрозділ, то інші змістовні елементи щодо особи злочинця розглянуті саме у цих змістовних елементах роботи.

8. І, накінець, ще однією важливою системо утворюючою ознакою поняття «кримінологічної характеристики злісної непокори вимогам адміністрації УВП» є інформація про потерпілих від даного злочину.

Відповідно до вимог ст. 55 КПК України, потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

Виходячи із змісту ст. 391 КК України та з отриманих у ході даного дослідження результатів, потерпілим від злісної непокори вимогам адміністрації УВП слід визнати:

а) тих представників адміністрації установи виконання покарань, які стали жертвами злісної непокори з боку засуджених;

б) юридична особа, зокрема конкретне УВП, в якій вчинено зазначений злочин;

Як зазначено з цього приводу в п. 6 р. I «Загальні положення ПВР УВП, установи виконання покарань відповідно до ст. 6 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» є юридичними особами і мають печатку із зображенням Герба України та свої найменуванням [210].

в) в цілому ДКВС України, яка фінансується з Державного бюджету України, а виділені для сфери виконання кошти роз приділяє по органах та установах виконання покарань центральні органи виконавчої влади у сфері виконання покарань та пробації (ч. 1 ст. 11 КВК) (насьогодні – це Міністерство юстиції України).

Порядок стягнення матеріальних збитків, заподіяних засудженими до позбавлення волі, визначений в ст. 137 КВК та ч. 2 ст. 55 КПК. При цьому слід зауважити, що на відшкодування завданої потерпілому шкоди, може претендувати у визначених в законі випадках і представник потерпілого (ст.ст. 58, 59 КПК України), які має ті ж процесуальні права та обов'язки, як і потерпілий (ст. 56 КПК).

Саме з цих нормативно-визначених позицій і віднесена до системи утворюючих ознак поняття «кримінологічна характеристика злісної непокори вимогам адміністрації УВП» із них, як «потерпілий від цього злочину».

У цілому ж, якщо підсумувати результати проведеного в цій дисертації аналізу системних ознак даного поняття, то слід констатувати, що кожне із них відіграє відповідну роль у змісті кримінологічної характеристики злісної непокори вимога адміністрації УВП та створює перспективні науково обґрунтовані напрями запобігання даному злочину (це так званий теоретичний аспект цієї проблематики), а також розширює межі доктринальних знань про цю кримінологічну категорію та про її практичні можливості в ході слідчої та судової діяльності по означеній категорії кримінальних проваджень у сфері виконання

покарань (у цьому, власне, виражається практичне значення виведеного в даній роботі поняття).

2.2. Сучасний стан та рівень злочинності, пов'язаної із злісною непокорю вимогам адміністрації установи виконання покарань

В кримінології під станом злочинності розуміють кількісно-якісну її характеристику в конкретно взятій державі або регіоні за певний період часу [58, с. 32]. Якщо взяти за основу дане визначення, то можна сформулювати наступний зміст поняття «стан злісної непокори вимогам адміністрації УВП», а саме – це кількісно-якісна характеристика даного злочину, який мав місце в цілому у всіх виправних колоніях України за певний період часу («це так званий кримінологічний портрет» зазначеного виду злочинності.

Саме цей методологічний підхід використаний при здійсненні кримінологічної характеристики злочину, передбаченого ст. 391 КК України, який мав місце у зазначених УВП на протязі 1991 – 2017 р.р. При цьому основними джерелами інформації були:

а) офіційні статистичні дані, які зобов'язано подавати Міністерство юстиції України, як центральний орган виконавчої влади у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, а також його територіальні органи виконання покарань і пробації у відповідні органи державної статистики [212, с. 110–129];

б) офіційні статистичні дані, що стосуються злочинності в УВП, які публікуються в спеціальному бюлетні Департаменту ДКВС Міністерства юстиції України [251];

в) архівні статистичні відомості з означених питань, що були опубліковані у спеціальних бюлетенях Головного управління з питань виконання покарань МВС України [82]; Державного департаменту України з питань виконання покарань [185]; Державної пенітенціарної служби України [225];

г) узагальнені відомості вивчення 327 архівних кримінальних справ (проваджень) по ст. 391 КК України (Додаток 3);

г) дані викладені у спеціальних дисертаціях з цієї проблематики (О.І. Плужнік [202]; Ю.В. Орла [189]; К.В. Бондаревої [19]; ін.);

д) інформація, опублікована в навчальних посібниках [76], монографіях [32] та інших наукових працях [101].

Узагальнення з отримання відомостей з питань злісної непокори вимогам адміністрації УВП не тільки дозволило розширити уяву про суспільну небезпеку даного злочину та визначити основні тенденції і закономірності його вчинення, особами, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, а також дали змогу підтримати позицію тих науковців, які наполягають на наявності в подальшому кримінальної відповідальності за їх вчинення [98].

Таким чином, в ході даного дослідження був визначений наступний стан боротьби із злісною непокорою вимогам адміністрації УВП на протязі 28-річного періоду функціонування сфери виконання покарань з часу незалежності України (1991 року); а саме:

1. 1990 році в системі виконання покарань України було зареєстровано 800 злочинів проти 1038 – у 1991 р., або на 22, 9% менше. При цьому в колоніях злочинність зменшилась з 404 до 370 випадків, або на 8, 4 %, а рівень злочинності знизився з 4, 94 до 3, 9, або на 12, 2 %. Серед вчинення у колоніях злочинів мало місце 16 вбивств (ріст по зрівнянню з 1990 р. на 25%), 34 тяжких тілесних ушкодження, 2 дії, що дезорганізують роботу виправно-трудових установ, 20 злісних хуліганств та 48 втеч (ріст на 37%) [1,с. 1].

У цей період у СІЗО і тюрмах злочинність знизилась в 2, 2 рази (з 33 до 15 випадків).

Як з цього приводу було зазначено в спеціальному бюлетні ГУВП МВС України, аналіз статистичних даних і матеріалів службових розслідувань показало, що представниками адміністрації колонії допускаються згубі відступи від вимог наказів та вказівок МВС України, в частині забезпечення належного нагляду та контролю за засудженими, локалізації житлових і виробничих зон,

проведення обшукової роботи, організації ефективного виховного й профілактичного впливу на засуджених. Більш того, злочинні наміри цих осіб своєчасно не виявляються, злісні порушники режиму відбування покарань на відповідні обліки не беруться і необхідні заходи з ними не проводяться (зокрема, з числа осіб, які вчинили злочини в колоніях, злісними порушниками були 214 засуджених, і тільки 24 з них рахувались на відповідних профілактичних обліках [82, с.3].

У таких криміногенно складних умовах у 1991 році було вчинено 70 випадків злісної непокори вимогам адміністрації УВП проти 72 таких злочинів – у 1990 році (зниження на 0, 8%) [82, с. 8]. Питома вага даного суспільно небезпечного діяння у загальній структурі злочинності, зареєстрованої у колоніях у 1991 році (370 випадків), склала 18, 9%, а по системі ГУВП МВС України (800 злочинів) – 8, 7% [82, с. 8]. При цьому, варто зазначити, що із 25 регіонів України, в яких дислокувались виправні колонії, у 6-ти випадків злісної непокори вимогам адміністрації УВП зареєстровано не було (Запорізькій, Закарпатській, Одеській, Львівській, Полтавській, Чернігівській), а деяких із областей їх кількість перевищувала середній показник по Україні (Луганській (6 таких злочинів); Дніпропетровській (6); Донецькій (9); ін.).

Серед інших умов, які сприяли вчиненню злісної непокори вимогам адміністрації УВП варто звернути на такі із них, як: ріст по зрівнянню з 1990 р. у 1991 р. на 42, 0% кількості порушень режиму відбування покарання у виді позбавлення волі у розрахунку на 1 тис. засуджених (відповідно 1 тис. 178 порушень в абсолютних цифрах); збільшення на 13, 3% кількості відмов цих осіб від роботи; ріст на 25, 0% випадків дрібного хуліганства, а також збільшення питомої ваги крайніх заходів дисциплінарного впливу на засуджених (поміщення в штрафний (нині – дисциплінарний) ізолятор (на 0, 7%) та переведення в ПКТ (на 9, 3%)) [82, с. 12–13].

2. У 1992 – 1993 р.р. поряд з умовами, що сприяли вчиненню злісної непокори вимогам адміністрації УВП, мова про які велась вище, з'явилися й інші, а саме: ріст на 15, 3 тис. осіб кількості засуджених, які тримались у колоніях. Так,

із 121 тис. 899 осіб, які відбували покарання у цих УВП у 1993 р., збільшення засуджених мало місце у колоніях загального режиму на 5 тис. осіб, посиленого – на 3,6 тис., суворого – на 5, 3 тис. та в колоніях поселення – на 1,4 тис. [188, с. 1]. Аналогічна ситуація склалась, і в СІЗО, в яких на протязі року кількість ув'язнених під варту та засуджених до позбавлення волі збільшилось на 7, 6 тис. і склала в загальному 39 тис. осіб. Як з цього приводу зроблена ремарка в спеціальному інформаційному бюлетні, такої кількості зазначених категорій осіб у СІЗО не спостерігалось з 1955 року, у зв'язку з чим 2, 3 тис. осіб були у 1993 році вивезені у тимчасові дільниці СІЗО, організованих у колоніях [188, с. 1].

У такій ситуації в 1993 році у системі виконання покарань було зареєстровано 931 злочин, або на 15, 1% менше, ніж у 1992 році, а у виправно-трудових колоніях 784 злочини (на 3,7 % ніж у 1992 році), у тому числі 2 дії, що дезорганізують роботу УВП, 12 вбивств, 392 втечі, ін. [188, с. 3].

У 1992 р. кількість випадків злісної непокори вимогам адміністрації УВП зросла до 94 злочинів, а в 1993 р. – до 143 (на 52, 14% більше, ніж в попередньому періоді [188, с. 12]. При цьому питома вага даного злочину у структурі злочинності у сфері виконання покарань склала у 1993 р. 15, 3% (відповідно до 931 та 143 злочини), а відносно злочинів, вчинених у виправно-трудових колоніях – 19% [188, с. 15].

До особливих умов, що сприяли вчиненню злісної непокори вимогам адміністрації УВП у 1992 – 1993 р.р., слід віднести: високий рівень проступків у розрахунку на 1 тис. засуджених (відповідно 1076 та 1032 випадки) [2, с. 16] та ріст таких із них, як: вживання наркотичних засобів (у 3, 5 рази); кількості азартних ігор з метою отримання матеріальної вигоди на 17%). При цьому 25% у структурі всіх допущених засудженими до позбавлення волі порушень припадало в цей період на невиконання ними законних вимог адміністрації УВП [188, с. 16]. Крім цього, із загальної кількості порушників режиму тримання в колоніях до 49% застосовувались крайні заходи – поміщення у ШІЗО (51 тис. 909 випадків) та

переведення в ПКТ (8 тис. 717 випадків), що відповідно на 10% та 3 % більше, ніж у 1992 році [188, с. 16].

Таким чином, варто констатувати, що у 1991 – 1993 р.р. намітилась чітка тенденція щодо посилення дисциплінарної відповідальності, особливо із застосуванням крайніх заходів реагування, та кримінальної відповідальності засуджених до позбавлення волі за випадки непокори та злісної непокори вимогам адміністрації УВП.

3. Суттєво ситуація із означеної проблематики дослідження не змінилась і в 1994 – 1995 р.р. [183]. Зокрема, кількість засуджених, які тримались у колоніях, постійно зростала та досягла 209, 3 тис. осіб. При цьому до цих УВП надійшло 77 тис. 079 засуджених, а звільнилось – 48 тис. 315 осіб. Загальна кількість зросла в цілому на 25, 2 тис. засуджених, у тому числі у колоніях посиленого виду режиму більш як на 14 тис. осіб.

Особливо критична ситуація склалась у СІЗО, де при наявності по нормі 31 тис. 460 місць на кінець 1995 року трималось 43 тис. 845 осіб, взятих під варту, або на 12, 4 тис. більше встановленого ліміту місць.

Крім цього, як встановлено в ході даного дослідження, у цей період значно погіршився криміногенний склад засуджених, а саме: 47% осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі, відносились до неодноразово судимих; 4, 9 % - до особливо небезпечних рецидивістів; кожен десятий був засуджений за вбивство; а кожен п'ятий – за розбій, грабіж та тяжкі тілесні ушкодження; на 60% зросла кількість засуджених за розкрадання державного майна; майже кожен другий вчинив злочин у віці до 30 років, 4067 засуджених були притягнуті до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у складі організованих злочинних формувань [183, с. 2–3].

У таких умовах у виправно-трудових колоніях МВС України у 1995 році було зареєстровано 517 злочинів, вчинених засудженими що на 16% менше, ніж за 1994 р. (616 випадків) [183, с. 12]. Поряд з цим на 100% у 1995 році збільшилась кількість дій, що дезорганізують роботу УВП (2 випадки) та на 12, 5% збільшилась кількість умисних вбивств (11 випадків) [183, с. 12].

Таким чином, розпочинаючи з 1994 року у кримінально-виконавчій системі після фази постійного щорічного збільшення кількості вчинених засудженими злочинів (1990 р. – 404; 1991 р. – 370; 1992 р. – 756; 1993 р. – 800; 1994 р. – 616; 1995 р. – 517) [183, с. 17] намітилась певна тенденція до їх зниження при постійному збільшенні кількості та погіршеній якості, зокрема засуджених до позбавлення волі.

Цей висновок ґрунтується не лише на кількісних показниках пенітенціарної злочинності, але й на даних щодо рівня злочинності у розрахунку на 1 тис. засуджених (1990 р. – 4, 4; 1991 р. – 3, 9; 1992 р. – 7, 4; 1993 р. – 7, 8; 1994 р. – 4,6; 1995 – 3, 3) [183, с. 17], а також на відомостях питомої ваги у їх структурі тяжких злочинів (1990 р. – 24, 8%; 1991 р. – 19, 5%; 1992 р. – 10, 4%; 1993 р. – 6, 8%; 1994 р. – 7, 6%; 1995 р. – 5%) [183, с. 17].

У той самий час, кількість злочинів пов'язана із злісною непокорою вимогам адміністрації УВП у 1995 році (1994 випадки) по зрівняну з 1994 р. зросла на 18, 8% [183, с. 16]. При цьому однією з особливих умов, яка сприяла вчиненню даного злочину поряд з тими, які склались на протязі 1991 – 1994 р.р. та були піддані аналізу вище, й надалі залишалась репресивна практика адміністрації УВП щодо застосування до засуджених крайніх заходів дисциплінарного характеру (поміщення в ШЗО та переведення ПКТ), який у деяких областях України (Хмельницької, Одеської, Львівської, Запорізької, Донецької та Дніпропетровської) складав у структурі грубих порушень від 132% до 193%, а в УВП Харківської області – 321% [183, с. 34].

Таким чином, в ході даного дослідження доведено діалектичний зв'язок дисциплінарної практики застосування до засуджених крайніх заходів дисциплінарного стягнення та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злісну непокору вимогам адміністрації УВП.

4. Не змінились умови, що сприяли вчиненню злісної непокори засуджених в УВП, і в 1996 – 1997 р.р., а саме: щорічно, розпочинаючи з 1992 року, кількість осіб, які тримались в установах кримінально-виконавчої системи, зросла на 11% і на кінець 1997 р. склала 216, 0 тис. [184, с. 2]. Вкрай напруженою у зв'язку з цим

була ситуація у СІЗО, в яких понад наявної норми місць утримувалось 12, 5 тис. осіб, а в колоніях посиленого режиму і колоніях для тримання жінок – відповідно на 9, 3 тис. та 2, 0 тис. засуджених.

У цей період продовжував ускладнюватись криміногенний склад засуджених до позбавлення волі, а саме: в колоніях тримались 2, 5 тис. осіб, притягнутих до відповідальності за вимагання; 204 – за бандитизм; 5, 2 тис. – за умисні вбивства при обтяжуючих обставинах, 15, 6 тис. – за розбій. Крім цього в місцях позбавлення волі й надалі продовжували концентруватись організатори та учасники організованих злочинних угруповань, які у свою чергу активно протидіяли адміністрації УВП та перешкоджали її нормальній діяльності [184, с. 2].

У такій ситуації засудженими до позбавлення волі у 1997 році вчинено 563 злочини (на 8, 8% менше, ніж у 1996 році) [184, с. 2–3].

Безпосередньо у виправно-трудових колоніях у 1997 р. було зареєстровано 525 злочинів, або на 6, 3% менше ніж у 1996 р. (560 випадків), а рівень злочинності та 1 тис. засуджених – знизився з 3, 4 у 1996 р. до 3, 2 у 1997 р. (на 5%) [184, с. 22].

Із 525 кримінальних справ, порушених у 1997 році, 25 (10, 5%) було порушено у виправно-трудових колоніях загального режиму; 144 (27, 4%) – у колоніях посиленого режиму; 193 (36, 8%) – у колоніях суворого режиму; 16 (3%) – у колоніях особливого режиму та 117 (22, 3%) – у колоніях поселеннях [184, с. 22].

У структурі пенітенціарної злочинності 23 злочини (4, 4%) відносились до тяжких, а 285 (54, 3%) були пов'язані із злісною непокорю вимогам адміністрації УВП (у 1996 р. – 289 злочинів) [184, с. 23]. При цьому із 225 кримінальних справ, порушених за вчинення злісної непокори (ст. 183-3 КК України, 35 (15, 5%) приходилось на виправно-трудові колонії загального режиму; 86 (38, 2%) – колонії посиленого режиму; 96 (42, 7%) – колоніях суворого режиму; 8 (3, 6%) – колоніях особливого режиму [184, с. 25].

Із 525 вчинених у 1997 році злочинів: а) 328 – припадало на житлові зони колонії; б) 181 – виробничі зони цих УВП; в) 1-на на ШЗО; г) решта – на виїзних (позаколонійських) об'єктах.

У 407 випадках злочини було вчинено у період з 6.00 до 18.00, у 90 випадках – з 18.00 до 23.00, а в 28 – з 23.00 до 6.00 годин. У робочі дні тижня було зареєстровано 504 злочини, а в неробочі та святкові дні 21 злочин [184, с. 25].

Характерною ознакою того періоду було те, що 142 випадках злочини вчиняли засуджені, які не перебували на профілактичних обліках (27% у структурі злочинців); 287 – порушники режиму тримання (54%) [184, с. 25].

Як з цього приводу зазначено в спеціальному інформаційному бюлетні, зазначені дані свідчать про слабкий контроль за засудженими, особливо за тими, які перебували на профілактичних обліках, безвідповідальне виключення своїх службових обов'язків з боку молодших інспекторів нагляду та безпеки, низький рівень впливовості керівників установ до піднаглядних за стан справ на доручених ділянках роботи, а також про низький рівень обшукової роботи та викриття каналів надходження заборонених предметів до засуджених, що привело до вчинення 20 злочинів після вживання спиртних напоїв, у т.ч. 1 – після вживання наркотичних речовин [184, с. 25]. При цьому слід зазначити, що як і в попередні роки, адміністрація УВП й надалі продовжували застосовувати до порушників режиму відбування покарання у 55% – 67% крайні заходи дисциплінарного реагування (поміщення в ШЗО та переведення в ПКТ (УВП Волинської (67%); Рівненської (66%); Чернівецької (56%); Полтавської (55%); ін.) [184, с. 50], що свідчить про карально-репресивне відношення персоналу колоній до порушників дисципліни, включаючи й до осіб, які вчинили злісну непокору вимогам адміністрації УВП.

5. У 1998 році (першому році функціонування органів та установ виконання покарань у системі МВС України у зв'язку із створенням на підставі Указу Президента України від 22 квітня 1998 р. №344/98 Державного департаменту України з питань виконання покарань (ДДУПВП) [260] визначені у попередніх

періодах тенденції збереглися та суттєво впливали на рівень злісної непокори вимогам адміністрації УВП. По фактах вчинення даного злочину (ст. 183-3 КК України) у 1998 році було порушено 213 кримінальних справ проти 225 у 1997 р. [186, с. 18]. При цьому питома вага цих злочинів у загальній структурі (405 злочинів проти 525 (на 22, 9% менше, ніж у 1997 р.)) складала 52% [186, с. 16], а рівень злочинності у розрахунку на 1 тис. засуджених 2, 6 (на 19% менше 1997 р. (3, 2)) [186, с. 16].

Як встановлено в ході даного дослідження за вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП у 1999 році було засуджено 162 особи, з яких за санкцією ст. 183-3 КК України: 1) до одного року позбавлення волі – 81 особу (50% у структурі всіх засуджених); 2) до 2-х років позбавлення волі – 45 осіб (27, 8%); 3) до 3-х років – 19 (11, 7%); 4) до 4-х – 5 (3, 1%); 5) до 5-ти років позбавлення волі – 12 (7, 4%). При цьому остаточне покарання згідно ст. 43 КК України 1960 року із 162 притягнутих по ст. 183-3 КК до відповідальності осіб 111 (68, 5% у структурі всіх засуджених за цей злочин) строк позбавлення волі збільшився лише до 1 року, у 38 осіб (23, 5%) – до 2-х років, у 11 (6, 8%) – до 3-х років, у 2 (1, 2%) – до 4-х і 5-ти років позбавлення волі [186, с. 19].

Вказане засвідчило, що ст. 183-3 КК України у більшості виправно-трудовах колоніях застосовувалась не завжди ефективно та мала низький рівень профілактично-виховного впливу на порушників режиму [186, с. 19]. Як у зв'язку з цим зробили вірний висновок автори спеціального інформаційного бюлетеня ДДУПВП, вчинення 272 (67% у структурі пенітенціарної злочинності) злочини злісними порушниками режиму проти 287 (54, 7%) у 1997 році та 83 злочини (20, 5%) – особами, які перебували на профілактичних обліках проти 142 (27%) у 1997 році підкреслює наявність серйозних прорахунків і недоліків в організації соціально-психологічної та профілактично-виховної роботи в УВП [186, с. 19].

6. У 1999 році (першому році самостійного функціонування органів та установ виконання покарань у системі державних органів виконавчої влади згідно Указу Президента України від 12 березня 1999 року «Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування МВС

України» [216] знову ж суттєвих змін, які стосувались би нейтралізації, блокування, усуненню тощо умов, що сприяли вчиненню злісної непокори вимогам адміністрації УВП, не відбулось. Зокрема, у 1999 році на 5, 93% по зрівнянню з 1998 роком зросла кількість злочинів, вчинених у виправно-трудовах колоніях [185, с. 11]. При цьому із загальної кількості 429 кримінальних справ, порушених у колоніях, 38 (8, 8% у загальній кількості) припадало на виправні колонії загального режиму; 143 (33, 8%) – колоніях посиленого режиму; 167 (38, 9%) – колоніях суворого режиму; 19 (4, 4%) – колоніях особливого режиму; 62 (14, 4%) – колоніях-поселеннях [185, с. 11].

За злісну непокору (ст. 183-3 КК України) було притягнуто до відповідальності 258 засуджених до позбавлення волі, які відбували покарання у виправно-трудовах колоніях: а) загального режиму – 29 осіб (11, 2% у загальній структурі злочинів); б) 107 (41, 5%) – посиленого режиму; в) 107 (41, 5%) – суворого режиму; г) 15 (5, 8%) – особливого режиму [185, с. 13].

Як встановлено в ході даного дослідження у 1999 році в 144 випадках злочини були вчинені засудженими, що перебували на профілактичних обліках (33, 9% у структурі всіх злочинів), у 286 – порушниками режиму тримання (66, 6%), у 17 – у складі групи (3, 9%), в 1 – за попередньою домовленістю (0, 46%), у 4-х – після вживання спиртних напоїв (0, 93%) [185, с. 13].

Крім цього, результати проведеного дослідження показали, що й надалі, як у попередні роки, в УВП у 1999 р. мало місце зловживання адміністрацією крайніми заходами дисциплінарного реагування до засуджених (поміщення в ШЗО та переведення до ПКТ). Зокрема, у виправних колоніях Донецької області при 12, 5% грубих порушень у загальній їх кількості крайні заходи застосовувались у 51%, а також у Харківській (відповідно 12% та 43%), Черкаській (10, 7% та 41%), а також Миколаївській області (15% та 61%). Показовою у цьому сенсі була виправна колонія №28 Донецької області, кількість засуджених, які тримались в ШЗО та ПКТ, щоденно складала 130-150 чоловік [185, с. 22].

7. Суттєво не змінилась ситуація й у 2000 році. Так, тільки у I півріччя 2000 р. при зменшенні 6, 7% по зрівнянню з аналогічним періодом 1999 року загальної кількості вчинених в УВП злочинів (всього 224), на 13, 5% більше було зареєстровано злочинів, пов'язаних із злісною непокорю вимогам адміністрації УВП (ст. 183-3 КК України) (всього 160 злочинів проти 141 у 1999 р.) [187, с. 12-13]. При цьому найбільше кримінальних справ було знову порушено у колоніях суворого (71 або 44, 4% від загальної їх кількості) та посиленого режиму (62 або 38, 7%). У цілому за ст. 183-3 КК у 1999 році було засуджено 71 особу, у т.ч. у 35 випадках – до 1 року позбавлення волі, у 30 – до 2-х років, у 5-ти – до 3-х років та в 1 – до 5-ти років [187, с. 13].

У період зріс рівень порушень засудженими режиму відбування покарання у розрахунку на 1 тис. осіб (зокрема, в колоніях Донецької області він складав 375 випадків, Харківської – 245, Рівненської – 244, Київської – 238). Поряд з цим, не знизилась питома вага крайніх заходів дисциплінарного реагування на правопорушення засуджених до позбавлення волі, які у деяких областях (Вінницькій, Запорізькій, Полтавській та Хмельницькій) в середньому склав 206 випадків при тому, що у структурі всіх дисциплінарних проступків грубі порушення складали від 38% до 46% [187, с. 20].

8. Не змінились тенденції, що склались у 19990-х роках щодо боротьби із злісною непокорю вимогам адміністрації УВП, у 2001–2006 р.р., хоча для цього були створені на нормативно-правовому рівні всі належні умови. Зокрема, у 2001 р. був прийнятий новий КК [126], у 2003 р. – КВК [138], у 2005 р. – Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [222] та інші нормативно-правові акти (ПВР УВП у 2000 р. [209], ін.).

Як встановив О.Г. Колб, у період 2001–2006 р.р. кількісно-якісні показники злочинів пов'язаних із злісною непокорю вимогам адміністрації УВП, мали таку саму змістовну характеристику, як і в попередні роки (1991–2001 р.р.).

Аналогічний висновок зроблено науковцями й по результатах інших досліджень [315, с. 176]. При цьому, враховуючи, що період досить досконально

досліджений на дисертаційному рівні [202; 189; 97; ін.], у цій дисертації цьому питанню приділено увагу в меншій мірі.

9. У 2007 році в установах кримінально-виконавчої системи було порушено 489 кримінальних справ проти 411 за 2006 рік, або на 19, 0% більше, а рівень злочинності у розрахунку на 1 тис. засуджених становив 4, 24 злочини, що на 30, 4% більше, ніж у 2006 році [226, с. 1]. При цьому найбільше кримінальних справ (343) було порушено по ст. 391 КК «Злісна непокора вимогам адміністрації УВП», що складало 49, 6% від загальної кількості вчинених злочинів [226, с. 1] та свідчить про карально-репресивні, а не профілактично-виховні тенденції і підходи, які застосовувались в УВП щодо злісних порушників режиму відбування покарання.

Як з цього приводу зазначено в спеціальному інформаційному бюлетні, одним із основних факторів, який негативно впливав на стан правопорядку в УВП, був складний криміногенний склад засуджених, більшість якого склали особи, засуджені за вбивство (понад 20 тис. осіб), з яких майже 10 тис. осіб – це засуджені за умисні вбивства при обтяжуючих обставинах, бандитизм (605 осіб), за розбій та грабіж (понад 29 тис. осіб), 1459 – до довічного позбавлення волі [226, с. 2].

Характерною у цьому році й була така умова, що сприяла збільшенню кількості випадків злісної непокори вимогам адміністрації УВП, як зростання на 15% кількості засуджених, які перебували на профілактичному обліку, як злісні порушники режиму відбування покарання, та в цілому збільшення у 2007 році загальної кількості осіб, які перебували на зазначених обліках (близько 9 тис. осіб або 7, 5% від загальної чисельності всіх засуджених, які тримались в УВП) [226, с. 2]. І це при тому, що протягом 2007 року у цілому зменшилась активність адміністрації УВП щодо переведення засуджених негативної спрямованості, які злісно порушували встановлений порядок відбування покарання, до ПКТ колоній максимального рівня безпеки (у 2007 р. кількість таких осіб зменшилась з 200 до 197, або на 1,5% у порівнянні з 2006 р.) [226, с. 24–25].

У той самий час, у 2007 році на 9, 5 % збільшилась кількість кримінальних справ за злісну непокору вимогам адміністрації УВП, тобто й надалі в кримінально-виконавчій діяльності домінуючою була карально-репресивна практика, яка склалась з 1991 року.

10. У 2008–2010 роках, як встановлено в ході даного дослідження, ситуація з питань боротьби із злісною непокорою засуджених вимогам адміністрації УВП суттєво не змінилась. Так, у 2008 році кількісно та у відсотковому відношенні зросла загальна чисельність злочинів, вчинених в УВП України (на 10, 1% по зрівнянню з 2007 р. (відповідно 536 та 487 таких суспільно небезпечних діянь) та по ст. 391 КК України (ріст на 1, 2% (відповідно 245 та 242 злочини у 2008–2007 р.р.) [227, с. 1]. При цьому питома вага злісної непокори у структурі загальної злочинності УВП у 2008 р. складала 45, 9%, а рівень злочинності у розрахунку на 1 тис. засуджених у цілому збільшився на 15, 5 % та складав 4, 87 випадки [227, с. 1], а на профілактичному обліку перебувало близько 8 тис. засуджених до позбавлення волі (6, 9% від загальної їх чисельності), у тому числі більше 50% - це злісні порушники режиму відбування покарання (4 тис. 045 осіб) [227, с. 2].

Знову ж таки визначальною у виправно-ресоціалізаційні роботі з цією категорією засуджених в УВП була діяльність не по переведенню даних осіб до ПКТ колоній максимального рівня безпеки (у 2008 р. кількість таких переводів зменшилось на 24, 8% у порівнянні з 2007 р. (відповідно 149 та 197 випадків)), а притягненню їх до кримінальної відповідальності по ст. 391 КК України (на 0, 8% більше, ніж у 2007 р. (відповідно 245 та 243 кримінальні справи) [227, с. 31–32].

Не покращилась діяльність з питань боротьби із злісною непокорою вимогам адміністрації УВП й у 2009 році [228], не дивлячись на те, що на 6, 9% (з 149 у 2008 р. до 160 осіб у 2009 р.) збільшилась кількість засуджених, які злісно порушували встановлений порядок виконання покарання у виді позбавлення волі, у ПКТ максимального рівня безпеки, а також на 24, 1% зменшилось число кримінальних справ, порушених по ст. 391 КК (відповідно 186 – у 2009 р. та 245 – у 2008 р.) [228, с. 33–34]. При цьому кількість засуджених, які відповідно до ст. 133 КВК України були визнані злісними порушниками встановленого порядку

виконання покарання, збільшилась з 4045 у 2008 році до 4431 – у 2009 році [228, с. 34].

У 2010 році продовжувалась тенденція до зниження пенітенціарної злочинності та її рівня в розрахунку на 1 тис. засуджених до позбавлення волі. Зокрема, в УВП у цьому році було порушено 404 кримінальні справи проти 422 в 2009 році, або на 4, 3% менше [229, с. 3], а рівень злочинності зменшився на 8, 5% і становив 3, 52 випадки (у 2009 р. – 3, 85).

Загалом зменшення рівня злочинності в УВП у 2010 р. відбулось за рахунок у тому числі й ст. 391 КК України (із 186 злочинів у 2008 р. до 177 – у 2010 р., або на 4, 8%) [229, с. 4].

У той самий час на профілактичних обліках, як злісні порушники режиму відбування покарання, перебували, 4, 2 тис. засуджених до позбавлення волі, а 119 осіб, які перебували на цих обліках, вчинили злочини в УВП, що свідчить про наявність недоліків і прорахунків в організації індивідуально-виховної роботи з порушниками встановленого режиму тримання [229, с. 5]. Начальним доказом таких прорахунків стала практика переведення злісних порушників встановленого режиму відбування покарання у ПКТ максимального рівня безпеки, кількість яких у 2010 році зменшилась аж на 41, 25% (відповідно 94 – 2010 р. та 160 – у 2009 р.) [229, с. 21].

Таким чином, проведений аналіз показників боротьби із злочинністю, пов'язаної із злісною непокорю вимогам адміністрації УВП, у 1999 – 2010 р.р. (періоді самостійної діяльності органів і установ виконання покарань у системі державних органів виконавчої влади, включаючи й центральні); дозволяє зробити висновки проте, що і у цей часовий історичний проміжок практики застосування до засуджених, позбавлених волі, ст. 391 КК України відображає ті тенденції, які склались в період ДКВС України у складі МВС України (1991 – 1998 р.р.), та зводилась у більшій мірі не до організації запобіжної діяльності щодо злісних порушників, а до карально-репресивних заходів реагування на такі протиправні діяння.

11. Розпочинаючи з грудня 2010 року, коли Указом Президента України органи та установи виконання покарань були частково (в порядку координації) Міністру юстиції України [245], та продовжуючи з 2012 р., коли центральним органом виконавчої влади у сфері виконання покарань та пробації стало Міністерство юстиції України [219], діяльність по боротьбі із злісною непокорю вимогам адміністрації УВП організується та контролюється відповідними структурними підрозділам зазначеного відомства. Проте і така організаційно-правова реформа у сфері виконання покарань України суттєвих якісних позитивних змін у цьому напрямі не дала. Так, у 2011 році рівень злочинності на 1 тис. засуджених у колоніях збільшився на 9, 7% і становив 3, 02 випадки (у 2010 р. – 2, 75). Всього в УВП і СІЗО було допущено 465 злочинів проти 424 у 2010 р. [230, с. 2]. При цьому на 11, 3% менше, ніж у 2010 р. (відповідно 157 та 186 злочинів), у 2011 році було порушено кримінальних справ по ст. 391 КК України [230, с. 3], враховуючи, що на профілактичних обліках УВП перебували 4132 злісних порушники режиму відбування покарання, а 36 осіб з цього обліку, вчинили злочини [230, с. 4]. Зросла також кількість випадків застосування до засуджених, позбавлених волі крайніх заходів дисциплінарного стягнення (на 5% - поміщення у ДІЗО та на 10% - переведення у ПКТ) [230, с. 6],

У 2012 – 2013 р.р. ситуація з цих питань суттєво не змінилась. Зокрема, у 2013 році, не дивлячись на зменшення на 20 тис. кількості засуджених та осіб, які тримались в УВП та СІЗО України, рівень злочинності на 1 тис. осіб збільшився на 3, 6: і становив на 4, 06 випадки (у 2012 р. – 3, 92) [231, с. 3]. При тому, що в 2013 р. на 10, 6% було вчинено менше злочинів, ніж у 2012 р. (відповідно 515 та 576) [231, с. 3]. Як і в попередні роки, у 2013 р. на профілактичних обліках УВП перебувало 4988 злісних порушників режиму відбування покарання, а також було зареєстровано 125 тис. 229 порушень засудженими вимог режиму, що на 7% менше ніж у 2012 році (134 тис. 963 випадки) [231, с. 4]. Кількість застосованих до цих осіб крайніх заходів дисциплінарного характеру у виді поміщення в ДІЗО (карцер) та переведення в ПКТ (ОК) зменшилась на 5% та 9% [231, с. 5].

Як встановлено в ході даного дослідження, у 2012 році по ст. 391 КК України було порушено 186 кримінальні провадження, а в 2013 році – 167 проваджень [232, с. 13–14].

Аналогічні тенденції збереглись й у 2014 – 2015 р.р. [232, с. 1–3]. Так, у 2015 р., при зменшенні на 3 тис. 434 особи, які тримались в УВП та СІЗО, на 25% (з 336 у 2014 р. до 421 у даному році) збільшилась загальна кількість злочинів, вчинених засудженими та особами, взятими під варту [232, с. 2]. При цьому на профілактичних обліках колонії перебувало 3 тис. 624 злісних порушників режиму відбування покарання [232, с. 3], на 4% по зрівнянню з 2014 р. зменшилась кількість дисциплінарних проступків (у 2015 р. – 88 тис. 531 порушення, а в 2014 р. – 99 тис. 992 порушення), а також на 12, 9% ТА 7, та 7% відповідно знизилась кількість випадків застосування до засуджених, позбавлення волі, крайніх заходів дисциплінарного характеру (поміщення в ДІЗО та переведення в ПКТ (ОК)) [232, с. 3–4].

У таких умовах зменшилась і кількість кримінальних проваджень по ст. 391 КК України (у 2014 р. – 159; у 2015 – 150 (47% та 28% у загальній структурі злочинності)) [232, с. 36–37].

Отже, як показали результат даного дослідження, розпочинаючи з 2012 р. (часу, коли центральним органом виконавчої влади у сфері виконання покарань та пробації стало Міністерство юстиції України [219]), намітилась чітка тенденція до зменшення кількості кримінальних проваджень по ст. 391 КК «Злісна непокора вимогам адміністрації УВП», яка збереглась у 2016 році (в абсолютних цифрах до 95 проваджень або на 37% по зрівнянню з 2015 роком [251, с. 2] та продовжувала мати місце у 2017 році [252]. Поряд з цим, варто зазначити, що у 2012 – 2017 р.р. постійно зменшувалась кількість засуджених, які тримались в УВП. Зокрема, тільки у 2016 році їх число скоротилось на 13% у порівняно з 2015 роком [251, с. 6], а тому в розрахунку на 1 тис. осіб число випадків притягнення засуджених до кримінальної відповідальності за злісну непокору вимогам адміністрації УВП фактично дорівнювало попереднім, дослідженим у цій дисертації періодам (1991 – 2011 р.р.).

Як у зв'язку з цим слушно зауважив С.І. Куценко, основною проблемою пенітенціарної системи, яку намагається вирішити Міністерство юстиції України – законодавче закріплення реформ. Ці законопроекти мають на меті докорінно змінити підходи до роботи із засудженими. Метою пенітенціарної системи, має стати не покарання, а перевиховання злочинця, визнання ним своєї мети за вчинений злочин, та недопущення протиправної поведінки у майбутньому. А це, у свою чергу ставить нові вимоги до працівників виправних установ [144, с. 128].

Таким чином, підводячи підсумки щодо стану боротьби із злісною непокорю засуджених вимогам адміністрації УВП (ст. 391 КК України), варто констатувати наступне:

1. Ні зміна підпорядкування органів та установ виконання покарань (1991 – 1998 р.р. – діяльність у системі МВС України, а в 2011 – по теперішній час у складі Міністерства юстиції України), ні самостійне їх функціонування у системі органів державної виконавчої влади (1999 – 2010 р.р.) не привели до зміни змісту діяльності по боротьбі із злісною непокорю вимогам адміністрації УВП: розпочинаючи з 1991 р. по 2017 р. у структурі пенітенціарної злочинності цей злочин це злочин залишається пріоритетним (його питома вага щорічно складає від 36% до 49%). Все це свідчить про необхідність залишення ст. 391 КК України, як кримінально-правового засоби спеціально-кримінологічного запобігання даному злочину, на чому наполягають ряд учених в Україні [171].

2. Результати даного дослідження доводять, що існує прямий причинно наслідковий зв'язок між кількістю засуджених, щодо яких застосовуються крайні засоби дисциплінарного характеру (поміщення в ДІЗО (карцер) та переведення в ПКТ (ОК)), та злісною непокорю засуджених, а саме: постійно, розпочинаючи з 1991 року по 2016 рік у структурі дисциплінарних стягнень зазначені заходи перевищують 50 – 60 % межі. Саме вказані засуджені й стають у подальшому суб'єктами вчинення злочину, що визначені в ст. 391 КК, по формальних ознаках, позаяк після застосування крайніх заходів вчинення у подальшому будь-якого правопорушення автоматично стає підставою для притягнення цих осіб до кримінальної відповідальності.

Встановлено, що замість посилення та удосконалення змісту запобіжної діяльності щодо злісних порушників встановленого порядку відбування покарання у виді позбавлення волі, включаючи застосування визначених у кримінально-виконавчому законодавстві України (ст.ст. 6, 100 – 101 КВК) засобів, адміністрація УВП на протязі – 1991 – 2016 р.р. здійснювала карально-репресивні заходи, відносно цих засуджених, чим фактично посилювала дію тих умов, які сприяли вчиненню даного злочину (досі великою є кількість осіб, які щорічно перебувають на профілактичних обліках УВП (від 6, 7% до 9, 8% від загальної кількості засуджених); значним є число злісних порушників режиму, які щорічно перебувають на цих обліках (від 3, 5 тис. до 4, 7 тис. осіб); замість переводу злісних порушників у ПКТ максимального рівня безпеки адміністрація віддає перевагу притягнення їх до кримінальної відповідальності), що призводить до ще більшої по ст. 391 КК консолідації злісних порушників та до, їх об'єктивної діяльності, спрямованої на протидію адміністрації УВП та до зниження ефективності виправно-ресоціалізаційного та профілактичного впливу на особу цих засуджених, зокрема.

2.3. Характеристика особи злочинця, який вчиняє злісну непокору вимогам адміністрації установи виконання покарань

В кримінології під особою злочинця розуміється система негативно соціально значимих властивостей, зв'язків і відносин, які поєднані із зовнішніми умовами та обставинами, що характеризують людину, винну у вчиненні злочину [135, с. 33]. Крім цього, поряд з цим, науковці ведуть мову про особистість злочинця, тобто про свого роду ідеальну модель, абстракцію, які створені на підставі дослідження суб'єктів злочинів, метою якої є виявлення таких негативних особливостей індивідуалів, за якими з високою часткою ймовірності

можна в майбутньому передбачити злочинну поведінку осіб або повторне вчинення злочину тими, хто мав попередній кримінальний досвід [137, с. 87].

Як з цього приводу слушно зауважив А.П. Закалюк, для розуміння цих понять необхідно, як і в будь-якому дослідженні, спочатку визначитися із термінами, зокрема з поняттями «людина», «індивід», та, у разі потреби, висвітлення поряд із поняттям «особа» окремого поняття «особистість» [71, с. 233]. На його переконання, особистість – це соціальний зліпок особи (у вузькому розумінні), а більш широкому змісті – це соціально типове, що відрізняє особу у суспільних відносинах, обумовлює її суспільну активність, суспільну діяльність, лежить в основі їх спричинення [71, с. 239].

Саме зазначені методологічні підходи й були визначені у цій дисертації, при характеристиці особи злочинця, якій вчиняє злісну непокору вимогам адміністрації УВП. Крім цього, пріоритетність терміну «особа» над «особистістю» злочинця обумовлена у цій роботі й нормативно-правовими критеріями, що закріплені в окремих статтях КК України та стосується суб'єкта злочину. Так, у ст. 2 КК однією із системо утворюючою підстав кримінальної відповідальності є «особа, яка вчиняє суспільно небезпечне діяння»; у ч. 2 ст. 4 КК мова ведеться про «особу, яка вчиняє дію чи бездіяльність»; ч. 1 ст. 18 КК, у якій зазначено, що «суб'єктом злочину є фізична осудна особа», т.ін.

Більш того, визначаючи предмет кримінології, учені до його складових частин (елементів) відносять не «особистість», а «особу» злочинця [137, с. 15]. Як у зв'язку з цим зробив висновок А.П. Закалюк, у реальному житті, зокрема у практичній діяльності щодо запобігання та протидії злочинності і її окремих проявів, злочинець постає не як особистість, а як особа з усіма її характеристиками, проявами, індивідуальними властивостями [71, с. 253].

З цих міркувань у даній дисертації й вжито поняття «особа злочинця, що вчиняє злісну непокору вимогам адміністрації УВП». При цьому для характеристики структуру зазначеної особи, знову ж таки, застосоване виведене в науці 9-ти блокова (групова) структура ознак, а саме:

1) три із них відображають соціальну характеристику особи, яка вчиняє злочин, що передбачений ст. 391 КК України (а) ознаки формування та соціалізації даної особи; б) ознаки соціального статусу та соціальних ролей; в) безпосередні ознаки спрямованості особи, яка вчиняє злісну непокору вимогам адміністрації УВП);

2) п'ять із них характеризують біосоціальні ознаки, що включають:

а) демографічні ознаки; б) психофізіологічні особливості, у тому числі генетичного походження; в) показники фізичного стану здоров'я; г) показники психічного стану здоров'я; г) індивідуальні психологічні риси [71, с. 257–258].

Дев'ятий блок (група) відображає специфічно-типову ознаку типу особи злочинця, який вчиняє злісну непокору вимогам адміністрації УВП, що пов'язана із безпосереднім вчиненням даного злочину.

Крім цього, при виведенні структури та характеристиці особи, яка вчиняє злочин, передбачений ст.391 КК України, враховані результати її дослідження, що були проведені іншими науковцями. Так, у дисертації З.В. Журавської здійснена кримінологічна характеристика осіб, які вчинили злісну непокору вимогам адміністрації УВП у період 2002 по 2007 р.р. [68, с. 45–47], взявши за основу огляд ДДУПВП з цих питань [234]. Зокрема, було встановлено, що серед притягнутих до кримінальної відповідальності засуджених за ст. 391 КК тільки 65, 5% осіб підтримували злочинні традиції [32, с. 45]. Серед інших ознак особи, яка вчинила зазначені злочини, у контексті даного дослідження звертають на себе увагу наступні:

1) основну групу серед засуджених по ст. 391 КК склали особи, які були позбавлені волі за вчинення насильницьких та корисливих злочинів: розбій (30, 5% від усіх засуджених по цій статті КК); крадіжки (39, 0%). Більше 17% – за вчинення вбивств або тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть потерпілого [32, с. 46];

2) із загальної кількості засуджених, які вчинили злісну непокору, інші – це рецидивісти. При цьому найбільшу групу склали особи, які мали другу та третю судимості [32, с. 46];

3) 65% засуджених по ст. 392 КК – це особи, які до цього були позбавлені волі на строк від п'яти років і більше [32, с. 46];

4) на момент засудження за вчинення злісної непокори більшість осіб відбули від 2-х до 4-х років призначеного строку покарання, тобто в період адаптації до умов позбавлення волі, коли найбільш активно проявляється протидія вимогам режиму виконання – відбування покарання та адміністрації УВП, зокрема;

5) 90% засуджених по ст. 391 КК – це особи віком від 20 до 40 років;

6) 65, 6% осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за злісну непокору, мали слабкі соціально-корисні зв'язки; 70, 1% осіб були неодружені; лише 16, 4% підтримували зв'язки з дружинами; 6, 3% – з дітьми; 11, 7% – втратили будь-які соціально корисні зв'язки;

7) до 79, 0% засуджених по ст. 391 КК не застосовувались помилування, амністія, та інші норми інститут звільнення від покарання та його відбування (ст.ст. 75 – 87 КК).

Лише 23% цих осіб на момент вчинення злочину передбаченого цією статтею КК, підпадали по формальних ознаках під умовно-дострокове звільнення або переведення до виправних центрів;

8) у середньому на одного засудженого (до застосування ст. 391 КК) було накладено 11 дисциплінарних стягнень, правами начальника УВП та 5-ть – правами начальника відділення соціально-психологічної служби. При цьому, кожний засуджений шість разів поміщався до ДІЗО та один раз переводився до ПКТ;

9) серед осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за злісну непокору, найбільш поширеними були порушення, що виражалися у відмові від праці (62, 0%); порушення розпорядку дня (48, 0%); відмові виконувати роботи з

благоустрою місць позбавлення волі та прилеглих до них територій (37, 0%) [32, с. 46];

10) для 70% засуджених призначене за вироком суду по ст. 391 КК України покарання становило до 1-го року позбавлення волі; для 24, 0% – до 2-х років позбавлення волі; для 5% – до 3-х років позбавлення волі; для 2% – до 4-х років позбавлення волі;

11) із загальної кількості осіб, які вчинили злісну непокору вимогам адміністрації УВП, 13, 3% під час відбування покарання у виді позбавлення волі відкрито протидіяли адміністрації УВП; 38, 3% злісно порушували вимоги встановленого режиму відбування покарання . При цьому в цілому позитивно характеризувались до вчинення злочину по ст. 391 КК тільки 7% засуджених [32, с. 467];

12) 70, 3% засуджених, які були притягнуті, до відповідальності по ст. 391 КК, до вчинення цього злочину були працевлаштовані на виробництві; 23, 4% – відмовлялись від роботи; а 46, 9% – негативно відносились до роботи;

13) після притягнення до кримінальної відповідальності за злісну непокору вимогам адміністрації УВП кількість осіб, які підтримували злочинні традиції, зменшилась з 65, 5% до 49, 2% після їх засудження. При цьому на профілактичному обліку, як схильні до непокори, перебували тільки 4, 7% засуджених;

14) 80, 0% засуджених по ст. 391 КК були соматично здоровими, а в 14, 0% у наявності були черепно-мозкові травми та психопатології;

15) 53, 0% засуджених, які вчинили злісну непокору вимогам адміністрації УВП, як свідчили психологічні характеристики, мали сильно нервову систему, хорошу працездатність, без надмірних зусиль адаптувалися до нових умов. Крім цього, більшості цих осіб були притаманні спокійний настрій, стриманість мови й міміки;

16) як показали результати проведених тестувань, в 74, 0% засуджених по ст. 391 КК був середній та високий рівень інтелектуального розвитку, а 26% – мали низький рівень інтелекту;

17) 38, 0% осіб, які вчинили злісну непокору, була притаманна соціальна пасивність, важкість адаптації до нових умов, а 24, 0% – тенденція до збереження власних установок, стереотипів та неспроможність до зміни особистої точки зору;

18) 55, 0% засуджених по ст. 391 КК були схильні до конфліктної поведінки, агресивності та ворожості без чіткої спрямованості, а також мали такі негативні риси, як: нахабність (45, 0%) та хвалькуватість (21, 0%);

19) 27% цих осіб у середовищі засуджених, які тримались в УВП, проявили такі риси як: брехливість; 20% – підозрлість; 19% – паразитизм [32, с. 47];

20) 29% засуджених по ст. 391 КК до вчинення даного злочину проявляли до представників адміністрації колоній гнучкість, що обумовлювало неправильну оцінку їх поведінки останніми, особливо персоналом з числа молодшого начальницького складу (ст. 14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [222]);

21) більшість засуджених по ст. 391 КК обирали до вчинення даного злочину яскраво виражену схильність до соціальних контактів [32, с. 48];

Як у зв'язку з цим слушно зауважила З.В. Журавська, остання риса засуджених за злісну непокору вимогам адміністрації УВП (і варто з цим погодитись) дає підстави для можливого застосування щодо цих осіб додаткових засобів впливу з метою формування у них соціально-позитивних установок, у тому числі застосування інших видів юридичної відповідальності, що суттєво зменшила б рівень кримінально-правової репресії відносно реагування на цей злочин з боку адміністрації УВП [32, с. 48].

Цей висновок знайшов своє підтвердження й в ході даного дослідження, зокрема, при аналізі стану злісної непокори вимогам адміністрації УВП (підрозділ 2.2 дисертації).

У сучасних умовах (2018 р.) досить детальну кримінологічну характеристику особи, яка вчиняє злісну непокору вимогам адміністрації УВП, здійснила в своїй дисертації К.В. Бондарєва [19]. Так, у ході дослідження вона встановила наступні кримінологічні злочинні ознаки особи даного злочинця (відомості за 2012 – 2017 р.р.) [19, с. 158–180]:

1. Соціально-демографічні дані:

а) із 588 осіб, які були засуджені по ст. 391 КК України у 2012 – 2017 р.р., 99, 8% склали чоловіки та 0, 2% жінки. При цьому 86% із них були неодружені, а 14% перебували у шлюбі;

б) 53, 6% суб'єктів цих злочинів на момент вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП мали повну середню освіту та 30, 3% – неповну. Інші зазначені особи мали середню спеціальність (13, 1%), неповну вищу освіту (0, 3%), вищу освіту (1, 7%) та взагалі не мали будь-якої освіти (1%).

2. Кримінально-правові та кримінально-виконавчі ознаки:

а) 67, 9% осіб, які вчинили злочин по ст. 391 КК, відносились до рецидивістів (ст. 34 КК), а 32, 1% – були засуджені вперше;

б) на момент вчинення даного злочину 21, 8% засуджених мали до 5 порушень режиму відбування покарання, за які вони були притягнуті до дисциплінарної відповідальності: при цьому визначені в ч. 14 ст. 134 КВК строки застосування до них передбачених законом заходів стягнення не пройшли; 14, 7% – мали від 5 до 10 порушень; 18% – від 10 до 20 порушень; 15, 1% – від 20 до 30 порушень; 11, 6% – від 30 до 40 порушень; 6, 8% – від 40 до 50 порушень; 8, 7% – до 100 порушень; 1, 2% – від 100 до 150 порушень та 0, 1% – від 150 до 200 порушень;

в) структурі допущених суб'єктами злісної непокори вимогам адміністрації УВП порушень 28, 9% припадало на порушення розпорядку дня; 28, 5% була пов'язана з відмовою від виконання безоплатних робіт; 5, 5% – із зберіганням заборонених предметів; 3, 8% – з нетактовною поведінкою до представників адміністрації; 3, 8% – з перешкоджанням у проведенні обшуку та особистого огляду; 3, 1% – з відмовою засуджених виконувати оплачувану роботу;

г) 32, 1% осіб до моменту притягнення до кримінальної відповідальності по ст. 391 КК мали лише одну судимість; 23, 5% – дві судимості; 16, 5% – три судимості; 13, 6% – чотири; 6, 1% – п'ять; 3, 7% – шість судимостей;

г) на момент вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП 50, 2% засуджених відбували покарання у вигляді позбавлення волі строком від 2-

х до 5-ти років; 38, 7% – від 5-ти до 10-ти років; 11, 1% – від 10 до 15 років; 17, 7% – від 1-го до 4-х років; 18, 6% – до 5-ти років;

д) 63% суб'єктів злочинів по ст. 391 КК відбували покарання за вчинення злочинів проти власності; 8, 3% – проти життя та здоров'я особи; 7, 7% – за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення; 5, 9% – за злочини проти правосуддя; 4, 8% – проти громадського порядку та моральності; 3,1% – за вчинення злочинів проти громадської безпеки;

е) повторно по ст. 391 КК України вчинили цей злочин 10, 4% засуджених; 0, 1% – двічі притягувались до кримінальної відповідальності за вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП; 0, 1% – такі злочини вчиняли тричі;

є) 85, 8% засуджених по ст. 391 КК України до вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП перебували у ПКТ за вчинення дисциплінарних проступків : 5, 2% – були переведені у виправні колонії максимального рівня безпеки.

Виходячи з результатів проведеного дослідження, К.В. Бондарєва зробила у зв'язку з цим наступні висновки:

1. Характеристика засуджених за злісну непокору за їх соціально-демографічними ознаками, зокрема такими, як стать, вік і рівень освіти залишилися без суттєвих змін. При цьому серед таких суб'єктів злочину переважали особи чоловічої статі віком від 18, до 29 років із середньою та неповною середньою освітою, а більшість із них на момент вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП не перебували у шлюбі (86%).

2. Встановлено, що переважна більшість осіб, які вчинили злочин по ст. 391 КК мали лише одну судимість, відбували покарання у виді позбавлення волі строком до 5-ти років та були засуджені за вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП на строк від 1 до 2-х років [19, с. 176].

У свою чергу в ході даного дослідження, яке проводилось у 2017 – 2018 р.р. у чотирьох областях України (Волинській, Київській, Рівненській, та Харківській) та охопило вивченням 327 архівних кримінальних справ

(проваджень), порушених по ст. 391 КК України, були отримані наступні результати:

1. Встановлено, що більшість зазначених злочинів було зареєстровано у виправних колоніях середнього рівня безпеки (ч. 2 ст. 18, ст. 139 КВК України) (182 кримінальних справи (проваджень) або 56% у загальній їх кількості), що пояснюється у першу чергу тим, що у даних УВП відбуває покарання у виді позбавлення волі на певний строк більшість засуджених (майже 80% від усіх осіб, які були засуджені до даного виду покарання).

2. Із 327 осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності по ст. 391 КК України у 2007 – 2017 р.р., майже 43% (в абсолютних цифрах – 141 особа) були засуджені від 1-го до 2-х років позбавлення волі; більшість 40% – до 1-го року позбавлення волі (138 осіб); та майже 17% – від 2-х до 3-х років позбавлення волі (48 осіб).

3. Із 327 осіб, засуджених по ст. 391 КК України, до злочинних авторитетів, які знаходились на профілактичних обліках виправних колоній, відносились лише 97 засуджених (28% від усіх притягнутих до кримінальної відповідальності осіб за вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП). Крім цього, 193 засуджені по цій статті КК відносились до тих категорій, які підтримували злочинні традиції у тій чи іншій мірі та не перебували на профілактичних обліках виправних колоній (59% від загальної кількості засуджених по ст. 391 КК України).

4. По формі (об'єктивній стороні злочину) зазначене суспільно небезпечне діяння вчинялось як:

а) злісна непокора законним вимогам адміністрації УВП – 275 випадках 79% від загальної кількості осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності по ст. 391 КК України;

б) інша протидія адміністрації УВП у законному здійсненні її функцій – у 70-ти випадках (21%).

5. Суб'єктами даного злочину були особи:

а) віком від 18 до 25 років – 90 засуджених (26% від загальної кількості осіб, які вчинили злісну непокору вимогам адміністрації УВП);

б) віком від 26 до 35 років – 198 засуджених (60%);

в) віком від 36 років і старші – 39 засуджених (14%).

6. По кількості судимостей суб'єкти злісної непокори вимогам адміністрації УВП мали наступний вигляд:

а) вперше засуджені до позбавлення волі – 134 особи (40% у структурі всіх засуджених по ст. 391 КК України);

б) мали дві судимості – 119 осіб (36%);

в) були засуджені три і більше разів – 74 особи (24%).

7. На момент вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП засуджені мали:

а) неповну середню освіту – 83 особи (25% від загальної кількості осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності по ст. 391 КК України);

б) повну середню освіту – 244 особи (75%).

8. Із 375 засуджених по ст. 391 КК на момент притягнення їх до кримінальної відповідальності за вчинення даного злочину 253 особи (79% у загальній структурі злочинів, пов'язаних із злісною непокорою вимогам адміністрації УВП) втратили суспільно корисні зв'язки з близькими родичами (їх перелік визначено в ст. 110 КВК України) та іншими особами.

9. Серед інших кримінологічно значущих ознак особи, яка вчиняє злочин по ст. 391 КК України, встановлені також наступні із них:

а) на момент вчинення даного злочину не мали роботи в колонії та за її межами – 241 особа (77% від загальної кількості осіб, які вчинили злісну непокору вимогам адміністрації УВП);

б) не навчались у загальноосвітній школі або професійно-технічному училищі при виправній колонії – 256 осіб (79%);

в) не навчались на професійних курсах на виробництві виправних колоній – 71 особа (21%);

г) відносились до хронічних наркоманів (алкоголіків, токсикоманів тощо) – 116 осіб (35%);

г) мали відхилення у психіці – 107 осіб (30%) (Додаток 3).

Таким чином, якщо узагальнювати всі проаналізовані у цій дисертації ознаки особи, яка вчиняє злісну непокору вимогам адміністрації УВП, то можна вивчити наступний «кримінологічний портрет» суб'єкта даного злочину, а саме:

1. Ознаки формування, соціалізації особи [71, с. 258–259]:

а) більшість засуджених по ст. 392 КК до вчинення даного злочину мали повну середню освіту. Крім цього, серед цих осіб були засуджені з вищою (1%) та середньою спеціальною освітою (до 3%);

б) більшість засуджених за вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП на момент вчинення даного злочину мали відповідну спеціальність (професію), але не працювали з тих чи інших причин;

в) більшість засуджених по ст. 391 КК активно підтримували так звані «злочинські» традиції, але на профілактичних обліках не знаходились;

г) значна частина (30%) осіб, які вчинили злісну непокору вимогам адміністрації УВП, відносились до хронічних алкоголіків, наркоманів, токсикоманів тощо;

г) значна частина засуджених по ст. 391 КК злочинні ознаки, риси, звички, досвід набули у злочинному середовищі (понад 30%), позаяк свою життєдіяльність у силу 2-х і більше судимостей проводили у місцях позбавлення волі;

д) серед культурних потреб та інтересів осіб, як вчинили злісну непокору вимогам адміністрації УВП, переважають ті, що пов'язані з азартними іграми з метою отримання неправомірної вигоди, з змістом кримінальної субкультури та іншими аморальними цінностями;

е) жоден із засуджених по ст. 391 КК України не був членом самодіяльних організацій цих осіб, які створюються у місцях позбавлення волі (ст. 127 КВК). Натомість значна частина з них (майже 30%) входило до злочинних об'єднань, які функціонують у виправних колоніях.

2. Ознаки соціального статусу та соціальних ролей [71, с. 259]:

а) більшість засуджених по ст. 391 КК України по соціальному статусу відносились до селян та робітників. При цьому до числа службовців та інтелігентів відносилось менше 3%;

б) третина засуджених до притягнення їх до кримінальної відповідальності за злісну непокору вимогам адміністрації УВП були розлучені, а більше 2/3 – розірвали соціальні зв'язки з близькими родичами;

в) більшість половини засуджених по ст. 391 КК мали дітей (від 1 до 3-х); але стільки ж із них не надавали будь-якої допомоги сім'ї у їх забезпечені

г) майже 30% осіб від усіх притягнутих до кримінальної відповідальності по ст. 391 КК України відносились до злочинних «авторитетів». При цьому, серед цих засуджених були відсутні так звані «зłodії у законі» [200];

г) більшість засуджених за злісну непокору вимогам адміністрації УВП на момент вчинення злочину відносились до порушників (54%) та злісних порушників (ст. 133 КВК України) (15%) режиму відбування покарання та не мали чітко виражених соціальних планів (перспектив) на майбутнє.

3. Безпосередні ознаки спрямованості особи, яка вчиняє злочин, що визначений в ст. 391 КК України [71, с. 259–260]:

а) більшість засуджених мали конфліктний характер, не мали навиків уникнення конфліктних ситуацій та не вчиняли будь-яких дій по «зловживанню» таких ситуацій;

б) більшість засуджених не сприймали засобів виправно-ресоціалізаційного впливу (ст. 6 КВК) та байдуже і по ворожому відносились до реалізації заходів, затверджених щодо кожного із них в індивідуальній програмі соціально-виховної роботи (ч. 2 ст. 95 КВК України);

в) більшість суб'єктів злочину, визначеному в ст. 391 КК, мали низький рівень загальної культури, розвитку та проявляли їх у повсякденному спілкуванні з іншими засудженими та персоналом виправних колоній.

4. Демографічні ознаки особи, яка вчиняє злісну непокору вимогам адміністрації УВП [71, с. 260]:

а) майже 100% цих злочинів вчиняють особи чоловічої статі;

б) більшість злочинів (майже 70%) по ст. 391 КК вчиняють особи у віці від 26 до 35 років, а ще 26% – у віці від 18 до 25 років.

5. Психофізіологічні особливості засуджених, які вчиняли злочини по ст. 391 КК України [71, с. 260]:

а) значна частина цих осіб (до 30%) мали відповідні психо-фізичні відхилення, у тому числі генетичного характеру (до 20%);

б) більшість засуджених відносилось до холеричного темпераменту (75%).

6. Показники фізичного здоров'я осіб, які вчинили злісну непокору вимогам адміністрації УВП [71, с. 260]:

а) майже 100% засуджених по ст. 391 КК мали загальний здоровий стан;

б) хронічні соматичні захворювання мали менше 1% осіб, притягнутих до відповідальності по ст. 391 КК України;

в) більшість 30% засуджених набули хронічні захворювання (алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, т.ін) або до засудження перший раз, або у ході відбування покарання у виді позбавлення волі (до 5%).

7. Показники психічного здоров'я осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 391 КК України [71, с. 261]:

а) більшість засуджених (понад 95%) на момент вчинення злочину були у стані осудності (ст. 19 КК України) і лише 5% – у стані обмеженої осудності (ст. 20 КК України);

б) серед усіх суб'єктів злісної непокори вимогам адміністрації УВП значну частину представляли засуджені, які мали певні психічні відхилення у виді шизофренії, дебілізму, інфантилізму тощо (до 30%).

8. Індивідуальні психологічні риси особи, яка вчиняє злочин по ст. 391 КК України [71, с. 261]:

а) більшість засуджених за злісну непокору вимогам адміністрації УВП мали такі негативні та суспільно небезпечні (неприйнятні) риси, як: грубість (11%), нечесність (12%), агресивність (38%), жорстокість (15%), ін.;

б) серед вольових ознак цих суб'єктів злочину пріоритетними були: інертність(33%), млявість (13%), рішучість (27%), ін.;

в) значна частина засуджених по ст. 391 КК України мала чітко виражені емоційні риси: бурхливість (12%), не урівноваженість (24%), дратівливість (19%); образливість (14%), ін.

9. Ознаки особи, яка вчиняє злісну непокору вимогам адміністрації УВП, що пов'язані із вчиненням даного злочину [71, с. 261–262]:

а) засуджені по ст. 391 КК при вчиненні даного злочину посягали на: правосуддя в цілому (17%); встановлений порядок виконання та відбування покарання (65%); порядок і умови відбування покарання в конкретній виправній колонії (11%); інші об'єкти;

б) особи, які вчиняли злісну непокору вимогам адміністрації УВП: визнавали свою вину (13%); не визнавали свою вину (15%); інше;

в) засуджені по ст. 391 КК не шкодували про вчинення даного злочину (39%); частково шкодували про те, що вчинили цей злочин (43%); шкодували, що вчинили злісну непокору вимогам адміністрації УВП (15%); ін.;

г) переважна більшість засуджених по ст. 391 КК на момент вчинення злочину мали одну судимість та відбували покарання у виді позбавлення волі до 5-ти років (64%);

г) із загальної кількості осіб, які були притягнуті до кримінальної відповідальності за злісну непокору вимогам адміністрації УВП, майже 59% були засуджені за вчинення даного злочину від 1-го до 2-х років позбавлення волі; до 40% – до 1-го року позбавлення волі; інші (до 10%) – від 2-х до 3-х років позбавлення волі;

д) майже 80% засуджених по ст. 391 КК України вчинили цей злочин у формі злісної непокори, інші – у формі іншої протидії адміністрації УВП (більше 20%).

Так, в цілому виглядає «кримінологічний портрет» особи злочинця, який вчиняє злісну непокору вимогам адміністрації УВП. При цьому теоретичне значення його виведення в даній дисертації полягає в тому, що таким чином

розширені межі знань про один із ключових елементів предмета кримінології та його вагу в механізмі вчинення злочину.

У свою чергу, практичне значення сформульованого узагальненого типу у даній роботі дозволяє чітко уявити основні проблемні напрями у змісті запобіжної діяльності, які потребують удосконаленню, а також визначити більш ефективні засоби запобіжного впливу, що мають застосовуватись до схильних до вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП.

2.4. Детермінанти злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань

У тлумачних словниках під детермінантою (лат. *determinative* – визначати) розуміють причину, що визначає виникнення якогось явища [25, с. 190]. Аналогічний зміст даного поняття можна знайти й у філософських словниках [271, с. 149].

В кримінології під детермінантами в цілому розуміють різноманітні події, явища, процеси, стани природи і суспільства, що відображаються свідомістю і становлять передумови, підстави для інших, похідних від них явищ, процесів, станів свідомості, форми діяльності, типів відносин [137, с. 69]. Як у зв'язку з цим зауважив А.П. Закалюк, у найзагальнішому значенні поняття детермінації відображає діалектичну суттєву властивість реального буття – загальний зв'язок, взаємозалежність та взаємообумовленість предметів, явищ, процесів [71, с. 184]. На його думку, відповідно до цього, детермінація злочинності – це вся сукупність явищ, процесів, фактів, проявів, з якими вона взаємопов'язана та якими вона обумовлена [71, с. 184].

Таку ж оцінку змісту та сучасності даного поняття дають і зарубіжні кримінологи. А.І. Долгова переконана, що, коли говорять про детермінізм, то мають на увазі ознаки всебічного взаємозв'язку, взаємодії всіх речей, об'єктів, явищ і процесів [120, с. 181]. У свою чергу Н.Ф. Кузнецова, яка розробила теорію

кримінологічної детермінації у сучасний період (починаючи з 80-х років ХХ ст.) включає до її системи три основні елементи: а) причини; б) умови; в) корелянти [141, с. 11]. При цьому під причиною в кримінології розуміють явища (системи), які породжують інші явища (системи) – наслідки [71, с. 187].

Умови – це різноманітні явища, процеси, обставини, які сприяють, або створюють можливість виникнення та прояву причини, яка породжує наслідок [71, с. 188], а корелянти – це такі зв'язки між подіями, явищами, процесами, за яких зміна одних явищ супроводжується (не спричинюється чи обумовлюється) зміною других [71, с. 189].

Проте слід зазначити, що в такому аспекті деякі науковці детермінацію злочинності не розглядають, а ведуть мову лише про причини та умови, що породжують та сприяють вчиненню злочинів [262, с. 49–62]. Поряд з цим все таки домінуючою серед кримінологів є перша позиція, коли сутність явищ і процесів, предметом яких є злочинність, досліджують через її детермінацію та складові елементи – причини, умови, та корелянти [71, с. 218].

Саме зазначені методологічні підходи й стали методологічним підґрунтям при з'ясуванні змісту та сутності детермінанти, які спричиняють та обумовлюють вчинення злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань.

Як встановлено в ході даного дослідження, детермінаційний комплекс (сукупність причин та умов, що породжують та обумовлюють вчинення того чи іншого кримінального правопорушення) злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань складається з трьох основних груп детермінант, а саме:

а) тих, що спричиняються, корелюються та обумовлюються загально кримінальними детермінантами (загальних для всіх видів кримінальних правопорушень причин і умов, що їх породжують та сприяють у їх вчиненні);

б) тих, що характерні тільки для сфери виконання покарань (спричинюють та обумовлюють вчинення злочинів як засудженими, так й іншими особами, включаючи й персонал установ виконання покарань);

в) тих, що безпосередньо детермінують вчинення злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань.

Отже, причино-наслідковий об'єктивний зв'язок у змісті даного кримінального правопорушення виражається через співвідношення детермінант загального, особливого та безпосереднього характеру. При цьому варто зазначити, що досі на доктринальному рівні у такому контексті детермінанти вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП не розглядались – у більшій мірі ці питання досліджувались у сенсі змісту пенітенціарної злочинності в Україні.

Такий підхід при розробці даного завдання цієї дисертації не тільки дозволив більш повно, всебічно та об'єктивно з'ясувати сутність детермінаційного комплексу вчинення, зазначеного кримінального правопорушення, але й підвищив рівень репрезентабельності отриманих у ході даного дослідження та в цілому – рівень їх наукової новизни.

Якщо більш конкретно підійти до аналізу кожного із елементів причинно-наслідкового зв'язку у змісті злісної непокори адміністрації УВП, то слід констатувати їх важливу та невід'ємну роль у детермінації даного кримінального правопорушення. Такий висновок витікає із результатів аналізу цих елементів. Зокрема:

1. Загальнокримінальні причини і умови, які породжують та сприяють вчиненню злісної непокори вимогам адміністрації УВП, пріоритетною з яких є вплив кримінальної субкультури на значну частину населення України та руйнування, в кінцевому підсумку, моральних засад нашого суспільства. Як з цього приводу зробили висновок деякі науковці, у цілому суспільна небезпека кримінальної субкультури полягає в тому, що вона стимулює протиправну поведінку людини та стає своєрідним механізмом «повторного виробництва» злочинності в Україні. При цьому осмислення небезпеки багатовекторності цієї контркультури як суспільної реальності, її єдності та багатоманітності, є потребою сучасності, особливо в контексті її впливу на сьогоденний правопорядок в нашій державі у виді непокори представникам влади, нападів на правоохоронців, вчинення самовільних дій, що є виключною компетенцією

держави (наприклад, шляхом проведення так званої «сміттєвої люстрації», блокади шляхів сполучення; нанесення тілесних побоїв тим особам, які мають відміну від інших думку; т.ін.) [22, с. 10–11].

Крім цього, як встановили ряд науковців, зазначений процес супроводжується: недосконалістю нормативно-правових актів, які приймаються в Україні; включаючи й сферу боротьби із злочинністю; нігілізмом, низькою правовою культурою; недостатньо ефективною роботою правоохоронних органів; кризою моральних цінностей; алкоголізмом і наркоманією та іншими обставинами [90, с. 525].

При такому «калейдоскопі» соціально-правових явищ в Україні у сучасних умовах не могло не відобразити її найбільш негативних рис і те злочинне середовище, що зосереджене в УВП, а саме – при зменшенні з 2004 року (часу вступу в дію КВК України [138] у 2017 році кількості засуджених, які тримались в УВП та, СІЗО більш ніж вдвічі (на 130 тис. осіб): із 192 тис. у 2004 р. до 60, 6 тис.) [139, с. 227], якісний склад цих осіб суттєво не змінився: зокрема в місцях позбавлення волі відбували покарання 4 тис. 992 особи, засуджені за умисні вбивства при обтяжуючих обставинах (ч. 2 ст. 115 КК України); 96 осіб – за бандитизм (ст. 275 КК); 13530 осіб – за розбій (ст. 187 КК), та грабїж (ст. 186 КК); 254 особи – за вимагання (ст. 189 КК) та 1 тис. 546 осіб – засуджених до довічного позбавлення волі (ст. 64 КК) [232, с. 3], а також майже 5 тис. осіб з різноманітними психічними відхиленнями (7% від загальної кількості засуджених, які трималися в УВП та СІЗО [139, с. 227].

Крім цього, на стан правопорядку в УВП і СІЗО, як відображення загально кримінальних ознак і тенденції розвитку кримінальних правопорушень, суттєвий вплив мають й так звані злочинні авторитети, які встановлено в ході спеціальних наукових досліджень, відбуваючи покарання у місцях позбавлення волі, продовжують керувати групами негативного спрямування та чинити протидію кримінально-виконавчому процесу [57, с. 6]. За результатами опитування засуджених та персоналу УВП зазначені групи у загальній кількості засуджених до позбавлення волі складають відповідно 22% та 7, 7% [52, с. 84]; а по офіційних

даних на профілактичних обліках УВП перебували майже 4 тис. таких осіб [232, с. 3–4].

Звичайно, що в таких умовах та з огляду того «правового нігілізму», що склався в цілому в цілому в Україні, як показали результати даного дослідження, зазначені загально кримінальні детермінанти суттєвим чином сприяли вчиненню злісній непокорі вимогам адміністрації УВП.

До інших таких причин і умов, що здійснюють криміногенний вплив та сприяють як зростанню злочинності в цілому та кількості випадків злісної непокорі вимогам адміністрації УВП, зокрема, науковці відносять:

а) зниження рівня життя населення (реальної заробітної плати на 20, 2%); зростання безробіття, у тому числі латентного (за методологією Міжнародної організації праці рівень безробіття серед економічно активного населення віком 15–70 років становив 9%, а працездатного – 9, 4%); збільшення відсотку бідного населення (понад 25%) [142]. За таких умов, як зробив висновок О.Г. Кулик, відбувалося зростання прошарку осіб, готових до задоволення потреб протиправним шляхом, підвищилася активність тих, хто мають антисуспільні установки, схильність до злочинної поведінки; утворюються та діють злочинні групи та організації [142];

б) гострота та нестабільність політичної ситуації, яка проявляється у зниженні рівня легітимності та ефективності влади, різкому загостренні різноманітних конфліктів. За даними моніторингового соціального опитування, Інституту соціології НАН України у 2015 р. майже половина опитаних (47, 9%) оцінили в цілому політичну ситуацію в країні як критичну, вибухонебезпечну, а 34% респондентів вважають, що рівень корупції у 2015 році, зокрема, був вищим, ніж до Євромайдану [142];

в) масштабний процес внутрішньої міграції внаслідок анексії Автономної Республіки Крим (1, 6 млн. внутрішньо переміщених осіб та біженців), внаслідок чого втрачається контроль за поведінкою цих осіб [142];

г) негативні процеси у суспільній свідомості – незадоволення власним становищем песимізм щодо майбутнього (понад 40% опитуваних), високий рівень

аномійної деморалізованості (понад 60% опитаних). У таких осіб легше формується психологічна готовність до протиправної поведінки [142];

г) особливою умовою, що сприяє зростанню окремих груп та видів злочинів, є зниження ефективності діяльності правоохоронної системи, зокрема поліції, пов'язане з суттєвими недоліками чинного КПК, що призвели до фактичного припинення ОРД; деморалізацією значної частини працівників поліції, прокуратури та суддів, які знаходяться під загрозою припинення кар'єри; звільнення із служби частини досвідчених працівників міліції [142];

д) інші загальні кримінальноправові причини та умови, які у тому числі детермінують вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП (ліквідація підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, особливо їх інформаційно-аналітичних та довідкових пошукових систем; так зване «реформування» інших підрозділів поліції, в результаті чого втрачені належні взаємозв'язки з іншими правоохоронними органами та, зокрема, з їх оперативним підрозділами, включаючи питання взаємодії та координації спільних дій щодо злочинних авторитетів, т.ін.).

2. Причини та умови, що детермінують так звану пенітенціарну злочинність (деякі науковці називають її злочинністю у місцях позбавлення волі [98, с. 156–165] у сфері виконання покарань України.

Як показали результати даного дослідження, в науковій літературі досить детально на сьогодні досліджено це питання, у тому числі, як щодо причин та умов, які породжують і сприяють вчинення засудженими рецидивних та інших злочинів в ході відбування покарання в УВП [132, с. 160–171], та і щодо детермінації злочинної поведінки інших осіб у зазначеній сфері суспільних відносин, включаючи й персонал органів та установ виконання покарань [74, с. 128–258]. Зокрема, поряд із встановленими під час даного наукового пошуку, до особливих причин, які породжують вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП, слід віднести наступні:

а) суттєві прорахунки в організаційно-управлінській діяльності як в Державній кримінально-виконавчій системі у цілому, так і в його між

територіальних об'єднаннях та органах та установах виконання покарань, зокрема. Так, ліквідувавши на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 року територіальні органи управління ДПтС та створивши натомість 5-ть міжтериторіальних управлінь, Міністерство юстиції України, як свідчить практика [321, с. 3], фактично дезорганізувала роботу цієї системи, не створивши в обласних центрах будь-яких управлінських структур (груп, відділень, відділів тощо), які безпосередньо контролювали б діяльність УВП та СІЗО, які дислокуються у відповідних областях України. Ще більший «удар» в цьому контексті Міністерство юстиції України нанесло сфері виконання покарань шляхом виділення в окремі відомства ДКВС та Служби пробації, втративши таким чином будь-які компаративні зв'язки, зокрема, з питань виправлення та ре соціалізації засуджених, а також реінтеграції їх у суспільство [144, с. 126–129].

Виходячи з цього, як вірно у зв'язку з цим зазначив О.Г. Крикушенко, саме тому, постає низка питань щодо забезпечення уникнення конфронтації у середовищі засуджених, мінімізації традицій злочинного середовища, починаючи вже із СІЗО, де насаджується кримінальна субкультура, пропагується (особливо серед молоді) панування «злочинського закону» над усіма засудженими, підтримується терор, розправи над слабкішими, існують непоодинокі випадки гомосексуальних насильницьких стосунків тощо [117, с. 124];

б) зосередження у місцях позбавлення волі внаслідок суттєвого (більш, як у тричі по зрівнянню із 1991 роком) зменшення кількості засуджених, найбільш небезпечних, соціально занедбаних та інших осіб, які мають соціальні, психологічні та психічні відхилення.

Як встановлено, в ході спеціальних наукових досліджень, до 2021 року буде зберігатись планомірне ускладнення криміногенної ситуації. Цей сценарій є стабільно негативним та забезпечить приблизно 2, 1% – 2, 5% середньорічного темпу приросту злочинності в означеній перспективі [13, с. 22] (так, тільки у 2016 році абсолютний приріст щодо базового 2010 року склав 270, 5 тис. злочинів. При цьому темп зростання, розрахований базисним методом, у 2016 році склав 1, 862, а темп приросту – 86, 2% [13, с. 20].

в) постійне щорічне недофінансування з Державного бюджету України сфери виконання покарань на 60% від необхідних для життєдіяльності органів та установ виконання покарань [144, с. 127–128], у результаті чого у місцях позбавлення волі засуджені вчиняють спроби до пошуку, «альтернативних» для них джерел фінансування проносу (провозу, т.ін.) на охороняемі об'єкти заборонених предметів. Так, тільки у 2016 році у засуджених до позбавлення волі було вилучено 9 тис. 479 гривень (у 2015 р. – 10 тис. 336 грн.); 55 літрів спиртних напоїв (2015 р. – 70 л) та 6 тис. 376 літрів браги (2015 р. – 7 тис. 535); 164 грами наркотичних засобів (2015 р. – 441, 375 г); ін. [251, с. 17]

г) недоліки в організації та здійсненні контролю і нагляду за засудженими, які в тому числі стали наслідком відсутності сучасних технічних засобів охорони та нагляду, а також використанням при цьому застарілих фізично та моральних малоефективних сигналізаційних телекомунікативних систем спостереження. Зокрема, як встановлено в ході спеціальних наукових досліджень ще у 2014 році в УВП і СІЗО експлуатувалось лише 2220 одиниць або 50, 4% сучасних технічних засобів охорони, з яких потребували модернізації та переоснащення 2190 одиниць або 49, 6% застарілих технічних засобів. Крім цього, з урахуванням технічного стану, або повної відсутності, потребували заміни, модернізації та впровадження 2342 одиниць або 70% (від нормативних потреб) засобів оперативного радіозв'язку та понад 75% засобів провідного телефонного зв'язку [266, с. 108].

У 2015 – 2017 роках ситуація суттєво не змінилась [321, с. 3].

Але найбільш складною проблемою у цьому сенсі є на сьогодні СІЗО, більшість з яких побудована ще 100 років тому (так, СІЗО м. Львова має 400 років; м. Чернігова – понад 300; м. Харкова та м. Херсона – понад 200, а СІЗО м. Чернівців майже 200 років) [266, с. 108–109];

г) прорахунки у запобіжній діяльності, що детерміновані відсутністю спеціального Закону України «Про запобігання злочинам» та спеціальних норм з цих питань у чинному КВК, на чому тривалий час наполягають науковці [98, с. 281–283] та що логічно відповідало б вимога п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України, відповідно до якого виключно законами України визначається діяльність органів

та установ виконання покарань. З огляду цього недопустимим є регулювання питань, які стосуються постановки засуджених на профілактичний облік в УВП на підставі відомчих нормативно-правових актів, зокрема, ПВР УВП (розділ XIX) [210], що нерідко, як показали результати даного дослідження, використовується, як «профілактичний засіб» при притягненні до кримінальної відповідальності осіб, які вчиняють злісну непокору вимогам адміністрації УВП;

д) викривлена дисциплінарна практика в УВП, в основі якої лежить каральний лейтмотив, а не виховно-профілактичний, як це передбачає глава 19 КВК «Виховний вплив на засуджених до позбавлення волі», коли у структурі дисциплінарних стягнень і надалі пріоритетними (більше 60%) є крайні заходи реагування на проступки цих осіб (поміщення в ДІЗО та переведення до ПКТ);

е) негуманна, несправедлива та порочна практика, застосування до засуджених прогресивної (з елементом регресу) системи виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі, коли замість переведення засуджених, які злісно порушують режим відбування покарань, в порядку, визначеному в ч. 3 ст. 101 КВК, в ПКТ колонії максимального рівня безпеки, т.ін., з боку цих осіб очікується вчинення будь-якого проступку з тим, щоб притягнути їх до кримінальної відповідальності по ст. 391 КК України, тобто фактично при цьому нівелюються принципи кримінального та кримінально-виконавчого права (ст. 5 КВК України)

є) інші причини, мова про які ведеться в наукових джерелах [77].

Як встановлено в ході даного дослідження, до умов, які сприяли вчиненню злісної непокори вимогам адміністрації УВП, можна віднести наступні:

1) Незадовільний рівень запобіжної діяльності в УВП, коли на профілактичний облік беруться не всі потенційні правопорушники. Зокрема, як показують статистичні дані, майже у 50 % злочини УВП вчиняли ті із засуджених, які не перебували на таких обліках [185, с. 13].

2) Низький рівень нагляду за засудженими до позбавлення волі у житлових зонах УВП, в результаті якого більше 70% кримінальних правопорушень вчинялось саме у цих місцях [185, с. 13].

3) Формальний стан локалізації засуджених в УВП, особливо при проведенні масових заходів (78% у структурі всіх порушень), у тому числі більше 70% – у житлових зонах установ виконання покарань [251, с. 21].

4) «Неадекватне» застосування персоналом УВП до засуджених заходів фізичної сили та спеціальних засобів, що призводить до збільшення напруженості у відносинах між цими суб'єктами кримінально-виконавчих відносин, а, в кінцевому результаті, до вчинення останніми злісної непокори вимогам адміністрації УВП [77, с. 59–68]. Так, тільки у 2016 році у структурі всіх застосувань засобів приборкання до засуджених, позбавлених волі, у 62, 2% застосовувались наручники; у 25, 4% – фізична сила; у 8% – кийки гумові; у 4, 1% – засоби дратівливої дії та в 0, 2% – гамівна сорочка [251, с. 22]. При цьому, основною причиною у всіх цих випадках було вчинення засудженими фізичного опору (у 58% – при застосуванні наручників; 99% – гумових кийків; 78% – фізичної сили; 92% – засобів дратівливої дії; 100% о – гамівної сорочки) [251, с. 22–23].

5) Низька ефективність та рівень роботи в УВП з питань встановлення адміністрацією нагляду за засудженими, які звільняються з місць позбавлення волі (так, у 2016 році адміннагляд був встановлений тільки щодо 81% від кількості осіб, які формально підпадали під дію Закону України «Про адміністративний нагляд за особами звільненими з місць позбавлення волі» [215]).

6) Незадовільний стан дисципліни серед персоналу УВП. Так, тільки у 2016 році з боку цих осіб було допущено 63 випадки сну на посту; 37 випадків неприбуття на службу в УВП; 10 випадків вживання спиртного на службі [251, с. 31], а також інших пригод (дорожньо-транспортні пригоди; отримання травм та поранень; випадків нападу з участю засуджених; т.ін.) [251, с. 16].

7) Високий рівень злочинності серед персоналу УВП. Зокрема, по зрівнянню з 1991 роком кількість вчинених у 2016 році кримінальних правопорушень з боку цих осіб зростає у 25 разів (з 4-х до 100 і більше) [74, с. 6].

8) Інші умови, що сприяють вчиненню злісної непокори вимогам адміністрації УВП, мова про які ведеться в наукових джерелах [22, с. 512–540].

3. Безпосередні причини та умови, що породжують та сприяють вчинення кримінального правопорушення, склад якого закріплений в ст. 391 КК України. До таких причин, як показали результати даного дослідження, можна віднести наступні причини вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП:

3.1. Антисуспільна установка засудженого, який вчиняє дане кримінальне правопорушення. Особливо це характерно для тієї частини тих із них, які перебували на профілактичних обліках УВП (більше 2/3 усіх засуджених, які були притягнуті до кримінальної відповідальності) [251, с. 10] – це так звані певні морально-психологічні якості та властивості, які характерні для осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення.

Ці ознаки особи, як встановив А.П. Закалюк, визначають суспільно непримітну її спрямованість, як правило, до суспільно небезпечного типу та його кримінального різновиду. На його переконання, є багато емпіричних свідчень того, що особистість такої особи набула низки додаткових негативних рис, які підвищили, її суспільну небезпечність та кримінальний потенціал і стали безпосередньою причиною вчинення нового злочину [69, с. 603].

3.2. Протиріччя в сфері соціального буття та суспільної свідомості покарання, зокрема, у виді позбавлення волі.

Як з цього приводу обґрунтовано зауважив О.В. Старков, одне із основних причин полягає в тому, що з одного боку, реалізація покарання, звичайно, більш-менш виконує функції загальної та спеціальної превенції, ре соціалізації засудженого, тобто функції запобіжні, але, з іншого боку, його виконання викликає:

- а) взаємне «кримінальне зараження» засуджених;
- б) послаблення або трата їх попередніх не тільки соціально-негативних, але й соціально-позитивних зв'язків із сім'єю, трудовим колективом, друзями;

в) повне або часткове відключення засуджених до позбавлення волі з умов звичайного життя із звуженням до 10% соціально одобрених функцій;

г) своєрідне звикання до правил поведінки при виконанні покарання у виді позбавлення волі у зв'язку з жорстокою регламентацією режиму відбування покарання; ін. [213, с. 330–331].

3.3. Слідуючим протиріччям є соціологічний парадокс покарання, який полягає в тому, що чим частіше та суворіше застосовується в суспільстві покарання (у тому числі у виді дисциплінарних стягнень до засуджених у місцях позбавлення волі), тим у більшій мірі воно розписується в своїй безпорадності, позаяк:

а) суспільство тим самим криміналізує більшу свою ж частину (у даному випадку, як результат, серед усіх суб'єктів вчинення злісної непокори значною є частина засуджених, які притягались, до кримінальної відповідальності два і більше разів);

б) суспільство настільки безсиле, як у сьогоднішні, що не може подолати злочинність, (включаючи й злісну непокору законним вимогам адміністрації УВП) іншими методами, наприклад, економічними, фінансовими та іншими, ніж репресивними (на що фактично у сучасних умовах перетворилось застосування в УВП ст. 391 КК України);

в) покарання в даному випадку (у тому числі й пов'язаному із злісною непокорою вимогам адміністрації УВП) втрачає свою функцію «страху» серед населення (засуджених), а також загальної превенції та не стримує вже від вчинення, зокрема, засудженими нових кримінальних правопорушень, включаючи те, склад якою визначених в ст. 391 УУ України, позаяк стає звичною, буденною справою і навіть престижною, особливо для засуджених в УВП [213, с. 331].

3.4. Економічні протиріччя покарання у виді позбавлення волі, зміст яких полягає у тому, що:

а) держава не тільки не в змозі утримувати засуджених в УВП, але й персонал установ виконання покарань, щорічно виділяючи на забезпечення сфери

виконання покарань лише 40% від необхідних для цього коштів [321, с. 3];

б) примітивне, низькопродуктивне, спрощене виробництво, розраховане на малокваліфіковану працю, низькі заробітки, неприбутковість УВП, навіть в умовах, коли праця засуджених до позбавлення волі стала для них правом, а не обов'язком (ст. 8, 107 КВК) [248];

в) покладання державою (а, фактично, на ДКВС України) на себе обов'язку по частковому утриманню засуджених до позбавлення волі, з одного боку, склало важку ношу для бюджету держави, і так збитковий, на суспільство в кінцевому підсумку, поглиблюючи протиріччя в соціумі і тим самим – у місцях позбавлення волі, а з іншого боку, – до максимуму «пом'якшує» таким чином каральні властивості, як виду кримінального покарання, поглиблюючи соціологічний парадокс даного репресивного методу [213, с. 312].

3.5. Невідповідність між цілями та функціями покарання у виді позбавлення волі, а саме:

а) призначення та виконання даного покарання, коли воно призначається практично та виключно на основі юридичних вихідних – складу злочину, визначеному в ст. 391 КК України – без врахування причинного механізму злочинної поведінки осіб, які вчиняють злісну непокору вимогам адміністрації УВП, їх індивідуальних (більше 30% не підтримували так званих «злочинних» традицій [251, с. 10]), психічних (більшість не мали видимих відхилень) та психофізіологічних властивостей злісних порушників та осіб, які здатні вчиняти злісну непокору вимогам адміністрації УВП (до 30% у структурі злочинців), а виконання покарання ґрунтується саме на соціально значущих та інших ознаках і властивостях особи, засудженого (ч. 4 ст. 6 та ч. 2 ст. 95 КВК України);

б) протиріччя між проголошеними цілями та функціями покарання (ч. 2 ст. 50 КК та ст. 1 КВК України) та їх реалізацією на практиці, що обумовлено реальним змістом функціонування у сучасних умовах УВП, мова про які велась вище [283, с. 333–334].

3.6. Протиріччя між владою законною (адміністрацією УВП та в цілому державною владою) та владою фактичною, яку представляють авторитети та лідери злочинного світу [54]. Як у зв'язку з цим слушно зауважив О.В. Старков, опинившись у місцях позбавлення волі, засуджений зіштовхується з таким явищем, як «друге життя» – це явище і є неформальною системою самоорганізації засуджених, що склалась століттями [213, с. 335]. При цьому, засуджені, як довів у своїх роботах К.В. Муравйов, не відгукуються на спроби адміністрації УВП спрямувати їх на правильний шлях не тому, що не бажають цьому, або мають достатньо стійкі негативні стереотипи. Справжня причина глибша, вона сягає корінням у сформованих десятиріччями «друге життя» місць позбавлення волі, де діють свої ідеали, механізми, звичаї, поняття про добро та зло. Причина феномена полягає в тому, що це життя для них більш значне, з огляду на захищеність, ніж те, що пропонує адміністрація УВП [167, с. 156].

Як показали результати спеціальних наукових досліджень, феноменальним є також той факт, що в спільноті засуджених у наявності всі ознаки, що притаманні будь-якому суспільству: а) певні норми поведінки (закони, звичаї, традиції) (які, у свою чергу, зобов'язують засуджених будь-яким чином виявляти непокору вимогам адміністрації УВП); б) система покарань за порушення цих норм (якщо засуджений не порушує встановленого порядку відбування покарання у виді позбавлення волі, то він не може претендувати на статус «авторитета злочинного середовища»), (саме тому значна кількість засуджених, які вчиняли злісну непокору вимогам адміністрації УВП, вимушені були це робити з огляду майбутніх «перспектив» у своїй злочинній кар'єрі); в) стратифікація та відповідні рольові функції (в основі поділу на злочинні «касти» в УВП лежать саме факти непокори, опору, нападу тощо на адміністрацію УВП); г) система цінностей та своя культура, т.ін. Разом з тим, на відмінну від суспільно значимих норм все це спрямовано не на розвиток особистості засудженого, а на її відчуження та на протидію (включаючи й злісну непокору вимогам адміністрації УВП) персоналу установ виконання покарань, а також іншими учасниками і суб'єктами кримінально-виконавчої діяльності [122, с. 14] – все це в кінцевому підсумку й

приводить до вчинення кримінального правопорушення, склад якого визначений в ст. 391 КК України.

3.7. Інші протиріччя, а саме:

а) між виконанням покарання у виді позбавлення волі та нормативно-правовим регулюванням даного процесу, особливо на рівні відомчих нормативно-правових актів, які по своїй правовій природі в певній мірі суперечить п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України, відповідно до якої виключно законами визначається діяльність органів та установ виконання покарань (ПВР УВП [210]; Порядок здійснення заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах [206]; Інструкція щодо перегляду кореспонденції (листування) осіб, які тримаються в УВП та СІЗО [237]; ін.).

Сутність даної проблематики полягає в тому, що зазначені та інші підзаконні нормативно-правові джерела вводять певні право обмеження для засуджених, що недопустимо з огляду їх правового статусу, який визначений в ч. 3 ст. 63 Конституції та ст. 7 КВК України. Зокрема, у XIX розділі «Нагляд за засудженими» ПВР УВП мова ведеться про постановку та профілактичний облік тих із них, які порушують встановлений порядок виконання – відбування покарання, що мало б знайти своє відображення або в спеціальному законі «Про запобігання правопорушень» або в КВК України (наприклад, у ст. 104-1 «Порядок здійснення запобіжної діяльності в установах виконання покарань»);

б) між діяльністю УВП та інших правоохоронних органів, наслідком якої є низький рівень взаємодії та координації дій при проведенні запобіжної діяльності; втрата банків даних щодо особливо небезпечних злочинців, їх груп та злочинних організацій; професійне викорення персоналу УВП [15, с. 162] та інших правоохоронних органів [213, с. 334];

в) між сферою суспільної свідомості покарання та особистісно-мікросередовищними джерелами формування злочинної мотивації вчинення, зокрема, злісної непокори вимогам адміністрації УВП [213, с. 335–341]. У даному випадку, мова, в першу чергу, ведеться про вплив на особу, яка вчиняє злочин, склад якого визначений в ст. 391 КК, звичаїв, традицій, моделей поведінки та

моралі, стереотипів злочинного середовища, які отримали назву в науковій літературі «злочинної субкультури» [122], та їх протиріччя загальнолюдським цінностям культури, соціально-корисними звичаям даної сфери суспільних відносин [213, с. 335].

Так, в цілому, з урахуванням загальних, особливих та безпосередніх причин, умов і корелянтів, виглядає зміст детермінації злісної непокори вимогам адміністрації УВП. При цьому варто зазначити, що вони мають діалектичний, нерозривний взаємозв'язок, взаємодію і взаємообумовленість, складаючи таким чином механізм індивідуальної злочинної поведінки тих засуджених, які вчиняють кримінальне правопорушення, склад якого закріплений в ст. 391 КК України [327, с. 6–19].

2.5. Віктимологічні аспекти злісної непокори вимогам адміністрації установ виконання покарань

Як показує практика боротьби із злочинністю в Україні, включаючи й злісну непокору вимогам адміністрації УВП, ступінь достовірності наукового обґрунтування та прогнозування стосовно її запобігання зростає, якщо у змісті механізму індивідуальної злочинної поведінки особи досить детально проаналізувати весь спектр соціально-детермінуючих причин, умов і корелянтів віктимологічного характеру. Як у зв'язку з цим влучно зауважив О.М. Джужа, активне розроблення соціальної складової віктимологічно-кримінологічного значення, комплексного вивчення факторів віктимності та віктимізації не тільки особистості, але й соціальних груп є одним з найбільш актуальних завдань сучасної кримінології [57, с. 5].

Саме з цих міркувань у цій дисертації одним із завдань дослідження стало вивчення віктимологічних аспектів злісної непокори вимогам адміністрації УВП.

Як встановлено в ході даного дослідження, жертвами даного кримінального правопорушення стають:

а) у цілому держава, позаяк вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП, як частини державного апарату та механізму державної влади в Україні завдається не тільки матеріальна шкода у виді неналежного використання при винесенні покарання у виді позбавлення волі виділених для сфери виконання покарань фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів, але й інші види шкоди, (морально-психологічної, яка свідчить про безсилість держави перед злочинністю; соціально-політичної, яка показує рівень ефективності діяльності існуючої влади у цьому контексті; ідеологічно-правової, позаяк визначені у законі цілі та завдання (ст. 1 КК та ст. 1 КВК) не досягаються не стільки у силу об'єктивних перешкод, стільки через суб'єктивні фактори, які складають детермінантний комплекс вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП; інші суспільно-негативні наслідки).

У даному випадку держава стає так званою «रिकошетною» жертвою [57, с. 137], виходячи з того, що вона стала потерпілою від неналежної діяльності відповідних правоохоронних органів, зокрема УВП, з питань боротьби з рецидивною злочинністю;

б) правосуддя, позаяк у результаті вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП завдається шкода його основами (§ 1 глави 3 КПК України (ст. ст. 30 – 35). Як у зв'язку з цим зазначено в преамбулі постанови Пленуму Верховного Суду України від 18.06.1999 р. №10 «Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у судочинстві», судді постійно перебувають у зоні конфліктів зіткнення протилежних інтересів і пов'язаного з цим ризику, несуть велике психологічне й фізичне навантаження, зазнають погроз, посягань на життя, здоров'я, честь, гідність, майно з боку зацікавлених у розгляді тієї чи іншої справи осіб. При цьому захист прав і свобод людини, інтереси держави й суспільства вимагають вжиття радикальних заходів до створення умов для виконання судами і правоохоронними органами їх

повноважень у повній відповідності з Конституцією і законодавством України [235, с. 166];

в) сфера виконання покарань позаяк внаслідок вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП порушується встановлений (зокрема, в розділі III КВК України (ст. ст. 86 – 149)) порядок виконання та відбування у виді позбавлення волі на певний строк. При цьому вчинення зазначеного кримінального правопорушення свідчить також про низький рівень реалізації на практиці організаційно-правових засад кримінально-виконавчої діяльності, тобто в даному випадку мова ведеться про так звану «провокуючу» поведінку жертви шляхом створення відповідних умов для вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП [57, с. 136]. Як з цього приводу зазначено в п. 32 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.03.1993 року №2 «Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушенням режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі», у кожному випадку судам необхідно з'ясовувати причини та умови, які сприяли вчиненню злочину в місцях позбавлення волі [255, с. 116];

г) безпосередня УВП, якій у результаті вчинення злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань завдаються різні види шкоди (матеріальна, соціально-правова, морально-психологічна, т.ін.). При цьому, як це витікає із змісту п. 31 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів», при вирішенні питання про відшкодування моральної шкоди за позовом потерпілого, суди повинні керуватися відповідними положеннями Цивільного кодексу України та роз'ясненнями, що містяться в постанові Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. №4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» [247, с. 286].

У той самий час, порядок стягнення матеріальних збитків, заподіяних засудженими до позбавлення волі, визначений в ст. 137 КВК України;

г) конкретний представник адміністрації УВП щодо якого була вчинена злісна непокора з боку засудженого. При цьому, як це витікає із змісту п. 16

постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.03.1993 р. №2 «Про судову практику про злочини, пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі», порушення засудженими режиму в УВП не містить ознак злісної непокори, якщо представник адміністрації установи виконання покарань не звертався до засудженого з конкретними вимогами з цього приводу [255, с. 113]. Більш того, відповідно до змісту ст. 391 КК України, вимога представника адміністрації УВП має бути законною, тобто такою, яка пред'явлена відповідною особою в належному порядку та в межах її повноважень і за змістом не суперечить чинному законодавству та не пов'язана з порушенням конституційних прав та свобод людини і громадянина (ч. 2 ст. 41 КК України);

д) засуджений до позбавлення волі, притягнутий до кримінальної відповідальності по ст. 391 КК України.

Як встановлено в ході даного дослідження, типи жертв з числа засуджених до позбавлення волі бувають різними, а саме:

1) потенційні жертви [57, с. 126], тобто ті засуджені, які є своєюрідною «мішенню» для адміністрації УВП при застосуванні щодо них ст. 391 КК України. До таких відносяться ті із них, які перебувають на профілактичних обліках УВП як особи, які схильні до вчинення злісної непокори адміністрації установ виконання покарань (до 70% від усіх засуджених, притягнутих до кримінальної відповідальності по ст. 391 КК України [251, с. 16];

2) екстравагантні [57, с. 125], тобто ті засуджені, поведінка яких є провокаційним поштовхом для адміністрації УВП у боротьбі із злісними порушниками режиму відбування покарання (майже 70% осіб, які перебувають на профілактичних обліках УВП, як схильні до вчинення таких проступків [251, с. 16]);

3) самотні особи [57, с. 125], тобто забуті рідними і близькими засуджених, які фактом злісної непокори вчиняють спроби самоствердження у злочинному середовищі (близько 10% від усіх притягнутих до кримінальної відповідальності по ст. 391 КК України);

4) «блоковані жертви» [57, с. 126], тобто ті засуджені, які заплутались в складних ситуаціях з іншими особами, що тримаються в УВП (зокрема, в результаті боргу, який виник під час азартної гри (ігор); небажання бути пригнобленим та зайняти найнижче місце в злочинній ієрархії засуджених; ін. (до 5% від усіх осіб, засуджених по ст. 391 КК [117]));

5) «активовані пасивні» [57, с. 126], тобто ті засуджені, які відносяться до авторитетів злочинного середовища та не перебували на профілактичних обліках УВП, але в ході відбування покарання зобов'язані були підтверджувати свій «статус» шляхом вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП (до 10% у структурі всіх притягнутих до кримінальної відповідальності осіб по ст. 391 КК [117]);

6) випадкова жертва [57, с. 126], тобто ті засуджені, які були притягнуті до кримінальної відповідальності за вчинення злісної непокори адміністрації УВП у силу необхідності виконання та дотримання її представниками статистичних відомостей по ст. 391 КК України (до 30% від усіх засуджених, які вчинили дане кримінальне правопорушення [234]).

Зазначена класифікація жертв злісної непокори вимогам адміністрації УВП у даній дисертації здійснена на підставі вивчення результатів проведених спеціальних наукових досліджень з означеної проблематики [202; 189; 19; 97; 68; 32; 234; ін.], а також аналізу архівних кримінальних проваджень (справ), порушених по ст. 391 КК України (Додаток 3). При цьому варто зазначити, що у цій роботі вперше на доктринальному рівні визначені конкретні категорії жертв вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП, з урахуванням тих положень і відомостей, що викладені в попередніх підрозділах цієї роботи (кримінологічна характеристика даного кримінального правопорушення; кримінологічна інформація про особу злочинця та про детермінанти, що спричиняють, обумовлюють і корелюють вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП).

Поряд з цим, слід визначити, що для повного та всебічного встановлення ролі і місця жертви злочину в індивідуальному механізмі вчинення злісної непокори

вимогам адміністрації УВП, об'єктивно необхідною є характеристика кожної із жертв, які включені у класифікаційну групу (типологію), мова про яку велась вище, а саме:

1. Потенційні жертви.

Відповідно до розділу XIX «Нагляд за засудженими» ПВР УВП [210], з метою підтримання належного правопорядку в УВП, попередження злочинів та правопорушень серед засуджених здійснюється комплекс спеціальних профілактичних заходів щодо виявлення, постановки на облік та організації нагляду за особами, схильними до вчинення правопорушень. Виявлення та постановка на профілактичний облік засуджених, які вчинили правопорушення або мають намір їх учинити, здійснюються працівниками оперативного підрозділу шляхом досконалого вивчення матеріалів особових справ засуджених, перевірки відомостей, щодо їх поведінки в ізоляторах тимчасового тримання, СІЗО, закладах охорони здоров'я тощо, документації, у якій фіксується порушення режиму, перегляду кореспонденції, а також інформації працівників підрозділів соціально-виховної та психологічної роботи та нагляду і безпеки. При цьому індивідуальна профілактична робота із засудженими, які перебувають на профілактичних обліках, здійснюється цілеспрямовано, планомірно, диференційовано з урахуванням особистості правопорушника, характеру і ступеня його соціальної занедбаності, небезпеки вчинення злочину та інших особливостей, що мають значення для правильного вибору методів і заходів впливу [210].

Як встановлено в ході даного дослідження, щорічно на зазначених профілактичних обліках УВП перебувають до 7% засуджених до позбавлення волі від їх загальної кількості, які відбувають дане кримінальне покарання. Так, у 2016 році із 79 тис., які тримались в УВП і СІЗО [139, с. 227], на профілактичних обліках перебувало 3818 засуджених до позбавлення волі (5,4 % від загальної кількості цих осіб) [251, с. 16], у тому числі 3 тис. 304 злісних порушники режиму відбування покарання (ст. 133 КВК України) (4,7%) та 583 особи, схильні до вчинення злісної непокори (0,83% у структурі

всіх засуджених, які перебували на профілактичному обліку [251, с. 16]. При цьому в 2016 році до кримінальної відповідальності по ст. 391 КК України було притягнуто 95 засуджених, які вчинили злісну непокору вимогам адміністрації УВП (32% у структурі загальної злочинності (298 злочинів)) [251, с.1].

З цього випливає, що в УВП, з одного боку, керуючись вимогами статистичної звітності, а з іншого, ігноруючи при цьому вимоги розділу XIX ПВР УВП та, головне, ч. 4 ст. 6 КВК, згідно якої засоби виправлення і ресоціалізації засуджених застосовуються з урахуванням виду покарання, особистості засудженого, характеру, ступеня суспільної небезпеки і мотивів вчинення кримінального правопорушення та поведінки засудженого під час відбування покарання, адміністрація установ виконання покарань зловживає своїм правом щодо реагування на дисциплінарні проступки останніх відповідними кримінально-виконавчими, а не кримінально-виконавчими засобами.

Додатковим аргументом з цього приводу виступають вимоги ч. 2 ст. 95 КВК України, в якій визначено обов'язок адміністрації УВП складати на кожного засудженого індивідуальну програму соціально-виховної роботи та здійснювати відповідні заходи щодо реалізації визначених у законі завдань, включаючи й щодо запобіганням злочинам (ч. 1 ст. 1 КК та ч. 1 с. 1 КВК України).

Натомість, маючи в «обороті» майже 7% потенційних правопорушників, адміністрація УВП, всупереч принципам, що визначені в ст. 5 КВК, щорічно маніпулює статистичними даними у свій час, зафіксованими у базовому періоді (зокрема, ще з часів закріплення у КК України ст. 183-1 (нині ст. 391 КК) – а, це 1983 р. [218], тримає щорічно «планку» показників по цій так званій «профілактичній статті» КК, позаяк їх зниження, на думку керівних структур ДКВС України свідчить про зниження рівня запобіжної діяльності, щодо осіб, які потенційно готові до вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП [234].

При такому «валовому» підході потенційними жертвами, щодо яких була застосована ст. 391 КК України, стають «пересічні» засуджені, а не, зокрема,

авторитети та лідери злочинного середовища. Так, за всю історію існування кримінальної відповідальності за злісну непокору вимогам адміністрації УВП не був засуджений жоден так званий «злочій в законі» та аналогічний по «рейтингу» (статусу, рангу тощо) злочинний авторитет [20, с. 11–12].

Отже, в наявності складна прикладна проблема, що має бути вирішена на нормативно-правовому, організаційному, управлінському та інших рівнях, деякі шляхи якої викладені у розділі 3 даної дисертації. Поряд з цим, варто визнати, що з точки зору вимог КПК України (ст. 55) потерпілим від злочину зазначену категорію засуджених навряд чи можна визнати – у даному випадку про жертв застосування ст. 391 КК України ведеться з огляду доктринальних вимог щодо змісту їх соціально-правової природи та міжнародно-правових підходів з означеної проблематики [57, с. 92–102].

2. Екстравагантні жертви.

Як показали результати даного дослідження, щорічно на профілактичних обліках УВП знаходиться більше 3 тис. злісних порушників встановленого порядку відбування покарання у виді позбавлення волі (ст. 133 КВК України), поведінка яких є провокуючою щодо адміністрації УВП («екстравагантною») та які також у контексті змісту поняття «жертва», а не потерпілий від злочину (ст. 55 КПК України), відносяться до одних із класифікаційних груп жертв злісної непокори вимогам адміністрації УВП, виведених у цій дисертації.

Такий підхід ґрунтується на вимогах ст. 133 КВК, відповідно до якої злісним порушенням установленого порядку відбування покарання є вживання спиртних напоїв, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи інших одурманюючих засобів; виготовлення, зберігання, придбання, розповсюдження інших заборонених предметів, участь у настільних азартних іграх та інших іграх з метою здобуття матеріальної чи іншої вигоди; вчинення дрібного хуліганства; систематичне ухилення від лікування захворювань, що становлять небезпеку для здоров'я інших осіб. При цьому, якщо за одне із перерахованих правопорушень (навіть одиничного характеру) засуджений буде притягнутий до дисциплінарної

відповідальності у виді переведення у приміщення камерного типу (ч. 1 ст. 132 КВК), то автоматично стає одним із потенційних суб'єктів, щодо яких адміністрація УВП може застосувати ст. 391 КК України (до 30% у структурі всіх осіб, які вчинили злісну непокору вимогам адміністрації УВП [20, с. 11–12], позаяк однією із підстав кримінальної відповідальності у даному випадку є адміністративна преюсдикція у виді переведення засудженого в ПКТ.

Як встановлено в ході даного дослідження умов, які сприяють вчиненню злісного порушення встановленого порядку відбування покарання у виді позбавлення волі (ст. 133 КВК), в реальній життєдіяльності цих осіб є достатньо. Зокрема, тільки у 2016 році в УВП України було зареєстровано 5 тис. 348 випадків надходження до засуджених заборонених предметів, з яких 70% – у формі так званого перекиду через охороняємі інженерно-технічні засоби охорони; 2% – через кімнати тривалих побачень; 1% – за допомогою персоналу УВП та 12% (657 випадків) ці канали встановлені не були [251, с. 18].

Таким чином, використовуючи зазначені обставини (провокуючу (екстравагантну) поведінку злісних порушників та умови, які сприяють у вчиненні цих проступків), адміністрація УВП у будь-який момент може ввести в ранг суб'єктів злочину, склад якого визначений в ст. 391 КК, кожного засудженого, що числиться на профілактичному обліку УВП саме з цих підстав, а отже, розширюючи таким чином коло потенційних жертв злісної непокори вимогам адміністрації УВП.

3. Самотні особи, тобто засуджені до позбавлення волі, що втратили будь-які соціальні зв'язки з близькими родичами та друзями, колегами по роботі, місцю проживання тощо, які вчиняють злісну непокору вимогам адміністрації УВП у стані «відчаю», «відчуження», «крайності» тощо (науковці в узагальненому виді називають це станом дисгармонії у відносинах між людьми) [106, с. 18].

Як показали результати даного дослідження, індивідуальний механізм вчинення злочину, склад якого визначений в ст. 391 КК України, у даному випадку є досить різноманітний. Зокрема, серед суб'єктів злісної непокори вимогам адміністрації УВП можна зустріти таких осіб, які засуджені за вчинення

вбивства двох і більше осіб (ч. 2 ст. 115 КК) (до 11% у структурі всіх притягнутих до кримінальної відповідальності по ст. 391 КК); за вчинення зґвалтування (ст. 152 КК) (до 10%); засуджених, які мали великий (більше сотні тисяч гривень) борг, який став наслідком ігор в азартні ігри (карти; доміно; нарди, т.ін.) (до 20%); так званих «напівпригноблених», які не хотіли миритися з тим статусом, що їм визначило злочинне середовище [200, с. 126–137] (до 5% у структурі осіб, які вчинили злісну непокору вимогам адміністрації УВП) [234].

У такій ситуації, замість того, щоб проводити цілеспрямовану та ефективну індивідуально-виховну роботу з цією категорією засуджених (з використанням визначених у законні основних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених (ст.ст. 6, 123 – 137 КВК) та реально і відповідально підходити до реалізації на практиці індивідуальної програми соціально-виховної роботи (ч. 2 ст. 95 КВК та розділ XXIV ПВР УВП), адміністрація йде по «найменшому» шляху – готує цих осіб до притягнення до кримінальної відповідальності по ст. 391 КК України, залишаючи при цьому останніх наодинці із своїми проблемами (суб'єктивного та об'єктивного характеру).

Саме з цих міркувань зазначена категорія засуджених до позбавлення волі (схильна до втечі (до 1% у структурі всіх осіб, які перебували на профілактичних обліках); схильних до самогубства (до 4-х%); організаторів азартних ігор під матеріальну зацікавленість (до 2%); ін. [251, с. 16]) й визначена у даній дисертації як жертви застосування до них ст. 391 КК – знову ж таки, у контексті не потерпілих від злочину (процесуальному – згідно ст. 55КПК), а у відповідності з їх соціально-психологічним станом та високим рівнем віктимності їх поведінки у ході відбування покарання у виді позбавлення волі [57, с. 152–165].

4. Блоковані жертви

Як показали результати даного дослідження, вказана група засуджених є похідною від попередньої – самотніх осіб, (до 10% у структурі всіх засуджених по ст. 391 КК України). Сутність їх проблеми лежить у тому, що їх спілкування з іншими засудженими блокується (переривається, зводиться нанівець тощо) не з їх волі (як це здійснюється, власне, у самотніх осіб), а по волі злочинного

середовища, правил субкультури та стратифікації (поділ засуджених на відповідні касти) [200, с. 126], що є більш сильним джерелом виникнення протиправної мотивів і мотивації діяльності блокованих жертв, пов'язаної у тому числі й із злісною непокорою вимогам адміністрації УВП. При цьому чи не єдиним мотивом вчинення даного кримінального правопорушення в останніх було бажання перевести і іншу УВП (ст.ст. 93, 101 КВК), з тим, щоб змінити ситуацію, що склалась навколо них, включаючи й шляхом отримання терміну відбування покарання за вчинення зазначеного злочину (ст. 391 КК).

Отже, як і в попередньому випадку (дій щодо самотніх жертв), адміністрація УВП ніби підштовхує блокованих жертв до вчинення злісної непокори, штучно підтримуючи щорічно статистичні показники своєї діяльності, які, на жаль, відносяться до одних із пріоритетних критеріїв оцінки її ефективності [334].

5. Активовано пасивні жертви.

Як показали результати даного дослідження, мова в даному випадку ведеться про тих засуджених, які дотримуються в ході відбування покарання у виді позбавлення волі правил і вимог злочинної субкультури та в певних ситуаціях вимушені діяти таким чином, щоб довести іншим особам свої погляди, цінності, статус, т.ін. Як правило, активізація такої досі пасивної поведінки здійснюється зазначеною категорією засуджених до позбавлення волі у формі дій, що дезорганізують роботу УВП (ст. 391 КК); нападу та опору представникам адміністрації УВП (ст.ст. 342 – 343; 345; 347; ін.) [108]. При цьому, при проведенні спеціальних режимних заходів, спрямованих на подолання проявів групової непокори засуджених, збройного нападу на колонію, т.ін. (ст. 105 КВК) своєрідними жертвами від такої діяльності спеціальних підрозділів правоохоронних органів (ДКВС, Національної гвардії, Національної поліції тощо), у першу чергу, стають злочинні авторитети, зокрема й ті, які вели себе пасивно, не проявляли будь-яких дій, які є підставою для застосування до них заходів приборкання (ст. 106 КВК).

З іншого боку, зазначені категорії засуджених вимушені, враховуючи свій злочинний статус, активно протидіяти адміністрації УВП, у тому числі у формі

злісної непокори, позаяк це впливає на їх подальшу злочинну кар'єру і з огляду цього, також стають активно пасивними жертвами від впливу злочинного середовища на їх поведінку.

Як встановлено в ході даного дослідження, цей тип «жертв» в УВП є найбільш небезпечним і їх нейтралізація залежить не тільки від рівня соціально-виховної та запобіжної діяльності, але й від ефективності проведення ОРД у місцях позбавлення волі [16]. Зокрема, тільки у результаті підвищення ефективності ОРД в УВП у 2016 році з боку засуджених такої категорії по зрівнянню з 2015 роком було вчинено на 36, 7% менше випадків злісної непокори вимогам адміністрації УВП [251, с.10].

6. Випадкові жертви.

Як показали результати даної дисертації до цієї категорії жертв застосування ст. 391 КК України відносяться ті засуджені, які по формальних ознаках та при наявності формальної підстави для кваліфікації діяння як злісна непокора вимогам адміністрації УВП – поміщення особи в ПКТ, є потенційними кандидатами для притягнення їх до кримінальної відповідальності. Це можуть бути по часу, позаяк перед адміністрацією будь-якої УВП щорічно та, власне, постійно з часу введення ст. 391 у КК України «ставляться завдання щодо підвищення ефективності боротьби із злісною непокорою засуджених у кількісному вимірі, представники всіх перерахованих у цій дисертації класифікаційних груп жертв злочинів».

Саме тому, така випадковість вибору суб'єктів даного кримінального правопорушення, постійно маючи кількісні статистичні показники динамічного характеру та тенденції до щорічного збільшення, у тому числі у структурі загальної пенітенціарної злочинності та у розрахунку на 1 тис. осіб, програє якісно, бо в такій ситуації не реалізується воля законодавця, що виражена у змісті ст. 391 КК, а саме: порушується принцип соціальної справедливості, позаяк до кримінальної відповідальності притягаються не найбільш небезпечні категорії засуджених до позбавлення волі, що активно та постійно пропагандують та особисто підтримують кримінальну субкультуру, яка відноситься до однієї із

загроз національної безпеки України [242], дестабілізують правопорядок в УВП, мають провокуючу поведінку та генерують виникнення рецидивної злочинності в цілому [12].

Виходячи з цього, варто визнати, що маючи відповідний статистичний ряд потенційних кандидатів для притягнення до кримінальної відповідальності по ст. 391 КК, адміністрація УВП і в такій ситуації має бути зорієнтована на чітке дотримання сутності та признання даної правової норми у боротьбі із злочинністю в Україні, позаяк інший підхід до вирішення питань, пов'язаних із злісною непокорою вимогам адміністрації УВП, не тільки нівелює ефективність її застосування, але й розширює коло жертв від її застосування на практиці.

Щодо змістовних елементів інших виведених у цій дисертації типів жертв вчинення злісної непокори засуджених, то вони досить детально описані в різноманітних наукових розробках: дисертаціях [189]; монографіях [32]; навчальних посібниках [54]; наукових статтях [167]; ін., змісту віктимологічного аспекту злісної непокори вимогам адміністрації УВП як методологічне підґрунтя, а тому їх аналіз здійснено лише в загальних рисах – у контексті дисертацій, що тривають в наукових колах з означеної проблематики дослідження.

Отже, в індивідуальному механізмі вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП важливе місце та відповідну роль займає віктимна поведінка засуджених, що важливо враховувати з огляду визначення найбільш ефективних заходів запобігання даному виду кримінальних правопорушень на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному, включаючи віктимологічний, рівнях. Крім цього, саме віктимологічна складова у даному механізмі вчинення злочину дозволяє дати об'єктивну оцінку правозастосовчій практиці з точки зору її відповідності змісту та сутності ст. 391 КК України, а також уникнути типових судових помилок з цих питань [255].

Висновки до розділу 2

1. Сформульоване авторське поняття «кримінологічна характеристика злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань», під якою слід розуміти узагальнені статистичні та науково обґрунтовані відомості кримінально-правового змісту про рівень, структуру, динаміку, ціну, характер, географію та топографію даного злочину, а також про його детермінанти та про осіб, які їх вчиняють і потерпілих від зазначеної протиправної діяльності, що мають кримінологічне значення.

Теоретичне значення виведеного в цій роботі поняття полягає в тому, що таким чином створені перспективні науково обґрунтовані напрями запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП.

У свою чергу, практичне значення сформульованого поняття виражається у тому, що воно розширює межі наукових знань про цю кримінологічну категорію та про її практичні можливості в ході слідчої та судової діяльності по означеній категорії кримінальних проваджень у сфері виконання покарань.

2. Встановлено, що ні зміна підпорядкування органів та установ виконання покарань (1991 – 1998 р.р. – діяльність у системі МВС України, а в 2011 – по теперішній час - у складі Міністерства юстиції України), ні самостійне їх функціонування у системі органів державної виконавчої влади (1999 – 2010 р.р.) не привели до зміни змісту діяльності по боротьбі із злісною непокорою вимогам адміністрації УВП, а саме: розпочинаючи з 1991 р. по 2017 р. у структурі пенітенціарної злочинності цей злочин залишається пріоритетним (його питома вага щорічно складає від 30% до 49%).

Все це підтверджує необхідність залишення ст. 391 КК України, як кримінально-правового засобу спеціально-кримінологічного запобігання даному злочину.

3. Сформульовано «кримінологічний портрет» особи злочинця, який вчиняє злісну непокору вимогам адміністрації УВП, а саме це: засуджені з повною

(більше 60%) та неповною середньою освітою (майже 30%); а також ті, які мали певну спеціальність (професію), але на момент вчинення даного злочину не працювали (майже 70%), раніше мали судимість, пов'язану із позбавленням волі, та відбували це покарання строком до 5-ти років, а також відносились до числа порушників режиму відбування покарання у виді позбавлення волі (більше 50%) та злісних порушників (15%), підтримували так звані «злочинські традиції» (майже 70%), але не відносились до «злочинців у законі»; майже 100% злочинців – це особи чоловічої статті.

Серед інших кримінологічно значущих ознак особи, засудженої по ст. 391 КК України, виділені наступні: понад 30% суб'єктів даного злочину відносились до хронічних алкоголіків, наркоманів, токсикоманів; тощо; значна частина із них злочинні ознаки, риси, звички набули у злочинному середовищі, серед їх культурних потреб і цінностей переважаючими є ті, що пов'язані із азартними іграми з метою отримання неправомірною вигоди та із змістом кримінальної субкультури; 1/3 засуджених на момент вчинення злісної непокори вимогам адміністрації були розлучені; мали вік від 26 до 30 років (майже 60%); відповідні психофізичні відхилення (до 30%), у тому числі генетичного характеру; значна частина засуджених по ст. 391 КК мали холеричний тип характеру (75%), а також такі ознаки, як грубість (11%); нечесність (12%); агресивність (38%); жорстокість (15%); інші.

4. Визначено три групи причин, умов та корелянтів, які детермінують вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП, а також складають зміст індивідуальної злочинної поведінки засудженого, який її вчиняє, а саме – це: детермінанти (сукупність причин, умов та корелянтів) загально кримінального характеру, що характерні для всіх видів кримінальних правопорушень у цілому (зокрема, вплив кримінальної субкультури на значну частину населення, що призводить до руйнування, в кінцевому підсумку, моральних засад нашого суспільства; недосконалість нормативно-правових актів, що приймаються в Україні, включаючи й сферу боротьби із злочинністю; правовий нігілізм; низький рівень правової культури; алкоголізм, наркоманія; інші соціально-правові,

соціально-економічні (безробіття; низький рівень заробітної плати та пенсії; т.ін.) та соціально-психологічні детермінанти); б) детермінанти, що спричинюють обумовленість та корелюють вчинення кримінальних правопорушень у сфері виконання покарань (так званої, «пенітенціарної злочинності»): суттєві прорахунки в організаційно-управлінській діяльності; зосередження в місцях позбавлення волі внаслідок суттєвого (більш, як утричі по зрівнянню з 1991 роком) зменшення кількості засуджених, найбільш небезпечних, соціально занедбаних та інших осіб, які мають соціальні, психологічні та психічні відхилення; постійне недофінансування з державного бюджету сфери виконання покарань на 60% від необхідних потреб; недоліки в організації та здійсненні контролю і нагляду за засудженими; ін.); в) безпосередні детермінанти, які спричинюють, обумовлюють та корелюють вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП: анти суспільна установка засуджених, які вчиняють дане кримінальне правопорушення; протиріччя у сфері соціального буття та суспільної свідомості покарання у виді позбавлення волі (взаємне «кримінальне зараження» цих осіб; втрата (послаблення) соціально-корисних зв'язків зазначених засуджених; звикання цих осіб до умов перебування в місцях позбавлення волі; ін.).

5. Здійснено типологію жертв вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП, до яких віднесені: а) у цілому держава, позаяк вчинення даного кримінального правопорушення щодо її представників, які задіяні на службі (роботі) у сфері виконання покарань, призводить до завдання не тільки матеріальної шкоди для державного бюджету, але й до завдання інших видів шкоди державі (морально-психологічної; ідеологічно-правової; ін.); б) правосуддя – завдається шкода його основам, визначені в КПК України (ст.ст. 30 – 35); в) сфера виконання покарань – порушується встановлений порядок виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі (ст. ст. 86 – 149 КВК України); г) безпосередня УВП – завдаються різні види шкоди (прямі та непрямі збитки матеріального, соціально-правового, морально-психологічного та іншого характеру); г) конкретний представник адміністрації УВП щодо якого була

вчинена злісна непокора з боку засудженого: д) засуджений до позбавлення волі (у виді: 1) потенційної жертви; 2) екстравагантної жертви; 3) самотньої жертви; 4) «блокованої жертви»; 5) «активовано пасивної жертви»; 6) випадкової жертви).

Виходячи з цього, доведена необхідність врахування місця і ролі віктимної поведінки засуджених в індивідуальному механізмі вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛІСНІЙ НЕПОКОРІ ВИМОГАМ АДМІНІСТРАЦІЇ УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

3.1. Загальносоціальне запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань

В кримінології під загальносоціальних запобіганням злочинам розуміють діяльність, спрямовану на усунення або нейтралізацію причин і умов злочинності загальносуспільного рівня [71, с. 326]. На переконання В.В. Голіни, запобіжний потенціал цієї діяльності полягає в тому, що вона протидіє негативним явищам і процесам, які сприяють відтворенню або збільшенню рівня злочинів, стимулює законслухняну поведінку людини [137, с. 143]. Крім цього, загально соціальне запобігання злочинам зменшує соціальні суперечності, криміногенне протистояння різних верств населення, рівень безробіття, підвищує стандарт життя людей, створює інші необхідні умови для підвищення рівня правопорядку в цілому в державі [137, с. 143]. Більш того, саме цей вид запобіжної діяльності створює соціально-економічні та культурні підвалини для ефективного здійснення спеціально-кримінологічного та індивідуального запобігання злочинам [137, с. 144].

У контексті визначення змісту загально соціального запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП це означає, що вирішивши існуючі на сьогодні нагальні проблеми життєдіяльності у сфері виконання покарань (зокрема, щорічне недофінансування з боку державного бюджету; тривале не модернізування та непобудова нових СІЗО та УВП європейського зразка; (одиничне камерне утримання засуджених); високий рівень соціальної незахищеності прав засуджених до позбавлення волі; ін.), можна було значним чином знизити рівень конфліктності відносин між персоналом УВП та

засудженими, у тому числі й кількість випадків злісної непокори вимогам адміністрації установ виконання покарань.

У цілому ж, зміст даного виду соціальної профілактики злочинів [71, с. 323] у сфері виконання покарань України визначається комплексом перспективних соціально-економічних, культурно-виховних, фінансових і технічних заходів, спрямованих на удосконалення правового механізму та практики виконання – відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк. До таких, виходячи з отриманих у ході даного дослідження результатів, можна віднести наступні:

1. Забезпечення 100% фінансовими, матеріально-технічними, кадровими та іншими ресурсами діяльності відповідних суб'єктів по реалізації на практиці Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, яка є на сьогодні однією з пріоритетних програм у сфері виконання покарань [107]. При цьому, як видається, більш логічно та правильно, з урахуванням існуючої законодавчої бази та організаційно-управлінських структур виконання покарань в Україні, зазначену концепцію варто було б назвати Концепцією реформування кримінально-виконачої системи України. Поряд з цим, варто зазначити, що автори зазначеної вище Концепції не тільки видали бажання за дійсне у її назві, але й в тих заходах, які вони затвердили на рівні спеціальної постанови Кабінету Міністрів України у вересні 2017 року [107].

У той самий час, серед цих заходів відсутні ті із них, які б мали реальний вплив на зміну стану правопорядку, зокрема в місцях позбавлення волі та які мали системний характер видозмін у контексті загальнодержавних програм реформування правоохоронної системи і правосуддя в Україні [253] та в цілому – інших державних органів України [238]. Зокрема, враховуючи процеси децентралізації, що здійснюються в нашій державі у різних сферах суспільної діяльності, варто було створити відповідні соціально-правові умови для такої ж діяльності у сфері виконання покарань.

Мова в даному випадку ведеться про те, що згідно вимогам ч. 1 ст. 93 КВК України, засуджений до позбавлення волі весь строк відбуває в одній виправній

колонії, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до його місця проживання до засудження або місця постійного проживання родичів засудженого. Враховуючи зазначене та системно використовуючи процеси децентралізації, сфера виконання покарань України могла б таким чином вирішити одну з ключових проблем, а саме – щорічне 60% недофінансування з державного бюджету за рахунок фінансування з боку органів місцевого самоврядування на території яких функціонують СІЗО та УВП. Таке стратегічне завдання (децентралізація) на сьогодні визначено в стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», яка затверджена Указом Президента України від 12 січня 2015 року №5 [254].

Для реалізації даного завдання у сфері виконання покарань, крім цього, слід варто внести зміни у відповідні закони, що стосуються діяльності органів місцевого самоврядування та ДКВС України, а саме: а) Бюджетний кодекс України [27]; б) Податковий кодекс України [203]; в) Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [222]; г) Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [241]; ін.) – вставити 50х50 фінансування сфери виконання покарань з державного бюджету та бюджету органів місцевого самоврядування.

Такий підхід, крім цього, дасть можливість залучити до кримінально-виконавчої діяльності й інші можливості та потенціал органів та громад місцевого самоврядування, які позитивно зарекомендували себе на практиці (територіальні програми працевлаштування засуджених [184, с. 70–71]; облаштування будинків – притулків; діяльність спостережних комісій [283]; ін.).

2. Моральне та психологічне оздоровлення суспільства в цілому та засуджених до позбавлення волі, зокрема.

Як з цього приводу зауважили деякі науковці, здавна дослідники небезпідставно звертають увагу на те, що місця позбавлення волі, зокрема кримінальна субкультура, часто впливають на особистість як криміногенний фактор [167, с. 12]. З цього можна зробити висновок про те, що запобігати злісній непокорі вимогам адміністрації УВП можна лише при комплексному системному

підході, який би стосувався реформування не лише загальних соціально-правових засад, але й видозміни кримінально-виконавчої та кримінально-правової складових політики у сфері боротьби із злочинністю в Україні [122, с. 25]. При цьому, слід враховувати ту обставину, що процес демократизації українського суспільства, нова економічна політика кінця 80-х – початку 90-х років ХХ століття відобразились і на змісті «законів» злочинного середовища [122, с. 24]. Саме в цей період різноманітні лідери та авторитети зазначеного протиправного товариства прийняли рішення про участь у комерційній та тому подібній діяльності, а також у приватизації власності. Крім цього, на даному етапі завершилось «узаконення» прийому в злочинне співтовариство осіб, які по формальних критеріях не відповідали, зокрема, статусу «зłodія в законі», але які могли принести злочинній спільноті матеріальну чи іншу користь. Разом з тим, головний критерій – відданість «злочинному» товариству – залишився обов'язковим (це, наприклад, проявляється і у виді способу дотримання змісту кримінальної субкультури [122, с. 24]. Як результат, аналіз змін, що відбулися останнім чином (особливо у 2014 – 2018 р.р.) у моральній та духовній сфері нашого суспільства, включаючи питання релігійного характеру та позбавлення волі, дозволяє констатувати той факт, що серед населення України відбулась певна переорієнтація цінностей, що формувалась і відшліфовувались поколіннями протягом багатьох століть (порядність, чесність, працьовитість сьогодні, зокрема, підміняються нахабством, безкультурністю, вседозволеністю тощо) [122, с. 25].

Особливо небезпечним є те явище, яке сформувалось у 2014 році та триває на даний час, а саме: повна підміна правоохоронних органів юристами так званих «активістів» (а, це по суті: напівбандитські формування), які перебрали на себе функції народного правосуддя та забезпечення правопорядку в державі, залишаючись безкарними за вчинення такого самосуду та інших кримінально караних діянь.

Звичайно, що така кримінальна субкультура не може не відобразитись на стані правопорядку в УВП та запобіжній діяльності з питань злісної непокори вимогам адміністрації УВП.

У таких умовах актуальним загально соціальних заходом у контексті досліджуємої в цій роботі проблематики є прийняття Стратегії морального відродження українського суспільства по аналогії тих стратегій, які вже затвердженні на рівні Указів Президента України [238; 254; 253], та відповідних Планів дій по їх реалізації, що схвалюються та забезпечуються Кабінетом Міністрів України [201]. При цьому одним із структурних елементів зазначеної Стратегії мають стати заходи щодо протидії кримінальній субкультурі на всіх рівнях суспільної діяльності (освітній, науковий, культурний, релігійний, т.ін.). зокрема, як у школах I-III рівня акредитації, профтехучилищах, коледжах та вищих навчальних закладах у навчальних планах має бути закріплена як обов'язкова навчальна дисципліна «Запобігання та протидія кримінальній субкультурі», одним із проявів якої є на сьогодні молодіжний екстремізм, хуліганство, насильницькі-принизливі дії щодо слабших від себе, т.ін

3. Стабілізація та підвищення рівня правопорядку в Україні.

Досягнення даної мети можливо лише шляхом введення, а, подекуди, підвищення юридичної відповідальності за вчинення самовільних дій, пов'язаних із змістом правоохоронної, судової та іншої державної влади. Недопустимим у зв'язку з цим є блокування митниць, прикордонних постів, автомобільних і залізничних шляхів державного значення, а також проведення так званої «народної люстрації», які по формальних ознаках містять таких злочинів, як: «Хуліганство» (ст. 296 КК); «Групове порушення громадського порядку» (ст. 293 КК); «Закликання до вчинення дій, що загрожують громадському порядку» (ст. 295 КК); «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність» (ст. 304 КК); «Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, приватному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі фонду гарантування вкладів фізичних осіб» (ст. 342 КК); інші.

Залишення без реагування правовими формами і заходами з боку держави, у тому числі й шляхом застосування до правопорушників передбачених законом

заходів юридичного примусу, обумовлює не тільки рецидив такої протиправної діяльності, але й детермінує у тому числі злісну непокору вимогам адміністрації УВП («якщо можна діяти свавільно та безкарно на волі, то, чому не можна це робити у місцях позбавлення волі»).

У зазначеній ситуації проявляється не тільки діалектичний, органічний та природній зв'язок загального (на рівні суспільства), особливого (у межах сфери виконання покарань) та одиничного (на рівні конкретного засудженого, який вчиняє злочин, склад якого закріплений в ст. 391 КК України), але й реальна загроза основам національної безпеки України, враховуючи, що громадський порядок є одним з її невід'ємних складових елементів [246]. Саме тому, в такій обстановці, що склалась в Україні на сьогодні, як зазначено в п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хуліганство», своєчасний і правильний розгляд кримінальних та адміністративних справ про хуліганство є дієвим засобом захисту нормальних умов життя людей, поновлення порушених прав потерпілих» [256, с. 370].

Враховуючи зазначене, актуальним та ефективним загально соціальним заходом запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП має стати прийняття спеціального Указу Президента України «Про стратегію забезпечення правопорядку в Україні» та відповідної постанови Кабінету Міністрів України, яка б затвердила відповідний План дій з цих питань, включаючи й підвищення рівня забезпечення правопорядку в місцях позбавлення волі.

4. Підвищення рівня соціального захисту та забезпечення населення України, включаючи й засуджених до позбавлення волі.

Вирішення даного завдання дозволить зменшити рівень напруженості у відносинах засуджених і персоналу УВП, який виконує кримінальні покарання не від свого імені, а є представником держави, а, отже, несе, своєрідну солідарну відповідальність за діяльність останньої.

Актуальною та необхідною у зв'язку з цим є прийняття спеціальної постанови Верховної Ради України «Про підвищення рівня охорони трудових, соціальних, економічних та інших пов'язаних з ними прав громадян України», що

не тільки стане одним із антикриміногенних заходів запобігання злочинам в Україні, але й суттєвим чином знизить рівень злісної непокори вимогам адміністрації УВП з боку засуджених до позбавлення волі, однією з детермінант якої є саме соціально-економічне підґрунтя життєдіяльності особи в умовах місць позбавлення волі.

5. Встановлення реального, а не формального, як це встановлено на даний час громадського контролю за сферою виконання покарань. Зокрема, важливим заходом у цьому контексті було б доповнення ст. 25 КВК «Участь громадськості у виправленні і ре соціалізації засуджених. Громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань» частиною третьою такого змісту: «1. З метою інформування громадськості про діяльність органів та установ виконання покарань їх керівники один раз на рік готують та опубліковують на офіційних веб-порталах органів та установ виконання покарань відповідний звіт про свою діяльність, форма якої затверджується Кабінетом Міністрів України. 2. Керівники органів та установ зобов'язані регулярно оприлюднювати статистичні та аналітичні дані, крім інформації з обмеженим доступом, про вжиті заходи щодо виявлення запобігання та припинення порушень правопорядку у сфері виконання покарань».

Прикладом такого нормативного підходу є Закон України «Про національну поліцію» у розділі VIII якого «Громадський контроль поліції» закріплені зазначені та інші заходи соціально-правового характеру з цих питань, у тому числі прийняття резолюції недовіри керівникам поліції (ст. 87); спільні проекти з громадськістю (ст. 89); залучення громадськості до розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських (ст. 90) та заходи щодо взаємодії між керівниками територіальних органів поліції та місцевого самоврядування (ст. 88 Закону).

Звичайно, що закріплення аналогічних норм у КВК України значно зменшить кількість потенційних жертв застосування до засуджених, позбавлених волі, ст. 391 КК, а також знизить рівень зловживань з боку персоналу з означених питань.

6. Застосування інших загально соціальних заходів запобіжного характеру, які мають пряме відношення до запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП.

У першу чергу, мова ведеться про заходи соціального захисту та охорони суттєвих прав персоналу УВП. Зокрема, прийнявши у квітні 2014 року Закон України «Про приведення умов відбування покарання у виді позбавлення волі до Європейських стандартів» та розширивши при цьому права цих осіб [248], законодавець досі не здійснив жодних кроків, спрямованих на розширення прав персоналу УВП, що є обов'язковою умовою при прийнятті нормативно-правових актів дуалістичного змісту, коли право одного суб'єкта правоохоронних відносин має кореспондуватись та забезпечуватись обов'язком іншого суб'єкта – і, навпаки [297, с.158–164]. Прикладом такої правової неузгодженості є, зокрема, вимоги ст. 154 КВК, в якій визначено порядок дострокового звільнення засудженого від відбування покарання. Згідно вимог ч. 3 ст. 154 КВК цей порядок ґрунтується на положеннях ст. ст. 81, 82 КК, основу яких складає такий критерій, як сумлінне ставлення засудженого до праці, у той час, коли, з одного боку, праця стала правом останнього, а, з іншого боку, адміністрація не зобов'язана будь-яким чином залучати засуджених до оплачуємої роботи. При такій правовій колізії [297, с. 275–278] навряд чи можна визнати правомірним умовно-дострокове звільнення особи від відбування покарання і, навпаки, незастосування цього інституту права з причин, що не залежить від засудженого, є порушенням його права на таке звільнення [258, с. 172].

У цій ситуації, крім цього, порушено й принципи нормотворчості, якими має керуватись і законодавець [297, с. 212–214]. Зокрема, принцип системності передбачає, що при створенні нормативно-правового акта слід враховувати системні властивості законодавства. Цей принцип спрямовано також на забезпечення логічної послідовності, узгодженості, збалансованості положень нормативно-правових актів [297, с. 214].

Отже, ще одним загально соціальним заходом запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП можна визнати й діяльність суб'єктів та учасників

нормотворчості, яка має ґрунтуватись на чітко визначених на доктринальному та правовому рівнях принципах.

Щодо інших загально соціальних заходів запобіжного характеру з означеної проблематики, то до таких слід віднести всі ті, що мають пряме відношення до процесу виконання та відбування покарань, а саме:

а) підвищення відповідальності підрозділів Уповноваженого Верховної Ради з прав людини [259];

б) концептуальна зміна діяльності Превентивного механізму по запобіганню катувань, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження в Україні, який створений на підставі вимог Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських, або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання [103], який має у тому числі вивчати й питання, що пов'язані із злісною непокорю вимог адміністрації УВП;

в) більш предметне та цілеспрямоване відвідування УВП тими суб'єктами, які визначені в ст. 24 КВК, а саме: організація в обов'язковому порядку особистого прийому із засудженими, які переведені в ПКТ за вчинення тих чи інших правопорушень, позаяк саме зазначене дисциплінарне стягнення є однією із підстав притягнення засуджених до кримінальної відповідальності по ст. 391 КК України;

г) більш ефективне використання у запобіганні злісній непокорі вимогам адміністрації УВП можливостей релігійних організацій (ст. ст. 128, 128-1 КВК), а також потенціалу загальноосвітнього та професійно-технічного навчання в місцях позбавлення волі, що значно знижує вплив на особу, як свідчать результати спеціальних наукових досліджень [62, с. 401–402], криміногенної детермінанти, яка спричинює та обумовлює вчинення даного злочину;

г) постійне та предметне залучення до процесу виправлення та ре соціалізації засуджених їх близьких родичів та інших осіб з числа їх оточення, які позитивно впливають на цих осіб. Особливо це актуально для тих, які тримаються в ПКТ, з тим, щоб запобігти в подальшому вчинення ними злісної непокори вимогам адміністрації УВП;

д) інші загально соціальні заходи запобіжного змісту, що викладені в науковій літературі [202; 189; 19; 68] з питань протидії злісній непокорі вимогам адміністрації УВП та які позитивно зарекомендували себе на практиці [308].

Таким чином, якщо узагальнити всі приведені вище заходи загально соціального змісту, що, стосуються змісту запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, то до таких можна віднести наступні із них:

1) 100% забезпечення фінансовими, матеріально-технічними, кадровими та іншими ресурсами відповідних суб'єктів діяльності по реалізації тих програмних документів, що приймаються на державному рівні та стосуються сфери виконання покарань;

2) моральне та психологічне оздоровлення суспільства та засуджених до позбавлення волі, зокрема, основним лейтмотивом якого має стати активна та ефективна протидія розповсюдженню кримінальної субкультури у різні сфери суспільної діяльності, включаючи органи державної влади та органи місцевого самоврядування;

3) стабілізація та підвищення рівня правопорядку як в цілому в Україні, так і у сфері виконання покарань, у тому числі й шляхом посилення юридичної відповідальності за діяння, що по змісту є аналогічним із злісною непокорою вимогам адміністрації УВП (хуліганство; опір представнику влади; масові заворушення; т.ін.);

4) руйнування економічних засад злісної непокори вимогам адміністрації УВП шляхом підвищення соціальних стандартів для населення та засуджених до позбавлення волі, зокрема;

5) якісна видозміна громадського контролю за діяльністю у сфері виконання покарань, у тому числі з боку тих осіб, які мають право безперешкодно відвідувати УВП (ст. 24 КВК України) (Уповноважений Верховної Ради України; представники Національного превентивного механізму; релігійні організації; близькі родичі засуджених; ін.);

б) більш ефективне застосування інших загально соціальних заходів по запобіганню злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, що викладені в

науковій літературі та які позитивно зарекомендували себе (системний підхід при підготовці та прийнятті нормативно-правових актів з питань кримінально-виконавчої діяльності; зміна порядку дострокового звільнення засуджених з УВП; підвищення соціальних стандартів для персоналу УВП; інші).

3.2 Спеціально-кримінологічне запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установ виконання покарань

В кримінології під спеціально-кримінологічним запобіганням злочинам розуміють сукупність заходів боротьби зі злочинністю, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямована на усунення причин та умов, що народжують і спричиняють злочинність, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [137, с. 144]. При цьому, які вірно зауважив А.П. Закалюк, на відміну від інших різновидів запобіжної діяльності, заходи спеціально-кримінологічного запобігання злочинам чинять вплив: 1) не тільки після вчинення злочину, але частіше до нього; 2) у сфері, яка лише частково регулюється правом; 3) засобами, що мають виключно цільове запобіжне призначення; 4) інколи паралельно з іншими засобами та видами запобіжної діяльності, але частіше після них [71, с. 329].

Виходячи з цього, учені спеціально-кримінологічне запобігання злочинам поділили на наступні напрями діяльності: а) кримінологічну профілактику; б) відвернення злочинів; в) припинення злочинів [137, с. 144]. На їх переконання, кримінологічна профілактика – це сукупність заходів щодо завчасного виявлення та усунення негативних явищ, які виникли чи виникнути і детермінувати злочинність або її окремі види [137, с. 144]. При цьому, залежно від того, на які явища і процеси спрямовані профілактичні заходи, в науці їх поділяють на:

а) кримінологічну профілактику випередження, тобто таку діяльність суб'єктів запобігання злочинам, яка заздалегідь інформує владу про суспільно небезпечні явища, що можуть виникнути в разі здійснення тих чи інших соціально-економічних заходів і безпосередньо або опосередковано детермінувати певні злочинні прояви, наприклад, своєчасне врегулювання суспільних відносин з метою усунення в такий спосіб причин й умов майбутніх (можливих) злочинів [75, с. 24]. Прикладом реалізації на практиці заходів профілактики випередження є здійснення кримінологічної експертизи законопроектів України, цінність якої, на переконання А.П. Закалюка, вбачається саме тому, що вона дає обґрунтування для своєчасної, як правило, до прийняття останніх у формі закону, суспільно доцільної фахової корективи їх змісту, спрямованої на усунення сумнівних або суперечливих норм, і тим самим запобігає негативним наслідкам впровадження законів у життя у вигляді створення сприятливих умов для вчинення злочинів [70, с. 191–192];

2) кримінологічну профілактику обмеження, яка передбачає вжиття таких запобіжних заходів, що перешкоджають поширенню в країні, регіоні, місті кримінальних явищ, детермінації окремих видів злочинності та формування типових рис різних категорій злочинів [75, с. 26]. При цьому в науковій літературі профілактика обмеження спеціально не виділяється і частіше розглядається як метод загальної профілактики злочинності (наркоманії, алкоголізму, бездоглядності дітей, т.ін.) [75, с. 26];

3) кримінологічну профілактику усунення, що визначає таку діяльність суб'єктів, яка послаблює або ліквідує негативні явища та процеси, що активізують злочинні прояви як окремо взяті особи, так і в цілому злочинності [75, с. 27]. Останні, як доводить у своїх роботах В.В. Голіна, розрізняють залежно від соціального рівня суспільних відносин: від недоліків, зумовлених порушеннями функцій державних органів, господарюючих суб'єктів, громадських організацій, службових осіб і поведінкою громадян, до криміногенних явищ і процесів, які

охоплюють значну частину населення (наприклад, кримінологічна профілактика випуску чи реалізації недоброякісної продукції) [75, с. 27];

4) кримінологічну профілактику захисту – як сукупність заходів, що здійснюються з метою ліквідації умов, які сприяють виникненню злочинних проявів, та (опосередковано) антигромадських поглядів. При цьому, на відмінну від профілактики усунення чи обмеження, профілактика захисту має за мету створення достатнього захисту і безпеки людей та речей, а також зовнішні перешкоди на шляху посягання на суспільні відносини [75, с. 29]. Саме тому, до об'єктів профілактики захисту відносяться, з одного боку, засоби захисту та збереження державного і приватного майна, засоби особистого захисту (зброя, спеціальний одяг, технічні пристрої, новітні технології тощо), а, з іншого, – правосвідомість потенційних злочинців [75, с. 29].

Щодо другого напрямку спеціально-кримінологічного запобігання злочинам – відвернення злочинів, то під ним у кримінології розуміють сукупність заходів, спрямованих на окремі групи та конкретних осіб, які виконують злочинні напрями, замислюють вчинення злочинів і позитивно сприймають злочинний спосіб життя, з метою дискредитування злочинної поведінки, добровільної відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності [137, с. 144]

Як показує практика, відвернення злочинів має місце тоді, коли злочинна поведінка проходить етап від моменту формування злочинного мотиву до початку виконання злочину [137, с. 144–145]. Виходячи з цього, заходи спеціально-кримінологічного запобігання злочинній мотивації поділяють на:

а) заходи переорієнтації анти суспільної настанови (спеціальні економічні та соціально-психологічні програми; кримінологічна поінформованість населення; заходи спрямовані на формування у громадян анти кримінальної культури; т.ін.);

б) активні контрзаходи (переконавання; різних форм примусу; застереження; допомога особам, звільненим з місць позбавлення волі; тощо) [137, с. 145].

Третій напрям спеціально-кримінологічного запобігання злочинам – припинення злочинів – у науці визначається як сукупність видів діяльності,

спрямованих на недопущення завершення розпочатого злочину і здійснення спеціальних заходів [137, с. 145]. в теорії та на практиці розрізняють наступні заходи щодо припинення злочинів:

1) заходи опанування (здійснюються з метою досягнення добровільної відмови особи від продовження злочинної діяльності);

2) заходи обережності (застосовуються для того, щоб створити умови, які виключають можливість чи перешкоджають продовженню розпочатої злочинної діяльності (посилення патрулювання певними органами; зміна режиму роботи; розроблення системи особистого захисту чи термінового зв'язку населення з поліцією; т.ін.);

3) заходи активного втручання (передбачають негайну реакцію правоохоронних органів у випадках, коли прогання потягне за собою безпосереднє посягання (затримання особи під час готування (ст. 14 КК України) чи замаху на злочин (ст. 15 КК), або створення умов для перетворення розпочатої діяльності та невдале готування чи замах на злочин; тощо)) [137, с. 145].

Саме зазначені теоретико-прикладні підходи й склали методологічне підґрунтя при з'ясуванні змісту спеціально-кримінологічного запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, під яким у цій дисертації розуміють сукупність заходів боротьби із зазначеним видом злочинів у сфері виконання покарань, змістом яких є діяльність спеціалізованих суб'єктів запобігання цим суспільно небезпечним діянням спільно з іншими суб'єктами профілактики, яка спрямована на усунення детермінант, що спричинюють, обумовлюють та корелюють вчинення злісної непокори, а також недопущення реалізації протиправних намірів з цього приводу на різних стадіях злочинної поведінки засуджених, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі.

При цьому, як показали результати даного дослідження, правовими джерелами для заняття запобіжної діяльності в УВП виступають наступні нормативно-правові акти:

1. Конституція України, в ст. 3 якої зазначено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави.

Враховуючи, що при вчиненні злісної непокори вимогам адміністрації УВП порушуються права персоналу установ виконання покарань, які закріплені в ст. 18 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [222], держава у виді примусу (в даному випадку – шляхом застосування засобів кримінально-правового характеру до засуджених) забезпечує таким чином їх права у відносинах з особами, які відбувають покарання в УВП, у тому числі здійснюючи передбачену законом діяльність по запобіганням злочинам у сфері виконання покарань.

У такому ж контексті у цій діяльності застосовуються й інші норми Конституції України (ст. ст. 6, 8, 19, 23, ін.). При цьому варто зазначити, що в прямій постановці жодна норма Основного закону не передбачає здійснення запобіжної діяльності, а тому на практиці реалізація її заходів проходить по аналогії (гр. *analogia* – відповідність; схожість) [25, с. 39], тобто на підставі формальної тотожності норм Конституції України та інших нормативно-правових актів, які стосуються сфери запобігання злочинам.

2. КК та КВК України, у нормах яких визначені відповідні правові засади здійснення спеціально-кримінологічного запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП. Зокрема, у ч. 1 ст. 1 КК одним із завдань цього Кодексу закріплено завдання по запобіганню злочинам, а в ч. 2 ст. 50 КК – така мета покарання, як запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так й іншими особами.

Аналогічне завдання найшли своє відображення й в ст. 1 КВК. Більш того, в ст. 104 «Оперативно-розшукова діяльність в колоніях» даного Кодексу серед завдань даного виду ОРД закріплено запобігання та виявлення злочинів, вчинених у колоніях, а також порушень, до яких у тому числі і відноситься злісна непокора вимогам адміністрації УВП.

3. Спеціальні закони України, що мають безпосереднє відношення до організації та реалізації на практиці заходів спеціально-кримінологічного запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП. Мова, в першу чергу, ведеться про Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [194], в

якому не тільки визначені суб'єкти, які вправі здійснювати ОРД, але й основи цієї діяльності, включаючи заходи запобіжного характеру.

Крім цього, правові підстави спеціально-кримінологічного запобігання даного виду злочинам у сфері виконання покарання в Законі України «Про державно-кримінально виконавчу службу України» у виді, зокрема, обов'язку персоналу ДКВС України запобігати вчиненню правопорушень і злочинів у ході здійснення службових повноважень (ст. 18) [222].

4. Відомчі (підзаконні) нормативно-правові акти Міністерства юстиції України, у яких встановлено порядок здійснення спеціально-кримінологічного запобігання правопорушенням і злочинам, що вчиняються з боку засуджених. Так, у п. 1 розділу XIX «Нагляд за засудженими» ПВР УВП зазначено, що з метою підтримання належного правопорядку в установах виконання покарань, запобігання злочинам і правопорушенням серед засуджених здійснюється комплекс спеціальних заходів щодо виявлення, постановки на облік та організації нагляду за особами, схильними до вчинення правопорушень [210].

У такому ж контексті сформульовано зміст й інших відомчих нормативно-правових джерел, включаючи й акти з обмеженою (закритою) для використання інформацією (Інструкція з організації охорони, нагляду та безпеки в УВП; Настанова про організацію ОРД в УВП; т.ін.) [53, с. 187–201].

Поряд з цим, як встановлено в ході даного дослідження, на ефективність та результативність спеціально-кримінологічного запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП впливає ряд обставин.

По-перше, відповідно до санкції ст. 391 та змісту ч. 3 ст. 12 «Класифікація злочинів» КК України злісна непокора відноситься до злочинів середньої тяжкості. У той самий час, як це витікає із змісту ч. 2 ст. 246 КПК України, негласні слідчі (розшукові) дії щодо такої категорії кримінальних правопорушень не проводяться, що, без сумніву, вкрай негативно впливає на стан спеціально-кримінологічного запобігання злочинам як в УВП, так і в цілому в Україні.

Такий висновок ґрунтується на статистичних даних, які характеризують сучасну злочинність в нашій державі. Так, у її загальній структурі злочини

середньої тяжкості складають щорічно більше 40% [6, с. 23–35]. Аналогічну питому вагу у структурі пенітенціарної злочинності в Україні має щорічно й злісна непокора вимогам адміністрації УВП [251, с. 10].

З цього випливає, що ст. 246 КПК сформульована без врахування практичних потреб боротьби із злочинністю та дещо схоластично (гр. *sholastikos* – шкільний; відірво від життя, практики; формально) [25, с. 560], а тому потребує видозміни. Зокрема, варто ч. 2 ст. 246 КПК доповнити у кінці речення словосполученням «за винятком злочинів, що вчиняються у місцях позбавлення волі» та викласти її у новій редакції:

«Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені статтями 260, 261, 263, 264 (в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 267, 269, 269-1, 270, 272, 274 цього Кодексу), проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів, за винятком злочинів, що вчинюються у місцях позбавлення волі».

Додатковим аргументом з цього приводу виступає той самий факт, що кримінально-виконавчі правовідносини, які виникають між персоналом УВП та засудженими мають свої особливості та регулюються переважно імперативним методом (метод владного наказу) [128, с. 50]. До таких особливостей науковці, зокрема, відносять те, що:

- а) кримінально-виконавчі правовідносини є одним із видів правовідносин;
- б) кримінально-виконавчі правовідносини виникають на підставі норм кримінально-виконавчого права;
- в) постійними суб'єктами цих відносин можуть бути лише органи та установи виконання покарань, і особи, які засудженні до відбування кримінальних покарань;
- г) суб'єкти зазначених правових відносин перебувають у нерівному правовому становищі, оскільки засуджені є підлеглими, щодо представників органів і установ виконання покарань;

г) більшість цих відносин є довготривалими правовими відносинами, оскільки мають реальний строк дії, встановлений вироком суду [128, с. 139–140].

Крім цього, відповідно до змісту кримінально-виконавчої політики волю держави у сфері виконання покарань закріплює кримінально-виконавче право, оскільки: 1) процес, виконання покарання має владно-примусовий характер; 2) цей процес полягає у застосуванні до засуджених право обмежень; 3) зазначений процес є продовженням його застосування, здійснюваного на основі норм кримінального і кримінально-процесуального законодавства; 4) у процесі виконання покарання повинна бути забезпечена єдність його сутності та змісту, цілей, завдань і засобів їх забезпечення [128, с. 48].

І, накінець, необхідність проведення негласних слідчих (розшукових) дій по всіх категоріях злочинів, що вчиняються у сфері виконання покарань, витікає із змісту ст.102 КВК, у якій визначені основні вимоги режиму в колоніях та закріплено його поняття, а саме – це встановлені законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарання у виправних і виховних колоніях, який забезпечує ізоляцію засуджених; постійний нагляд за ними; виконання покладених на них обов'язків; реалізацію їхніх прав і законних інтересів; безпеку засуджених і персоналу; роздільне тримання різних категорій засуджених залежно від виду колонії; зміну умов тримання засуджених.

Зазначений порядок виконання-відбування покарань забезпечується комплексом заходів, особливе місце серед яких займають заходи ОРД, головним завданням яких є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп (ч. 1 ст. 104 КВК), зокрема тих, які вчиняють злісну непокору вимогам адміністрації УВП.

По-друге, на ефективність запобігання злісній непокорі впливає відсутність у законах, що регулюють питання запобігання злочинам, включаючи сферу виконання покарань, і в КВК України чітко визначених об'єктів даного виду діяльності, а також їх визначення у відомчих, як правило конфіденційних, нормативно-правових актах, не тільки спотворює, як свідчать результати даного дослідження, сутність цього процесу, але й створює умови для зловживань з боку

як суб'єктів спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, так і з участю інших суб'єктів профілактики.

Враховуючи зазначене та ту практику визначення об'єктів кримінологічного впливу, що склалось у сфері виконання покарань України [251, с. 16], варто КВК України доповнити ст. 104-1 «Об'єкти запобігання злочинам у колоніях» такого змісту:

«З метою забезпечення режиму виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі, запобігання правопорушенням і злочинам серед засуджених здійснюється комплекс соціальних профілактичних заходів щодо виявлення, постановки на облік та організацію нагляду за особами, схильними, до вчинення правопорушень і злочинів.

До таких об'єктів можуть бути віднесені засудженні, які схильні до: а) втечі; б) нападу та захоплення заручників; в) злісної непокори; г) самогубства, або членоушкодження; г) виготовлення зброї або вибухових пристроїв; д) вживання і розповсюдження наркотичних речовин; е) організація азартних ігор під матеріальну зацікавленість; є) вчинення злісного правопорушення; ж) інші об'єкти, що визначені в оперативно-розшуковому законодавстві.

Постановка засуджених на профілактичний облік здійснюється на підставі спільного письмового подання керівництва оперативного підрозділу та соціально-психологічної служби колонії, яка розглядається у 10-денний термін начальником колонії та при наявності приводів до цього затверджується ним у формі постанови.

У постанові відображаються ті правообмеження режимного характеру, що вводяться для особи та не суперечить закону. Постанова на протязі доводиться до засудженого у письмовій формі, копія якого долучається до його особової справи.

Засуджений вправі оскаржити зазначену постанову в порядку, встановленому в Законі України «Про звернення громадян», а також у судовому порядку».

Правовими підставами для доповнення КВК ст. 104-1 є:

1. Пункт 14 ст. 92 Конституції України, відповідно до якого виключно законами України визначається організація і діяльність органів і установ виконання покарань.

З огляду цього, навряд чи можна визнати правильним регулювання питань запобіжної діяльності в УВП на рівні підзаконних нормативно-правових актів (зокрема розділом XIX ПВР УВП [210]).

2. Частина 3 ст. 63 Основного закону, у якій зазначено, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

Виходячи з цього, не можна, реформуючи у сьогоденні сферу виконання покарань України [107], й далі визначати об'єкти профілактичного впливу в УВП довільно або на рівні відомчих нормативно-правових актів, позаяк це суперечить закону.

3. Частиною 2 ст. 19 Конституції України, згідно вимог якої органи державної влади (у даному випадку – УВП) та їх посадові особи (персонал колоній) зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

4. Частина 2 ст. 1 КВК України, в якій одним із завдань кримінально-виконавчого законодавства є визначення порядку застосування до засуджених заходів впливу з метою виправлення і профілактики асоціальної поведінки, який на сьогодні у даному Кодексі та в інших законах не закріплений.

5. Стаття 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» у якій визначено завдання ОРД, включаючи й сферу виконання покарань [244, с. 13–14].

6. Частина 1 ст. 104 КВК, в якій зазначено, що ОРД в колоніях здійснюється з метою вивчення причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень, а також для надання правоохоронним органам, які здійснюють ОРД або кримінальне провадження, допомоги в розкритті, припиненні та попередженні злочинів.

По-третє, на ефективність спеціально-кримінологічного запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП впливає відсутність у чинному кримінально-

виконавчому законодавстві України реальних та дійових правових механізмів щодо реалізації на практиці визначеного в ст. 1 КВК завдання щодо запобігання злочинам як з боку засуджених, так й інших осіб.

Саме тому, визначення на законодавчому рівні України об'єктів кримінологічного впливу, порядку здійснення запобіжної діяльності в УВП, а також вирішення інших важливих у цьому контексті проблем практичного характеру, є одним із нагальних завдань сьогодення. Зокрема, дійовим засобом у зв'язку з цим стало б доповнення ч. 4 ст. 6 КВК у кінці речення словосполученням «включаючи й інформацію криміногенного характеру» та викласти цю форму в такій редакції:

«Засоби виправлення і ре соціалізації засуджених застосовуються з урахуванням виду покарання, особистості засудженого, характеру, ступеня суспільної небезпеки і мотивів вчиненого кримінального правопорушення та поведінки засудженого під час відбування покарання, включаючи й інформацію кримінологічного характеру».

Додатковим аргументом з цього приводу виступають положення ч. 2 ст. 95 КВК відповідно до вимог якої при складанні індивідуальної програми соціально-виховної роботи із засудженими має враховуватись і кримінологічна характеристика цих осіб.

У даному випадку знайшов би відображення на законодавчому рівні принцип системності, який є одним із ключових у нормотворчій діяльності [297, с. 214].

Важливим у цьому сенсі було доповнення Особливої частини КВК України спеціальною главою 16-1 «Порядок здійснення в колоніях заходів по запобіганню злочинам», у якому слід зосередити такі норми, як: а) ст. 104 КВК «Оперативно-розшукова діяльність в колоніях»; б) ст. 104-1 «Об'єкти запобігання злочинам у колоніях»; в) ст. 104-2 «Взаємодія виправних і виховних колоній з іншими правоохоронними органами».

По-четверте, на результативність спеціально-кримінологічного запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП впливає низький рівень взаємодії персоналу установ виконання покарань з іншими правоохоронними органами з

питань боротьби із злочинністю, а також неналежна координація їх діяльності з означеної проблематики.

Враховуючи зазначене, варто було б КВК України доповнити ст. 104-2 «Взаємодія виправних і виховних колоній з іншими правоохоронними органами» такого змісту:

«Завдання по запобіганню злочинам з боку засуджених вирішуються у взаємодії з іншими правоохоронними органами.

Порядок такої взаємодії та координації спільних дій регулюються спеціальними законами».

Необхідність такої видозміни КВК обумовлена:

а) вимогами ч. 2 ст. 25 Закону України «Про прокуратуру», відповідно до змісту якої прокуратура здійснює координацію діяльності всіх правоохоронних органів у сфері боротьби із злочинністю [250].

Поряд з цим, у зазначеному Законі відсутня норма, яка б зобов'язувала усіх суб'єктів координації в обов'язковому порядку виконувати законні рішення прокуратури з питань боротьби із злочинністю.

Виходячи з цього, слід ч. 2 ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» доповнити реченням такого змісту

«Рішення координаційних нарад, які проводяться керівництвом органів прокуратури, є обов'язковим для всіх суб'єктів, які приймали в них участь, та забезпечуються відповідними заходами юридичної відповідальності».

б) ст. ст. 5, 20 Закону України «Про державну кримінально-виконавчу службу України», у яких визначено зміст відносин ДКВСУ з органами влади місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, органами іноземних держав і міжнародних організацій (ст. 5) та відрегульовано питання сприяння органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, об'єднань громадян виконанню завдань ДКВС України (ст. 20) [222].

Проте, як і в попередньому випадку в зазначених правових нормах відсутні положення щодо взаємодії ДКВС України з іншими правоохоронними органами.

Виходячи з цього, необхідно Закон України «Про Державну Кримінально-виконавчу службу України» доповнити ст. 20-1 «Взаємодія органів та установ виконання покарань» такого змісту:

«Завдання щодо запобігання злочинам у сфері виконання покарань, органами та установами виконання покарань реалізують взаємодії з іншими правоохоронними органами України та зарубіжних держав. Порядок такої взаємодії визначається у спеціальних законах України».

До таких законів, зокрема, можна віднести: а) Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»; б) розділ IX КПК «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження»; в) Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» [217]; інші.

Так, в цілому, можна уявити теоретичну модель спеціально-кримінологічного запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП та повному підійти до реалізації завдань запобіжного характеру у сфері виконання покарань України.

Разом з тим, слід визнати, що без урахування потенційних можливостей інших напрямів запобігання злочинам (загально соціального та індивідуального, включаючи віктимологічне) ефективність спеціально-кримінологічного запобігання зазначеного в ст. 391 КК України злочину буде й надалі малорезультативною. Більш того, вирішення питань запобіжної діяльності щодо злісної непокори вимогам адміністрації УВП лише методами, формами та засобами спеціально-кримінологічної профілактики, як встановлено в ході даного дослідження, ніколи не дасть бажаного результату та не досягне мети, яка ставиться перед суб'єктом даного виду запобігання злочинам у сфері виконання покарань.

3.3 Індивідуальне та віктимологічне запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань

В кримінології під індивідуальним запобіганням злочинам розуміють систему цілеспрямованого, організованого, з урахуванням педагогічних вимог, виховного впливу на свідомість, почуття, волю особи, що профілактується, з метою усунення, нейтралізації, блокування у неї негативних і, одночасно, формування позитивних якостей, стереотипів і звичок законослухняної поведінки [262, с. 101]. Таким чином, слушно зауважив у зв'язку з цим В.В. Голіна, індивідуальне запобігання злочинам можна вважати одним із різновидів запобіжної діяльності щодо конкретної особи [137, с. 146]. При цьому його об'єктом є: а) поведінка та спосіб життя осіб з високою імовірністю вчинення злочину; б) соціальні елементи їх особистості, які відображають анти суспільну спрямованість; в) соціально значущі при формуванні та реалізації останньої деякі психофізичні особливості індивідів; г) несприятливі умови оточуючого таку особу середовища та життєвого укладу; інші довготривалі діючі обставини, які визначають криміногенну ситуацію і полегшують вчинення злочину [75, с. 39].

Як показує практика, для визначення кола осіб, які потребують застосування заходів індивідуального запобігання злочинам, необхідно мати:

- 1) фактичні підстави такої діяльності, тобто реальну поведінку особи, в якій закладений потенційний злочин;
- 2) правові підстави, тобто урегульованість даного напрямку запобіжної діяльності нормами права;
- 3) кримінологічні підстави, тобто наявність певного рівня кількісно-якісних показників криміногенності особи, які дозволяють виокремити з маси відповідної категорії осіб саме тих, від кого з високим ступенем імовірності слід очікувати вчинення злочину [137, с. 146].

Важливим у цьому контексті є висновок, до якого прийшов А.П. Закалюк, а саме: наскільки обґрунтованим і предметним є уявлення про детермінанти

злочинності та злочинних проявів, їхнє детермінуюче значення, передусім спричинююче та обумовлююче як причин і сприяючих умов, настільки адресно точно та з урахуванням предметної значущості можна визначити об'єкти запобіжної дії на ці детермінанти та розподілити ці об'єкти залежно від міри їх значущості і відповідної черговості здійснення такої дії [173, с. 332]. Виходячи з цього та залежно від стадії генезису особи злочинця, в кримінології виділяють чотири види індивідуального запобігання злочинам:

1) ранню профілактику, що стосується об'єктів, які перебувають на початковому етапі криміналізації особи, а саме: необхідно виявляти джерела кримінальних та інших анти суспільних впливів на особу до того, як цей вплив ще не подіяв на її поведінку;

2) безпосередню профілактику, яка стосується тих осіб, поведінка яких свідчить про розвиток у них негативних інтересів, звичок, стереотипів;

3) профілактику на етапі злочинної поведінки (так званий пенітенціарний вид), яка спрямована на осіб, що вчинили злочини і стосовно них суд прийняв рішення про застосування різних заходів кримінально-правового впливу;

4) профілактику рецидиву (пост пенітенціарний вид), що здійснюється відносно осіб, які відбули покарання у виді позбавлення волі, але підлягають нагляду з метою запобігання рецидиву [262, с. 101–102].

При цьому, як встановлено в ході спеціальних наукових досліджень, найбільш ефективними методами реалізації на практиці заходів індивідуального запобігання злочинам є:

а) переконання, тобто процес логічного обґрунтування особі думки про відмову від продовження криміногенної поведінки, злочинних намірів та антигромадських настанов. [75, с. 41];

б) надання допомоги, у першу чергу, соціального характеру (зокрема, працевлаштування особи; покращення побутових умов; зміна способу життя; ін.) [75, с. 41];

в) примус, який створює для особи несприятливі наслідки фізичного, матеріального та технічного характеру [75, с. 42].

Результати даної дисертації показали, що немаловажне значення у правовому механізмі індивідуального запобігання злочинам має й віктимологічне запобігання, що охоплює комплекс заходів та діяльність, спрямовану на зниження рівня групової (масової) та індивідуальної віктимності, а також зменшення жертв злочинів у суспільстві на загально соціальному, спеціальному та індивідуальному рівнях [137, с. 138].

Саме зазначені наукові підходи й склали методологічне підґрунтя для з'ясування змісту та сутності індивідуального та віктимологічного запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП. При цьому під індивідуальним запобіганням даному злочину в цій роботі розуміється комплекс заходів виховного, режимного, профілактичного та іншого характеру, що застосовуються до засуджених, які перебувають на профілактичних обліках УВП та схильні до вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП; а під віктимологічним запобіганням даного злочину – діяльність, що здійснюється в УВП з метою зниження рівня індивідуальної віктимності (здатності особи стати жертвою злочину, склад якого визначений в ст. 391 КК України), а також для нейтралізації, блокування, усунення тощо, детермінант, що породжують і сприяють формуванню стану віктимності в конкретно взятої особи в місцях позбавлення волі.

Крім цього, при узагальненні результатів даного дослідження з означеної проблематики були використанні положення, висновки та пропозиції, що викладені в сучасних наукових розробках [19].

Сутність та зміст заходів індивідуального запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП досліджувалась у цій роботі також шляхом вивчення всього процесу виконання-відбування покарання у виді позбавлення волі [292, с. 584–599], який зокрема, охоплює період, коли засуджений прибуває в конкретну УВП для відбування визначеного судом кримінального покарання, та закінчується часом притягнення цієї особи до кримінальної відповідальності по ст. 391 КК України. При цьому, кожний із заходів, що застосовується до конкретного засудженого має суто індивідуальний характер (ч. 4 ст. 6 КВК).

Поряд з цим, як свідчать результати даної дисертації, навіть такий жорстоко регламентований порядок індивідуального впливу на засудженого не позбавлений вад, недоліків та причин, що суттєво впливають на ефективність індивідуального запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, а саме:

1. Відповідно до вимог ч. 1 ст. 95 КВК України, всі засуджені, які прибувають у колонію, поміщаються у дільницю карантину, діагностики і розподілу, в якій на протязі 14 діб піддаються повному медичного обстеженню для виявлення інфекційних і психічних захворювань, а також первинному психолого-педагогічному та іншому вивченню.

Як встановлено в ході даного дослідження, цей термін є не тільки недостатнім для зібрання достатньо повної інформації про особу, але й суперечить законодавству з питань розгляду звернень громадян, яке передбачає більш тривалі строки (від одного місяця і більше) з цього приводу [239], що виступає однією з обставин, яка негативно впливає на ефективність індивідуального запобігання, у тому числі й злісної непокорі вимогам адміністрації УВП.

Для усунення зазначеної прогалини варто із змісту ч. 1 ст. 95 КВК вилучити словосполучення «чотирнадцять діб» та змінити його іншим «не більше двох місяців», виклавши одночасно цю норму Кодексу в новій редакції.

Додатковим аргументом щодо видозміни змісту ч. 1 ст. 95 КВК виступають результати спеціальних наукових досліджень, в ході яких встановлено, що найбільше злочинів в УВП засуджені вчиняють на протязі перших місяців перебування у місцях позбавлення волі [149, с. 8–9].

Згідно положень ч. 2 ст. 95 КВК України, за результатами медичного обстеження, первинної психодіагностики і психолого-педагогічного вивчення та на підставі кримінологічної, кримінально-правової характеристики на кожного засудженого, який тримається в дільниці карантину, діагностики і розподілу, складається індивідуальна програма соціально-виховної роботи, яка затверджується начальником колонії.

Вивчення її змісту показало, що в цій програмі досить розмито, формально та безпредметно відображаються заходи, що стосуються запобігання вчиненню засудженими нових злочинів у ході відбування покарання в УВП. Виходячи з цього, слід у ч. 2 ст. 95 КВК вилучити словосполучення «індивідуальна програма соціально-виховної роботи» та замінити його іншим – «індивідуальна програма соціально-виховної роботи та по запобіганню злочинам».

Такий підхід не тільки підвищить рівень взаємодії всіх підрозділів УВП, що залучені до процесу виправлення та ресоціалізації засуджених, а також до діяльності по запобіганню вчиненню ними нових злочинів у ході відбування покарання, але й дасть можливість комплексно здійснювати вплив на особу всіма наявними потенційними ресурсами УВП, у тому числі з питань запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП. Крім цього, зазначений підхід дозволить розробити та ефективно реалізувати на практиці заходи віктимологічної профілактики, зменшити рівень віктимності в місцях позбавлення волі.

Важливим у цьому контексті було б доповнення ч. 2 ст. 95 КВК реченням такого змісту:

«Індивідуальна програма соціально-виховної роботи та по запобіганню злочинам доводиться до кожного засудженого під розпис та враховується при визначенні ступеня виправлення особи. Такий самий порядок має дотримуватись й при внесенні змін і доповнень у зазначену програму».

Даний підхід ґрунтується на вимогах ст. 57 Конституції України, відповідно до якої кожному гарантується право знати свої права і обов'язки, а також положення про те, що закони та інші нормативно-правові акти, які визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення в порядку, встановленому законом.

Особливо актуальним це питання, як показали результати цієї наукової розробки, є для тих засуджених, які відносяться до категорії злісних порушників та осіб, що перебувають на профілактичних обліках УВП як такі, які схильні до злісної непокорі вимогам адміністрації УВП.

3. Як встановлено в ході даного дослідження, значна частина засуджених до позбавлення волі після перебування в дільниці карантину, діагностики і розподілу переводиться для подальшого відбування в дільницю посиленого контролю (ст. ст. 18, 97, 138–140 КВК). При цьому, відповідно до вимог ч. 3 ст. 97 КВК, на кожного засудженого розробляється спеціальна індивідуальна програма, яка передбачає заходи індивідуально-виховного, психотерапевтичного та психокорегуючого характеру, але не містить заходів щодо запобігання вчиненню цими особами нових злочинів, а також заходів віктимологічної профілактики, що важливо з огляду реалізації завдань, що визначені в ст. 1 КВК України, а також а також дотримання на практиці кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань (зокрема, принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань [104] та принципу раціонального застосування примусових заходів і стимулювання право слухняної поведінки [159]) (ст. 5 КВК).

Враховуючи зазначене, логічно є видозміна змісту ч. 3 ст. 97 КВК, а саме – доповнення її словосполученням «а також заходи по запобіганню злочинам» та викладення цієї норми у новій редакції.

Крім цього, ч. 3 ст. 97 КВК варто доповнити такого змісту:

«Індивідуальна профілактична робота із засудженими, які перебувають на профілактичних обліках цих дільниць колоній, здійснюється цілеспрямовано, планомірно, диференційовано з урахуванням особистості правопорушника, характеру і ступеня його соціальної занедбаності, небезпеки вчиненого злочину та інших особливостей, що мають значення для правильного вибору методів і заходів впливу на особу, а також індивідуалізації застосування визначених у законі засобів виправлення і ресоціалізації засуджених».

На сьогодні такий підхід регламентовано положенням підзаконних нормативно-правових актів з питань виконання – відбування покарань (зокрема, розділу ХІХ «Нагляд за засудженими» ПВР УВП [210]), що не в повній мірі співвідноситься із змістом принципу законності, який визначений ч. 2 ст. 19 та п. 14 ст. 92 Конституції України.

4. Як це витікає із змісту ч. 3 ст. 101 КВК, засуджені, які злісно порушують режим відбування покарання, можуть бути переведені: а) з дільниці соціальної реабілітації до іншої дільниці; б) з колонії середнього рівня чи звичайного житлового приміщення колонії максимального рівня безпеки в приміщення камерного типу колонії максимального рівня безпеки – все це можна віднести до досить ефективних індивідуальних заходів по запобіганню, зокрема, злісній непокорі вимогам УВП.

Поряд з цим, в даному випадку, для більш результативного застосування на практиці заходів індивідуального запобігання злочинам і віктимологічної профілактики, досить важливо забезпечити цей процес відповідною інформацією про засудженого та взаємодію з цих питань з іншими УВП (так звана горизонтальна взаємодія правоохоронних органів [94, с. 134–136]).

Логічним у зв'язку з цим було б доповнення ст. 101 КВК частиною четвертою такого змісту:

«У разі переведення засудженого, який перебуває на профілактичному обліку, до іншої установи виконання покарань керівник попередньої установи долучає до особової справи відповідні матеріали із зазначенням підстави та строку перебування на обліку.

Особа, яка була переведена в порядку, встановленому в ч. 3 цієї статті Кодексу, письмово попереджається про те, що в подальшому за вчинення злісних проступків у виді злісної непокори вимогам адміністрації УВП вона може бути притягнута до кримінальної відповідальності по ст. 391 Кримінального кодексу України.

Копія зазначеного попередження із розписом засудженого в обов'язковому порядку долучається до його особової справи.»

5. Як встановлено в ході даного дослідження, однією з умов, що сприяє на індивідуальному рівні вчиненню засудженими злісної непокори вимогам адміністрації УВП, є досить поширене публічне застосування персоналом УВП передбачених у законі заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї (ст. 106 КВК). Сутність цієї проблеми полягає в тому, що в загальній структурі

зазначених застосувань 67% пов'язано з вчиненням засудженими фізичного опору [251, с. 23]. Приоритетним при цьому є наручники, які застосовувались до засуджених у 62, 2% всіх випадків реагування персоналу УВП на зазначені протиправні діяння. Крім цього, для запобігання цими особами шкоди оточенню або самим собі при вчиненні фізичного опору в 24, 5% до засуджених застосовувалась фізична сила та 8% – кийки гумові [251, с. 22]. Як свідчать результати спеціальних досліджень, публічна діяльність персоналу УВП у присутності інших засуджених, особливо в колоніях максимального рівня безпеки, нерідко спричиняє випадки масової непокори останніх, а також дії, що дезорганізують роботу УВП (ст. 392 КК) [108].

Не менш потенційно небезпечною у цьому сенсі є й діяльність в УВП підрозділів спеціального призначення (ст. 105 КВК), в ході якої значно зростає рівень віктимності в місцях позбавлення волі та кількість потерпілих від застосування до засуджених фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї [59]. У першу чергу, як свідчить практика, від таких дій спецпідрозділів ДКВС України потерпілими стають засуджені, які схильні до злісної непокори та до вчинення злісних правопорушень, як об'єкти профілактичного обліку [60].

Враховуючи зазначене та з метою запобігання протиправним діянням з боку персоналу УВП, а також усунення, нейтралізації, блокування тощо детермінант, що спричиняють і обумовлюють вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП на індивідуальному рівні, варто перше речення ч. 2 ст. 106 КВК викласти в новій редакції, а саме:

«Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї має передувати вербальне попередження про намір та правові наслідки застосування вказаних заходів і засобів з використанням в обов'язковому порядку для фіксації такого факту визначених у законі технічних засобів нагляду і контролю».

Крім цього, ч. 4 ст. 6 «Виправлення і ресоціалізація засуджених та їх основні засоби» КВК України слід доповнити реченням такого змісту:

«Пріоритетним при застосуванні визначених у законі засобів виправлення і ре соціалізації засудженим має бути метод переконання – як основа спілкування персоналу установ виконання покарань і засуджених».

Як показують результати спеціальних наукових досліджень, саме невміння та небажання вести діалог із особами, які відбувають покарання, зокрема, у виді позбавлення волі, є однією з обставин, що породжує конфлікт між цими суб'єктами кримінально-виконавчих правовідносин [180, с. 57–61].

6. Відповідно до вимог ч. 1 ст. 104 КВК, на оперативні підрозділи УВП покладено обов'язок щодо вивчення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень, проте ні в цьому Кодексі, ні в інших законах, включаючи КПК України, в якому відсутні норми з цих питань, а також у відомчих нормативно-правових актах Міністерства юстиції України правового механізму з цього приводу не створено.

Як показали результати даного дослідження, зазначена обставина також негативно впливає на ефективність і результативність запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, що обумовлює необхідність видозміни ч. 1 ст. 104 КВК, а саме – слід її доповнити реченням такого змісту:

«Оперативні підрозділи органів та установ виконання покарань реалізують визначені в цій статті Кодексу завдання у взаємодії з іншими структурними підрозділами як всередині конкретно взятої установи так і в межах сфери виконання покарань».

7. Результати даного дослідження показали, що у змісті індивідуального запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП та віктимологічної профілактики у місцях позбавлення волі активно використовуються й інші засоби, що позитивно зарекомендували себе на практиці. До таких, зокрема, можна віднести наступні:

- а) попередження та подолання професійної деформації персоналу УВП [154];
- б) формування духовної культури пенітенціарного персоналу – як компоненту його професійної майстерності [150];

- в) формування духовності засудженого у контексті пенітенціарного процесу [265];
- г) релігійний чинник як компонент ресоціалізації засуджених [92];
- г) соціально-корисні зв'язки засуджених до позбавлення волі та їх правове регулювання [281];
- д) психологічна готовність засуджених до сприйняття виховного впливу [283];
- е) використання засобів масової інформації як однієї з форм підтримки соціально корисних зв'язків засуджених із зовнішнім світом [280];
- є) застосування пенітенціарної соціології як основи сучасного реформування місць позбавлення волі та ре соціалізації засуджених [272];
- ж) вирішення проблем спілкування між персоналом УВП та засудженими [317];
- з) врахування особистісних особливостей агресивних засуджених [165];
- і) більш активна реалізація на практиці індивідуальних запобіжних заходів по попередженню ухилення засуджених від відбування покарання [168];
- к) інші, виведені в науці [262, с. 595–612] та, зокрема в спеціальній науковій літературі [54, с. 248–258] індивідуальні заходи запобігання злочинам з боку засуджених в УВП, включаючи й злісну непокору вимогам адміністрації УВП [202], у тому числі на віктимологічному рівні [130].

Отже, по суті індивідуальне та віктимологічне запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП – це комплекс соціально-виховних, режимних, оперативно-розшукових та інших заходів, що застосовуються індивідуально щодо тих засуджених, які схильні до вчинення даного злочину, відповідно до чинного кримінально-виконавчого законодавства України з метою кримінологічної профілактики, відвернення та припинення даного суспільно небезпечного діяння в місцях позбавлення волі. При цьому, їх ефективність залежить не тільки від змісту та різноманіття заходів даного напрямку запобігання злочинам, але й від результативності інших напрямів запобіжної діяльності у сфері виконання покарань, а саме – загальносоціального та спеціально-кримінологічного. Більш

того, безсистемність реалізації на практиці заходів індивідуального та віктимологічного запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, поряд з правовими прогалинами та недосконалістю правових норм з означених питань – це та обставина, яка живильним джерелом, що обумовлює вчинення даного злочину з боку засуджених до позбавлення волі. Тобто начальним завданням теоретичного та практичного характеру у даному напрямі є вирішення встановлених у цій роботі проблем, у тому числі по запропонованому в ній науково обґрунтованому алгоритму.

Висновки до розділу 3

1. Визначено зміст загально соціального запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП та розроблені наступні заходи у цьому напрямі, що передбачають: 1) 100% забезпечення фінансовими матеріально-технічними, кадровими та іншими ресурсами відповідних суб'єктів діяльності по реалізації тих програмних документів, що приймаються на державному рівні та стосуються сфери виконання покарань; 2) моральне та психологічне оздоровлення суспільства в цілому та засуджених до позбавлення волі, зокрема, основним лейтмотивом якого має стати активна та ефективна протидія розповсюдженню кримінальної субкультури у різні сфери суспільної діяльності, включаючи органи державної влади та органи місцевого самоврядування; 3) стабілізація та підвищення рівня правопорядку як в цілому в Україні, так і у сфері виконання покарань, у тому числі й шляхом посилення юридичної відповідальності за діяння, що по змісту є аналогічними із злісною непокорою вимогам адміністрації УВП (хуліганство; опір представнику влади; масові заворушення; т. ін.); 4) руйнування економічних засад злісної непокори вимогам адміністрації УВП шляхом підвищення соціальних стандартів для населення та засуджених до позбавлення волі, зокрема; 5) якісна видозміна громадського контролю за

діяльністю у сфері виконання покарань, у тому числі з боку тих осіб, які мають право безперешкодного, відвідування УВП (ст. 24 КВК України) (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; представники Національного превентивного механізму; релігійні організації; близькі родичі засуджених; ін.); б) більш ефективного застосування інших заходів, спрямованих на запобігання злочину, склад якого визначений в ст. 391 КК, які знайшли своє відображення в наукових джерелах та які позитивно зарекомендували себе на практиці (системний підхід у нормотворчості; зміна порядку дострокового звільнення засуджених в УВП; підвищення соціальних стандартів для персоналу УВП; інші).

2. З'ясовано зміст спеціально-кримінологічного запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, під яким у цій роботі розуміється сукупність заходів боротьби із зазначеним видом злочинів у сфері виконання покарань, змістом яких є діяльність спеціалізованих суб'єктів запобігання цим суспільно небезпечним діянням спільно з іншими суб'єктами профілактики, яка спрямована на усунення детермінант, що спричиняють, обумовлюють та корелюють вчинення злісній непокорі, а також на недопущення реалізації протиправних намірів з цього приводу на різних стадіях злочинної поведінки засуджених, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі.

Визначено 4-ри групи нормативно-правових актів, які регулюють даний напрям запобіжної діяльності в УВП, та потребують удосконалення з урахуванням існуючих проблем теоретичного та практичного характеру, а саме: 1) Конституція України (ст. ст. 3, 6, 8, 19, 23; ін.); 2) КК (ст. ст. 1, 50) та КВК України (ст. ст. 1, 104; ін.); 3) спеціальні Закони України («Про оперативно-розшукову діяльність»; «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»; «Про прокуратуру»; ін.); 4) відомчі (підзаконні) нормативно-правові акти, що стосуються даної проблематики (ПВР УВП; Інструкції з організації охорони, нагляду та безпеки у колоніях; ін.).

Доведено, що без урахування потенційних можливостей інших напрямів запобігання злочинам (загально соціального та індивідуального, включаючи

віктимологічне) ефективність спеціально-кримінологічного запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП буде й надалі малорезультативною.

3. Встановлено зміст та сутність індивідуального та віктимологічного запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП. Зокрема, під індивідуальним запобіганням даного злочину у цій роботі розуміється комплекс заходів виховного, режимного, профілактичного та іншого характеру, що застосовуються до засуджених, які перебувають на профілактичних обліках УВП та схильні до вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП, а під віктимологічним запобіганням – діяльність, що здійснюється в УВП з метою зниження індивідуального рівня віктимності (здатності особи стати жертвою злочину, склад якого визначений в ст. 391 КК України), а також для нейтралізації, блокування, усунення тощо, детермінант, що породжують і сприяють формуванню стану віктимності в конкретно взятої особи в місцях позбавлення волі.

Визначені обставини, що негативно впливають на стан індивідуального запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, а саме: а) невідповідність строків, вивчення особи, що зазначені в ч. 1 ст. 95 КВК, чинному законодавству з питань звернення громадян; б) відсутність в назві та змісті індивідуальної програми соціально-виховної роботи, мова про яку ведеться в ч. 2 ст. 95 КВК, заходів по запобіганню злочинів; в) відсутність таких заходів і в спеціальній індивідуальній програмі (ч. 3 ст. 97 КВК); г) неналежна взаємодія з цих питань з іншими УВП, куди переводяться засуджені (ч. 3 ст. 101 КВК); г) неадекватне застосування до засуджених заходів приборкання (ст. 106 КВК); д) формальне вивчення адміністрацією УВП причин і умов вчинення злочину, за який засуджений відбуває покарання в УВП (ст. 104 КВК).

ВИСНОВКИ

У ході дослідження здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання щодо розроблення адекватних організаційно-правових заходів, спрямованих на запобігання злісній непокорі засуджених адміністрації установи виконання покарань. Одержані результати надали змогу сформулювати низку висновків і пропозицій.

1. Встановлено, що сучасний зміст запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП зумовлений історичним формуванням та розвитком нормативно-правових засад (1918–2018 рр.), упродовж якого здійснювались лише кримінально-правові, а не запобіжні заходи щодо вирішення цієї проблематики. Доведено, що такий підхід привів до того, що суб'єктами цього злочину ставали не дійсні злісні порушники режиму відбування покарання у виді позбавлення волі (так звані «авторитети» злочинного середовища), а ті особи, які були об'єктами зловживань з боку адміністрації УВП (політичні опоненти; особи, які оскаржували незаконні дії (бездіяльність) персоналу колонії тощо). Особливо це характерно для періоду 1918–1982 рр., коли Україна не мала закону, на підставі якого можна було б визнавати ту чи іншу протиправну діяльність засуджених до позбавлення волі як злісну непокору вимогам адміністрації УВП. Виходячи із цього та зі змісту реформ, які активно проводять у сфері виконання покарань з 2016 р., доведено необхідність активізації діяльності із запобігання цьому виду злочину, знизивши рівень кримінально-правової репресії.

2. Сформульовано авторське визначення поняття «запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП» та проаналізовано його системотвірні ознаки, такі як: а) цей вид запобігання злочинам є одним із різновидів соціально-профілактичної діяльності, яка здійснюється у сфері виконання покарань; б) це діяльність, яка здійснюється лише щодо засуджених до позбавлення волі; в) це діяльність, яка здійснюється на різних рівнях, у різних обсягах, з різною спрямованістю та в різних видах; г) це діяльність відповідних суб'єктів запобігання злочинам; г) це діяльність, яка здійснюється згідно із чинним

законодавством України; д) це діяльність, що спрямована на виявлення осіб, з боку яких можна очікувати вчинення цього злочину; е) це діяльність, спрямована на перешкоджання дії детермінант цієї злочинності та її проявів через обмеження їх впливу, нейтралізацію або усунення в цілому.

Науково обґрунтовано пропозицію щодо видозміни ст. 391 КК шляхом викладення її в новій редакції, а саме: «Злісна непокора вимогам адміністрації виправної колонії або інша протидія адміністрації в законному здійсненні її функцій особою, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі, якщо ця особа за порушенням була піддана протягом року стягненню у виді переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери) або переводилась за ці діяння до іншої виправної колонії».

3. Визначено, що міжнародно-правові джерела не заперечують, але й не заохочують ті держави, які встановлюють додаткові кримінальні репресії у виді відповідальності за вчинення злісної (чи будь-якої іншої) непокори засуджених адміністрації УВП. Таким самим неоднозначним є й зарубіжний практичний досвід із цих питань, а саме: а) у далекому зарубіжжі (США, Великобританія, ФРН тощо) зазначені питання вирішують на рівні пенітенціарного (кримінально-виконавчого) законодавства; б) у колишніх республіках СРСР, навпаки, на рівні кримінально-правової репресії. Доведено також, що криміналізація злісної непокори адміністрації УВП є соціально зумовленою. Поряд із цим констатовано, що віднесення до суб'єкта цього злочину засудженого до обмеження волі суперечить нормам міжнародного права та зарубіжній практиці.

4. Сформовано поняття «кримінологічна характеристика злісної непокори вимогам адміністрації установи виконання покарань» та здійснено аналіз його системотвірних ознак, таких як: 1) узагальнені відомості; 2) офіційні статистичні дані; 3) науково обґрунтована інформація; 4) відомості кримінально-правового характеру; 5) інформація про рівень, структуру, динаміку, ціну, характер, географію, топографію та інші кримінологічно значущі відомості; 6) дані про детермінанти вчинення цього злочину; 7) відомості про особу злочинця; 8) інформація про потерпілих від цього злочину.

На підставі проведеного аналізу науково обґрунтовано необхідність доповнення ст. 391 КК України примітками такого змісту: «1. Під адміністрацією УВП потрібно розуміти посадових осіб цієї установи, які мають право накладення дисциплінарних стягнень на засуджених. 2. Під злісною непокорю потрібно розуміти відкриту відмову засудженого від виконання конкретних законних вимог представника адміністрації УВП, який відповідно до свого посадового становища має право висувати таку вимогу, а засуджений був зобов'язаний і міг її виконати, але умисно не виконав. 3. Під іншою протидією адміністрації УВП потрібно розуміти умисні дії засудженого, які спрямовані на перешкоджання проведенню адміністрацією заходів з правилами внутрішнього розпорядку установи виконання покарань».

5. Встановлено, що замість посилення та вдосконалення змісту запобіжної діяльності щодо злісних порушників встановленого порядку відбування покарання у виді позбавлення волі адміністрація УВП упродовж 1991–2016 рр. здійснювала карально-репресивні заходи щодо цих засуджених, чим фактично посилювала дію тих умов, які сприяли вчиненню цього злочину, а саме: а) досі великою є кількість осіб, які щорічно перебувають на профілактичних обліках УВП (від 6,7 до 9,8% від загальної кількості засуджених); б) значним є число злісних порушників, які перебувають на цих обліках (від 3,5 тис. до 4,7 тис. щорічно); в) замість переводу злісних порушників режиму відбування покарання у ПКТ максимального рівня безпеки, відповідно до вимог ст. 101 КВК, адміністрація УВП віддає перевагу притягненню їх до кримінальної відповідальності за ст. 391 КК, що призводить до ще більшої консолідації злісних порушників та до їх об'єднаної діяльності, спрямованої на протидію адміністрації УВП.

6. Розроблено «кримінологічний портрет» особи злочинця, який вчиняє злісну непокору вимогам адміністрації УВП, що створило відповідні умови для наукового обґрунтування шляхів і засобів загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального характеру, спрямованих на вдосконалення правового механізму запобігання цьому виду злочинів (практичний аспект та

значення виведеного типу злочинця у сфері виконання покарання). У свою чергу, теоретичне значення сформульованого в цій роботі «кримінологічного портрету» полягає в тому, що таким чином розширено межі знань щодо одного з ключових елементів предмета кримінології та доктринальних засад запобіжної діяльності як у цілому, так і у сфері виконання покарань зокрема.

7. Визначено детермінаційний комплекс вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП, який складається з трьох груп: 1) загальнокримінальні (загальні); 2) пенітенціарної злочинності (особливі); 3) безпосередні детермінанти вчинення цього злочину (конкретні)), які, у свою чергу, становлять зміст механізму індивідуальної злочинної поведінки вказаних осіб та є пріоритетними в цьому комплексі. Встановлено, що злісна непокора вимогам адміністрації УВП відображає сукупність суперечностей об'єктивного й суб'єктивного характеру, що пов'язані з покаранням у виді позбавленням волі, а саме: а) з одного боку, покарання повинно досягати цілей загальної та спеціальної превенції, а з іншого – має негативні суспільні наслідки; б) соціальний парадокс цього покарання, який полягає в тому, що чим більші й суворіші заходи застосовують до злісних порушників, тим більшою мірою адміністрація УВП визнає власну безпорадність перед цими особами; в) економічні суперечності покарання у виді позбавлення волі (безробіття засуджених, низький рівень оплати їх праці та погані умови праці; відсутність життєвої перспективи тощо).

8. Встановлено місце та роль віктимної поведінки в індивідуальному механізмі вчинення злісної непокори вимогам адміністрації УВП, що важливо враховувати для визначення найбільш ефективних заходів запобігання цьому виду злочину на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному й індивідуальному, включаючи віктимологічний, рівнях. Крім цього, доведено, що саме віктимологічна складова в цьому механізмі вчинення злочину дозволяє дати об'єктивну оцінку правозастосовній практиці з погляду її відповідності змісту та сутності ст. 391 КК України, а також уникнути типових судових помилок у процесі кримінально-правової оцінки суспільно небезпечного діяння саме як злісної непокори адміністрації УВП.

9. З'ясовано зміст загальносоціального запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП і розроблені науково обґрунтовані заходи щодо його вдосконалення, а саме: 1) запропоновано внесення змін до Бюджетного й Податкового кодексів; Закону України «Про місцеве самоврядування» шляхом введення пропорційного (50х50%) фінансування сфери виконання покарань з державного та місцевих бюджетів; 2) затвердження Стратегії морального відродження українського суспільства й Плану дій із цих питань; 3) схвалення Стратегії та Плану дій щодо забезпечення правопорядку в Україні; 4) прийняття спеціальної постанови Верховної Ради України «Про підвищення рівня охорони трудових, соціальних, економічних та інших пов'язаних з ними прав громадян України»; 5) доповнення ст. 24 КВК ч. 3 такого змісту: «З метою інформування громадськості про діяльність органів та установ виконання покарань їх керівники один раз на рік готують та опубліковують на офіційних веб-порталах органів та установ виконання покарань відповідний звіт про свою діяльність, форма якого затверджується Кабінетом Міністрів України».

10. Визначено зміст, сутність та проблеми реалізації на практиці заходів спеціально-кримінологічного характеру щодо запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП. До таких проблем віднесено: а) відсутність належних кримінально-процесуальних засобів забезпечення цієї діяльності (зокрема, недосконалість ч. 1 ст. 246 КПК); б) невизначеність на законодавчому рівні об'єктів запобігання злочинам; в) відсутність у КПК реальних правових механізмів щодо реалізації завдань із запобігання злочинам; г) низький рівень взаємодії УВП з іншими правоохоронними органами з питань боротьби зі злочинністю. Для їх вирішення науково обґрунтовано необхідність внесення змін і доповнень до КВК, а саме: а) ст. 104-1 «Об'єкти запобігання злочинам» (засуджені, схильні до: втечі; захоплення заручників; злісної непокори тощо); б) ч. 4 ст. 6 (доповнити словосполученням «включаючи інформацію кримінологічного характеру»); в) Особливої частини цього Кодексу (доповнити її главою 16-1 «Порядок здійснення в колонії заходів із запобігання злочинам», в якій зосередити ст. 104 «Оперативно-розшукова діяльність в колоніях», ст. 104-1

«Об'єкти запобігання злочинам у колоніях», ст. 104-2 «Взаємодія виправних і виховних колоній з іншими правоохоронними органами»).

11. Встановлено зміст і сутність індивідуального та віктимологічного запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації УВП, а також доведено необхідність: а) видозміни ч. 1 ст. 95 КВК (запропоновано замінити словосполучення «14 діб» на «не більше двох місяців»); б) затвердження нової редакції ч. 2 ст. 95 КВК (щодо доведення до кожного засудженого індивідуальної програми соціально-виховної роботи); в) закріплення нової назви та змісту ч. 3 ст. 97 КВК (доповнення цієї норми словосполученням «а також заходи із запобігання злочинам»); г) видозміни ст. 101 КВК (доповнення її ч. 4: інформацію про засудженого, переведеного з іншої УВП); г) видозміни змісту ч. 3 ст. 97 КВК, а саме— доповнення її словосполученням «а також заходи із запобігання злочинам»; д) видозміни ч. 2 ст. 106 КВК (про вербальне попередження та аудіовізуальну фіксацію факту застосування заходів приборкання до засуджених); е) доповнення ч. 4 ст. 6 КВК (реченням про пріоритетність заходів переконання у виправно-ресоціалізаційному процесі); є) видозміни ч. 1 ст. 104 КВК (щодо взаємодії УВП з іншими підрозділами як усередині конкретної установи, так і за її межами).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. HenrykNowicki, Годлевська-Коновалова А.В. Щодо деяких причин і умов, які сприяють злісній непокорі засуджених адміністрації установ виконання покарань. *Наукове забезпечення захисту прав та свобод громадян України в умовах інтеграції в Європейський простір*: Матеріал. Міжнарод. наук.-практ. конф-ції від 25 жовтня 2018 р. Націонал. унів-тет «Львівська політехніка», 2018. С. 195 – 198.
2. UnitedStatesofAmerica.WorldPrisonBriefdata. URL: <http://www.prison-studies.org/country/united-states-america> (дата звернення 19.08.2018).
3. Аваков А.Б. Ленин с нами? Харьков; Фолио, 2017. 157 с.
4. Аванесов Г.А. Изменения условий содержания осужденных в процессе отбывания лишения свободы (прогрессивная система) / под. ред. Н.А. Стручкова. Москва: Изд-во ВНИИ МООП СССР, 1968. 149 с.
5. Алексеев А.И. Криминология: Курс лекций. Москва: Щит. М., 1999. 340 с.
6. Аналіз роботи суддів загальної юрисдикції в 2014 р. за даним судової статистики. *Вісник Верховного Суду України*. 2015. № 6 (178). С. 23 – 35.
7. Астемиров З.А. Трудовая колония для несовершеннолетних. Москва: Юрид. лит., 1969. 120 с.
8. Багрий-Шахматов Л.В. Система уголовных наказаний и их классификация. Минск: Издательство юрид. лит., 1972. 110 с.
9. Бажанов М.И. Предназначение наказания по советскому уголовному праву. Киев: Выща школа, 1980. 216 с.
10. Бандурка А.М., Давыденко Л.М. Преступность в Украине: причины и противодействия: Монография. Харьков: Гос. спец. изд-во «Основа», 2003. 368 с.
11. Басай В.Д., Фріс П.Л., Стадніченко С. Л. Порівняльне кримінальне право Республіки Польщі та України у контексті Європейського Союзу. Івано-Франківськ – Ополь; 2007. 275 с.

12. Батиргарєєва В.С. Кримінологічні засади запобігання рецидивній злочинності в Україні: дис. докт. юрид. наук/ 12.00.08. Харків: Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого, 2010. 588 с.
13. Бєсчашний В.М. Стан злочинності в Україні як чинник запровадження концепції кримінологічного забезпечення протидії злочинності. *Актуальні проблеми захисту прав людини, що перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ*: зб. Матеріалів VI міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 25 жовтня 2018 р.). Київ: Ін-т крім.-викон. служби; ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 20 – 23.
14. Блувштейн Е.Д. Уголовное право и социальная справедливость. Минск: Изд-во «Университетское», 1987. 63 с.
15. Богатирьов А.І. Окремі питання професійної мотивації персоналу пенітенціарних установ середнього рівня безпеки до виконання своїх службових обов'язків. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 162 – 166.
16. Богатирьов І. Г., Джужа О.М., Ільтяй М.П. Оперативно-розшукова діяльність в установах виконання покарань: Монографія. Дніпропетровськ: ДУВС, 2009. 188 с.
17. Бойко І.Й. Кримінальні покарання в Україні (ІХ-ХХ ст.): навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 408 с.
18. Болдырев Е.В. Совершенствовать законодательство об ответственности за преступления, специальный субъект которых – заключенный. *Ученые записки ВНИИСЗ*. 1969. Вып. 17. С. 78 – 94.
19. Бондарєва К.В. Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань: кримінально-правова та кримінально-виконавча характеристика: дис... канд. юрид. наук.: 12.00.08. Київ: НАВС, 2018. 289 с.
20. Бондарєва К.В. Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань: кримінально-правова та кримінально-виконавча характеристика: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2018. 20 с.
21. Борисов В.І., Фріс П.Л. Ефективність кримінально-правової політики / *Правова доктрина України: у 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові

науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова. С. 81 – 95.

22. Боровик А.В., Колб О.Г. Тлумачний словник пенітенціарної лексики . Луцьк: СПД Галяк Ж.В.; Друкарня «Волиньполіграф», 2018. 340 с.

23. Бочковський О.О. Кара на смерть до війни. *Записки УГА*. Київ: Подьбради, 1929. Т. 2 (Вип. 1). С.18–32.

24. Брызгалов В.Н., Коломиец В.Т. Некоторые вопросы организации и управление ИТК. Киев: Наука, 1969. 167 с.

25. Булыко А.Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд-3-е, перероб., испр. Москва: Мартин, 2010. 704 с.

26. Буроменський М.В. Українська доктрина співвідношення міжнародного і національного права / Правова доктрина України: у 5-т. Харків: Право, 2013. Т. 2: Публічна правова доктрина України / Ю.П. Битяк, Ю.Г. Бараш, М.П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка. С. 632-662.

27. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення 24.11.2018).

28. Василевич В. Поняття кримінологічної характеристики насильницьких злочинів. *Право України*. 1997. № 12. С. 82 – 84.

29. Василенко М.В. Матеріали до історії українського права: у 2-х т. Київ: ВУАН, 1929. 335 с.

30. Великий тлумачний словник української мови / укл. О. Єременко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864 с.

31. Вицин С.Е. Системный подход и преступность: Учеб. пособие. Москва: Изд-во Академии МВД СССР, 1980. 140 с.

32. Віктимологічні засади боротьби зі злочинністю у місцях позбавлення волі: монографія / З.В. Журавська. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2012. 168 с.

33. Волков Б.С. Мотивы преступлений: Уголовно-правовое и социально-психологическое исследование. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1983, 149 с.

34. Высотина Л.А. Педагогические основы процесса исправления и перевоспитания осужденных в ИТУ. Москва: Юрид. лит., 1977. 200 с.
35. Галиакбаров Р.Р. Система и виды наказаний: Лекция. Горький: Изд-во ГВШ МВД СССР, 1986. 40 с.
36. Гель А.П., Семаков Г.С., Яковець І.С. Кримінально-виконавче право України: Навч. посібник / за ред. проф. А.Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 624 с.
37. Гернет М.Н. В тюрьме. Очерки тюремной психологии. Львов: Юридическое издание Украины, 1930. 265 с.
38. Говорухин Э.А. Организационно-правовые вопросы исполнения наказаний в исправительно-трудовых колониях с изолированными участками и локальными производственными объектами: Автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва: Академия МВД СССР, 1981. 21 с.
39. Годлевська-Коновалова А.В. Зміст міжнародно-правових актів, що спрямовані на запобігання злісної непокори засуджених. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: Матеріал. міжвуз. наук.-практ. круг. столу від 21 квітня 2018 р. Київ: Націонал. акад. внутр. справ, 2018. С. 222 – 224.
40. Годлевська-Коновалова А.В. Про деякі віктимологічні аспекти злісної непокори засуджених адміністрації установи виконання покарань. *ПРАВО: Наук. вісник Ужгородс. нац. ун-ту*. 2018. Вип. 48, т. 2. С. 65 – 68.
41. Годлевська-Коновалова А.В. Про деякі детермінанти, що сприяють та обумовлюють злісну непокору засуджених адміністрації установи виконання покарань. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2018. № 2(4). С. 79 – 83.
42. Годлевська-Коновалова А.В. Про деякі мотиви вчинення злочинів персоналом установ виконання покарань і слідчих ізоляторів. *Kelm*. 2017. № 4 (20). С. 97 – 111.
43. Годлевська-Коновалова А.В. Про деякі проблемні питання, що стосуються змісту злісної непокори вимогам адміністрації установ виконання покарань. *Право і суспільство*. 2018. № 6. Ч. 2. С. 140 – 144.

44. Годлевська-Коновалова А.В. Про співвідношення понять «злісна непокора» та «злісне порушення встановленого порядку відбування покарання». *Вісник Чернівецьк. фак.-ту Нац. ун-ту «Одеська юридична академія»*: збірн. наук.статей. 2018. № 3. С. 206 – 213.

45. Годлевська-Коновалова А.В., Новосад Ю.О. «Злісна непокора» та «злісне порушення порядку відбування покарання»: тотожність та відмінність цих понять. *Протидія злочинності: теорія та практика*. Матеріал. VIII Міжнародн. наук.-практ. конференц. 26 жовтня 2018 р. Київ: НАПУ, 2018. С. 304 – 305.

46. Головач А.В., Годлевська-Коновалова А.В. «Злісна непокора» та «Злісне порушення» як одна з обставин, що дестабілізує безпеку в установах виконання покарань. *Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України*. Матеріал. II Міжнарод. наук.-практ. конференц. 30 листопада 2018 р. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 130-131.

47. Головач А.В., Годлевська-Коновалова А.В. Про деякі проблемні питання, що стосуються запобігання злісній непокорі засуджених до позбавлення волі. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*. НАДПСУ, Хмельницький, 2019. С. 131 – 133.

48. Головач А.В., Годлевська-Коновалова А.В. Щодо змісту деяких особистостей діяльності релігійних організацій відносно персоналу установ виконання покарань України. *Приклади правового регулювання душпастирського служіння у пенітенціарній системі в країнах Європи*. Матеріал. Міжнарод. наук.-практ. конференц. 3 грудня 2018 р. / Упоряд. Н.В. Пуряєва. Київ, ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 47 – 48.

49. Горобцов В.И. Об уголовной ответственности за злостное неповиновение требованиям администрации исправительного-трудового учреждения. *Проблемы совершенствования уголовного законодательства на современном этапе*. Свердловск, 1985. С. 72 – 79.

50. Горшкова Н.А. Нарушение деятельности учреждений обеспечивающих изоляцию от общества: уголовно-правовое исследование: монография / под ред. А.И. Чугаева. Москва: Проспект, 2013. 152 с.

51. Гришук В.К. Філософське-правове розуміння відповідальності людини: монографія. 2-ге вид., переробл. і доповн. Хмельницький: Хмельн. у-т управління та права, 2013. 768 с.
52. Групи негативної спрямованості в місцях позбавлення волі: монографія / за заг. ред. Т.А. Денисової. Запоріжжя: Просвіта, 2012. 292 с.
53. Гула Л.Ф. Нормативно-правове забезпечення взаємодії органів виконання покарань з органами внутрішніх справ. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Львів: Льв. ДУВС, 2006. № 1. С. 187 – 201.
54. Гула Л.Ф. Організаційно-правові заходи протидії протиправній діяльності кримінальних лідерів в установах пенітенціарної системи України: монографія / Л.Ф. Гула, О.М. Гумін, В.В. Коваленко та ін.; за заг. ред. проф. В.Л. Ортинського. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2017. 380 с.
55. Гуров А.И. Профессиональная преступность: прошлое и современность. Москва: Юрид. лит., 1990. 442 с.
56. Дементьев С.И. Построение уголовно-правовых санкций в виде лишения свободы. Ростов-на-Дону: Изд-во Ростов. ун-та, 1986. 157 с.
57. Джужа О.М. Запобігання злочинам: кримінологічно-віктимологічна парадигма: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 332 с.
58. Джужа О.М., Моїсеєв Є. М., Василевич В.В. Кримінологія. Спеціалізований курс лекцій зі схемами (Загальна та Особлива частина): Навчальний посібник. Київ: Атіка, 2001. 368 с.
59. Діденко А.О. Бійці спецпідрозділу Державної пенітенціарної служби знову масово калічать в'язнів. URL: <http://ukrprison.org.ua/news/1309978900>.
60. Діденко А.О. Чи сприяє побиття та знущання виправленню засуджених?! (Про події в Копичинській колонії № 112) 26 та 27 липня 2012 року URL: <http://khp.org/pda/index.php?id=1343408901>.
61. Дриль Д.А. Преступность и преступники. Учение о преступности и мерах борьбы с нею. Москва: ИНФРА-М, 2012. 700 с.

62. Дрьомін В.М. Інституціональна теорія злочинності та криміналізації суспільства: дис. докт. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2010. 442 с.
63. Дуюнов В.К. Дополнительные наказания: теория и практика / В.К. Дуюнов, А.Л. Цветинович. Фрунзе: Излим, 1989, 240 с.
64. Європейські пенітенціарні правила: Рекомендація Ради Європи R(2006) 2. Донецьк: «Донецький Меморіал», 2010. 32 с.
65. Жак Росси. Справочник по ГУЛАГУ в 2-х частях. Москва: «Просвет», 1991. Ч. 1: изд 2-е, доп. 726 с.
66. Житний О.О. Кримінальне право України в міжнародному вимірі (порівняльно-правовий аналіз): монографія. Харків: Одісей, 2013. 376 с.
67. Журавлев М.П. Нарушение режима в ИТУ и меры взыскания / М.П. Журавлев, А.А. Новиков. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1972. 32 с.
68. Журавська З.В. Віктимологічні засади боротьби зі злочинністю у місцях позбавлення волі: дис... канд. юрид. наук.: 12.00.08. Київ: НАВС, 2011. 224 с.
69. Закалюк А.П. Курс сучасної кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.
70. Закалюк А.П. Курс сучасної кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. Кн. 3: Практична кримінологія. 320 с.
71. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Київ: Видавничий Дім «Ін юре», 2007. Кн. 1: Теоритичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
72. Закон України «Про Національну поліцію». Положення про Національну поліцію: офіц. текст. Київ: Алерта, 2016. 84 с.
73. Законодательство по уголовному праву и процессу в период войны / М.М. Исаев, Б.С. Утевский, М.М. Гродзинский; под общ. ред. И.Т. Голякова. Москва: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1943. 40 с.

74. Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби в Україні у сфері виконання покарань: монографія / А.В. Савченко, Я.О. Ліховіцький, В.Я. Конопельський та ін.; за заг. ред. д. ю. н., проф., член-кор. НАПр України Коваленка В.В. Луцьк: «ПрАТ» «Волинська обласна друкарня», 2017. 526 с.

75. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. / Голіна В.В. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

76. Запобігання правопорушенням у місцях позбавлення волі: навч. посіб. вид. 2-ге, доповн., випр. / за заг. ред. д.ю.н., проф. В.Л. Ортинського та д.ю.н. проф. О.Г. Колба. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2010. 244 с.

77. Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї у місцях позбавлення волі / за заг. ред. д.ю.н., проф. О.М. Джужи та д.ю.н., проф. О.Г. Колба. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 236 с.

78. Захаров В.П. Організація індивідуального запобігання злочинам у кримінально-виконавчій установі / В.П. Захаров, О.Г. Колб, С.М. Мирончук, Л.І. Міліщук: Монографія. 2-ге вид., перероб. і доповн. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2007. 442 с.

79. Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями. Київ: Вид.-во «АННА-Т», 2008. с. 502.

80. Зубков А.И., Калинин Ю.И., Сысоев В.Д. Пенитенциарные учреждения в системе Министерства юстиции России. История и современность. Москва: НОРМА, 1998. 176 с.

81. Игошев К.Е. Типология личности и мотивация преступного поведения. Горький Изд-во ГВШ МВД, 1974. 168 с.

82. Информационный бюллетень. Киев: ГУИН МВД Украины, 1992. 28 с.

83. Исаев М.М., Пионтковский А.А. Вопросы уголовного права, военного уголовного права и уголовного процесса в судебной практике Верховного Суда

СССР; под общ. ред. проф. И.Т. Голякова. Москва: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1947. 117 с.

84. Исправительно-трудовая психология: учебник / по ред. К.К. Платонова, А.Д. Глоточкина, К.Е. Игошева. Рязань: РВИ МВД СССР, 1985. 359 с.

85. Історія держави і права України: підручник/ А.С. Чайковський (кер. авт. кол.), В.І. Батрименко, Л.О. Зайцев, О.Л. Копиленко та ін.; за ред. А.С. Чайковського. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 512 с.

86. Каминская В.И. Теоретические проблемы социальной обусловленности и эффективности уголовного правосудия/ Эффективность применения уголовного закона. Москва: Юрид. лит., 1973. С. 53–68.

87. Карпец И.И. Индивидуализация наказания в советском уголовном праве. Москва: Гос. изд-во юрид. лит., 1961. 152 с.

88. Келина С.Г. Принципы советского уголовного права / С.Г. Келина, В.Н. Кудрявцев. Москва: Нация, 1988. 176 с.

89. Кельман М.С. Методологія як форма мислення і складова культура дослідника: навч. посіб. для аспірантів і магістрів. Львів: Видавництво «Растр-7», 2017. 220 с.

90. Кельман М.С., Котуха О.С., Коваль І.М. Загальна теорія держави і права: підручник / заг. ред. д. ю. н., професора М.С. Кельмана. Тернопіль: ТОВ Терно-граф, 2018. 804 с.

91. Ковалёв М.И. Советское уголовное право. Свердловск: РИО Сверд. гос. ун-та, 1971. 124 с.

92. Ковалець В.І. Релігійний чинник як компонент ресоціалізації засуджених.*Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1998. №1 (3). С. 81 – 86.

93. Козловский М.Ю. Пролетарская революция и уголовное право.*Пролетарская революция и право*. 1918. № 1. С. 21–26.

94. Колб О.Г. Журавська З. В. Про деякі шляхи підвищення рівня ефективності застосування в установах виконання покарань статті 391 Кримінального кодексу України.*Проблеми кримінального права, процесу та*

криміналістики: Матеріали наук.-практ. конф. (м. Одеса, 9 жовт. 2009 р.). Одеса: ОДУВС, 2009. С. 134 – 136.

95. Колб О.Г. Кримінально-виконавча установа як суб'єкт спеціальної профілактики. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: Матеріали ІХ регіон. наук. – практ. конф. (м. Львів, 13-14 лютого 2003 р.) Львів: РВВ Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2003 С. 409 – 412.

96. Колб О.Г. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх у слідчих ізоляторах МВС України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: УАВС, 1997. 20 с.

97. Колб О.Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: дис... докт. юрид. наук.: 12.00.08. Київ: КНУВС, 2007. 513 с.

98. Колб О.Г. Установа виконання покарань як суб'єкт профілактики злочинів: Монографія. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту імені Л. Українки, 2006. 464 с.

99. Колб С.О., Годлевська-Коновалова А.В. Про методологію досліджень у деяких сферах боротьби із злочинністю. *Kelm. № 3 (23). 2018. С. 71 – 76.*

100. Колб С.О. Запобігання незаконному заволодінню транспортним засобам в Україні: монографія. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2016. 264 с.

101. Колб О.Г. Кримінально-правові засоби боротьби зі злісною непокорю засуджених законним вимогам адміністрації виправної колонії. *Право України. 2010. № 9. С. 207 – 212.*

102. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. / Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями. Київ: Вид.-во «АННА-Т», 2008. С. 219-234.

103. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: резолюція № 39-46 Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1984 р./ Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями. Київ: Вид.-во «АННА-Т», 2008. С. 63-69.

104. Конопельський В.Я. Реалізація принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань в кримінально-виконавчій діяльності: автореф. дис... канд. юрид. наук.: 12.00.08. Харків: ХНУВС, 2014. 34 с.
105. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
106. Конфліктологія: Навч.-метод. посіб. / Б.І. Бараненко, Л.І. Казміренко, В.Г. Андросюк та ін.; за заг. ред. Я.Ю. Кондратеєва. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2003. 144 с.
107. Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 654-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-%D1%80>.
108. Копотун І.М. Теоретико-прикладні та правові засади запобігання злочинам, що зумовлюють виникнення надзвичайних ситуацій у виправних колоніях України: дис... докт. юрид. наук.: 12.00.08. Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2014. 510 с.
109. Коробеев А.И. Советская уголовно-правовая политика. Проблемы криминализации и пенализации: монография. Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 1987. 286 с.
110. Корупційні та інші злочини, що вчиняються у сфері виконання покарань: кримінологічна характеристика та запобігання: за заг. ред. д. ю. н., проф. О.Г. Колб. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2019. 442 с.
111. Корчевна Л. Українське право і романо-германська традиція. *Право України*. 2004. № 5. С. 19–22.
112. Корчинский В.О. Реализация принципа социальной справедливости при изменении условий содержания осужденных, отбывающих наказание в исправительно-трудовых учреждениях: Автореф. дисс... канд. юрид. наук.: 12.00.08. Киев: КВШ МВД СССР, 1989. 17 с.
113. Корчовий М.М. Кримінологічні проблеми боротьби зі зґвалтуванням, вчинюваним неповнолітніми: Автореф. дис... канд. юрид. наук.: 12.00.08. Київ: ХНУВС, 2000. 18 с.

114. Косвен М.В. Преступление и наказание в догосударственном обществе. Москва-Ленинград: Гос. изд-во, 1925. 140 с.
115. Косенко С. Поняття кримінологічної характеристики статевих злочинів щодо неповнолітніх. *Підприємство, господарство і право*. 2003. № 5. С. 104 – 105.
116. Кригер Г.А. Назначение наказания и освобождение от наказания по советскому уголовному праву. Москва: Юрид. литер., 1961. 42 с.
117. Крикушенко О.Г. Особиста безпека засуджених та персоналу: проблеми та шляхи їх вирішення. *Актуальні проблеми захисту прав людини, що перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ*: зб. матеріалів VI міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 25 жовтня 2018 р.). Київ: Ін-т крім.-викон. служби; ФОП Кандиба Т.П., 2018. С. 123 – 126.
118. Криленко Н.В. Выступление на I Всероссийском съезде работников пенитенциарного дела (18-24 октября 1923 г.): Стенографический отчет. Москва: *Всероссийская юстиция*. 1923. С.13–14.
119. Криминология: Учебник / под ред. В.Н. Кудрявцева; В.Е. Эминова. 3-е изд., перероб. и доп. Москва: Юрист, 2004. 734 с.
120. Криминология: учебник для юридических вузов / под. общ. ред. д.ю.н., профессора А.И. Долговой. Москва: Издательская группа ИНФРА. М. – НОРМА, 1987. 784 с.
121. Кримінальна відповідальність за катування в Україні та зарубіжних країнах: навч. посіб. / за заг. ред. д. ю. н., проф. А. В. Савченка. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2018. 240 с.
122. Кримінальна субкультура: поняття, суспільна небезпека, форми та засоби впливу на правопорядок в установах виконання покарань: навчальний посібник / О.Г. Колб, О.М. Литвинов, І.О. Колб та ін.; за заг. ред. д.ю.н., проф. О.Г. Колба. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 222 с.
123. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. для студентів юрид. вузів і фак. / Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, В.В. Бенківський та ін. Київ: Юрінком Інтер, 1997. 512 с.

124. Кримінальне право України. Особлива частина: Альбом схем: навч. посіб. Київ: Алерта, 2015. 576 с.
125. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. -5-те вид., допов. Харків: Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.
126. Кримінальний кодекс України: прийнятий 05 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2001 № 25 – 26. Ст. 131.
127. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної ради України*. 2013 № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
128. Кримінально-виконаве право України: підруч. / О.М. Джужа, І.Г. Богатирьов, О.Г. Колб та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі. Київ: Атіка, 2010. 725 с.
129. Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар / Степанюк А.Х., Яковець І.С.; за заг. ред. Степанюка А.Х. Харків: ТОВ «Одіссей», 2005. 560 с.
130. Кримінологічна віктимологія: навч. посібник / Мойсеев Є. М., Джужа О.М., Василевич В.В. та ін.; за заг. ред. проф. О.М. Джужі. Київ: Атіка, 2006. 352 с.
131. Кримінологічна характеристика злочинів проти життя і здоров'я особи, що вчиняються неповнолітніми/ за заг. ред. д.ю.н., проф. В.В. Голіни. Харків: «Кроссрод», 2007. 156 с.
132. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія): посіб. / за ред. О.М. Джужи. Київ: НАВС, 2013. 620 с.
133. Кримінологія. Загальна та Особлива частина: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман, О.В. Лисодєд: за заг. ред. проф. І.М. Даньшина. Харків: Право, 2003. 351 с.
134. Кримінологія: Навч. посіб. / О.М. Джужа, В.В. Василевич, Ю.Ф. Іванов та ін., за заг. ред. О.М. Джужи. Київ: Прецедент, 2004. 208 с.

135. Кримінологія: Навч. посіб. / О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Г. Колб та ін.; за заг. ред. д.ю.н., проф. О.М. Джужи. Київ: Атіка, 2009. 312 с.
136. Кримінологія: Особлива частина: навч. посібник / за ред. І.М. Даньшина. Харків: Право, 1999. 232 с.
137. Кримінологія: підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська та ін.; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с.
138. Кримінально-виконавчий кодекс України: прийнятий 11 липня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3 – 4. Ст. 21.
139. Кубрак Р.М. Кримінально-виконавча характеристика засуджених з психічним відхиленнями до позбавлення волі на певний строк: монографія / Р.М. Кубрак, В.В. Лень. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2018. 272 с.
140. Кудрявцев В.Н., Эминов В.Е. Причины преступности в России. Криминологический анализ. Москва: НОРМА, 2006. 112 с.
141. Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминологической детерминации. Москва: Юрид. лит. 1984. 187 с.
142. Кулик О.Т. Сучасна кримінальна ситуація в Україні: тенденції і прогноз. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.
143. Курганов С.И. Дифференциация исполнения наказания в виде лишения свободы и «прогрессивная система». *Проблемы исполнения наказания в воспитательно-трудовых колониях и предупреждения преступности молодежи*: сб. науч. тр. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1989. С. 102 – 110.
144. Куценко С.І. Перспективи розвитку національної політики у сфері виконання покарань, в контексті реформування системи органів юстиції України. *Актуальні проблеми захисту прав людини, яка перебуває в конфлікті із законом, крізь призму правових реформ*: зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-прак. конф. (Київ, 25 жовтня 2018 р.). Київ: Ін-т крим.-викон. служби, ФОП Кандиба Т.П., 2019. С. 126 – 129.

145. Лашенко Р.М. Лекції по історії українського права. Прага: УВУ, 1924. Ч. II: Литовсько-Польська доба. Вип. 1: Пам'ятники права. 219 с.
146. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции. Москва: Изд-во Москов. ун-та, 1971. 40 с.
147. Лихолоб В.Г. Органи внутрішніх справ у боротьбі із злочинністю: (морально-правовий аспект реалізації закону). Київ: Вища школа, 1991. 219 с.
148. Лукаш А.С. Згвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та попередження: монографія / за ред. д-ра юрид. наук, проф.. В.В. Голіни. Харків: Право, 2008. 256 с.
149. Лукашевич С.Ю. Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених і місцях позбавлення волі: Автореф. дис. канд.. юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХНУВС, 2001. 19 с.
150. Лукашенко А.А. Духовна культура пенітенціарного персоналу – компонент його професійної майстерності. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. №1 (2). С. 86 – 91.
151. Лучинский Н.Ф. Основы тюремного дела. Спб.: Изд-во журнала «Тюремный вестник», 1904. 180 с.
152. Малиновський О.О. Кара й засоби соціального захисту. *Записки соціально-економічного відділу ВАУН*. Київ: ВАУН, 1926. Т. 4. С. 96–164.
153. Марцев А.И. Диалектика и вопросы теории уголовного права. Красноярск: Изд-во Красноярск. Ун-та, 1980. 128 с.
154. Медведєв В.С. Шляхи попередження та подолання професійної деформації працівників УВП. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 42 – 47.
155. Мелентьев М.П. Изменение условного содержания осужденных в ИТУ: Лекция / М.П. Мелентьев, О.И. Бажанов. Рязань: РВШ МВД СССР, 1975. 34 с.
156. Минаков Ю.А. Классификация осужденных к лишению свободы и правовые проблемы ее совершенствования: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва: Акад. МВД СССР, 1979. 23 с.

157. Миньковский Г.М. Принцип партийности уголовно-правовой борьбы с преступностью и участие политического аппарата в ее реализации. *Уголовная политика: Труды Акад. МВД СССР*. Москва: 1984. С. 13 – 21.

158. Михайленко П.П. Нариси з історії кримінального законодавства Української РСР. Київ: Вид-во Акад. наук УРСР, 1959. 440 с.

159. Михалко І.С. Забезпечення принципу раціонального застосування примусових заходів і стимулювання право слухняної поведінки: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: Націон. ун-т юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого, 2012. 20 с.

160. Михлин А. От модели к проекту. *Воспитание и правопорядок*. 1990. № 2. С. 14 – 17.

161. Михлин А.С. Ответственность за злостное неповиновение требованиям администрации ИТУ. *Проблемы укрепления режима в ИТУ: Сб. науч. тр.* Москва, 1987. С. 3-17.

162. Мінімальні стандартні правила ООН, щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням («Токійські правила»): Резолюція № 45/110 от 14.12.1990 Генеральної Ассамблеї ООН // Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями. Київ: Вид.-во «АННА-Т», 2008. С. 86 – 95.

163. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями: прийняті I Конгресом ООН з профілактики злочинності і поводження із засудженими 30.08.1955 // Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями. Київ: Вид.-во «АННА-Т», 2008. С. 18 - 36.

164. Мірошніченко С.С. Злочини проти правосуддя: теоретичні і прикладні проблеми запобігання та протидії: монографія. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2012. 413 с.

165. Морозова Т.Р. Особистісні особливості агресивних засуджених. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. № 5. С. 163 – 168.

166. Мошак Г.Г. Розвиток кримінологічної науки у ФРН і в Україні (за матеріалами досліджень науковців Ін-ту вивч. пробл. злочинності НАПрН України): монографія. Київ: Харків: Право, 2013. 72 с.
167. Муравйов В.К. «Арештанська спільнота» як суспільно-психологічний феномен у місцях позбавлення волі. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. Київ: КІВС, 2000. № 5. С. 151 – 157.
168. Муравйов К. В. Деякі правові аспекти попередження ухилення злочинців від дізнання, слідства, суду та відбування покарання. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 68 – 72.
169. Надольський Й.Е. Депортаційна політика сталінського тоталітарного режиму в західних областях України (1939–1953 р.р.): Монографія. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Ленсі Українки, 2008. 260 с.
170. Наташев А. Е. Не переоценивать возможностей наказания. *К новой жизни*. 1965. № 1. С. 58 – 59.
171. Наташев А.А., Стручков Н.А. Основы теории исправительно-трудового права. Москва: юрид. лит., 1967. 190 с.
172. Науково-практичний коментар до кримінального кодексу України. 4-те вид., переробл. та доповн. / Відп. ред. С.С. Яценко. Київ: А.С.К., 2006. 848 с.
173. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України / А.П. Гель, О.Г. Колб, В.О. Корчинський та ін.; за заг. ред. А.Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
174. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужи, А.В. Савченка, В.В. Чернея. 2-е вид.; перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
175. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: станом на 20 вересня 2018 року / за заг. ред. Лошицького М.В. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2018. 784 с.

176. Нежурбіда С.І. Кримінологічне вчення про причинність злочинності: дисертація на здобуття наукового ступеня докт. юрид. наук: 12.00.08 Київ: НАВС, 2015. 605 с.
177. Некоторые показатели деятельности учреждений уголовно-исполнительной системы МВД Украины: Информ. бюл. Киев: ГУИН МВД Украины, 1992. 28 с.
178. Немировский Э.Я. Основные начала уголовного права. Одесса: Тип. «Техник», 1917. 645 с.
179. Никитенко К.И. Неотвратимость наказания. Кишинев: Картя Молдоеняскэ, 1987. 107 с.
180. Ніколенко Д.О. Культура професійного спілкування із засудженими. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. №1 (2). С. 57 – 61.
181. Ной И. С. О пределах кары в лишении свободы. *Проблемы развития советского исправительно-трудового законодательства*. Саратов, 1961. С. 49–71.
182. Ной И.С. Теоретические вопросы лишения свободы. Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1962. 156 с.
183. Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1995 році: *Інформаційний бюлетень*. Київ: ГУВП МВС України, 1996. № 16. 98 с.
184. Оперативно-службова і виробничо-господарська діяльність установ кримінально-виконавчої системи у 1997 році: *Інформаційний бюлетень*. Київ: ГУВП МВС України, 1998. № 20. 113 с.
185. Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань України у 1999 році: *Інформаційний бюлетень*. Київ: ДДУ ПВП, 2000. № 4. 84 с.
186. Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань України у 1998 році: *Інформаційний бюлетень*. Київ: ДДУ ПВП, 1999. № 2. 83 с.

187. Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань України у I півріччі 2000 року: *Інформаційний бюлетень*. Київ: ДДУ ПВП, 2000. № 5. 79 с.
188. Оперативно-службное и производственно-хозяйственная деятельность учреждений уголовно-исполнительной системы за 1993 г.: *Информационный бюлетень*. Киев: ГУИН МВД Украины, 1994. № 10. 88 с.
189. Орел Ю.В. Кримінальна відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації виправної колонії: дисертація на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук.: 12.00.08. Харків, 2008. 210 с.
190. Осадчий В.І. Злочини проти правосуддя: монографія. Київ: Маслаков, 2018. 200 с.
191. Осипов П.П. Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых функций (аксиологические аспекты). Ленинград: ЛГУ, 1976. 136 с.
192. Основи методології наукових досліджень: навч. посіб. для студ. I курсантів / П.С. Прибутько, Н.В. Заєць, Г.І. Лук'янець / за ред. П.С. Прибутько. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 156 с.
193. Оновні принципи поводження із засудженими: Резолюція № 45/111 Генеральної Асамблеї ООН 14 грудня 1990 р. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: Вид.-во «АННА-Т», 2008. С. 96-97.
194. Павлік О.М. Захист прав потерпілого від злочину в кримінально-виконавчому праві: автореф. дис... канд. юрид. наук.: 12.00.08. Львів: ЛьДУВС, 2010. 16 с.
195. Падох Я.І. Нарис історії українського карного права. Мюнхен: Молоде життя, 1951. 128 с.
196. Панов Н.И. Квалификация насильственных преступлений. Хальков: Юрид. ин-т, 1986. 54 с.

197. Паше-Озерский Н.И. Исправительно-трудовой кодекс УССР. Текст и постатейный комментарий. С предисловием С.М. Канарского. – Харьков: Сов. юстиция, 1928. 296 с.
198. Перков И.М. Дифференциация процесса наказания и процесса исправительно-трудового воздействия в исправительно-трудовых колониях: Автореф. дисс... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва: РИО НИИ МВД СССР, 1971. 16 с.
199. Петрашев В.Н. Гуманизация системы наказаний в советском уголовном праве. Ростов-на-Дону: Изд-во Ростов. ун-та, 1988. 124 с.
200. Пирожков В.Ф. Криминальная психология. Москва «Ось-89», 2013. 704 с.
201. План дій з реалізації Стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року: схвалений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 року № 1393-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-2015-%D1%80>.
202. Плужник О.І. Кримінальна відповідальність за порушення режиму відбування покарання у виправних колоніях та тримання під вартою: дисертація на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук.: 12.00.08. Київ, 2003. 201 с.
203. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 24.11.2018).
204. Політика у сфері боротьби зі злочинністю України: теоретичні та практичні проблеми: Монографія / за заг. ред. проф. П.Л. Фріса та проф. В.Б. Харченка. Івано-Франківськ – Харків, 2016. 419 с.
205. Положення про спостережні комісії: Науково-практичний коментар / Калашник Н.Г., Колб О.Г., Наливайко В.С. та ін.; за заг. ред. Н.Г. Калашник та О.Г. Колба. Луцьк: РВВ «Вежа», 2005. 220 с.
206. Порядок здійснення заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах: затверджений наказом Міністерства юстиції України від 12.02.2014 № 324/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0299-14> (дата звернення 24.11.2018).

207. Похмелкин В.В. Социальная справедливость и уголовная ответственность: монография. Красноярск: Изд-во Красноярск. ун-та; 1990. 176 с.
208. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затв. наказом ДДУ ПВП від 5 червня 2000 р. № 110. Київ: ДДУ ПВП, 2000. 85 с.
209. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затв. наказом ДДУ ПВП від 25 грудня 2003 року № 275 // Кримінально-виконавче законодавство України. Кримінально-виконавчий кодекс України. Нормативно-правові акти / Упоряд. В.С. Ковальський, Ю.М. Хахуда. Київ: Юрінком Інтер, 2005. № 30. С. 15 – 16.
210. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затв. наказом Міністерства юстиції України від 29 грудня 2014 р. № 2186/5. *Офіційний вісник України*. 2015. № 4. Ст. 88.
211. Правила ООН щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 45/113 від 14.12.1990 / Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями. Київ: Вид.-во «АННА-Т», 2008. С. 98-117.
212. Правова статистика: підручник / Джужа О.М., Василевич В.В., Левченко Ю.О. та ін.; за заг. ред. професора О.М. Джужи. Київ: Атіка, 2014. 448 с.
213. Преступность среди социальных подсистем. Новая концепция и отрасли криминологии / под. ред. докт. юрид. наук, профессора Д.А. Шестакова. Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. 353 с.
214. Пріоритетні напрями розвитку правової науки на 2016-2020 р.р.: затверджені постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року. URL:<http://aphd.ua/priorytetni-napriamy-rozvytku-pravovo-nauku-na-2016-2020-rr/>.
215. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місця позбавлення волі: Закон України від 1 грудня 1994 року. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80>(дата звернення 24.11.2018).

216. Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування МВС України: Указ Президента України від 12 березня 1999 року. *Офіційний Вісник України*. 1999. № 11. Ст. 415.

217. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

218. Про внесення доповнень у Кримінальний кодекс УРСР: Указ Президії Верховної Ради УРСР від 23 вересня 1983 року № 5855-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1983. № 40. Ст. 807.

219. Про внесення змін і доповнень у деякі нормативно-правові акти: Закон України від 16.10. 2012 р. № 5461-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 2 – 3. Ст. 41.

220. Про внесення змін і доповнень у деякі нормативно-правові акти: Закон України від 14.04.2009 р. № 1254 – VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 36 – 37. Ст. 511.

221. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>.

222. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23 червня 2005 року. *Офіційний вісник України*. 2005. № 30. С. 4 – 10.

223. Про державну статистику: Закон України від 17.09. 1992 № 2614-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 43. Ст. 608.

224. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2011 році. *Інформ. бюл.* Київ: ДПтС України, 2011. 66 с.

225. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році. *Інформ. бюл.* Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 1, 68 с.

226. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2007 році. Київ: ДДУ ПВП, 2008. Кн. 2. 64 с.

227. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2008 році.*Інформ. бюлетень*. Київ: ДДУ ПВП, 2009. Кн. 1. 56 с.
228. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2009 році.*Інформ. бюлетень*. Київ: ДДУ ПВП, 2010. Кн. 2. 62 с.
229. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році.*Інформ. бюлетень* Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 1. 56 с.
230. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2011 році.*Інформ. бюлет.* Київ: ДПтС України, 2011. Кн. 1. 54 с.
231. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році.*Інформ. бюлет.* Київ: ДПтС України, 2014. Кн. 1. 51 с.
232. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2013 році.*Інформ. бюлет.* Київ: ДПтС України, 2014. Кн. 2. 48 с.
233. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2015 році.*Інформ. бюлет.* Київ: ДПтС України, 2016. Кн. 1. 46 с.
234. Про ефективність використання у виправних установах статті 391 Кримінального кодексу України і огляд. Київ: ДДУ ПВП, 2002. №5/2029/ Лв. 23 трав. 19 с.
235. Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у судочинстві: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 червня 1999 року № 10 // Постанова Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / упоряд. В.В. Рожнова, А.С. Сизоненко, Л.Д. Удалова. Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2011. С. 165 – 168.

236. Про затвердження Виправно-трудоного кодексу Української РСР: Закон Української РСР: Закон Української від 23 грудня 1970 р. № 3325–07. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1971. № 1. Ст. 6.

237. Про затвердження Інструкції перегляду кореспонденції (листування) осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах: наказ Міністерства юстиції України від 02.07.2013 № 1304/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1110-13> (дата звернення 24.11.2018).

238. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>.

239. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.

240. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції України: постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 348. *Офіційний вісник України*: 2016. № 44. Ст. 648.

241. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України в редакції від 04.11.2018 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 46. Ст. 371.

242. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. *Відомості Верховної ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

243. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

244. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України: науково-практичний коментар / за заг. ред. С.В. Ківалова. Одеса: Фенікс, 2013. 190 с.

245. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 9 грудня 2010 року. *Офіц. вісник України*. 2010. № 94. Ст. 3334.

246. Про основи національної безпеки України: Закон України 19.06.2003 № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15> (дата звернення 24.11.2018).

247. Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 02.07.2004 р. № 13 // Постанова Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / упоряд. В.В. Рожнова, А.С. Сизоненко, Л.Д. Удалова. Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2011. С. 279 – 268.

248. Про приведення умов тримання засуджених до позбавлення волі до Європейських стандартів: Закон України від 8 квітня 2014 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 23. Ст. 867.

249. Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 160 – VIII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.

250. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.

251. Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році. *Інформаційний бюлетень*. Київ: Департамент ДКВС Міністерства юстиції України, 2017. 34 с.

252. Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2017 році. *Інформ. бюлетень*. Київ: Департамент ДКВС Міністерства юстиції України, 2018. 84 с.

253. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: затверджена Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.

254. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: затверджена Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015/ URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

255. Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушеннями режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 березня 1993 року № 2 // Постанови Пленуму

Верховного Суду України в кримінальних справах / упоряд. В.В. Рожнова, А.С. Сизоненко, Л.Д. Удалова. Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2011. С. 109 – 116.

256. Про судову практику у справах про хуліганство: постанова Пленуму Верховного Суду України від 22.12.2006 № 10 // Постанова Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / упоряд. В.В. Рожнова, А.С. Сизоненко, Л.Д. Удалова. Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2011.С. 370 – 374.

257. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-%D1%80>.

258. Про умови дострокового звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 2 // Постанова Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / упоряд. В.В. Рожнова, А.С. Сизоненко, Л.Д. Удалова. Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2011. С. 172 – 175.

259. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України №776/97-ВР від 23.12.1997 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 24.11.2018).

260. Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 22 квітня 1998 року № 344/98. *Урядовий кур'єр*. 1998. №82 – 83. С. 3.

261. Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України / В.А. Бадира, А.П. Гель, І.С. Яковець та ін.; за заг. ред. Є.Ю. Захарова. Харків: Права людини, 2009. 368 с.

262. Профілактика злочинів: Підручник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. д.ю.н., проф. О.М. Джужи. Київ: Атіка, 2011. 720 с.

263. Пузирьов М.С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2018. 514 с.

264. Рагулин Г.И. Советское исправительно-трудовое право: правовое положение заключенных в исправительно-трудовых учреждениях: учеб. пособие. Москва: Гос. изд-во юрид. лит., 1958. 23 с.

265. Радов Г.О. Формування духовності засуджених у контексті пенітенціарного процесу. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1998. №1 (3). С. 41 – 49.

266. Реалізація принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарань у кримінально-виконавчій діяльності України: навч. посібник / за заг. ред. д.ю.н., проф. О.Г. Колба та д.ю.н., проф. О.М. Джужи. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 336 с.

267. Рекомендация R (82)17 от 24.09.1982 Комитета Министров Совета Европы странам – участницам относительно системы заключения и обращения с опасными преступниками. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: Вид.-во «АННА-Т», 2008. с. 274-275.

268. Рекомендация R (2006) 13 Комітету Міністрів державам – членам Ради Європи щодо застосування тримання під вартою, умов, у яких воно відбувається, і запровадження гарантій від зловживань: Ухвалена Комітетом Міністрів 27.09.2006р. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: Вид.-во «АННА-Т», 2008. С. 393-416.

269. Ременсон А. Л. Вопросы лишения свободы и общее учение о наказании. *Проблемы исправительно-трудового права*: материалы науч. конф. Томск, 1961. С. 14 – 38.

270. Ременсон А.Л. Наказание и его цели в советском уголовном праве: автореф. дисс... канд. юрид. наук: 12.00.08 – Москва: НИИ МООП СССР, 1952. 16 с.

271. Рішення Конституційного Суду України «У справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю (справа про

тлумачення терміна «законодавство») № 12- рп / 98 від 9 липня 1998 р. *Офіц. вісник України*. 1998. № 32. Ст. 1209.

272. Рудник В. І. Пенітенціарна соціологія як основа сучасного реформування місць позбавлення волі та ре соціалізації засуджених. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. № 5. С. 61 – 64.

273. Рябчинська О.П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови: монографія. Запоріжжя: Ак-центр Інвест-трейд, 2013. 448 с.

274. Саврасов Л.М. Преступник и наказание в текущий переходной период. *Пролетарская революция и право*. 1918. № 2. С. 21–22.

275. Савченко А.В., Годлевська А.В. Щодо мотивів та мотивації злочинної поведінки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України. *Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (27 листопада 2017 року, м. Одеса): ОДУВС, 2017. С. 55 – 57.

276. Саркисов Г.С. Объект индивидуального профилактического воздействия в теории предупреждения преступности / Г.С. Саркисов; авт. ред. Г.А. Аванесов. Ереван: Изд-во АН Арм ССР, 1985. 169 с.

277. Сахаров А.Б. О личности преступника и причинах преступности в СССР. Москва: Госюриздат., 1961. 279 с.

278. Сборник нормативных актов по советскому исправительно-трудовому праву. История законодательства / Сост. П.М. Лосев, Г.И. Рагулин. Москва: Юрид. лит., 1953. 360 с.

279. Свод принципов защиты всех лиц, подвергаемых задержанию или заключению в какой бы то ни было форме: Резолюция № 43/173 Генеральной Ассамблеи ООН 9 декабря 1988 года. *Збірник міжнародно-правових актів та угод з питань діяльності пенітенціарних установ і поводження з в'язнями*. Київ: Вид.-во «АННА-Т», 2008. С. 75-85.

280. Середницький В.М. Засоби масової інформації як одна з форм підтримки соціально корисних зв'язків засуджених із зовнішнім світом. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. №5. С. 50 – 53.

281. Середницький В.М. Соціально корисні зв'язки засуджених до позбавлення волі та їх правове регулювання.*Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1999. №4. С. 39 – 43.
282. Сизый А.Ф. Совершенствование правового регулирования системы изменения условий содержания лиц, осужденных к лишению свободы.*Актуальные проблемы укрепления режима в ИТУ: материалы Всесоюз. науч.-практ. конф.* Рязань: РВШ МВД СССР, 1979. С 98–101.
283. Синьов В.М., Северов О.П. Особливості сформованості у засуджених психологічної готовності до сприйняття виховного впливу.*Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1999. №4. С. 68 – 72.
284. Скрытилёв Е.А. Тюремная политика и тюремное законодательство Временного правительства. Москва: РИО ВШ МООП СССР, 1968. 62 с.
285. Словарь криминологических и статистических терминов / Сост. А.Г. Кальман, И. А. Христоч. Харьков: Гимназия, ИИПП АПрН Украины, 2001. 96 с.
286. Советское исправительно-трудовое право: Учеб. пособие / под ред. Ю.М. Ткачевского. Москва: Юрид. лит., 1983. 352 с.
287. Советское исправительно-трудовое право: Учебник / под ред. В.С. Тикунова. Москва: Юрид. лит., 1966. 296 с.
288. Советское исправительно-трудовое право: Учебник / под. ред. Н.А. Белява, М.И. Федорова. Ленингр. ун-т, 1971. 368 с.
289. Советское исправительно-трудовое право: учебник / Под. ред. И.А. Сперанского, О.Ф. Шишова. М.: Юрид. лит., 1965. 344 с.
290. Советское исправительно-трудовое право: учебник / Под. ред. Е.Г. Ширвиндта, Б. С. Утевского. Москва: Юрид. лит., 1957. 369 с.
291. Статут служби в поправно-трудових установах УСРР. Харків: Відділ міліції та розшуку. 1926. 22 с.
292. Степанюк А.Х. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права / Вибрані праці / А.Х. Степанюк; уклад. К.А. Автухов. Харків: Право, 2017. С. 584 – 599.

293. Степанюк А.Х., Автухов К.А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права // Правові доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.С. Батиргарева, та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова. С. 784 – 798.
294. Стручков Н.А. Наказание как средство борьбы с преступностью. *Советское государство и право*. 1969. № 11. С. 91–98.
295. Сундуrow В.Ф. Лишение свободы и социально-психологические предпосылки его эффективности. Казань: Изд-во Казан. Ун-та, 1980. 216 с.
296. Тацій В.Я. Конституційний лад України: проблеми вдосконалення. *Вісник прокуратури*. 2007. № 7. С. 3-11.
297. Теорія держави і права: підруч. для ауд. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. О.В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.
298. Терлюк І. Я. Історія держави і права України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2011. 944 с.
299. Тихомиров Д.Е. Вопросы совершенствования дифференциации карательно-воспитательного процесса в исправительно-трудовых колониях строгого режима: автореф. дисс... юрид. наук: 12.00.08. Москва: Акад. МВД СССР, 1979. 18 с.
300. Тихонов А.А. Меры поощрения и взыскания, применяемые к осужденным в исправительно-трудовых колониях. Киев: РИО МВД УССР, 1980. 139 с.
301. Ткачевский Ю.М. Советское исправительно-трудовое право: Учеб. пособие. Москва: Изд-во МГУ, 1971. 232 с.
302. Туманов Г.А. Некоторые вопросы классификации преступников и лиц, осужденных к лишению свободы. *Сб. трудов ВШ МООП РСФСР* / под ред. И.С. Лаврова, В.М. Шванкова. Москва: РИО ВШ МООП, 1964. № 9. С. 107–135.

303. Тютюгин В.И. О соотношении видов наказаний по степени их строгости. *Проблемы соц. законности*: Респ. межвед. науч. сб. / Отв. ред. В.Я. Таций. Харьков: Основа, 1991. Вып. 26. С. 47 – 52.
304. Уголовно-исполнительное право России: теория, законодательство, международные стандарты, отечественная практика конца XIX – начала XXI века: учебник для вузов / под ред. А.И. Зубкова. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: НОРМА, 2005. 720 с.
305. Уголовный кодекс Грузии: принят 22 июля 1999 г. URL: <http://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdj>.
306. Уголовный кодекс Республики Беларусь: принят 2 июня 1999 г. URL: <http://mvd.gov.by/main.aspx?guid=101163>.
307. Уголовный кодекс Республики Казахстан: принят 3 июля 2014 г. URL: <http://play/google.com/store/apps/details?id=kamondimon.com.KodeKs>.
308. Уголовный кодекс Республики Молдовы: URL: http://criminology.md/books/comentarii_cod_penal_rus.pdj.
309. Уголовный кодекс Республики Узбекистан: принят 22 сентября 1994 г. URL: <http://lex.uz/pages/getpage.aspx?Lastid=111457>
310. Фефелов П.А. Общественная опасность преступного деяния и совершенствование системы наказаний. *Государство и право*. 1987. № 12. С. 93 – 98.
311. Фефелов П.А. Понятие и система принципов советского уголовного права. Свердловск: Север.-Урал. кн. изд-во, 1970. 144 с.
312. Филимонов В.Д. Индивидуализация уголовной ответственности в процессе исполнения наказания. *Вопросы государства и права: Труды Томского гос. у-та*, 1974. Т. 234. С 115–123.
313. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф. Ильчев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. Москва: Сов. энциклопедия, 1983. 840 с.
314. Фріс П.Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю (загальні питання). *Політика у сфері боротьби зі злочинністю України: теоретичні та*

прикладні проблеми: монографія / за заг. ред. проф. Фріса та проф. В.Б. Харченка. Івано-Франківськ – Харків: Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту імені В. Стефанико, 2016. С. 10–24.

315. Фролов Ю.А. Организационно-правовые преобразования системы учреждений и органов, исполняющих наказание в Украинской ССР: Учеб. пособие. Киев: КВШ МВД СССР, 1984. 100 с.

316. Фролов Ю.О. Развитие виправно-трудового права в Україні в перші роки Радянської влади. Донецьк: Юрид. літ-ра. 1960. 166 с.

317. Христюк О.С. Співробітники та засудженні: проблеми спілкування. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2000. № 5. С. 158 – 162.

318. Цветинович А.Л. Дополнительные наказания: функции, система, виды. Куйбышев. Куйб. филиал Саратов. Ун-та, 1989. 191 с.

319. Чельцов-Бебутов М.В. Социалистическое правосознание и уголовное право революции: Монография. Харьков: Юрид. изд-во НКЮУССР, 1924. 167 с.

320. Черкаський І.І. Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI-XVIII століття. *Праці комісії для вивчення західно-руського та всеукраїнського права*. Київ: Вид-во ВУАН, 1928. Вип. 4-5. 714 с.

321. Чернишов Д. Про деякі проблеми реформування сфери виконання покарань. *Дзеркало тижня*. 2017. № 32. С.3.

322. Читая З И. Изоляция осужденных к лишению свободы: правовые и социально-психологические проблемы: автореф. дисс...канд. юрид. наук: 12.00.08. Казань: Казан. гос. ут-т, 1990. 20 с.

323. Шаргородский М.Д. Наказание, его цель и эффективность. Ленинград: ЛГУ, 1973. 149 с.

324. Шаргородський М.Д. Наказание по советскому уголовному праву. Москва: Госюриздат, 1958. 212 с.

325. Шелухін С.С. Система практики карного права як окрема дисципліна // Український науковий з'їзд (Прага, 3-7 жовтня 1926 року). Прага: УВУ, 1938. С. 38.

326. Шмаров И.В. Предупреждение преступлений среди осужденных от наказания. Москва: Юрид. лит., 1974. 194 с.
327. Щербакова А.К. Механізм індивідуальної злочинної поведінки особи, яка вчиняє бандитизм: характеристика та протидія: монографія / А.К. Щербакова, О.М. Литвинов; за заг. ред. д.ю.н., професора О.М. Литвинова. Харків: Панов, 2015. 236 с.
328. Энциклопедический словарь. / Гл. редактор Б.А. Введенский. Москва: Гос. науч. изд.-во «Большая советская энциклопедия», 1954. К-П. 719 с.
329. Эстрин А.В. Развитие советской уголовной политики. Москва: Гос. изд-во Совет. законодательства, 1933. 244 с.
330. Эстрин А.В., Трахирев В.С. Развитие советской исправительно-трудовой системы как части советской уголовной политики // От тюрем к исправительным учреждениям. Москва: Сов. юстиция, 1934. 432 с.
331. Южанин В.Е. Специально-предупредительная деятельность администрации ИТУ: учеб. пособ. / В.Е. Южанин. Рязань: РВШ МВД СССР, 1990. 100 с.
332. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редколегії) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 2001. Т. 3: К-М, 2001. 792 с.
333. Якимович Ю.К. Изменения условий содержания осужденных в пределах одного исправительно-трудового учреждения (по материалах ИТК общего и строгого режимов Западно-Сибирского региона): автореф. дисс... канд. юрид. наук: 12.00.08. Томск: Томск. Гос. ун-т, 1981. 19 с.
334. Яковець І.С. Теоретичні та практичні засади оптимізації процесу виконання покарань: 12.00.08. Харків: автореф. дис. докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків ХНУВС, 2013. 32 с.
335. Яковець І.С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. 392 с.
336. Ястребов В.Б. К вопросу о понятии криминологической характеристики преступлений. *Вопросы борьбы с преступностью*. Москва: Юрид. лит., 1982. Вып. 37. С. 14 – 20.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях

1. Годлевська-Коновалова А. В. Про деякі віктимологічні аспекти злісної непокори засуджених адміністрації установи виконання покарань. *ПРАВО: Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2018. Вип. 48. Т. 2. С. 65–68.
2. Годлевська-Коновалова А. В. Про деякі детермінанти, що сприяють та обумовлюють злісну непокору засуджених адміністрації установи виконання

покарань. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. Київ, 2018. № 2 (4). С. 79–83.

3. Годлевська-Коновалова А. В. Про деякі проблемні питання, що стосуються змісту злісної непокори вимогам адміністрації установ виконання покарань. *Право і суспільство*. Дніпро: ВВПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2018. № 6. Ч. 2. С. 140–144.

4. Годлевська-Коновалова А. В. Про співвідношення понять «злісна непокора» та «злісне порушення встановленого порядку відбування покарання». *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»: зб. наук. статей*. Чернівці, 2018. № 3. С. 206–213.

5. Годлевська-Коновалова А. В., Колб О. Г. Щодо необхідності прийняття в Україні нового кримінального кодексу. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. Київ, 2018. № 3 (5). С. 75–82. (Внесок здобувача: обґрунтовано пропозицію щодо закріплення в новому КК злочину, що стосується злісної непокори).

Статті в зарубіжних виданнях

6. Годлевська-Коновалова А. В. Про деякі мотиви вчинення злочинів персоналом установ виконання покарань і слідчих ізоляторів. *Kelt (Республіка Польща)*. 2017. № 4 (20). С. 97–111.

7. Годлевська-Коновалова А. В., Колб О. Г. Про методологію досліджень у деяких сферах боротьби із злочинністю. *Kelt (Республіка Польща)*. 2018. № 3 (23). С. 71–76. (Внесок здобувача: розроблено методологію досліджень з питань запобігання злісній непокорі засуджених у місцях позбавлення волі).

Навчальні посібники

8. Годлевська-Коновалова А. В., Новосад Ю. О. Основні шляхи підвищення ефективності та оцінка запобіжної діяльності у сфері виконання покарань. *Корупційні та інші злочини, що вчиняються у сфері виконання покарань: кримінологічна характеристика та запобігання: навч. посіб.* / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2019. 442 с. (Внесок здобувача: розроблено критерії оцінювання ефективності запобігання злочинам, що

пов'язані зі злісною непокорою засуджених).

9. Годлевська-Коновалова А. В., Кісілюк Е. М. Суб'єктивні ознаки катування у кримінальному законодавстві України. *Кримінальна відповідальність за катування в Україні та зарубіжних країнах*: навч. посіб. / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. В. Савченка. Київ: Кондор, 2018. 235 с. (Внесок здобувача: встановлено суб'єктивну сторону злісної непокори засуджених, основу якої становлять протиправні мотиви діяльності зазначених осіб у відносинах з персоналом колоній).

Матеріали конференцій

10. Годлевська А. В., Савченко А. В. Щодо мотивів та мотивації злочинної поведінки персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України. *Кримінально-правові та кримінологічні аспекти протидії злочинності*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 27 листопада 2017 р.). Одеса: ОДУВС, 2017. С. 55–57. (Внесок здобувача: встановлено основні мотиви та мотивацію діяльності персоналу колоній, що пов'язана з протиправним притягненням засуджених до кримінальної відповідальності за злісну непокору).

11. Годлевська-Коновалова А. В. Зміст міжнародно-правових актів, що спрямовані на запобігання злісної непокори засуджених. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали Міжвуз. наук.-практ. круг. столу (Київ, 21 квітня 2018 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 222–224.

12. Годлевська-Коновалова А. В., Nowicki H. Щодо деяких причин і умов, які сприяють злісній непокорі засуджених адміністрації установ виконання покарань. *Наукове забезпечення захисту прав та свобод громадян України в умовах інтеграції в Європейський простір*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 25 жовтня 2018 р.). Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2018. С. 195–198. (Внесок здобувача: визначено основні детермінанти вчинення засудженими злісної непокори).

13. Годлевська-Коновалова А. В., Новосад Ю. О. «Злісна непокора» та «злісне порушення порядку відбування покарання»: тотожність та відмінність цих

понять. *Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26 жовтня 2018 р.). Київ: НАПУ, 2018. С. 304–305. (Внесок здобувача: науково обґрунтовано критерії розмежування зазначених понять).*

14. Годлевська-Коновалова А. В., Головач А. В. «Злісна непокора» та «злісне порушення» як одна з обставин, що дестабілізує безпеку в установах виконання покарань. *Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листопада 2018 р.). Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 130–131. (Внесок здобувача: здійснено аналіз відмінних та тотожних ознак зазначених вище понять).*

15. Годлевська-Коновалова А. В., Головач А. В. Щодо змісту деяких особистостей діяльності релігійних організацій відносно персоналу установ виконання покарань України. *Приклади правового регулювання душпастирського служіння у пенітенціарній системі в країнах Європи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ 3 грудня 2018 р.). Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 47–48. (Внесок здобувача: доведено необхідність залучення релігійних організацій до запобігання злочинам з боку персоналу колоній, у тому числі за ст. 391 КК України).*

Додаток Б

Анкета

анонімного опитування засуджених, які відбували покарання у виправних колоніях України, по питаннях запобігання злісній непокорі адміністрації установи виконання покарань України

1. Всього взяло участь в опитуванні – 514 осіб (100%), у тому числі:

1.1. Засуджені, які тримались у виправних колоніях середнього рівня безпеки – 145 (30%);

1.2. Засуджені, які тримались у виправних колоніях максимального рівня безпеки – 369 (70%).

2. Серед опитуваних особи складали:

2.1. чоловічої статі – 514 (100%);

3. Освітній рівень респондентів:

3.1. неповна середня освіта – 126 (25%);

3.2. повна загальна середня освіта – 367 (70%);

3.3. незакінчена вища освіта (молодший спеціаліст, бакалавр) – 19 (4%);

3.4. закінчена вища освіта – 2 (1%).

4. Відомості про судимість осіб, які прийняли участь в опитуванні:

4.1. вперше засуджені – 322 (63%);

4.2. мали другу судимість – 157 (30%);

4.3. мали третю судимість – 28 (6%);

4.4. мали чотири і більше судимостей, що були не зняті і не погашені в установленому законом порядку – 7 (1%).

5. Серед опитуваних складали:

5.1. засуджені, що були переведені у виправні колонії максимального рівня безпеки – 34 (14%);

5.2. засудженні, які постійно відбували покарання у виправних колоніях максимального рівня безпеки – 335 (65%);

5.3. засудженні, які постійно тримались у колоніях середнього рівня безпеки – 111 (21%).

6. Серед респондентів складали:

6.1. особи, які підтримували соціально-корисні зв'язки з близькими родичами – 381 (76%);

6.2. особи, які не підтримували соціально-корисні зв'язки з близькими родичами – 133 (24%).

7. Серед опитаних склали:

7.1. засуджені, які відносились до так званих авторитетів злочинного середовища – 123 (24%);

7.2. засуджені, які не відносились до злочинних авторитетів – 319 (63%);

7. засуджені, які частково підтримували кримінальні традиції, але не відносились до злочинних авторитетів – 72 (13%).

8. Питання, що були винесені для опитування:

№ п/п	Зміст питання	Варіанти відповідей	Абсолютне число та відсоток до загальної кількості респондентів	Примітка
1	2	3	4	5
1.	Чи вважаєте Ви доцільною на сьогодні кримінальну відповідальність засуджених за злісну непокору адміністрації установи виконання покарань?	так	18 (7%)	
		ні	417 (81%)	
		частково	79 (12%)	
2.	Чи ефективним є застосування до засуджених заходів кримінально правового характеру за злісну непокору адміністрації установи виконання покарань?	так	38 (8%)	
		ні	321 (62%)	
		частково	155 (30%)	
3.	Чи вдалою по змісту є диспозиція (опис ознак злочину) ст. 391 Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за злісну непокору?	так	22 (4%)	
		ні	303 (60%)	
		частково	189 (36%)	

4.	Чи вдалою є санкція ст. 391 Кримінального кодексу України, яка передбачає покарання за злісну непокору?	так	27 (6%)	
		ні	279 (54%)	
		частково	208 (40%)	
5.	Чи відомими для Вас є міжнародно-правові джерела з питань протидії злісної непокори адміністрації установи виконання покарань?	так	14 (3%)	
		ні	411 (80%)	
		частково	89 (17%)	
6.	Чи відомою для Вас є зарубіжна практика з питань протидії злісній непокорі засуджених адміністрації установи виконання покарань?	так	21 (3%)	
		ні	296 (58%)	
		частково	197 (39%)	
7.	Чи знаєте ви про практику Європейського Суду з прав людини з питань злісної непокори засуджених адміністрації установи виконання покарань?	так	24 (5%)	
		ні	327 (63%)	
		частково	163 (32%)	
8.	Чи знаєте Ви про судову практику, яка складалась в Україні з питань злісної непокори адміністрації установи виконання покарань?	так	63 (12%)	
		ні	118 (23%)	
		частково	333 (65%)	
9.	Чи ефективним є загальносоціальне запобігання злісній непокорі адміністрації установи	так	32 (6%)	
		ні	306 (60%)	
		частково	176 (34%)	

	виконання покарань?			
10.	Чи результативним є спеціально кримінологічне (виключна діяльність правоохоронних органів) запобігання злісній непокорі засуджених адміністрації установи виконання покарань?	так	37 (8%)	
		ні	266 (51%)	
		частково	211 (41%)	
11.	Чи можливим є індивідуальне запобігання злісній непокорі адміністрації установи виконання покарань?	так	179 (35%)	
		ні	113 (22%)	
		частково	222 (43%)	
12.	Чи можна взагалі запобігати злісній непокорі засуджених адміністрації установи виконання покарань?	так	169 (33%)	
		ні	96 (17%)	
		частково	249 (50%)	
13.	Чи можна вважати «потерпілими» тих засуджених, які притягаються до кримінальної відповідальності за злісну непокору адміністрації установи виконання покарань?	так	273 (53%)	
		ні	13 (2%)	
		частково	228 (45%) 228	
14.	Чи завжди є правомірною поведінка адміністрації установи виконання покарань при злісній непокорі засуджених?	так	26 (5%)	
		ні	217 (42%)	
		частково	271 (53%)	

Примітка: анонімне опитування проведено у 2017–2018 роках на добровільній основі за спеціально розробленою анкетною в установах виконання покарань, які дислокувались на території Волинської, Київської, Рівненської та Херсонської областях.

**Аспірант Класичного приватного
університету (м. Запоріжжя)**

«02» вересня 2018

А. Годлевська-Коновалова

Додаток В

Анкета

**анонімного опитування персоналу виправних
колоній України по питаннях запобігання злісній непокорі
адміністрації установ виконання покарань**

- 1. Всього прийняли участь в опитуванні – 433 особи (100%), у тому числі**
 - 1.1. персонал виправних колоній середнього рівня безпеки – 279 (65%);
 - 1.2. персонал виправних колоній максимального рівня безпеки – 154 (35%).

2. Структурно-якісний склад персоналу колоній:

- 2.1. особи молодшого начальницького складу – 127 (30%);
- 2.2. особи середнього начальницького складу – 169 (39%);
- 2.3. особи старшого начальницького складу – 137 (31%).

3. Освітній рівень персоналу колоній:

- 3.1. мали повну середню освіту – 111 (26%);
- 3.2. мали неповну вищу освіту (молодший спеціаліст, бакалавр) – 183 (42%);
- 3.3. мали повну вищу освіту – 139 (32%).

4. Мали досвід роботи у сфері виконання покарань:

- 4.1. до 1-го року – 119 (25%);
- 4.2. до 3-х років – 181 (41%);
- 4.3. до 5-ти років – 67 (16%);
- 4.4. до 10-ти років – 49 (11%);
- 4.5. до 15-ти років і більше – 17 (7%).

5. Мали наступну освітню кваліфікацію:

- 5.1. педагогічну освіту – 34 (7%);
- 5.2. юридичну освіту – 199 (50%);
- 5.3. психологічну освіту – 33 (6%);
- 5.4. технічну освіту – 31 (5%);
- 5.5. інші освітні рівні – 36 (8%);
- 5.6. не мали будь-якого професійного рівня – 100 (24%).

6. Питання, що були винесенні для опитування:

№ п/п	Зміст питання	Варіанти відповідей	Абсолютне число та відсоток до загальної кількості респондентів	Примітка
1	2	3	4	5

1.	Чи вважаєте Ви доцільною на сьогодні кримінальну відповідальність засуджених за злісну непокору адміністрації установи виконання покарань?	так	259 (60%)	
		ні	86 (19%)	
		частково	88 (21%)	
2.	Чи ефективним є застосування до засуджених заходів кримінально правового характеру за злісну непокору адміністрації установи виконання покарань?	так	132 (31%)	
		ні	172 (40%)	
		частково	129 (29%)	
3.	Чи вдалою по змісту є диспозиція (опис ознак злочину) ст. 391 Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за злісну непокору?	так	56 (13%)	
		ні	301 (69%)	
		частково	76 (18%)	
4.	Чи вдалою є санкція ст. 391 Кримінального кодексу України, яка передбачає покарання за злісну непокору?	так	38 (10%)	
		ні	288 (66%)	
		частково	107 (24%)	
5.	Чи відомими для Вас є міжнародно-правові джерела з питань протидії злісної непокорі адміністрації установи виконання покарань?	так	244 (49%)	
		ні	50 (19%)	
		частково	139 (32%)	
6.	Чи відомою для Вас є зарубіжна практика з питань протидії злісній непокорі засуджених	так	157 (38%)	
		ні	97 (22%)	
		частково	179 (40%)	

	адміністрації установи виконання покарань?			
7.	Чи знаєте ви про практику Європейського Суду з прав людини з питань злісної непокорі засуджених адміністрації установи виконання покарань?	так	254 (60%)	
		ні	70 (15%)	
		частково	109 (25%)	
8.	Чи знаєте Ви про судову практику, яка складалась в Україні з питань злісної непокорі адміністрації установи виконання покарань?	так	301 (70%)	
		ні	35 (8%)	
		частково	97 (22%)	
9.	Чи ефективним є загально соціальне запобігання злісній непокорі адміністрації установи виконання покарань?	так	51 (13%)	
		ні	193 (44%)	
		частково	189 (43%)	
10.	Чи результативним є спеціально кримінологічне (виключна діяльність правоохоронних органів) запобігання злісній непокорі засуджених адміністрації установи виконання покарань?	так	203 (49%)	
		ні	39 (7%)	
		частково	191 (44%)	
11.	Чи можливим є індивідуальне запобігання злісній непокорі адміністрації установи виконання покарань?	так	244 (56%)	
		ні	30 (4%)	
		частково	159 (40%)	
12.	Чи можна взагалі запобігати	так	299 (70%)	

	злісній непокорі засуджених адміністрації установи виконання покарань?	ні	28 (5%)	
		частково	106 (25%)	
13.	Чи можна вважати «потерпілими» тих засуджених, які притягаються до кримінальної відповідальності за злісну непокору адміністрації установи виконання покарань?	так	55 (11%)	
		ні	249 (59%)	
		частково	129 (30%)	
14.	Чи завжди є правомірною поведінка адміністрації установи виконання покарань при злісній непокорі засуджених?	так	277 (64%)	
		ні	28 (6%)	
		частково	128 (30%)	

Примітка: анонімне опитування проведено у 2017–2018 роках на добровільній основі за спеціально розробленою анкетною в установах виконання покарань, які дислокувались на території Волинської, Київської, Рівненської та Херсонської областях

**Аспірант Класичного приватного
університету (м. Запоріжжя)**

«02» вересня 2018

А. Годлевська-Коновалова

Додаток Г

Аналітична довідка

про результати вивчення архівних кримінальних проваджень порушених за ст. 391 Кримінального кодексу України «Злісна непокора адміністрації установи виконання покарань»

Дослідження проведено у 2017 – 2018 роках у 4 – х областях України (Волинській, Київській, Рівненській, Харківській), у судах загальної юрисдикції зазначених регіонів.

У ході цієї діяльності вивчено 327 архівних кримінальних проваджень (справ) за 2007 – 2017 роки, порушених за ст. 391 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Встановлено, що більшість зазначених проваджень було порушено у виправних колоніях середнього рівня безпеки (182 провадження або 56% від усіх кримінальних проваджень), що пояснюється у першу чергу, тим, що у цих кримінально-виконавчих установах України відбуває покарання у виді позбавлення волі більшість засуджених (майже 80% від усіх осіб, які засуджені до даного виду покарання).

Із 327 осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за ст. 391 КК України у 2007 – 2017 роках, майже 43% (в абсолютних цифрах – 141 особа) були засуджені від 1 до 2-х років позбавлення волі, більше 40% – до 1 року позбавлення волі (138 осіб) та майже 17% – від 2-х до 3-х років позбавлення волі (48 осіб).

Із 327 осіб, засуджених за ст. 391 КК України, до злочинних авторитетів, які знаходились на профілактичних обліках виправних колоній, відносилось лише 97 осіб (29% від усіх притягнутих до кримінальної відповідальності).

Крім цього, 193 засуджені відносились до тих категорій, які підтримували злочинні традиції у тій чи іншій мірі та не перебували на профілактичних обліках виправних колоній (59% від загальної кількості засуджених за ст. 391 КК України).

По формі (об'єктивній стороні злочину) зазначене кримінальне правопорушення вчинялось, як:

а) злісна непокора законним вимогам адміністрації – у 257 випадках або у 79% від загальної кількості притягнутих до кримінальної відповідальності за ст. 391 КК України;

б) інша протидія у законному здійсненні її функцій – у 70-ти випадках (21%).

Як показали результати вивчення кримінальних проваджень (справ), по віку суб'єктами вчинення злочину за ст. 391 КК України були наступні особи:

1) віком від 18 до 25 років – 90 осіб (26% від загальної кількості притягнутих до кримінальної відповідальності осіб по цій статті КК України);

віком від 26 до 35 років – 198 осіб (60%);

2) віком від 36 років і старші – 39 осіб (14%).

По кількості судимостей зазначені особи мали наступний вигляд:

а) вперше засуджені до позбавлення волі – 134 особи (40% від загальної кількості засуджених за ст. 391 КК України);

б) мали дві судимості – 119 осіб (36%);

в) мали три і більше судимостей – 74 особи (24%).

По освітньому рівні засуджені за ст. 391 КК України виглядали таким чином:

1) мали неповну середню освіту – 83 особи (25% від загальної кількості притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину);

2) мали повну середню освіту – 244 особи (75%).

Із 357 суб'єктів злочинів за ст. 391 КК України на момент засудження – 253 особи (79% від загальної кількості притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину осіб) втратили суспільно корисні зв'язки з близькими родичами (ст. 110 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України)) та іншими особами.

Серед інших кримінологічно значущих ознак особи, яка вчинила злочин за ст. 391 КК України звертають на себе увагу наступні:

1) на момент вчинення даного злочину не мали роботи в колонії – 241 особа (77% від загальної кількості засуджених за вчинення даного злочину);

2) не навчались у загальноосвітній школі або професійно технічному училищі при виправній колонії – 256 осіб (79%);

3) не навчались на професійних курсах на виробництві виправних колоній 71 особа (21%);

4) відносились до хронічних наркоманів (алкоголіків, токсикоманів тощо) – 116 осіб (35%);

5) мали відхилення у психіці – 107 осіб (30%).

Результати вивчення архівних кримінальних проваджень (справ) використані як емпіричний матеріал при підготовці дисертаційного дослідження з означеної тематики та інших наукових розробок (статей, тез, конференцій, навчально-методичних видань, т. ін.).

**Аспірант Класичного приватного
університету (м. Запоріжжя)**

«15» жовтня 2018

А. Годлевська-Коновалова

Додаток Д

Аналітична довідка

про результати анонімного опитування засуджених,
які відбували покарання у виправних колоніях України,
по питаннях запобігання злісній непокорі адміністрації
установи виконання покарань України

Зазначене дослідження проведено в 2017-2018 роках серед засуджених до позбавлення волі в установах виконання покарань (далі – УВП), які дислокувались на території Волинської, Київської, Рівненської та Харківської областей за спеціально розробленою анкетною.

В анонімному опитуванні на добровільній основі прийняли участь 514 осіб (100%), у тому числі:

а) 145 засуджених, які тримались у виправних колоніях середнього рівня безпеки (ч. 2 ст. 18, ст. 139 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України)), (30% від загальної кількості респондентів, що були залучені до даного дослідження);

б) 369 засуджених, які відбували покарання у виправних колоніях максимального рівня безпеки (ч. 2 ст. 18, ст. 140 КВК України) (70% від загальної кількості респондентів, що були залучені до даного дослідження).

Перед проведенням опитування всім респондентам роз'яснено правила, за якими здійснюється дане дослідження, та вказане місце, де вони можуть залишити отриману для цього анкету (поштова скринька, яка розміщена в жилій зоні виправної колонії).

Всі респонденти відносились до осіб чоловічої статі (514 засуджених (100%)).

Серед опитаних осіб вперше засуджені склали 63% від усіх респондентів, які взяли участь у дослідженні (в абсолютних цифрах це склало 322 засуджених). Ще 30% (157 осіб) – мали дві судимості, 6% (28 засуджених) – три судимості, а 1% (7 осіб) – чотири і більше судимостей, які не були погашені (ст. 89 Кримінального кодексу України (далі – КК України)), або зняті в установленому законом порядку (ст. 91 КК України).

Крім цього, 63% респондентів (319 засуджених) не відносились до так званих злочинних авторитетів, 24% (123 особи) – були такими, та 13% (72 засуджених), які частково підтримували кримінальні традиції, але не відносились до злочинних

авторитетів. При цьому, 65% засуджених, які брали участь в анонімному опитуванні (335 осіб), на час проведення даного дослідження постійно відбували покарання у виправних колоніях максимального рівня безпеки та 21% (111 засуджених) – у виправних колоніях середнього рівня безпеки, а ще 14% (34 особи) складала ті із них, які були переведені згідно ч. 3 ст. 101 КВК України як злісні порушники (ст. 133 КВК України) з колонії середнього рівня безпеки у виправні колонії максимального рівня безпеки.

Освітній рівень респондентів мав такий вигляд:

а) 126 засуджених (25% від усіх осіб, які брали участь в опитуванні) мали неповну середню освіту;

б) 367 осіб (70%) – повну загальну середню освіту;

в) 19 засуджених (4%) – незакінчену вищу освіту (рівень молодшого спеціаліста та бакалавра);

г) 2 особи (1%) – закінчену вищу освіту (класифікація засуджених здійснена відповідно до чинного Закону України «Про вищу освіту»).

Для проведення опитування було розроблено 14 питань, які передбачали одну із трьох запропонованих відповідей по суті («так», «ні», «частково»), що було роз'яснено респондентам перед безпосереднім здійсненням даного дослідження.

У ході анонімного опитування були отримані наступні результати:

1. На перше питання «Чи вважаєте Ви доцільною на сьогодні кримінальну відповідальність засуджених за злісну непокору адміністрації установи виконання покарань?» засуджені відповіли таким чином:

а) «так» – 18 осіб (7% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);

б) «ні» – 417 осіб (81%);

в) «частково» – 79 осіб (12%).

2. На друге питання «Чи ефективним є застосування до засуджених заходів кримінально правового характеру за злісну непокору адміністрації установи виконання покарань?» засуджені відповіли таким чином:

а) «так» – 38 осіб (8% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);

б) «ні» – 321 особа (62%);

в) «частково» – 155 осіб (30%).

3. На третє питання «Чи вдалою по змісту є диспозиція (опис ознак злочину) ст. 391 Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за злісну непокору?» засуджені відповіли таким чином:

а) «так» – 22 особи (4% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);

б) «ні» – 303 особи (60%);

в) «частково» – 189 осіб (36%).

4. На четверте питання «Чи вдалою є санкція ст. 391 Кримінального кодексу України, яка передбачає покарання за злісну непокору?» засуджені відповіли таким чином:

а) «так» – 27 осіб (6% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);

б) «ні» – 279 особи (54%);

в) «частково» – 208 осіб (40%).

5. На п'яте питання «Чи відомими для Вас є міжнародно-правові джерела з питань протидії злісної непокорі адміністрації установи виконання покарань?» засуджені відповіли таким чином:

а) «так» – 14 осіб (3% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);

б) «ні» – 411 осіб (80%);

в) «частково» – 89 особи (17%).

6. На шосте питання «Чи відомою для Вас є зарубіжна практика з питань протидії злісній непокорі засуджених адміністрації установи виконання покарань?» засуджені відповіли таким чином:

а) «так» – 21 особа (3% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);

- б) «ні» – 296 осіб (58%);
- в) «частково» – 197 осіб (39%).

7. На сьоме питання «Чи знаєте ви про практику Європейського Суду з прав людини з питань злісної непокори засуджених адміністрації установи виконання покарань?» засуджені відповіли таким чином:

- а) «так» – 24 особи (5% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);
- б) «ні» – 327 осіб (63%);
- в) «частково» – 163 особи (32%).

8. На восьме питання «Чи знаєте Ви про судову практику, яка складалась в Україні з питань злісної непокори адміністрації установи виконання покарань?» засуджені відповіли таким чином:

- а) «так» – 63 особи (12% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);
- б) «ні» – 118 осіб (23%);
- в) «частково» – 333 особи (65%).

9. На дев'яте питання «Чи ефективним є загально соціальне запобігання злісній непокорі адміністрації установи виконання покарань?» засуджені відповіли таким чином:

- а) «так» – 32 особи (6% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);
- б) «ні» – 306 осіб (60%);
- в) «частково» – 176 осіб (34%).

10. На десяте питання «Чи результативним є спеціально кримінологічне (виключна діяльність правоохоронних органів) запобігання злісній непокорі засуджених адміністрації установи виконання покарань?» засуджені відповіли таким чином:

- а) «так» – 37 осіб (8% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);
- б) «ні» – 266 осіб (51%);

в) «частково» – 211 осіб (41%).

11. На одинадцяте питання «Чи можливим є індивідуальне запобігання злісній непокорі адміністрації установи виконання покарань?» засуджені відповіли таким чином:

а) «так» – 179 осіб (35% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);

б) «ні» – 113 осіб (22%);

в) «частково» – 222 особи (43%).

12. На дванадцяте питання «Чи можна взагалі запобігати злісній непокорі засуджених адміністрації установи виконання покарань?» засуджені відповіли таким чином:

а) «так» – 169 осіб (33% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);

б) «ні» – 96 осіб (17%);

в) «частково» – 249 осіб (50%).

13. На тринадцяте питання «Чи можна вважати «потерпілими» тих засуджених, які притягаються до кримінальної відповідальності за злісну непокору адміністрації установи виконання покарань?» засуджені відповіли таким чином:

а) «так» – 273 особи (53% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);

б) «ні» – 13 осіб (2%);

в) «частково» – 228 осіб (45%).

14. На чотирнадцяте питання «Чи завжди є правомірною поведінка адміністрації установи виконання покарань при злісній непокорі засуджених?» засуджені відповіли таким чином:

а) «так» – 26 осіб (5% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);

б) «ні» – 217 осіб (42%);

в) «частково» – 271 особа (53%).

Узагальнені результати анонімного опитування засуджених були спрямовані у відповідні територіальні органи управління з питань виконання покарань Міністерства юстиції України, а також використані у даному дисертаційному дослідженні як емпіричний матеріал при підготовці висновків по розділах роботи та в цілому висновків по даній науковій роботі.

**Аспірант Класичного приватного
університету (м. Запоріжжя)
«2» вересня 2018 А. Годлевська-Коновалова**

Додаток Е

**Аналітична довідка
про результати анонімного опитування персоналу виправних
колоній України по питаннях запобігання злісній непокорі
адміністрації установ виконання покарань**

Дослідження проведено в 2017–2018 роках серед персоналу виправних колоній, які були розташовані у 4-х областях України (Волинській, Київській, Рівненській та Харківській, за спеціально розробленою анкетною).

В анонімному опитуванні прийняли участь 433 особи (100%), у тому числі:

1) 65% (279 осіб від усіх, що брали участь у даному дослідженні), які проходили службу у виправних колоніях середнього рівня безпеки (ч. 2 ст. 18, ст. 139 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України));

2) 35% (154 особи) – проходили службу у виправних колоніях максимального рівня безпеки (ч. 2 ст. 18, ст. 140 КВК України).

При цьому, перед проведенням дослідження персоналу колоній, який на добровільній основі прийняв участь в анонімному опитуванні, були роз'яснені правила, за якими воно буде здійснюватись, та вказано на спеціальну урну, в яку вони мали помістити свій примірник анкети (остання знаходилась в черговій частині колонії).

Структурно-якісний склад персоналу колоній, який брав участь у даному дослідженні, мав наступний вигляд:

а) 127 респондентів – це особи молодшого начальницького складу (30% у загальній кількості тих, хто прийняв участь у дослідженні);

б) 169 осіб (39%) – особи середнього начальницького складу;

в) 137 осіб (31%) – особи старшого начальницького складу (класифікація персоналу колоній здійснена відповідно до Закону України «Про Державну Кримінально-Виконавчу службу України»).

При цьому, варто зазначити, що на момент опитування 181 особа (41%) мали досвід роботи у сфері виконання покарань до 3-х років; 119 осіб (25%) – до 1 року; 67 осіб (16%) – до 5-ти років; 49 осіб (11%) – до 10-ти років та 17 осіб (7%) – до 15-ти років і більше.

Серед респондентів 42% від їх загальної кількості (183 особи) мали неповну вищу освіту (кваліфікацію молодшого спеціаліста та бакалавра) та 32% (139 осіб) і 26% (26 осіб) – відповідно вищу та повну середню освіту (класифікація персоналу по освітньому критерію здійснена відповідно до вимог Закону України «Про вищу освіту»).

Із 433 осіб з числа персоналу виправних колоній, що брали участь у даному дослідженні, 50% (199 осіб в абсолютних числах) мали юридичну освіту, а 24% (100 осіб) – жодної професії.

Крім цього, 7% (34 особи) мали педагогічну освіту; 6% (33 особи) – відносились до числа психологів; 5% (31 особа) – мали технічну освіту та 8% (36 осіб) – інші професії.

Для проведення даного дослідження було розетями роблено 14 питань з трьома варіантами відповідей («так», «ні», «частково»), які передбачали лише одну відповідь на вибір, що й було роз'яснено персоналу колоній, який брав участь в анонімному опитуванні.

У ході анонімного опитування були отримані наступні результати:

1. На перше питання «Чи вважаєте Ви доцільною на сьогодні кримінальну відповідальність засуджених за злісну непокору адміністрації установи виконання покарань?» персонал виправних колоній відповів таким чином:

- а) «так» – 259 осіб (60% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);
- б) «ні» – 86 осіб (19%);
- в) «частково» – 88 осіб (21%).

2. На друге питання «Чи ефективним є застосування до засуджених заходів кримінально правового характеру за злісну непокору адміністрації установи виконання покарань?» персонал виправних колоній відповів таким чином:

- а) «так» – 132 особи (31% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);
- б) «ні» – 172 особи (40%);
- в) «частково» – 129 осіб (29%).

3. На третє питання «Чи вдалою по змісту є диспозиція (опис ознак злочину) ст. 391 Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за злісну непокору?» персонал виправних колоній відповів таким чином:

- а) «так» – 56 особи (13% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);
- б) «ні» – 311 осіб (69%);
- в) «частково» – 76 осіб (18%).

4. На четверте питання «Чи вдалою є санкція ст. 391 Кримінального кодексу України, яка передбачає покарання за злісну непокору?» персонал виправних колоній відповів таким чином:

а) «так» – 38 осіб (10% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);

б) «ні» – 288 осіб (66%);

в) «частково» – 107 осіб (24%).

5. На п'яте питання «Чи відомими для Вас є міжнародно-правові джерела з питань протидії злісної непокорі адміністрації установи виконання покарань?» персонал виправних колоній відповів таким чином:

а) «так» – 244 особи (49% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);

б) «ні» – 50 осіб (19%);

в) «частково» – 139 осіб (32%).

6. На шосте питання «Чи відомою для Вас є зарубіжна практика з питань протидії злісній непокорі засуджених адміністрації установи виконання покарань?» персонал виправних колоній відповів таким чином:

а) «так» – 157 осіб (38% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);

б) «ні» – 97 осіб (22%);

в) «частково» – 179 осіб (40%).

7. На сьоме питання «Чи знаєте ви про практику Європейського Суду з прав людини з питань злісної непокорі засуджених адміністрації установи виконання покарань?» персонал виправних колоній відповів таким чином:

а) «так» – 254 особи (60% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);

б) «ні» – 70 осіб (15%);

в) «частково» – 109 осіб (25%).

8. На восьме питання «Чи знаєте Ви про судову практику, яка складалась в Україні з питань злісної непокорі адміністрації установи виконання покарань?» персонал виправних колоній відповів таким чином:

а) «так» – 301 особа (70% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);

- б) «ні» – 35 осіб (8%);
- в) «частково» – 97 осіб (22%).

9. На дев'яте питання «Чи ефективним є загально соціальне запобігання злісній непокорі адміністрації установи виконання покарань?» персонал виправних колоній відповів таким чином:

- а) «так» – 51 особа (13% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);
- б) «ні» – 193 особи (44%);
- в) «частково» – 189 осіб (43%).

10. На десяте питання «Чи результативним є спеціально кримінологічне (виключна діяльність правоохоронних органів) запобігання злісній непокорі засуджених адміністрації установи виконання покарань?» персонал виправних колоній відповів таким чином:

- а) «так» – 203 особи (49% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);
- б) «ні» – 39 осіб (7%);
- в) «частково» – 191 особа (44%).

11. На одинадцяте питання «Чи можливим є індивідуальне запобігання злісній непокорі адміністрації установи виконання покарань?» персонал виправних колоній відповів таким чином:

- а) «так» – 244 особи (56% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);
- б) «ні» – 30 осіб (4%);
- в) «частково» – 159 осіб (40%).

12. На дванадцяте питання «Чи можна взагалі запобігати злісній непокорі засуджених адміністрації установи виконання покарань?» персонал виправних колоній відповів таким чином:

- а) «так» – 299 осіб (70% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);
- б) «ні» – 28 осіб (5%);

в) «частково» – 106 осіб (25%).

13. На тринадцяте питання «Чи можна вважати «потерпілими» тих засуджених, які притягаються до кримінальної відповідальності за злісну непокору адміністрації установи виконання покарань?» персонал виправних колоній відповів таким чином:

а) «так» – 55 осіб (11% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);

б) «ні» – 249 осіб (59%);

в) «частково» – 129 осіб (30%).

14. На чотирнадцяте питання «Чи завжди є правомірною поведінка адміністрації установи виконання покарань при злісній непокорі засуджених?» персонал виправних колоній відповів таким чином:

а) «так» – 277 осіб (64% від загальної кількості респондентів, які взяли участь у дослідженні);

б) «ні» – 28 осіб (6%);

в) «частково» – 128 осіб (30%).

Отримані та узагальнені результати даного анонімного опитування персоналу виправних колоній були спрямовані у відповідні територіальні органи управління з питань виконання покарань Міністерства юстиції України, а також використані у даному дисертаційному дослідженні як емпіричний матеріал при підготовці висновків по розділах роботи та в цілому висновків по даній науковій роботі.

**Аспірант Класичного приватного
університету (м. Запоріжжя)**

«02» вересня 2018

А. Годлевська-Коновалова

Акт впровадження в практичну діяльність Державної установи
«Білоцерківська виправна колонія (№35)»

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА

«БІЛОЦЕРКІВСЬКА ВИПРАВНА КОЛОНІЯ (№ 35)»

вул. В.Самойленка, 16, м. Біла Церква, Київської обл., 09109, тел./факс (04563) 5-26-68, тел. (04563) 5-12-05,
E-mail: byk35@ukr.gov.ua. Код ЄДРПОУ 08563665

09.07.2018 № 2768

Начальник державної
установи «Білоцерківська
виправна колонія (№ 35)»
полковник внутрішньої служби
С.В. Поночовний
09 липня 2018 року

Акт

впровадження в практичну діяльність результатів
дисертаційного дослідження Годлевської-Коновалової Альони
Вікторівни «Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації
установи виконання покарань»
(спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право)

09.07.2018

м. Біла Церква

Комісія у складі: першого заступника начальника Державної установи «Білоцерківська виправна колонія (№ 35)» Добровольського В.М. (голова), заступника начальника установи із соціально-виховної та психологічної роботи Пешехонова О.М., начальника оперативного відділу Сушка В.А. (члени комісії), склали зазначений акт про те, що результати дисертаційного дослідження Годлевської-Коновалової Альони Вікторівни «Запобігання злісній непокорі вимогам адміністрації установи виконання покарань» (спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право) впровадженні у практичну діяльність персоналу Білоцерківської виправної колонії № 35 та використовуються при проведенні занять з цими особами по службовій підготовці.

Голова комісії

підполковник внутрішньої служби
В.М. Добровольський

Члени комісії

підполковник внутрішньої служби О.М. Пешехонов
підполковник внутрішньої служби В.А. Сушко

Лист-впровадження Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого
забезпечення правоохоронної діяльності

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-06

№ 04-12/12-1438

"02" 02 2012 р.

Проректору Міжнародного
економіко-гуманітарного
університету ім. С. Дем'янчука
Колбу О.Г.

вул. Академіка С. Дем'янчука, 4,
м. Рівне,
33027

Шановний Олександрє Григоровичу!

Повідомляємо, що пропозиції, підготовлені аспірантом Годлевською-Коноваловою А.В., Комітетом отримані та доведені до відома народних депутатів України – членів Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності.

З повагою
Голова Комітету

А. Кожем'якін

**КЛАСИЧНИЙ
ПРИВАТНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Україна, 69002 м. Запоріжжя,
Жуковського, 70 "Б"
тел. (061) 764-57-15
(0612) 63-99-73
факс (061) 764-57-15
(061) 220-10-02

**CLASSIC
PRIVATE
UNIVERSITY**

70 "B", Zhukovskogo st., 69002 Zaporizhja,
UKRAINE
tel. (061) 764-57-15
(0612) 63-99-73
fax (061) 764-57-15
(061) 220-10-02

№ 37/1

"12" 12 2018 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача кафедри кримінального права
Класичного приватного університету
Годлевської-Коновалової А.В. на тему: «Запобігання злісній непокорі
адміністрації виправної колонії»»

Теоретичні положення, висновки та рекомендації, сформульовані в результаті дослідження теоретичних та практичних проблем застосування заходів запобігання злісній непокорі адміністрації виправних колоній знайшли застосування в межах наукових тем Класичного приватного університету: «Кримінально-правове, криминологічне та кримінально-виконавче забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина» (державний реєстраційний номер 0110U003958) та «Вплив правової інтеграції на кримінально-правову, кримінально-виконавчу системи та запобігання злочинності в Україні» (державний реєстраційний номер 0116U008203). Роль автора полягає в розробленні науково обґрунтованих заходів, спрямованих на вдосконалення організаційно-правового механізму запобігання злісній непокорі адміністрації установи виконання покарань, на основі аналізу сучасного стану цього виду злочинності, прорахунків (недоліків) запобіжної діяльності протягом останніх років та врахування провідних міжнародно-правових підходів.

Розроблені дисертантом теоретичні положення та практичні рекомендації, обговорені на засіданнях кафедри кримінального права та запроваджені у навчальний процес і знайшли відображення при викладанні дисципліни «Криминологія».

Перший проректор з науково-педагогічної
та наукової роботи,
доктор юридичних наук, професор

О.В. Покатаєва